د پښتو ژبې ننني مسألې

د پښتو د ولي او ملي بابا (لوی استاد - علامه حبيبي)

د عالمانه نظريو په رڼا کې، انتقادي څېړنه

ليکوال: محمد هارون خپل شعشعي

Ketabton.com

لندن، ۲۰۰۷ ميلادي کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||||

کتاب :: د پښتو ژبي ننني مسألې

د پښتو د وتلي او منلي بابا (لوی استاد- علامــه حبيبي) د عالمانه نظريو په رڼا کي، انتقادي څېړنه

ليکوال :: محمد هارون خپل شعشعي

چاپکال :: لندن، ۲۰۰۷ ميلادي کال

کمپوز/ ډيزاين ::خپله ليکوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدأ

د پښتو ژبي د ننییو مهمو مسألو په اړه دا کوچنی کتابګوټی، د افغاني فرهنګ د تر ټولو لوړ لیکوال او څېړونکي (لوی استاد - علامه عبدالحي حبیبي) سپېڅلي اروا ته وړاندي کوم، چي پاخه او نوښتګر علمي اثار به يې، تل تر تله د بې شماره لیکوالو او څېړونکو د لاري مشال وي .

محمدهارون خپل شعشعي

د چاپ ټول حقوق له لیکوال سره خوندي دي دانلان چاري بېنوا ویب پاڼه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ خبري

د لوی خدای په نامه

زه په یوه سوچه پښتني کورنۍ کي زوکړی یم . د لوی او مهربان څښتن له برکته او د خپل فاضل او عارف پلار په زیار مي، په کورني چاپېر کي تل د پوهي او څېړني خورا په زړه پوري اثار مونډل کېده . دا هم د هغه بې ساري غني او سخي ذات پېرزوینه وه، چي له کوچني والي څخه مي د دې مادي نړۍ تر هر نعمت له کتاب او قلم سره ډېره مینه لرله . د ښوونځی کتابونو به مي د زده کړي او پلټني تنده نه ماتوله، نو ځکه به زیاتره د بهلابېلو ورځپاڼو، مجلو او کتابونو په لوست بوخت وم . په پیل کي مي د نورو ژبو په پرتله، له خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي (پښتو) سره مینه او څوَب ډېر زیات ؤ . د ځینو پخو او پیاوړو پښتنو لیکوالو د خوږو لیکنو خوند مي تر اوسه هم له زړه نه وزي . باور وکړئ، چي د ځینو لیکوالو خوږو علمي مضمونونو او داستاني اثارو به د کهربا په څېر په ځان پوري موښلولئ وم ؛ یوګړی به یې بلي خوا ته نه پرېښووم . ښه مي په یاد دي، چي ځیني رسالې او کتابګوټي به مي هیڅکله دوهمي ورځي ته نه پرېښوول ؛ په دوبي کي به کله په خونه او کله به د باندي د تاکانو تر یخ سیوري لاندي، په داسي جوش او جذبه د هغو په لوستلو اخته وم، چي د دونیا ټولي ښې او ښادۍ به مي هېري وې . د مني او ژمي په پیتاوي کي به مي هم، د داسي اثارو په لوستلو سره د زړه ګرمي لا زیاتیده؛ خو له بده مرغه په پښتو کي د داسي لیکنو او اثارو شمېر له لویه سره ډېر لږ ؤ ؛ او هغه په دې، چي له یوې خوا د زمانو ډول ډول ناخوالو زموږ د لرغوني او سپېڅلي پښتو ډېر ارزښتناک او ګران بیه اثار له خاورو سره خاوري کړي دي؛ او له بلي خوا ځینو بې دردو پښتنو واکمنانو هم په خپلو ناسمو سیاستونو سره، د خپلي سپېڅلي ژبي او اصیلو دودونو پر ځای، د نورو ژبو او فرهنګي میراثونو، روزني او پالني ته ملاوي تړلي وې؛ او تر اوسه پر دې پله پل ږدي . تاریخ شاهد دئ، چي د دې خاوري د ننګ او ناموس په ساتنه کي، تر هر چا مخکي د اتلو او زړورو پښتنوویني توی سوي دي؛ او لا پسي تویېږي؛ خو په ډېر تأسف سره چي د هیواد زیاترو سیاسي حاکمانو یې لرغوني او ویاړلي ژبي ته ، د دوهمي درجې ژبي په سترګه کتلي؛ او لا کتل کیږي . دې بې رحمانه چلند، پښتو له ښارونو او مدني ژوند څخه لیري په غرونو او رغونو کي ایسار کړې وه ؛ د ودي او پرمختګ ټولي لاري یې بندي سوي وې . د همدې دلایلو له مخي، ناڅاپي نه ده چي پښتو اوس له ادبي او علمي اړخه، ډېره خواره او نېستمنه پاته سوې ده. . .

که څه هم نن سباپه پښتنو کي د خپلي لرغوني ژبي او پښتني رواجونو د را ژوندي کولو مینه، تر بل هر وخت ډېره سوې ده؛ مګر د پښتو د ودي او غوړېدو په لار کي پېچومي او کړاونه تر پخوا نه دي لږ سوي . د بې شماره ستونزو او ربړونو له ډلي څخه یوه مهمه ستونزه د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه د ځینو پښتنو ژورنالیستانو، شاعرانو، لیکوالو او پوهانو افراطي هلي ځلي دي، چي زموږ د مندو او پلرونو ساده، اسانه او خوږه پښتو یې په یوه زموخته، پېچلي او کړکېچنه ژبه اړولې ده . د هري ورځي په تېرېدو سره د پښتو په وینګ او کښنګ (شفاهي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريري بڼه) کي، توپير مخ په ډېرېدو دئ . دې کار د ژبي طبيعي ښکلا، اساني او خوږوالی تر ډېره ځايه له منځه وړی دئ؛ پښتو نه يوازي د دې ژبي بهرنييو مينه والو ته د رياضي او فزيک تر فارمولونو گرانه سوې ده؛ بلکي موږ ټول پښتانه هم د � معياري � او� سوچه � پښتوله ناوړو اغېزو خلاص نه يوو . ځينو بې پلټني او څېړني په چټکۍ سره د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړولو ته پونده ورکړې ده؛ هر څه چي يې پر دماغ ښه ولگېږي، سمدلا سه يې د نوي لغت او نوي اصطلاح په نامه را باسي؛ او بيا يې د خپلو سياسي ملگرو، شخصي خواخوږو او شاگردانو په مرسته په بېلابېلو مطبوعاتي وسيلو کي د پخو کاڼو او وروستييو پرېکړو په توگه خپروي؛ ځيني د ټولنيزو ژوند د مسلطلو قوانينو، په تېره بيا د کليماتو د مرگ او ژوند د قانون پر خلاف، په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چي هر څه د امير کروړ په ژبه و وايي او وليکي؛ ځيني نور بيا يوازي د خپلي خوښي لرغونو او وضعه کړو ټکو يو بد خونده کيچړې د � معياري پښتو � په توگه ټولني ته وړاندي کوي؛ او له هر چا څخه په کلکه غواړي، چي په پټو سترگو يې ومني؛ او خپرولو ته يې ملاوي وتړي.

د خلگو په ژبه او نورو اصيلو فرهنگي ميراثونو دا چپه غوبل، په واقعيت کي د هغو کسانو له خوا کيږي، چي له يوې خوا ځانونه د پښتو ژبي او پښتني دودونو سرسپارلي ساتونکي گڼي؛ او له بلي خواپه ډاډ او جرأت سره ادعا کوي، چي د پښتو ژبي، ادب او تاريخ په څېړنه کي هيچيري تر دوی لوړ علمي او مسلکي مقام نسته؛ نو ځکه پرهر هغه چا د جهالت او بې سوادۍ ټاپه وهي، چي د دوی پر هر ناسم او ناسره نوښت د انتقاد گوته نيسي . د هيواد مطبوعات او د بېلابېلو تعليمي او تحصيلي مؤسسو د زده کړي کتابونه خوڅه چي د شعر رنگارنگي، لطافت او نوښتگري هم د � معياري � او � سوچه � پښتو له شر او ناوړه اغېزو خوندي نه ده پاته . سربېره پردې، د دې افراطي غورځنگ پلويانو له څو کلونو راهيسي کرار کرار دې خبري ته هم لستوڼي را نغښتي دي، چي د پښتو گرده پخواني اثار هم د خپلو جعل کړو معيارونو پر بنسټ له سره چاپ کړي؛ او په دې توگه د پښتو ژبي او ادب په تاريخ کي، د بېلابېلو لهجه يي توپيرونو او ځانگړتياوو ټولي نښي نښانې له منځه يو سي؛ په بله وينا هر څه له امير کروړه تر دې دمه، د خپلو ناسمو معيارونو په خوم (خم) کي ورنگوي؛ د مثال په توگه هر چيري چي د � سو � او � سي � ټکی وگوري، سمدستي يې په � شو � او � شي � اړوي . همدغه راز د � څلرم � او � نونسم � په څېر ټکي بې هيڅ پلټني او گروېږني په � څلورم �، � نولسم � او داسي نورو بدلوي؛ اما په دې عيني واقعيت ځانونه نه خبروي، چي د خدای بخښلو شاعرانو يا ليکوالو له سلو پښتو څخه يو پښت هم د دوی په شان پښتونه ويل او نه ليکل . همدا اوس د احمدشاه بابا، پيرمحمد کاکړ، شمس الدين کاکړ او نورو له شعري ديوانونو څخه رانيولې د لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي، منلي شاعر او ليکوال - استاد عبدالرؤف بېنوا، فاضل استاد - علامه عبدالشکور رشاد او ځينو نورو شاعرانو، ليکوالو او څېړونکو له لوړو ادبي او علمي اثارو سره همداسي لوبي کيږي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې کبله د اریانۍ (حیرانۍ) خبره نه ده، چې نن سبا د پښتو په هغو اثارو کې، هیڅ خوند او خوږوالی نه لیدل کېږي ، چې د � معیاري � پښتو په اومه او کرغېړن رنګ لړل سوي وي . د � معیاري � او � سوچه � پښتو په نامه دغو بې ځایه او بې ګټې کوښښونو زیاتره پښتانه دې اړ کړي دي، چې د خپلو ذوقي او علمي اړتیاوو د لیرې کولو په مقصد نورو ژبو له هغې ډلې څخه پارسي او اُردو ته مخه کړي . د داسي پښتنو شمېر لږ نه دي، چې له نورو ټېرونو سره د دوستۍ او خپښۍ په وجه اوس په کورونو کې پارسي یا اردو وایي؛ خو د زړه له کومي هیله لري، چې د خپلو پلرونو او نیکونو په خوږه ژبه لیک او لوست زده کړي . لیکن په خواشینۍ سره د � معیاري � پښتو پلویانو، زموږ د پلرونو او نیکونو خوږه پښتو اوس دونه پېچلې او ګرانه کړې ده، چې نه یوازي یې هغوی زده کړې ته زړه نه ښه کوي؛ بلکي زموږ په څېر سوچه پښتانه یې هم له ډېرو ربړونو او پېچومو سره مخامخ کړي دي .

دغو ټکو ته په پام سره مې، له ډېرو کلونو راهیسي په زړه کي وه، چې د پښتو د بې خونده کولو او ګرانولو پر دغه ناسم بهیر څه ولیکم؛ او په دې توګه د خپلي اسانه او خوږې ژبې په خوندي کولو او روزلو کي خپله ونډه واخلم . له نېکه مرغه تر ما مخکي زموږ د هیواد تکړه لیـــکوال او څېـــــړونکي ، ښاغلي محمد معصوم هوتک، د یوې پراخي لیکني په ترڅ کي، د معیاري او سوچه پښتو پر ځینو مهمو اړخونو علمي او مستدلي خـــــبري وکړې، چـــي د � معـیــــاري پښتو� د ځیـــــنو ټېکه دارانو له ناوړه غبرګونونو سره سره یې، د پښتو ژبې په پراخو کورنیو او بهرنیو مینه والو کي پراخ هرکلی را وپاروه (عُمر دې ډېر او قلم دې غښتلئ وي .)

په دې لنډه لیکنه کي، چې اوس ستاسي درانه حضور ته وړاندي کیږي، د معیار او معیاري ژبې پر بېلابېلو اړخونو او د ژبې د سوچه تابه پرڅو اړخیزي څېړني سربېره، په ننني پښتو کي د ځینو التباسونو او ناوړه ترکیبونو د څو بولګو او په پای کي د پښتو ژبې د ریښتني بشپړتابه په باره کي، ځیني تحلیلي او انتقادي خبري سوي دي .

په دې خاطر چې په افغانانوکي د اثارو علمي کره کتنه تر ډېره حده نوی ګام او نوې پېښه ده؛ او ډېر ځله یې د علمي نقد اصلي هدفونو ته د خدمت پر ځای، د لیکوالو او څېړونکو تر منځ راز راز تربګنییو ته لاره هواره کړې ده، نو ځکه مي قصداً وپتېیله، چې په خپلو ماتو او ګوډو خبرو کي، د هـــیچا پر لیکنه او نظـــریه مستقیماً ګـــــوتـــــه و نه نیسم . د طرحه سوو مسألو په څېړنه او شننه کي مو د خپلو دلایلو د لاروښانولو او استناد له پاره مو ځای ځای د افغاني فرهنګ په تېره بیا پښتو ژبې او ادب د وتلي او منلي بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبیبي، ځیني ویناوي او نظریې هم د یوه باوري سند او دقیق محک په توګه وړاندي کړې، چې پر ژبپوهني او ادبپوهني سربېره د ټولنپوهني او فلسفې له اړخه هم خورا لوی ارزښت لري . د پښتو ژبې ټول کورني او بهرني مینه وال په ډېري اسانۍ سره کولای سي د برهان المحققین، لوی استاد علامه حبیبي، د عالمانه او مستدلو نظریو په رڼا کي، زموږ د لرغوني ژبې او شتمن فرهنګ په اړه هر سم له نا سمه بېل کړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي ځيني ژبپوهان، ليکوال او څېړونکي د دې انتقادي طرحي له ځينو برخو او ځينو ټکو سره پوره هوکړه ونه لري، چي دا کار په علمي څېړنو کي څه نوې او عجبه خبره نه ده . سره له دې هم له ټولو درنو پوهانو اوگرانو لوستونکو څخه په درناوي هيله کوم، چي د دې ماتي گوډي ليکني په ټولو برخو کي د ناپوهۍ، کمــزوري استدلال او نا رسا بيان له امله د دې عاجز پر تېروتنو او نيمگړتياوو سترگي پټي کړي؛ او په خپلو لوړو نظريو او علمي څېړنو سره د هغو په بشپړتيا کي برخه واخلي . د دې ليکني اساسي مقصد هم دا دئ، چي گرده پښتانه ژبپوهان، ليکوال، څېړونکي، شاعران او صاحب نظران بايد د ساده کولو، اسانه کولو او لا په زړه پوري کولو له لاري، زموږ د وياړلي ژبي (پښتو) د ودي او پراختيا له پاره نه ستړي کېدونکي او پرله پسې هڅي وکړي . په بشپړ باور سره، هيڅوک د دې خبري په سموالي او کره والي کي شک نه لري، چي يوازي د اسانۍ، سادگۍ او پوخوالي له لاري کولای سو، د هيواد په دننه او بهر کي د پښتو ژبي د مينه والو لمن پراخه کړو؛ او په دې توگه د دې لرغوني او سپېڅلي ژبي د لا پرمختيا او غوړېدو په لار کي ارزښتناک گامونه پورته کوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار او معياري ژبه څه ته وايي ؟

د معيار عربي ټکی د عين په زېر سره د � عِيار � له کليمې څخه اخيستل سوی دئ . په لغت کي اندازې، ګڃي، مېزان، مقياس، پيمانې، ثابت او منـــــــل سوي ماډل، د سرو او سپينو زرو د پېژندلو ډبري (محک) او ترازو، د توپک د ميل بر (سور)، نورم، قاعدې، اصل او داسي نورو ته ويل سوی دئ، چي معايـــــــــر يې د جمعي حالت دئ . په انګرېزي ژبه کي د معيــــــار له پاره، د" Standard " ، " Touchstone "، "Guage"، "Calibre"، " Norm "، " " Measurementټکـــــي کاروي (عميد ۳: ۲۲۷۹)، (Wher 661)او . (Robinson 1371) په هندي او اردو ژبو کي، همدا عربي ټکی د � مايار يا معايار � په بڼه ادا کوي.

معياري ژبه ، د ويلو او ليکلو هغه بڼه ده، چي زياتره لوستي او پوه کسان يې کاروي ؛ او د زياترو خلګو له خوا د ژبي د سم او کره ډول په توګه مــنله سوې وي . دا ډول ژبه له ښوونځيو او پوهنتونو څخه نيولې بيا تر ټولو دولتي ادارو، قضايي اورګانونو، د چاپ او خپرولو په ټولو مؤسسو، ټولو رسمي ليکنو او ويناوو، حقــوقي او تجارتي چاروکي کارېږي . په دې توګه، معياري ژبه په حقيقت کي ديوې ژبي د لغتونو، اصطلاحاتو، ترکيبونو، تعبيرونو، محاورو، ګرامري قاعدو او ځينو نورو ژبنيو جوړښتـونو له منځه تر ټولو غوره سوي او چاڼ سوي شکل ته وايي . په پښتو کي هم معياري ژبه د ويلو او ليکلو هغه متحده او غوره سوې بڼه ده، چي د پښتنو د هري لهجې ويوونکی يې په ويلو او ليکلو کي هيڅ ستونزه او کړاو ونه لري؛ هر چا په خوښۍ او خوشالۍ سره منلې وي .

شک نسته، چي ژبه هيڅکله په څو مياشتو او کلونو کي د معيار تر مقامه نه سي رسېدای . د دې کار له پاره اوږدو او پرله پسې کوښښونو ته اړتيا ده، چي چټکتيا او کراري يې د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو بدلونونو پوري اړه لري . په راتلونکو څپرکو کي د معيار او معياري ژبي پر بېلابېلو اړخونه يوه لنډه کتنه کوو.

د معيار ټاکلو اړتيا

لکه څنګه چي پوهېږو، په ټولنيز ژوندانه کي د يوه مقصد له پاره د بېلابېلو معيارونو کاروَنه، ډول ډول ستونزي او کړاوونه پيدا کوي؛ د مثال په تـــــوګه په کندهار او شاوخوا سيمو کي د يوه سېر وز ن له هغه سېر څخه په تول کي ډېر فرق لري، چي په کابل او ځينو نورو سيمو کي باب دئ . دغه راز، د کندهار من دکابل او ځينو نورو سيمو له منه څخه په وزن کي ډېر بېلوالی لري . په انګليستان کي تر اوسه د پيسو واحداو تقريباً يو پاوي وزن ته پونډ وايي . داسي التباس او ګډوډي د سودا کولو پر مهال هر چا؛ په تېره بيا بهرنيانو ته لوی مشکلات پېښوي . کله چي له دوکاندار سره د ځينو شيانو د اخيستو په اړه خبره کيږي، څوک په اسانۍ نه پوهېږي، چي د پونډ په يــــادولو سره وزن ته اشاره ده که پيسو ته . د لته د بېلابېلو خلګو تر منځ د ډول ډول پيمانو او تولونو په باره کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کوچنې واقعې کيسې يادونه بې ګټې نه ده . يو وخت د کنـــدهار د سيمې يوه پردېس په کابل کې له يوه دوکاندار څخه د يوه سېر بورې د اخيستو غوښتنه وکړه. پلورونکي د بورې مرتبانې ته وکتل او د بخښنې په غوښتلو سره يې ورتــه وويل، چې يو سېر بوره نه لري . کندهاری اخيستونکی د دې خبرې په اروېدو سره غوسه سو . ده ويل : � زه فقط يو سېر بوره غواړم؛ خو دوکاندار وايي زه يو سېر بوره نه لرم . � په حقيقت کې دواړه سم رېغېده؛ ځکه چې له يوه سېر وزن څخه د کندهاري پېرېدونکي (خريدار) مقصد يوازې يو کيلو بوره وه؛ چې په مرتبانه کې تر هغـــــــــې ډېره مالومېده؛ خوکابل مېشتي دوکاندار د سېر وزن داوو کيلو په مانا پېژنده . دې خبرو ته په پام سره دا نتيجه اخلو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د عام او واحد معـــــــيار ټاکـــــل، ډېـــري غلط فهمۍ او پېچومې له منځه وړي.

د ټولنيز ژوند په هره برخه کې، د مختلفو مقياسونو او پيمانو په څېر، د يوې ژبې د بېلابېلو لهجو تر منځ ډول ډول توپيرونه هم ، د هغې ژبې د ودې او پرمختګ په لاره کې راز راز خنډونه او ځنډونه پيدا کوي . د تلفظ او ليکدود په چارو کې بېلابېلې ستونزې، پر ښوونه او روزنه سربېره د ټولنيز ژوند ټولو ګډو ارمانونو ته د رسېدو لاره ډېره ګرانوي؛ نو ځکه د هرې ژبې د ټولو لهجو د لغوي، اصطلاحي، ادبي او علمي زېرمو را غونډول؛ او د پياوړو څو اړخيزو اړيکو له لارې د يوې بشپړې کره او معياري ژبې پر لور هڅه، په ريښتيا سره لوی او ارزښتناک کار دئ.

د بشر د تاريخ لوړې او ژورې د دې انکار نه منوونکې حقيقت ښکارندوی دي، چې د هرې ټولنې په سياسي، اجتماعي، فرهنــــګي او اقتصــــادي ژوند کــــې هر اړخيز بدلونونه په خپله د نوو معــيارونو د ايجاد شرايط او امــکانات برابروي؛ مثلاً د اروپايــــــې ټولنې (European Community) او بيــــا اروپـــــايي اتحــــــاديــــــې (European Union) په جوړېدو سره، اوس د اوويشتو هيوادو د ژوندانه په زياترو برخو کې، خورا ژور او په زړه پورې معيارونه را منځ ته سوي دي . د دغو هيوادو وګړي د يوبل هيواد ته د سفر پر مهال ويزې ته اړتيا نه لري؛ د پيسو د خورا ډېرو واحدونو پر ځای د � يورو � په نامه نوی پولي واحد غوره سو؛ او د سياسي، اجتماعي، فرهنــــګي او اقتصادي ژوند په ډېرو ډګرونو کې داسې نوي اصول او معيارونه را منځ ته سول، چې د ټولو منشأ او ريښه د نړيوالو اړيکو په تيره بيا همدغو اروپايي هيوادونو او سيمې په ډول ډول بدلونونو او پرمختګونو کې نغښتې ده . په دغه راز بدلون او اوښتون کې انسانان ستره او مهمه ونډه لري . انسانان د تکامل له اړتياوو سره سم د خپل ټولنـــــــيز ژوند مادي او مانوي (معنوي) شرايط اړوي . دا نوي شرايط او حالات په خپل وار سره د نوو بدلونونو لاره هواروي . ترڅو د ژوندانه په مادي او مانوي شرايطو کــــــــــې د پــــــام وړ تغييرات رانه سي، د نوي غوښتنې يا نوي معيار تحقق ګران او حتا نا ممکن کار دئ؛ ځکه نوې پديدې او معيارونه، د انسانانو، ژوو، بوټو او نورو ژونديو موجـــــــــوداتو په شان، د خپل پايښت او ودې له پاره د خاصو شرايطو غوښتنه کوي . په دې ډول ګورو، چې د ژوندانه په هره برخه کې د معيار جوړول يو کمپيوټري يا مېخانيکي عمل نه دئ، چې د يوه کليک

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کولو یا د یوه سویچ په کښېکښلو سره را منځ ته سي . بالعکس د هر معیار رامنځ ته کول او بریالیتوب یو تدریجي او تکاملي بهیر دئ، چي دانسانانو له بېلابېلو اړیکو او پر له پسې ګډو هڅو سره نېغ په نېغه تړاو لري .

د پښتو ژبي په لیکدود او نورو برخو کي، د نوو معیارونو د غوره کولو مسأله هم باید د ټولني سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصـــادي بدلونونو ته په ژوري پاملرني سره و څېړله سي . تر هغه مهاله، چي د پښتنو د خورو ورو پرګنو تر منځ د ټولنیز ژوندانه بېلابېلي اړیکي لا ټینګي او پیاوړي نه سي، د کاغذ پر مخ د معیـــــــارونو ټاکل هیڅ ګټه نه لري . په پښتو ژبه کي، د معیارونو را منځ ته کول یوازي د څو شاعرانو، لیکوالو او پوهانو کار نه دئ . ژبه د نورو ټولنیزو موجوداتو په څېر د خلـــــــګو په مـــنځ کي زېږي او د ډېرو اوږدو مودو په ترڅ کي وده کوي؛ له دې امله ژبه او ټول فرهنګي میراثونه تر هر څه مخکي د خلګو مال دئ . په بله وینا، خلګ د خپلو پلرونو او نیکونو د دې لرغوني میراث په روزنه او پالنه کي، تر ټولو لویه برخه لري . که څوک د جادوګرانو د منتر په څېر، په وچو فرمانونو او پرېکړو د ژبي په ګډون د خلګو په اجتماعي او کلتـــــوري ژوند کي، د نوو لارو او معیارونو د رامنځ ته کولو خوبونه ویني، باید یو پلا د افغانستان د تېر دېرش کلن خونړي تاریخ سیاسي درسونو ته په ځیر سره پام واړوي . زموږ ټولو هیـــــــوادوالو د سر په سترګو ولیدل، چي په افغانستان کي بېلابېلو سیاسي او پوځي واکمنو ډلو، په خپلو و چو فرمانونو او فتواوو سره د خلګو په اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ژوند کي هیڅ ګټور بدلون را نوست . هر څوک پوهیږي، چي اجتماعي او فرهنګي بدلونونه (ژبه هم له هغو سره موازي حرکت کوي) هیڅکله د سیاسي تغییراتو په شان، د سترګو په رپ کـــــــــــي نه پېښیږي . د ولسونو په ژبه او نوروکلتوري دودونو کي، پاییدونکي تحولات داوږدو کلونو او پراخو ګډو کوښښونو غوښتنه کوي؛ لکه څنګه چي په ونه کـــــــــي د مېوې پخېدل پر هوا، خاوري، اوبو، سري او نورو عناصرو سربېره وخت ته اړتیا لري، په ژبه کي هم د نوو او منلو معیارونو را منځ ته کول، د خلګو په سیاسي، کلـــــــــــتوري، اجتـــماعي او اقتصادي ژوندکي، د پرمختګ او پوخ والي لازمو شرایطو ته اړتیا لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د بېلابېلو شيانو او پديدو اوسني منل سوي معيارونه، په ناڅاپي ډول جوړ سوه ؟

لکه څنګه چي تاريخ شاهد دئ، د ژوندانه په بېلابېلو برخوکي هر شاخص او معيار هيڅکله په ناڅاپي ډول نه دئ جوړ سوی . هر شی او هره پېښه يوه منلي معيار ته تر رسېدو پوري، د تر ﭬی او پرمختګ تر بېلابېلو پړاوونو تېر سوي دي . د پر مختيا او لوړتيا دا بهير، سره له ځينو خنډونو او ځنډونو، هيڅکله په بشپړه توګه نه دئ درېدلئ . پرونيو شاخصونو او معيارونو، د تکامل او پرمختګ له غوښتنو سره سم، خپل ځای ننيو شاخصونو او معيارونو ته پريښی دئ . د نن منل سوي معيارونه هم بې شکه د سبـــــا د له پياوړو، ځواکمونو او په هره مانا پرمختللو معيارونو سره، د مقابلې وس نه لري . په بله ژبه، هر معيار يوازي د خپل چاپېر او خپل مهال غوښتنو ته جواب وايي . د وختونـــو په تېرېدو سره نوي غوښتني، نوي ذوقونه او نوي اړتياوي راپيداکيږي . په طبيعت او ټولنيز ژوندکي دا پرله پسې او ناپايه بدلونونه ، تل د نوو معيارونو د جوړولو اړتيا وړاندي کوي . که د وخت، تول، واټن، مساحت ، تېزوالي، ځيرکتيا، پيسو او نورو سلګونو معيارونو تاريخي تګلاري ته يو ه سرسري کتنه وکړو، له ورايه مالوميږي، چي ټول ننــــــي معيارونه تر ډېرو بدلونونو او پرمختګونو وروسته، دې پړاو ته رسېدلي دي . په بېلابېلو سيمو، توکمونو او ډول ډول مدنيتونو پوري تړلو کسانو، پخوا د ژوندانه د هــــــري اړتيا لپاره جلا او ځانګړي معيارونه کارول . نه يې د وزن او واټن معيارونه يو شان وه؛ او نه يې په ټولنيز او سياسي ژوند کي نور بېلابېل معيارونه . د وزن، ظرفيت، فاصلې او نورو اړتــياوو له پاره اوسنی ميټريک سيسټم په يوه وار منځ ته نه دئ راغلئ . اوسني معيارونه هم هيڅکله پر همدې دې حال نه پاتيږي؛ د مثال په توګه موږ د سر په سترګو وليــــــــــدل، چي د اروپايي اتحاديې څه د پاسه شلو غړو هيوادو د پر مختګ له غوښتنو سره سم، د خپلو هيوادونو د پيسو د بېلابېلو واحدونو پر ځای، چي هر يو يې په حقيقت کي د راکړي ورکړي بېل معيــــــــار ؤ، د يورو (Euro) په نامه د پيسو نوی واحد يا معيار را منځ ته کړ . په ځينو هيوادونو کي د پونډ، اونس، ميل ، يارډ او نورو په شان � امپيرييل � معيـــــــارونه ورو ورو خپل ځای د � ميټريک � نړيوالو منل سوو معيارونو ته پرېږدي؛ او د پر مختګ دا بهير به تل تر تله جاري وي.

د ژبي معيارونه څوک ټاکي ؟ اود معيارونو د پايښت قانونمندي څه ده ؟

اصلاً هر معيار په ټولنه کي د يوه اوږده عِلمي، تاريخي، سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي ترون زېږنده دئ . په بېلابېلو جغــــــرافيايي او سيــــــــــــاسي چاپېرونو کي اوسېدونکي خلګ، د خپلو بې شماره غوښتنو او اړتياوو پر بنسټ د زړو دودونو او معيارونو په له منځه وړلو سره، د نوو معيارونو په جوړولو کي فعــــــــــاله برخه اخلي؛ مثلاً خلګ د لويو جرګو، پارلمانونو يا ورته غونډو په جوړولو سره تر پراخو بحثونو، اعتراضونو او غوښتنو وروسته، په خپل هيواد کي د اساسي قانون د تصــويب او نفاذ لاره هواروي . هر نوی اساسي قانون په حقيقت کي، د يوه هيواد او ملت په مدني، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي ژوندکي نوي معيارونه ټاکي . د دې نــــــوو معيارونو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه والي یا بدوالي محک د همدغې ټولني د خلګو په قضاوت کي نغښتی دئ . په دې مانا که نوی اساسي قانون، د ټولني د ټولو قومونو، طبقو، قشرونو او بېـــــلابېـــلو سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي سازمانونو اساسي غوښتنو او اړتیاوو ته مثبت جواب ووایي، نو داسي نتیجه اخیستل کیږي، چي په نوي اساسي قانون کـــــي وړاندي سوي معیارونه ډېر معقول، منطقي او ګټور دي . د دې پر خلاف که اساسي قانون په ټولنه کي بېلابېلو ستونزو ته لمن ووهي، نو په بشپړ یقین سره هر څوک قضاوت کوي، چــي په هغه کي ټاکل سوي معیارونه ډېره اوومه ،کمزوري او نامعقول دي.

د اساسي قوانینو بله مهمه او نه بېلېدونکې ځانګړتیا داده، چي داسي قوانین په هره ټولنه کي تر اوږدو تاریخي، سیاسي، فرهنګي او اجتمـــــــاعي کوښښونو وروسته د تصویب او چلند پړاو ته رسیږي . په بابلي مدنیت کي د حمورابي قانون ، په انګرېزي ټولنه کي مګناکارټا ، زموږ په پېر کي د ملګرو ملتونو د سازمـــــان منشور او دبشر د حقوقو نړیواله اعلامیه او په دې وروستیو ورځو کي د اروپایي اتحادیې د نوي تړون د تصویب په لاره کي اوږدې هڅي، ګرده د دې خبري روښانه ثبوتونه دي.

ژبني معیارونه هم د ټولو نورو ژوندیو موجوداتو او پېښو په څېر د طبیعي او اجتماعي قوانینو تر اغېزې لاندي وده او پر مختګ کوي . د هري ټولني تاریخي، سیاسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي پېښي د ژبنیو معیارونو په ټاکلو کي لویه برخه لري . که د پښتو په ګډون د نړۍ دهري ژبي د بېلابېلو لیکـــــــدودونو، لهـــــجه یې توپیرونو او نورو ژبنیو معیارونو د را منځ کېدو تاریخي مسیر ته پام وکړو، په ډاګه ګورو چي د خلګو په ژوندانه کي تاریخي، سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقـتصادي حالات د هر ډول ژبني اوښتون د پیدایښت زانګو ده؛ د مثال په توګه زموږ په لرغوني هیواد کي د هخامنشیانو تر یرغل وروسته لوی فرهنګي بدلونونه راغلل . وروسته زموږ پر پخواني ټاټوبي (آریانا) باندي د مقدوني سکندر په واکمنۍ سره، زموږ پر ژبو او فرهنګي کړو وړو باندي یوناني ژبي او کلتور ژوره اغېزه وکړه . څه موده وروسته، د همدې ژورو کورنیو او بهرنیو اړیکو له امله، په لرغوني آریانا کي د یوه پیاوړي ګډ یوناني - باختري مدنیت بنسټ کښېښوول سو . په هندوستان کي د موریایي کورنۍ د آشوکـــــــا پـــاچاله واکمنۍ سره جوخت، زموږ په پخوانۍ مېنه کي د بودایي دین ،کلتور او هونر ریښې ټینګي سوې . همدې نوو بدلونونو په پای کي، د � ګندهارا� په نامه ځانګـــــړی تهذیب او مدنیت ایجاد کړ . کوشانیانو په خپل وار سره، زموږ د ژوندانه په ټولو برخو کي نوي ژبني، کلتوري او فکري تحولات و زېږول . د اسلام د سپېڅلي دین تر راتګ وروستـــــه، نه یوازي زموږ د خلګو په فکري، کلتوري او اجتماعي ژوند کي هر اړخېز بدلونونه راغلل؛ بلکي دې ستر بدلون پر پښتو، پارسي او نورو بومي ژبو باندي د عــــــربي ژبي او ادب ژورو اغېزوته هم لاره پرانیسته . په دې پسې تورکانو(ترکانو)، ایرانیانو، مغلو، انګرېزانو، روسانو، پاکستانیانو، عربو ؛ او اوس د امریکایانو په مشرۍ د اروپایـــیانو نوي ټـــــلوالي (ائتلاف)له خپل سیاسي، پوځي، کلتوري، فکري او اقتصادي نفوذ څخه په ګټې اخیستني سره، زموږ د خلګو پر مادي ژوند، ژبو، دودونو او نورو فرهنـــــــــګي ارزښتونو ستري اغېزې ښندلي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي؛ او لا يې ورځ په ورځ ښندي . دا پیاوړي بدلونونه ښايي تر ډېرو کلونو پوري زموږ د ژوندانه بېلابېلي مادي او فرهنګي برخي اغېزمني کړي . دهمدغو لويو سياسي، تاريخي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو له کبله د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کي، د � رُود �، � سپب �، � سايه �، � تاريکه � او نورو په ځېــــــر پارسي ټکو، د کوزي پښتونخوا په لهجه کي د � رُوړ �، � اسپتال �، � کاليج �، � يونيورسيټۍ �، � سکول �، � کمرې �، � ټانګې �،� بروسې �، � اچانک �، � پاټک �، � ټيک �، � جـــــي � � ګبراو �، � ميلاو � او سلګونو نورو په شان انګرېزي، سنسکريت، هندي او پنجابي ټکو لاره موندلې ده . د پښتو په نورو سيمو او نورو لهجو کي هم د پردو ټکو ، اصطلاح ګانو او ترکيبونو شمېر لږ نه دئ . که د سليمان ماکو تذکرة الاولياٴ (په ٦١٢ ق کي ليکل سوی) او د بايزيد روښان (٩٣١- ٩٨٠ هـ ق) خيرالبيان ته يوه سرسري کتنه وکړو،له ورايه ګورو چــــــي هـــــر ليکوال د بېلي لاري او بېلو معيارونو څښتن دئ . د سليمان ماکو نثر د خپل وخت له غوښتنو سره ساده، خوږ او متين دئ . په دې پېرکي د غزنوي او غوري دورو د پارســـــــي ژبــي د منثورو ليکنو په دود د پښتو ژبي منثور اثار هم د فصاحت او بلاغت اصولو ته نيژ دې وه (حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ، ٢ ټ ١٤٥) د دې پر خلاف، د � خــــــيرالبيان � نثر د خپل عصر د بېلابېلو اغېزو له امله د روانۍ، سادګۍ او خوږوالي له ارزښتناکو صفتونو بې برخي دئ . د پير روښان سياسي دوښمن - اخوند درويزه ننـــــــګرهـــــــــاری (په ١٠٢٨ ق کي مړ) هم د وخت له غوښتنو سره سم اړ ؤ، چي په خپلو ليکنو کي د ده په اصطلاح د وزن او قافيې تومنه ګډه کړي، تر څو افکار او نظريې يې د خلـــګو په زړونو کي ځای ونيسي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ١٧) . دا بدلون او اوښتون د نړۍ په ټولو ژبو او فرهنګونو کي، د لمر په څېر روښانه دئ؛ او د دې کــــــار تر شا خــــــــــورا زورور تاريخي، سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي عوامل پراته دي.

دغو ستروسياسي، فکري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په دقيقي پاملرني سره، اوس هر څوک په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چي پښتو ژبي ته د اوستا، سنسکريت، هندي، پهلوي، عربي، پارسي، تورکي او داسي نورو ژبو لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، تعبيرونه او ډول ډول نور ژبني جوړښتونه پر خپلسر نه دي راغلي . دا لوی تغييرات او بدلونونه د اوږدو زمانو په ترڅ کي پېښ سوي دي . له دې کبله هيڅوک نسي کولای د سترګو په رپ کي، د هغو له ښو يـــــــا بــــــدو اغېزو ځان وژغوري . له دې ډلي څخه ځيني لغتونه، اصطلاحات، محاورې، ترکيبونه، عبارتونه، او نور ژبني جوړښتونه د وخت په تېرېدو سره له منځه ځي؛ او پر ځای يې د نوو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي اړيکو د ژوري اغېزې له امله نوي ټکي، اصطلاح ګاني، تعبيرونه او ترکيبونه پيداکيږي . د کليمو او لغتونو د ژوند موده، له نوو شرايطو سره ، د هغو په مطابقت او سمون پوري اړه لري . د ځينو عُمر د يوه ورځني ګل په څېر، د ځينو عُمر د څو مياشتنيو بوټو او د ځينو نور ژوند د داسي ونو په شان وي، چي د زمانې هر ايسته و را ايسته باد و باران يې پياوړو څانګو او غښتلو ريښو ته زيان نسي رسولای.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولني او طبیعت د پرمختګ عامه قانونمندي او زمونږ په لاس کي پراته سندونه دا ښیي، چي په پښتنوکي تر روښانیانو دمخه د پښتو شعر او نثر دواړو بېل رنګ او مضمون درلود . بایزید روښان اورمړ (۹۳۱- ۹۸۰ هـ ق) د خپل مهال له غوښتنو او اړتیاوو سره سم، په پښتو لیکدود او نورو ژبنیو خصوصیاتو کي جلا معیارونه وټاکل . دا نوي اصول او معیارونه د روښاني طریقت د پلویانو او د دغه سیاسي، عرفاني او فرهنګي ښوونځي د معاصرانو له خوا په ډېره مینه و پالل سوه . تر روښانیانو وروسته خــــوشال خان خټک (۱۰۲۲- ۱۱۰۰ هـ ق) ، د هغه کورنۍ او د دوی د وخت نورو شاعرانو، لیکوالو او څېړونکو د خپل عصر د ایجاباتو او شرایطو له مخي، د نوو معــــــــیارونو په وړاندي کــــــــــولــــــو سره په پښتو لیکدود، شعر او نثر کي نور بدلونونه را منځ ته کړه . د پښتو ادب په معاصره دوره کي هم، د وخت له مقتضیاتو سره سم نوي معیارونه و ټاکــــل سوه . په افغانستان کي د امیر شیر علي خان په زمانه کي د نوو مطبوعاتو له پیل، او د پښتو ژبي را ژوندي کولو ته د هیواد د سیاسي واکمنانو له نِسبي پاملرني سره جوخت هم ، د دغي ژبي په لیکدود او نورو برخو کي، د نوو بدلونونو لاره پرانیستل سوه . د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته، د شهید مولوي عبدالواسع کاکــــړ کندهاري (د پښتنو دا نامتو عالِم په ۱۳۰۷ ش د بچهٔ سقاو له خوا په توپ کي والوزول سو) په مشرۍ پښتو مرکې (۱۳۰۱ ش / ۱۹۲۲م) هم په خپل وار سره په پښتو لیــــــــکدود کــــــــي نوي بدلونونه راوسته ؛ او په هغې پسې د پښتو ټولني (۱۳۱٦ش) په جوړېدو سره هم په پښتو لیکدود کي نوي بدلونونه راغله . دغه راز، نامتو افغـــــــــان سیاستوال، ژبپوه او ادیب - وزیر محمد ګل خان مومند (۱۲٦۳- ۱۳۴ ش) او ځیني نورو هم د پښتو لیکلاري پر نوو معیارونو څه نا څه ور زیات کړه (رشاد، � د خیرالبــــــــــیان لیکـــــــــدود، � خیر البیان د بایزید روښان ۷۴) . تر دې وروسته هم د نوو معیارونو د را منځ ته کولو په هیله، بېلابېلي غونډې او سیمینارونه جوړ سوه . د هري غونډې او سیمینار برخــه والو هم په خپل روڼ نوي طرحي او نوو لاري وړاندي کړې، چي ځیني یې منلي سوي او ځینو یې له څو محدودو کسانو پرته چا نه دي منلي . د بدلونونو او تغییــراتو دا لړۍ تر اوسه هم روانه ده؛ او تل تر تله به جاري وي . البته په دې لنډو خبرو کي مقصد دا نه دئ، چي د پښتو لیکدود د معیاري کولو په لار کي ټول کوښښونه او هڅي په زېر او زور بیان کړو؛ بلکي دلته یوازي د دې واقعیت په یادونه بسنه کوو، چي د پښتو ژبي په ګډون د هري بلي ژبي او هر بل معیار په جوړولو او ټاکلو کي ډېرو اوږدو وختونو ته اړتیا سته؛ هر معیار د پر مختګ د یوې ټاکلي دورې غوښتنو ته په جواب ویلو سره، خپل ځای داسي معیار ته پرېږدي، چي د خلګو راتلونکو غوښتنو او اړتیاوو ته جواب ووایي .

د پښتو ژبي، ادب او تاریخ وتلئ او منلئ استاد - علامه عبدالحی حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په یوه علـــــــمي څېړنه کي، د ژبنیو بدلونونو او معیارونو د ریښو، عواملو او ټاکوونکي ځواک په اړه خورا ارزښتناک بیانونه لري، چي دلته یې ځیني اړخونه په لنډ ډول وړاندي کوو .

لوی استاد د خپلو خبرو په پیل کي د یوه مشهور لیکوال په استناد د ژبي ویوونکي پر درو ډلو وېشي : � لومړۍ ډله خواص، علمأ او پوهان دي، چـــــــي ژبه د خپل فکر تابع کوي . دوهمه ډله اوسطه طبقه ده . دریمه ډله عوام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چي فکر يې د ژبې تابع دئ . � وروسته د ژبې په پرمختګ او بډاينه کي د خواصو او عوامـــــــو د دوو اړخـــــيزو اړيکو په اړه داسي ليکي : � په لوی سر کي خو ژبه لکه د دنيا نور شيان او د انساني ژوندانه نور لوازم يو اجتماعي مخلوق دئ، چي د بشري ژوندانه ټول اجتمـــاعي قوانين پر تطبيق کيږي، نو چي سړی په لومړني نظر وګوري، اجتماع پر ژبې حکمراني کوي؛ او ځکه چي داجتماع افراد اکثر وګړي او عوام وي، نو ګويا پر ژبه حکمـــرانه او غالبه ډله هم عوام دي، مګر پسله لږ څه غوره دا خبره هم ښکاره کيږي، چي د اجتماعي ژوندون ډېر مواد او لوازم داسي هم دي، چي پر هغو باندي يوه خاصه ډله حـــــکومت کوي؛ او تر خپل تأثير لاندي يې راولي، او ډېر شيان په خواصو پوري مخصوص دي او عوام نسي کولای، چي پر هغو باندي خپله اغېزه په ښکاره او څرګند ډول خپره کړي . عــــلم او ساينس او الهيات او هغه معلومات، چي د مادې له حده څخه لوړ دي، عموماً د خواصو د افکارو نتيجې دي؛ او دا ټول شيان مستقيماً د بشر په خاصه طبقه اړه لري؛ او د بشر فکـــــــري نوابغ دي، چي دغه ښېګڼې يې ډېرې کړې ؛او هم يې تر موږه پوري را رسولي دي . بالعکس ډېر دودونه او اجتماعي مراسم او د بشري حيات لوازم او عـــــــــوايد دي، چـــــــــي مخصوصاً د عوامو د ډلې تر اثر لاندي پيدا کيږي او پرورښت کوي او د مثبتو مباديو پر ځای درېږي او ډېر عمر ژوندون لري (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چــــا په لاس کـــي دي ؟ شل مقالې۷، ۲) . لوی استاد د همدې خبرو په دوام ليکي : � هغه وخت چي موږ د بشر د ژبو تاريخ ګورو او په تحولاتو کي يې دقيق سو، نو دا هم د جامعې مال دئ، او يوه جامعه په پېړيو پېړيو اوږدو زمانو کي ژبې پېدا کوي، او له يوه حاله يې بل حال ته اړوي، د خپلو احتياجاتو سره توسيع ورکوي، نوي الفاظ او مواد پکښې ګډوي، مګر سره ددغه هم سړی داسي نه سي ويلای، چــــــي د جامعې خاصه طبقه او علمأ او پوهان په دې کار کي هيڅ برخه نه لري، او د ژبو په حياتي چارو کي د دوی لاس کوم کار نه سي کولای (حبيبي، آيا د ژبې واګې د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳) . دهري ژبې د ژوندانه د تاريخ پاڼې چي وکتلې سي، ډېرې برخې يې لکه په عوامو چي اړه لري، يوه غوره برخه يې په خواصو پوري هم مربوطه ده . عوام خو ژبه جوړوي، پراخوي يې ، هري خوا ته يې سره کشوي، مګر خواص هم په ژبه کي مهم مواد ګډوي . يو شاعر کولای سي، چي د عوامو د ژبنيو مواد څخه بېل نور نوي مـــواد او الفاظ په ژبه کي موجود کړي، او داسي يې پکښې حل او مزج کړي، چي عوام يې ور سره ومني ، او د دوی ادبي سُلطې ته غاړه کښېږدي.

په حقيقت کي دا خبره د ژبو په ژوندانه کي ډېره مهمه ده، چي بايد ژبه فقط د يوې طبقې تر اثر لاندي نه وي، بلکي په داسي ډول وروزله سي، چي له دواړو ډولو څخه استفاده وکولای سي� .

لوی استاد د ژبې په پيدايښت ، وده او ارتقا کي د ټولني د عامو ولسونو او پوهو کسانو؛ په تېره بيا ژبپوهانو، اديبانو او شاعرانو ارزښتناکي برخي ته داسي ګوري : � زه غواړم چي په دې ليک کي خپلو ښاغلو لوستونکو ته دا حقيقت لڅ کړم، چي پر ژبې باندي د دغو دواړو ډلو حکمراني په مساوي ډول ده؛ او که د يوې ژبـــــي واګې فقط يوې ډلې ته ور وسپارل سي، نو به هغه ژبه ډېر خپل مزايا او ښېګڼي بايلي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لوی سرکي که غور وکړو، خواص هم د ټولني او وګړو اجزأ او غړي دي . خواص چي ژبه زده کوي په عوامو او وګړوکي وي؛ او د دوی د ژبي لومړنۍ تعــليم هم د وګړو چاپېر دئ . وروسته چي یو انسان دخواصو سره ناسته ولاړه وکړي ؛ او د خواصو په محیط ګډ سي، د دوی افکار او عقاید زده کړي، د دوی په ژبه ژبور سي بیـــــــانو د دوی په رنګ رنګیږي، او د ژبي د افادې هغه طرز زده کوي، چي په خواصو پوري اړه ولري .

د ژبو اصلي او حقیقي پرورشګاه هم د وګړو غېږ ده؛ او دا محیط ژبي ته د مور په دود تربیه ورکوي . دوهم محیط د خواصو او پوهانو چاپېر دئ، چــــــــــي ژبه له لومړنۍ مرحلې څخه ورته راځي . په دې محیط کي ژبه خپل طبیعي جمال لا پسي ښایسته کوي، او رنګارنګ زېورونه او ګېڼې په پوري کيږي . ښایست یې داسي رنــګ او رونق مومي، چي له ډېري ښکلا نه پېژندله کيږي .(حبیبي، آیا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۳ - ۴) .

د پښتو ژبي او ادب منلئ بابا، لوی استاد علامه حبیبي، د خپل علمي بیان په یوه بله برخه کي، د ژبي د مانوي (معنوي) او لفظي ښکلا په زیاتولو کي د پوهو او هونرمندو کسانو پر لویي برخي داسي ټینګار کوي : � د ژبي د طبیعي حسن او ښکلا د ډېرولو او ښه دلچسپ کولو لپاره د خواصو د لاس مشاطګي لازمه ده . همدوی دي، چي د دې ښکلي ناوي په غاړه کي د ښکلا ښې ګېڼې ور اچوي، او په خپله استادي او مهارت یې لا ښه پسي ښکلي کوي .

لوی استاد، په همدې مستدله لیکنه کي، دې روښانه حقیقت ته ګوته نیسي، چي په ژبه او ادب کي د ژبپوهانو، شاعرانو، لیکوالو او نورو هونرمندو کسانو هر ډول ذهني، عندي او پر خپلسر لاس وهني، د ژبي د ښایست او شتمنۍ پر ځای، کراهت او بد خوندي را منځ ته کوي . دی کاږي : � ډېر ځله داسي هم پېښيږي، چي د یو طبیعي حسن په ښایسته کولو کي له سلیقې څخه کار وانخیستل سي، او ناولي ګېڼې بې رونقه او بې یوې خاصي سلیقې پر مخ او تندي کتار کړل سي . دلته د ذوق خاوندان دا فېصله کولای سي، چي تر دغي ګېڼې بې ګېڼې والی ښه دئ؛ او دا ناوړه تحلیه بې کاره ده . د لیدونکي تره ځني کيږي، او تر دغي ګېڼې هغه طبیعي جمال ښه دئ . د ژبي د آرایش په مرحله کي هم کټ مټ دغه خبره واقع کيږي .

د خواصو او پوهانو او ادیبانو د نقش و نګار او ګېڼې ایښوولو ځای د ژبي طبیعي او عامي څېره ده . که دوی د ذوق خاوندان وي، او په مناسب او وړ ډول یې مخ په ادبي ګېڼو ښکلی کړي، خو ډېر ښه! اما که دا ګېڼه په بې سلیقګۍ او بې ذوقۍ پر مخ کښېښوولہ سي یا دوني ډېري ګېڼې پر مخ ور کوټه کړه سي، چي بالکل یې مخ په پټ وي، او طبیعي جمال یې ورک سي ، دلته نو سړی ویلای سي چي دا ښه کار نه دئ، او مثلاً د میرزا مهدي درهٔ نادره به ځني جوړه سي یا به د پارسي ژبي د تاریخ وصاف انشأ پردازي سي چي ډېره مکروهه ده . بالعکس که د حافظ غوندي شعر یا د سعدي غوندي روانه او سلیسه انشأ وي هر څوک یې خوښوي، ځکه چي دوی ژبي له عامي موقف څخه ډېره نه لیري کوي، او ډېري مناسبي ګېڼې یې پر مخ ور ایښي، او طبیعي رنګ یې ور غبرګ کړئ دئ . په پښتو کي هم باید موږ دغسي وکړو� .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، له خپل ټول علمي نبوغ سره سره د ځان په ګډون هيڅ ژبپوه، شاعر، ليکلوال او محقق ته دا حق نه ورکوي، چي د خلګو ژبه تر خپلو، سياسي او ايديالوژيکو نظريو، شخصي غوښتنو او ذوقي تمايلاتو قربان کړي؛ په خپلو ناوړو تصرفاتو سره يې له خپل طبيعي او ولسي بهيره بلي خوا ته بوزي . علامه حبيبي، دې مسألې ته په اشارې سره، په ډېرو څرګندو او روښانه ټکو وايي : � ژبه بايد چي دعمومي محاورې او ادأ له پلوه کرغېړنه نه کړو . البته ليکوال او نويسندګان يې د مناسبي ګېنې ايښوولو حق لري . يو سړی که څه هم ډېر زبردست ليکوال او عالِم وي داسي نه سي کولای، چي له ځانه ژبه جوړه کړي . هو ښايسته کوي به يې.

د ژبي په ښايسته کولو کي بايد هر وخت دا خبره د ليکوالو په فکر کي وي، چي د ژبي طبيعي جمال ورک نسي او هم بارد تصرفات په ژبه کي و نکړي . ډېر ځله داسي ليدل کيږي، چي يو ليکوال د خپل فکر د قالب جوړولو لپاره په ژبه کي داسي مواد زياتوي، چي هغه مناسب نه وي . زما په خيال خو بهترين ليکوال هغه دئ، جي ژبه په نامناسب ډول ښايسته نکړي او تر خپل فکر يې قربانه نه کړي، او په ناوړه توګه په ژبه کي تصرف ناروا وبولي، ځکه چي دا حق ډېرو لويو پوهانو او عالِمانو ته هم نه ورکول کيږي، چي دوی په ژبه کي ناوړه شيان داخل کړي . � (حبيبي، آيا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې۷، ۵ - ٦).

لکه څنګه چي د پښتو ژبي، ادب او تاريخ بې ساري استاد ، علامه حبيبي، په خپله عالمانه څېړنه کي يادونه وکړه، د ژبنيو معيارونو په غوره کولو کي بايد، د شخصي ذوق، لهجه يي تنګ نظرييو او نورو غېر علمي معاملو په ټينګه مخه ونيول سي . ژبه هغه څه نه ده، چي ځيني کسان يې د خپل مال او متاع په څېر په خپل لاس کي ونيسي؛ او د زړه په غوښت يې دې خوا او ها خوا ته واړوي . د ژبنيو مسألو په حلولو کي بايد د ماهرانو او پوهانو پر ازرښتناکي ونډې سربېره ، د خلګو او ولسونو ټاکوونکی رسالت هيڅکله له پامه و نه غورځول سي؛ مثلاَ د � خلق � ټکی پېړۍ پېړۍ مخکي له عربي څخه پښتو ته راغلئ دئ . همدا کليمه په افغاني چاپېر کي تر خپل نوي رنګ اخيستلو يا مغفن کېدو وروسته د پښتو په لوېديزه (لوېديځه) لهجه کي د � خلګ � په بڼه او په مرکزي او ختيزه (ختيځه) لهجه کي د � خلق يا خلک� په ډول ويل کيږي . پېړۍ پېړۍ دمخه دې کليمې تر څنګ د � اولس يا ولس � کليمه هم له تورکي (ترکي) ژبي څخه په پښتو ژبه ننوتې ده، چي اوس د خلګو په ليکنو او ورځنييو خبرو کي، خورا زياته کاريږي . دې دوو پردو(عربي او تورکي) لغتونو اوس په پښتو کي داسي تابعيت او اهلتيت موندلئ دئ، چي څوک يې پردي نه ګڼي . په داسي حال کي چي موږ په خپله پښتو کي ددې ټکي پر ځای د � وګړي � په نامه ډېره زړه او سوچه کليمه لرو، چي بولګې يې نه يوازې د پښتو په کلاسيک ادب کي خورا ډېري دي؛ بلکي ډېر پښتانه يې اوس هم د يوې ژوندۍ کليمې په توګه، په خپلو ورځنييو محارو کي استعمالوي .

د دې درو ټکو (خلق، ولس، وګړي) تر منځ ، چي دوه يې دخيل او يو يې سوچه پښتو دئ، له ډېري مودې راهيسي سخته سيالي روانه ده . اوس داسي برېښي، چي د � خلګ يا خلک � مغفن سوي ټکي د خلګو په ليکنو او خبروکي له نورو ميدان ګټلئ وي . دا چي ولي د � خلګ يا خلک � کليمې، تر ډېره حده زموږ د سوچه ټکي (وګړي) او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورکي الاصله مفغني کليمې (اولس يا ولس) ځای نيولئ دئ، په ريشتيا هم د غور او تأمل وړ خبره ده . ښايي په پښتو او نورو نيژدې ژبو؛ لکه پارسي کي ځيني کسان د وګړي يا ولس په مانا ښه پوه نسي؛ خو د خلګو يا خلکو په مانا يې ژر سر خلاصيږي . دا کار نه خوشال خان خټک يا رحمان بابا کړی دئ او نه هم زموږ د عصر لويو پوهانو؛ لکه لوی استاد علامه حبيبي، علامه رشاد، استاد الفت، استاد بېنوا او نورو . په دې کار کي يوازي د هغي قاعدې لاس دئ، چي موږ او تاسي يې نن د اسانتيا، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او داسي نورو په نامه يادوو . دغه راز، پښتانه په بېلابېلو سيمو او لهجو کي د پارسي ژبي � کودک �، د عربي ژبي � طفل �، د هندي او اردو ژبو � چهوټا � او د انګرېزي ژبي چايلډ (Child) ته د کوچني ، کمکي، ماشوم، ووړکي، ووړ، طفل او حتا حيوان ټکي کاروي . د پښتنو په بېلابېلو سيمو او قبيلو کي، د پارسي د � زن �، د تورکي د� خانم او خاتون �،د عربي د � نسوة او المرآة �، د انګرېزي د � Wife� کليمې له پاره مېرمن ، ماينه، ماندينه ، ښځه، خانم، کوروالا، د کوچنيانو مور، اورته، ارتينه، کورودانه، کډه او داسي نور ټکي کارېږي . په دغو ټکو کي تر ټولو غوره او معياري ټکی هغه دئ، چي دسليم عقل، ژور منطق، اسانۍ، سادګۍ، ښايست، عاموالي، يووالي او داسي نور و په څېر اصولو ته په بري سره جواب ورکړي . پله بله وينا، د ژبي ټولي برخي او جوړښتونه بايد د طبيعت او ټولني د نورو پېښو او څيزونو په څېر د خلګو د منښت ازموينه تېره کړي . هرڅه چي خلګو ومنل؛ په خپله دمعيار مقام ته رسيږي . هر هغه څه چي ټولو خلګو نه وي منلي، له خپل ټول قوت او ملاتړ سره سره د معيار وياړ نسي ترلاسه کولای . د مزدک، مسجد، ماجيت، جومات او په سلګونو نورو مترادفو ټکو تر منځ د معياري توب مسأله به د عامو خلګو او ژبپوهانو د ګډو هڅو او پرېکړو په مرسته اوارېږي . په دې کار کي د خلګو د فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي ګډون او ګډو اړيکو لوی لاس پروت دئ . دا خبره به هم وخت او پرمختګ حلوي، چي د خلګو يا خلکو همدا عربي الاصله مفغن ټکی بايد د يوه منل سوي معيار په توګه (په ګ وکښل سي که په ک) په دې ډول خلګ په خپله خوښه او انتخاب د څو ټکو تر منځ د يوه د معياري کېدو پر لور ګام اخلي . د ژبي په هره ستونزمنه او نا حل سوې مسأله کي، همدا قانون واکمني لري . ژبپوهان ، اديبان او څېړونکي بايد هرومرو د معياري ټکو، معياري اصطلاحاتو، معياري ترکيبونو، معياري ليکدود او نورو ژبنيو معياري جوړښتونو په غوره کولو او ا نتخاب کي د خلګو رايو او غوښتنو ته لوړ ارزښت ورکړي؛ ځکه ژبه او نور ارزښتمن فرهنګي ميراثونه له يوې خوا د همدغو خلګو په چاپېر کي وده او پرمختګ کوي؛ او له بلې خوا د ژبپوهانو او اديبانو علمي ارزښتونه هم په خپله له ټولني او خلګو څخه ترلاسه کيږي . د پښتو ژبي د بېلابېلو لهجو (ګړدودونو) فونولوژيک توپيرونه هم د يوه يا څو کسانو په پرېکړو نه ليري کيږي . دلته هم وروستی چاڼ او غوراوی د ولسي پرګنو په لاس کي دئ . خلګ د بدلونونو او پرمختګونو په هره دوره کي، تر ټولو مخکښ او خوځوونکی ځواک دئ . د هري ژبي په ليکلي او شفاهي ادب کي د خلګوپرګنې ستره ونډه لري . لنډۍ، نارې ، متلونه، انګېرني، ټوټکې، لغتونه، تعبيرونه، ترکيبونو، اصطلاحات، ولسي شعرونه، سندري او په لسګونو نور ادبي ژانرونه ټول د عامو او حتا نالوستو خلګو له خوا زموږ ژبي او ا دب ته لاره موندلې ده . هغه څه چي وګړو د خپل معيار په توګه منلي وي، د ژبپوهانو او اديبانو په وچو پرېکړو نه بدليږي . ځيني وختونه خو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلګو د اوږد مهاله او پخو پرېکړو اړول ګرسره ناممکن کار وي . کله کله د ژبنيو معيارونو په ګډون، د ژوند په هره برخه کي نوي معيارونه د کارپوهانو او متخصصانو له خوا را منځ ته کيږي؛ خو د ماهرانو او پوهانو له خوا جوړ سوي معيارونه، يوازي هغه مهال د منلو او پايښت وړ وي، چي د ټولني د عامو خلګو د اړتياوو او ذوقي غوښتنو جواب ووايي . هغه ژبپوه او عالِم، چي د خلګو ژبه د خپل ذوق، فکر او غوښتنو تابع کوي، په حقيقت کي ژبه او ولسي ادب له خپل اصلي تګلاري څخه پر بله بيايي . داسي � معياري � ژبه او ادب په خلګو پوري اړه نه لري . د چاخبره داسي � کره او معياري � ژبي ته بايد د يوه قوم پر ځای د احمد او محمود نوم ورکړه سي؛ ځکه داسي جعل سوي معيارونه هيڅکله خلګ نه خوښوي؛ او نه د خلګو په ژبه او فرهنګ کي ډېر عمر دوام کولای سي .

شک نسته، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو او بېلو جغرافيايي سيمو کي د علمي ټکو او اصطلاحاتو بېلوالی تر ډېره ځايه، د دې ژبي د ودي او پر مختګ مخه نيسي؛ خو دا کار هم د پښتنو تر منځ د سياسي، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړيکو له ټينګښت او پوخوالي پرته ممکن نه برېښي؛ مثلاً د کوزي خوا پښتانه د انګرېزي او اردو ژبو د څرګندو اغېزو له کبله ځيني علمي ټکي او اصطلاحات؛ لکه : � ژبپوهنه �، ټولنپوهنه �،� ارواپوهنه � ، � مځکپوهنه � ، � ستورپوهنه � ، � پوهنتون �،� پوهنځی � ، � ښوونځی � ، � روغتون �او په سلګونو نور د � لسانيات، � سوشيالوجي �، � نفسيات � ، � جيولوجي � ، � استرالوجي � ، � يونيورسيټي � ، � کالېج � ، � سکول � ، � اسپتال � په نومونو يادوي . د علمي ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په نوم ايښوونه کي داسي بېلوالی او رنګارنګي، د پښتو د يوه منلي معيار په لار کي له سترو خنډونو څخه دي . په بشپړ باور سره ، همدا خنډونه او اختلافونه، په بېلابېلو پښتني سيمو کي، تر ډېره ځايه د پښتو ژبي د خپرېدو او غوړېدو بهير ټکنی کوي؛ مګر بيا هم دې لوی او لوړ ارمان ته رسېدل د وچو ناستو پاستو؛ پر پکړو او فرمانونو کار نه دئ . پښتانه ژبپوهان، شاعران، ليکوال، څېړونکي او نور ولسونو يوازي د ټينګو او مزبوتو اړيکو له لاري کولای سي، د پښتو ټکو او اصطلاحاتو د يوه واحد او منلي معيار په لور ګټور ګامونه پورته کړي . لر او بر پښتانه د خپلو هر اړخيزو او پياوړو اړيکو له برکته د دې وس مومي، چي بيا هم د اسانۍ، سادګۍ، سپېڅلتيا، خوږوالي او پوخوالي د اصولو په رڼا کي ښه له بدو بېل کړي . د يو رنګۍ او سراسري معيار مقام ته رسېدل، د پښتنو په ټولنيز ژوند کي د بېلابېلو اړيکو او بدلونونو په چټکتيا او پراختيا پوري اړه لري . ټول پښتانه بايد په ټينګ هوډ او سره سينه، د داسي اړيکو او بدلونونو په چټکتيا کي برخه واخلي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په معيار ټاکنه کي تلوار

ژبه په ټولنه کي له هغه سياسي اوښتون سره ورته والی نه لري، چي په څو شېبو کي يو حکومت په بل حکومت يا يو رژيم په بل رژيم واړوي . ژبه د ټولو اجتماعي او کلتوري پېښو په شان، د پېړيو په اوږدو کي وده او پرمختګ کوي . په ژبه کي د نوو معيارونو ټاکل هم اوږده وختونه غواړي . تلواري او تصنعي معيارونه د هغو اوومو خوړو په څېر دي، چي خوړونکی يې نه د ژوولواو هضمولو واک لري؛ او نه يې هم له خوړلو څخه خوند اخلي . داسي خيالي اوبېړني ګامونه ډېر ځله د يووالي او پيوستون پر ځای، د يوې ژبي د بېلابېلو سيمو او ويونکو تر منځ دښمنييو، تربګنييو او ناوړه غبرګونونو ته لمن وهي . بې شکه د داسي ژبنيو او فرهنګي اختلافونو حتمي نتيجه دا وي، چي د يوه قوم ژبه او ډول ډول فرهنګي ارزښتونه، په لوی لاس له سترو خنډونو سره مخامخ سي.

ټول پوهېږو، چي د اسلام په سپېڅلي دين کي تل د يوه خدای، يوه قرآن او يوه پيغمبر خبري کيږي؛ مګر په عمل کي ګورو، چي مسلمانان د اسلام د دغو اساسي اصولو پر خلاف پر بېلابېلو ډلو او فرقو وېشل سوي دي؛ او هره فرقه زموږ په پښتني اصطلاح د خپلي ښوروا خوند تر نورو ښه ګڼي . د حق خبره خو داده، چي د نړۍ ټول مسلمانان د عظيم شان قرآن د عمران د سورې د دريم مبارک آيت � وَ اعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعاً وَ لاَ تَفَرَّقُواْ � په رڼا کي، د يوه څښتن تعالی، يوه سپېڅلي قـــــرآن او يـــــوه خاتم الانبيأ، حضرت محمد (ص) پر شاوخوا را ټول سي؛ او له هر راز دوښمنييو او مخالفتونو ډډه وکړي؛ اما دا کار په يوه ورځ کي نه کيږي؛ ځکه په مسلمانانو کي د دغه راز اوږدو فکري او فقهي اختلافونو له منځه وړل، په اسلامي ټولنو کي د بېلابېلو شرايطو او امکاناتو چمتو کولو ته اړتيا لري، چي دا ګرده د وخت او زمان غوښتنه کوي . هر ريښتنی مسلمان ايماني وجيبه لري، چي د نړۍ د مسلمانانو تر منځ د اختلافونو او توپيرونو په له منځه وړولو کي هڅه او کوښښ وکړي. . .

پښتو هم د يو لوی او لرغوني قوم ژبه ده . دا قوم په سلګونو قبيلې، خېلونه او پښې لري .کله کله دو ښمنانو او مغرضينو د تاريخ په اوږدو کي، زموږ له همدغه قومي او قبيلوي جلاوالي څخه ډېري ناوړه ګټې هم اخيستي دي . د لمر په څېر روښانه ده، چي د پښتنو يو موټي توب او پيوستون، پر سياسي خپلواکۍ او اقتصادي پر مختګونو سربېره، د هغوی د ژبي، ادب او نورو فرهنګي ميراثونو د روزني او پالني غښتلی ضامن دئ . د دې انکار نه منوونکي حقيقت په پوهېدو سره خو د سليم عقل او پياوړي منطق خبره داوه، چي پښتنو بايد پېړۍ پېړۍ مخـــــکي له دغـــــه راز بـــــې بنسټه قبيله يي تربګنييو او اختلافونو لاس اخيستی وای؛ مګر بيا هم ګورو، چي، په بېلابېلو قبيلو، خېلونو او پښو پوري تړلي پښتانه، خپلي قبيله يي ريښې او اړيکي د سترګو په رپ کي نه سي هېرولای . د يوه پياوړي، متحد او نه جلاکېدونکي پښتون قوم په نامه د ټولو پښتنو يو ځای کېدل؛او تر خپلو محدودو قبيله يي پيوندونو تېرېدل، په هيڅ وجه د يوې ورځي خبره نه ده . دې ستر او سپېڅلي ارمان ته رسېدل، د ټولو پښتنو په ژوند کي تکامل او پوختيا ته اړتيا لري، چي دا کار بيا هم د وخت او زمان غوښتنه کوي . هو ملي او قومي ولولې کولای سي د دې بهير په چټکتيا کي مهمه برخه واخلي؛ خو د يوه ايشېدلي او نه بېلېدونکي پيوستون له پاره پر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قومي احساساتو سربېره، زموږ د ټولنيز ژوندانه په بېلابېلو برخو کي د پر مختيا او پوختيا مسأله تر هر څه ټاکوونکې ده . په بله وينا د پښتنو د گردو ټبرونو او قبيلو تر منځ ژوري او هر اړخيزي کلتوري، اجتماعي، او اقتصادي اړيکي د يوه غښتلي او پر مختللي قوم، يوې کره او منلي معياري ژبي د را منځ ته کولو په لاره کي، تر ټولو لومړی ضروري او مهم شرط دئ . هر څونه چي د خلگو تر منځ سياسي، فرهنگي، اجتماعي او اقتصادي اړيکي ټينگي او نيژدې سي په هغه گچه د خلگو ژبه ، مادي او مانوي کلتور د يوه منسجم، متحدالشکل او منلي معيار پر لور گام اخلي .

د نړۍ ځينو ژبو د خپلو صرفي او نحوي معيارونو په ټاکنه کي، ډېره بېړه او تلوار کړی دئ . د ليکني له پاره يې داسي معيارونه غوره کړي دي، چي له ځينو محدودو گټو پرته يې، د زده کړي په برخه کي لويي ستونزي پېښي کړي دي . تاسي په پارسي، انگرېزي، فرانسوي او ځينو نورو ژبو کي بې شماره ټکو ته ځير سئ ، چي په ويلو او کښلو کي يې ډېر زيات توپير سته . په انگرېزي ژبه کي، نه يوازي نالوستي کسان يا د ښوونځييو او پوهنتونونو زده کوونکي، په ويلو او ليکلو کي له جدي مشکلاتو سره مخامخ دي؛ بلکي د زده کړي د لوړو درجو خاوندان هم کله کله د ځينو ټکو د سمي املا په خاطر د ژبي قاموسونه لټوي يا خپلي ليکني په کمپيوټرونو کي د ځای پر ځای سوو فرهنگونو په مرسته، له املايي او گرامري تېروتنو ژغوري . زه نه پوهېږم د داسي املايي معيار گټه په څه کي ده، چي څوک د عقل او هوښ په مانا � خِرد � د � خيرد / x ɪ rád /�] د � خ � په زېر] په ډول ووايي؛ خو د � خرد � په بڼه (بې ی) يې وکاږي . د � خِرد � دا املايي دود د نامه (اسم) په حالت کي، سمدستي د � خُرد � / x u dr /[د � خ � په پېښ] له کليمي سره التباس مومي، چي د کوچني يا وړوکي په مانا ده . لوستونکی وار د واره نه پوهيږي، چي د � خرد � په ليکلو سره د پارسي ژبي ليکوال مفهوم څه دئ ؟ يا د سمسور او شين په مانا د خورم / x úr a m / [د � خ � په پېښ] کليمه، چي د � خرم � په ډول يې کاږي؛ او د خوړولو په مانا د � خورم � له فعل سره گډوډوي پېښوي . په پارسي کي د � سهراب � ، � رستم � ، � گناه �، � جرم �، � هنر�، � جمله � او سلگونو نورو په شان داسي خپل او پردي ټکي سته، چي د عربي ليکدود له مخـــې په ژ به کي دود سوي دي؛ او په هيڅ ډول د دې ژبي د اصلي ويوونکو له املايي ځانگړتياوو سره سمون نه لري . د ږغونو په مخرجو کي هم د پارسي ژبي د افغـــاني (دری)، ايراني (فارسی) او تاجيکي لهجو تر منځ ډېر توپير او ليري والی سته، چي دا په خپله هم د يوه پاخه او منلي معيار په لاره کي لويي ستونزي گڼلي کيږي .

په اوسنۍ پارسي ژبه کي د اوومو او چېټکو معيار اېښوولو په لړ کي، د معروفي او مجهولي � ی � (په پښتو کي ځيني ليکوال معروفي � ی � ته لنډه � ی � او مجهولي � ی � ته اوږده � ی � هم وايي) تر منځ توپير هم له منځه وړل سوی دئ . او س د دواړو � ی � گانو له پاره له يوه گرافيم (توري) څخه استفاده کيږي . په داسي حال کي، چي په پارسي ژبه کي د دې دوو بېلو ږغونو يا دوو� ی �گانو تر منځ بېلوالی، په ډېرو کليمو کي له ورايه ځرگـــــند دئ . په راتلوونکو کرښو کي، د دغه راز بېلوالي څو بولگې وړاندي کوو، چي د پارسي په اوسني معياري ليکدود کي دواړه په يوه بڼه کښل کيږي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیر / �rɪ / [په معـــــــــروفه یا لنډه � ی �]، چي د شيـــــدو مانـــا لري؛ او شیر / �r e /[په مجهوله یا اوږده � ی �]، چي د زمري، غضنفر یا اسد مانا لري .

سیر / r ɪs /[په معروفه � ی �]، چي د هوړي مـــــانا لري؛ او سیـــــــــر / r e s / [په مجهوله � ی �]، چي د ماړه په مانا دئ.

خیر / r ɪx /[په معروفه � ی �]، چي د تیره او تاریک ، خیره، هرزه، چټي ، بې ګټي او نورو په مانا دئ ؛ او خیر / rɪax/ [د � ی � په سکون]، چـــــــي د ښېګني، ښه والي، صدقې او مال په مانا دئ .

په پارسي کي بله لويه ستونزه، په صامت يا بې ږغه توري (consonant) سره د ځينو ټکو لوستل دي . دامشکل په أُردو او هندي ژبوکي تر پارسي هم ډېر او پراخ دئ . د پارسي ژبي ويوونکي، هره هغه کليمه سمه نه سي ويلای، چي په سرکي يې وچ يا ساکن توری راغلئ وي . د داسي ټکو د لوستلو له پاره بايد له هماغه ساکن توري سره يو صانت يا ږغيز توری (vowel) وتړي؛ مثلاً سپوږمی، خپل، ستاسو، روزګان يا د انګرېزي ژبي ځيني ټکي لکه سکول (ښوونځی، مکتب)، سټریټ (سړک، کوڅه، واټ، جاده)، سټار (ستوری)، سټايل (سبک، لاره، روش) او په سلګونو نوري کليمې، چي پارسي ژبي خلګ يې د خپلو ژبنيو ستونزو له امله د � اِسپوژمی �، � اِخپل �، � اِستاسو �، � أُرزګان �، � اِسکول �، � اِسټريت �، � اِستار �، � اِستایل � په بڼو وايي؛ او په دې توګه د بېلابېلو ټکو په وينګ کي، اضافي هجاوي يا څپې ور زياتوي.

په هندي او أُردو ژبو کي د ټکو پر پيل سربېره، د هغو په منځ کي هم د وچ يا صامت توري لوستل خورا ګران او ستونزمن کار دئ؛ په دې خاطر د دغو ژبو ويوونکي مجبور دي، چي د يوه واول يا ږغيز توري په منښلولو سره د ويلو ستونزه ليري کړي؛ مثلاً په همدغو ژبو کي پر � سکول �، � سټریټ � ،� سټار� ، � سټايل � او داسي نورو ټکو سربېره د � پارک �، � کارډ �، � وارډ �او داسي نورو په شان انګرېزي کليمو کي د � r � له توري سره له ځانه بل ږغيز توری يا بله هجا تړي؛ او په دې توګه داسي ټکـــي د پـــارَک(k ŕaā p) ، کارَډ (d a ́ rā k)، وارَډ (dŕaāw) په بڼو وايي . يا د پارسي ځيني ټکي لکه � بخـــت �، � سخـــــت �، � شنــــــاخت � او داسي نور د بَخَــــــــت(t a x́ab) ، سَخـــــــــَت(ta x́a s) ، شناخَت(� t a x́ā nɪ) په ډول ادا کوي.

په اردو ژبه کي د � اصول �، � حکومت � او � حضور � په شان ټکي، د اصلي عربي تلفظ پر خلاف ټول د الف په زوَر سره وايي، په داسي حال کي چي همدغه کليمې په پښتو او پارسي کي، د سوچه عربي تلفظ په څېر د الف په پېښ سره ويلي کيږي.

البته دا څو مثالونه په هيڅ ډول د پارسي او اردو ژبو د وروسته پاته والي په مانا نه دي . د پارسي ژبي پراخي ادبي او علمي زېرمي او د اردو ادب چټکه وده، هر چا ته د لمر په څېر روښانه ده؛ خو په دې لنډه شننه کي د ژبپوهني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اړخه دغو اوومو او نيمګړو معيارونو ته په پاملرني سره دا نتيجه اخلو، چي موږ بايد له نورو سره د سيالۍ او شريکۍ په خاطر، په پښتو کي داسي ناوړه او کرکېچن معيارونه جوړ نه کړو، چي زموږ له ژبنيو دودونو او جوړښتونو سره سمون و نه لري . زموږ د ليکلو او ويلو پښتو بايد کرار کرار يوه بڼه ولري . پښتانه په هيڅ ډول اړ نه دي، چي مفغني او دخيلي کليمې په خپل اصلي شکل و وايي . موږ پښتانه، د خپلي ژبنۍ ځانګړتيا له امله ځيني اروپايي، روسي، هندي، عربي او پارسي لغتونه په خپله اصلي بڼه نسو ويلای . زموږ په ژبه کي مروج ږغيز واحدونه د هغو د ويلو وس نه لري . هيڅ شک نسته، چي دا کار د ښووني او روزني له لاري په اسانۍ سره کېدای سي؛ خو ژبه يوازي د څو لوستو او پوهو کسانو مال نه دئ . کله چي د يوې ژبي په اړه خبري کوو، بايد د هغې ټول ويوونکي په پام کي ونيسو؛ نه يو څو محدود ليکوالان، شاعران او لوستي کسان.

د همدې د لايلو پر بنسټ دا ډېره ښه خبره ده، چي د معلوم، خوشحال، تسبيح، ګناه، ګمان، هنر، دښمن او نورو په څېر عربي او پارسي کليمې د مالوم، خوشال، تسبې يا تسپې، ګونا، ګومان، هونر، دوښمن په شان و وايو او وليکو . د پښتو په معياري ليکدود کي بايد دکليمو د وينګ او کښنګ تر منځ توپير تر وسه وسه ليري سي؛ خو دلته د دې خبري يادونه ډېره ضروري ده، چي د خپلو او پردو ټکو د اسانه ليکلو په دې بهير کي بايد زيات پام او غور وسي، چي د کليمو او اصطلاحاتو په نوي يا اسانه ليکدود کي د ګډوډيو او التباسونه مخه ونيوله سي . په ځينو ځايونو کي بايد د نوي ليکلاري تر څنګ د کليماتو پخوانۍ اصلي املايي ډولونه هم په ليندييو کي وکاږو، چي خلګو ته د زړو او مروجو ټکو نوې بڼه روښانه سي؛ او په دې توګه له ربړونو او ستونزو و ژغورل سي . که د تلواري معيار جوړولو په اړه، خپلي خبري په څو ټکو کي را غونډي کړو، بايد و وايو چي هر څه بايد د ولس په ژبه وليکل سي؛ ژبپوهان، شاعران، ليکوال او څېړونکي بايد پر خپلسر د خلګو په ژبه کي بې ځايه تصرفات او لاس وهني ونه کړي، که نه نو ډېر ژر به د پښتنو د بېلابېلو سيمو خلګ څه چي حتا له خپلو کورنييو او خپلوانو سره هم د ترجمان له لاري خبرو اترو ته اړ اوسو؛ ځکه هغوی به زموږ په جعل سوو ټکو او ترکيبونو نه پوهيږي.

په انګرېزي ژبه کي، دا ستونزي تر پارسي هم ډېري پراخي دي . انګرېزان په سلګونو ټکي، يو راز وايي او بل راز يې ليکي . دې کار د ښووني او روزني طبيعي او منطقي بهير له خورا سختو خنډونو سره مخامخ کړی دئ؛ د مثال په توګه انګرېزان� Knife � ، � Knight � ، � Colonel�او بې شماره نور ټکي د � نايف �، � نايټ � او � کرنل � په څېر وايي، چي د وَيَنګ او کْښَنْګ تر منځ يې ډېر توپير سته.

سربېره پردې ګيچوونکو ربړونو او پېچومو، د انګرېزي ژبي په خورا ډېرو لهجو کي، د ځينو ټکو ږغيز توپيرونه تر اوسه پوري، د يوې معياري انګرېزي ژبي په جوړښت کي غټ خنډونه دي . همدا اوس هم د هري لهجې ويوونکي، د ويلو او کښلو پر خپلو خاصو لارو، ټينګ ولاړ دي . انګرېزان تر اوسه پوري په خپلو ليکنو او ورځنييو محاورو کي، د امريکايانو جوړ کړي ټکي؛ لکه� Elevator � ، � Diaper �، � Airplane �، � Freeway �، � Gasoline �او ډېر نور نه کاروي؛ بلکي د هغو پر ځای خپلي جوړي کړي کليمې؛ لکه� Lift � ، � Nappy �

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� Motorway �، � Aeroplane �، �Petrol �او نورو ټکي استعمالوي . همدغه راز، انګرېزان تر اوسه پوري خپل ليکدود، د دې ژبې د هري بلې لهجې تر ليکدود غوره ګڼي . له دې امله يې د� Labour �، � Honour �، � Cheque �او ډېرو نورو لغتونو املأ، له امريکايي ليکدود سره توپير لري .

د انګرېزانو، امريکايانو، آيرلنډيانو، سکاټلنډيانو، استراليايي وګړو او ډېرو نورو تر منځ د ځينو انګرېزي ټکو په ويلو کي هم د کتني وړ اختلافونه سته ، مثلاً انګرېزان د کله کله، ځيني وختونه، ندرتاً او داسي نورو په مفهوم د � often �کليمه د � آفتِن / n atf ā / په ډول تلفظ کوي . امــريکايــــان دا ټکـــــی بـــې تـــي (t) د � آفـــن / n af ā / � په بڼه ادأ کوي . انګرېزان د ښووني او روزني په مانا د � education � ټکی د ايجوکېشن / n ae�kduɪ / په ډول تلفظ کوي ؛ خو امريکايـــــان هغــــــه د ايــډوکېشن /nae�kuǰɪ/ په بڼه وايي؛ انګرېزان د ګټور او مساعد مهال، فرصت، موقــــع او داسي نورو په مـــانـــا د � opportunity � ټکی د اپرچـــونيــــــټــــــي /ɪ tɪ n u č rə p ́ a/ په بڼه ياني په (چ) سره وايي؛ خو امريکايان همدغه کليمه د اپرټونيټي / ɪ tɪ n u t rə p ́ a / په ډول يا ني په (ټ) سره وايي . داسي لهجه يي توپيرونه نه يوازي په انګرېزي او امريکايي لهجو کي خورا ډېر دي؛ بلکي د انګليسي ژبي په ډېرو نورو لهجو کي يې هم مثالونه لږ نه دي، چي يادوَنه يې دلته د تلواري معيارونو په اړه خبري نوري هم پسي اوږدوي . لېکن دا طبيعي توپيرونه او رنګارنګۍ د خلګو د سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي اړيکو د لا ټينګښت پر بنسټ، چي نـــــن سبا د نوي والي(Modernism) او ګلوباليزم (Globalism) په نومونو تعبيرېږي ،کرار کرار مخ پر لږېدو دي . خلګ د سليم عقل، لوړ ذوق، اسانۍ، سادګۍ، يووالي او نورو اصولو په رڼا کي ښه له ناوړو بېلوي؛ او په دې توګه ديوه منلي ملي او بين المللي معيار پر لور ګامونه اخلي . دا ډول معيار هيڅکله په يوه ورځ کي نه را منځ ته کيږي؛ تل د پوختيا او بې قېدو شرطه منلو له پاره اوږده پړاونه تېروي ؛ هيڅ ژبپوه، اديب او ليکوال د خپلسرو پرېکړو او فتواوو له لاري نه سي کولای داسي معيارونه پر خلګو و تپي . که په وچو پرېکړو او فتواوو سره څه کېدای سوای، نو زموږ په جنګ ځپلي هيواد کي به د کوکنارو کرنه او سوداګري ډېره پخوا په ټپه درېدلې وای؛ ځکه ډېرو ملايانو، پوهانو او دولتي مشرانو يې په غندنه کي، پرېکړي او خبري کړي دي .

ټولو ته مالومه ده، چي د پرمختګ اوږدو پړاوونو د پښتو په صرفي او نحوي برخو کي ژور بدلونونه راوستي دي . اوس د همدې بدلونونو په رڼا کي ټول پښتانه په پوره باور او خوښۍ سره دې خبري ته غاړه ږدي، چي � خوشحال � د � خوشال �، � ګمان � د � ګومان �، � بلکه � د � بلکي � ، � معلومات � د � مالومات � ، � معنی � د � مانا يا معنا �، � چه � د � چي � او په سلګونو نوري پښتو، پارسي، عربي، توركي، هندي او اروپايي کليمې له خپلو فونولوژيکو ځانګړتياوو او ژبنيو دودونو سره سمي وليکي . په پښتو کي دا کار له تاريخي پلوه، نن يا پرون نه دئ پيل سوی . لکه څنګه چي د پښتو ژبي د منځني پېر منظوم او منثور اثار په ډاګه ښيی د دې ژبې له خاصو ږغږونو او ولسي تلفظ سره سم د خپلو او پردو ټکو ليکل، په پښتو ادب کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږد تاريخ لري . طبيعي خبره ده، چي د پښتو ليکدود دا بهير په پيل کي، د هري بلي ژبي په شان له ځينو خنډونو او ځنډونو سره مخامخ ؤ . له نېکه مرغه دا کار په دې وروستيو وختونو کي، ډېر خوځښت او چټکتيا موندلې ده . پوره باور لرم، چي د پښتو ليکدود به په راتلونکو کلونو کي تر دې هم په تلوار او چټکۍ سره پر مختګ وکړي . په پښتو ليکدود کي به د اسانۍ ، سادګۍ، پوخ والي داسي نورو قواعدو پر بنسټ، دا ګټور بدلونونه د خلګو اړتياوو او غوښتنو ته مثبت جواب ووايي . هيڅوک به د وخت په تېرېدو سره پر دې خبره اعتراض او نيوکه و نه کړي، چي پښتانه شاعران او ليکوال ولي خپلي او پردۍ کليمې د پخواني ګران او کرکېچن ليکدود له مخي نه ليکي . په دې کار کي هيڅ منطق او ګټه نسته، چي پښتانه تل تر تله خپل او پردي ټکي، په سختۍ او تکلف سره، د نورو ژبو د اصلي ويوونکو په شان ووايي؛ او په ليکلو کي يې بيا هم په پټو سترګو د نورو ليکدود په پام کي ونيسي . د پښتو ژبي له فونولوژيکو خصوصيتونو سره سم د خپلو او پردو ټکو د ليکني د قاعدې پر خلاف په زياترو پخوانييو پښتو خطي نسخو کـــــي، ځيني سوچه او اصيل پښتو لغــتونه؛ لکــه � غونــــــدي �، � باندي � ، � وړاندي �، � مي �، � شي � او په لسګونو نور د عربي ټکو په څېر د � غُندِ يا غوندِ �، � باندِ �، � وړاندِ �، � مِ �، � شِ � په بڼه د پېښ، زېر او زور په مرسته کښل سوي دي، چي په پښتني چاپېر کي په هيڅ وجه د منلو وړ نه دي . شک نسته، چي د پښتو ټکو دغه رنګه املايي بڼه، زموږ په ژبه کي د عربي ژبي او ګرامر د ژوري اغېزي څرګنده نخښه ده؛ چي دلويو شاعرانو او ليکوالو په ګډون يې هيڅوک له اثره خوند ي نه وه؛ مګر که دې مسألې ته د ژبپوهني او ژبښووني د اوسنييو علمي او منطقي قواعدو له مخي په ځير سره وګورو، پر دې حقيقت هيڅکله سترګي نه سو پټولای، چي زموږ مخکښو شاعرانو او ليکوالو په پوهي يا ناپوهۍ سره خلګو ته د پښتو ليک لوست چاري ګرانولې . تر هغه مهاله چي په پښتو ليکدود کي د بېلابېلو ږغونو د بيان له پاره ځانګړي توري او نخښي وي، د عربي تورو او نخښو کارول، له لويه سره سم او ګټور کار نه دئ . د عربي ژبي د زور، زېر، پېښ او نورو نخښو په مرسته د � غوندي �، � وړاندي �، � باندي �، � شي �، � مي � او داسي نورو سوچه پښتو ټکو ليکنه اوس هيڅ منطق او جواز نه لري؛ ځکه په پښتو کي خو د دغه راز ټکو او ترکيبونو د ليکلو له پاره د تورو کمي نسته . په پښتو کي خو د يوې � ی � پر ځای پينځه � ی � ګاني کارېږي، نو موږ ولي خپلي سپېڅلي کليمې د عربي زېر په مرسته وليکو ؟ زه خو د پښتو په داسي ليکدود کي هم هيڅ ستونزه او نيمګړتيا نه وينم، چي پښتانه د � دُعا � عربي ټکی د � دوعا � (ځيني پښتانه همدا اوس دا کليمه د� دوا � په څېر وايي او ليکي، چي دا کار د دارو درملو له ټکي سره د ګډېدو ستونزه پيدا کوي)، د � دُکان � ټکی د � دوکان � (ځيني پښتانه د د وکان پر ځای د هتۍ لُغت کاروي، چي له هندي ژبي سره ګډه ريښه لري؛ او له ډېرو وختونو راهيسي په پښتو ادبياتو کي هم استعمال سوی دئ) او د � دُښمن � مفغنه کليمه د � دوښمن � په بڼو وکاږي . داسي لغتونه او کليمې له پېړيو پېړيو راهيسي زموږ په ژبه کي کارېږي؛ او اوس زموږ د ژبي نه بېلېدونکې برخه ده . موږ هيڅ اړتيا او مجبوري نه لرو، چي داسي ټکي د پردو ژبو له ږغيزو ځانګړتياوو او معيارونو سره سم ووايو؛ او يا يې د هغوی له ګرامري أصولو او قواعدو سره خوله په خوله وليکو . تر هغه ځايه چي د دغه راز کليمو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي یا اسانه جوله، التباسونو او ګډوډییوته لاره هواره نه کړي، زموږ له ځانګړو ژبنییو صرفي او نحوي خصوصیتونو سره سم، د هغو کاروَنه هیڅ تاوان نه لري .

پښتو باید د اسانی، روانی، سپېڅلتیا، خوږوالي، پوخوالي، منطق او سلیم عقل پر لور وده وکړي . سلیم عقل او ژور منطق دا هیڅکله نه سي منلای، چي د کلیمو د ویلو او لیکلو تر منځ مځکه او اسمان توپیرونه وي . هو یو وخت په زیاترو ژبو کي داسي توپیرونه تر سترګو کېدل؛ خو دا خبره له پیاوړي منطق سره څنګ نه لګوي، چي موږ باید همېشه د نورو پر چپه او راسته لارو روان اوسو . که نورو ځان په څاه او کنده کي اچوه ، موږ یې هم باید وا چوو . پوهه او عقل حُکم کوي، چي موږ بایدپه چټکۍ خو ځیرتیا او غوَر سره ، په خپلو ویلو او لیکلو کي توپیرونه له منځه یوسو . د تاریخي شواهدو په استناد، زموږ خلګ له پېړییو پېړییو راهیسي � روزګان �، � ارغسان �، � ارغنداو �، � سپېروان �، � تلوکان � او په لسګونو نور جغرافیایي نومونه په خپلو اصلي او سمو بڼو وایي ؛ مګر د نورو ژبو مؤرخینو او لیکوالو داسي جغرافیایي نومونه د خپلو ژبنییو ستونزو یا تېروتنو له امله د � اُرزګان �، � ارغستان �، � ارغنداب �، � سفید روان �، � تلقان � په بڼو دود کړي دي . د دغو سیمو اصلي اوسېدونکي د پردو له خوا دغه ډول جعل سوي نومونه ببخي نه پېژني؛ او په اروېدو سره یې کټ کټ خاندي . زموږ د هیواد د تاریخي جغرافیې په ډېرو نومونو کي د داسي تېروتنو موضوع د یوه اوږده بحث غوښتنه کوي، چي دلته یې ځای نه دئ . همدغه راز، � ساپۍ �، � ورکزی �، � ساکزی �، � پوپلزی � او داسي نور د پښتنو ځینو قبیلو نومونه دي، چي د نورو خلګو د ژبنییو ستونزو یاد ځینو لیکوالو، مؤرخینو او څېړونکو د بې خبرۍ او تېروتني له امله د � صافي �، � اورکزي �، � اسحق زي �، � فوفلزي � په بڼو باب سوي دي . زه نه پوهېږم، چي پښتانه د څه منطق له مخي دا سوچه او لرغوني پښتو ټکي د پارسي یا عربي ژبي په ناوړه رنګ لړي . موږ باید د خپلو قبیلو او پښو نومونه په خپله اصلي بڼه ووایو او ولیکو . هغه څه چي دلته یې یادونه ضروري بریښي دا خبره ده، چي د کلیمو په وینګ او کښنګ کي د توپیرونو او ختلافونو له منځه وړل، په ښوونه او روزنه، پوهاوي او راپوهاوي یا افهام او تفهیم کي ډېر ګټور کار دئ؛ نو ځکه باید د پښتو د ورته یا مشابهو ټکو په لیکلو کي هم تر وسه وسه د ګډوډۍ او التباس مخه ونیسو؛ د مثال په توګه په پښتو کي، باید د دغه راز مشابهاتو په لیکلو کي هر ډول پېچومي لیري سي :

زړه / əṛz / [د ز په سکون]، چي مانا یې دِل یا قلب دئ .

زړه / a ́ṛ a z / [د ز په زور ، خج یا فشار پر دوهم سپونږ] چي د پخواني، مخکني، تېري سوي، ګذشته، سابقه او داسي نورو ماناوي لري .

توره / ar �t / [په معروف واو] چي د سپلاوې، شمشېر او داسي نورو ماناوي لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

توره / a ́r o t / [په مجهول واو، خج یا اکسینټ پر دوهمه هجا] چي دتورمخي، خیره، سیاه او داسي نورو په مانا ده.

مړه / ́a ṛm / [د میم په سکون، خج پر دوهمه څپه] چي د مړه سوي یا مرده په مانا دئ .

مړه / aṛ a m / د سپر، شکم پُر یا هغه ښځي یا بل ښځینه حیوان په مانا، چي خېټه یې ډکه وي.

مړه / aṛ́ a m / [خج پر لومړی څپه] د تکیه کلام هغه ټکی، چي د پښتو په ختیزه (ختیځه) لهجه کي خورا باب ده.

کوټه / ́a ṭ o k / [فشار یا خج پر دوهمه څپه] یاني خونه، اوتاک (اتاق)، کمره او داسي نور.

کوټه / a ṭ á w k / [خج پر دوهم سپوڼ] خره، خرمن ، ډېران، انبار یا امبار.

په پښتو کي داسي مشابې کلیمې خورا ډېري دي، چي هم د لغتونو د ریښه پېژندني (ایتیمولوژی) له پلوه ډېر توپیر لري؛ او هم یې په تلفظ او ماناوو کي بېلوالی سته؛ مگر موږ یې تر اوسه پوري په یوه بڼه لیکو . شک نسته، چي د نړی نوري ژبي هم له دې کړاوه نه دي ژغورلي؛ خو په پښتو کي د یوه څرگند او روښانه معیار د را منځ ته کولو په لړ کي باید دا موضوع هم له پامه لیري نه کړو . د خج ښوولو یوه کوچنی نخښه په اسانی سره د دغه راز ورته ټکلو په ویلو کي د التباس او گډوډی مخه نیسي.

دغه راز د کلیمو په لیکنه کي د زور لرونکي، معدوله ، معروف او مجهول واو (ښایي ځیني کسان له دې نومونو سره موافقه ونه لري ؛ او د هغو پر ځای د لنډ واو، اوږد واو او نورو په څېر نومونه غوره کړي) یوشان والي هم د التباس او گډوډی ډېري ستونزي پیدا کړي دي؛ ځکه د واو توری په زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول حالت کي، گرده په یوه بڼه کښل کیږي؛ په داسي حال کي چي د فونولوژی له اړخه ټول بېل ږغونه دي، چي باید په لیکلو کي هم د بېل توري (گرافیم) یا نخښي (سیمبول) په لیکلو سره جلا سي؛ د مثال په توگه موږ اوس د غه ټکي ټول په یوه واو کاږو:

ولاړ / ṛ́ā l a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] ایستاده ، د ناست په خلاف.

وژل / l a ́ � a w / [په زور لرونکي یا ساده واو] او داسي نور.

سور / r�s / [په معروف واو] سور رنگ ،سرخ، قرمز.

بوره / ́ar�b / [په معروف یا لنډ واو] خوږه، شکر، چیني، د لرگو یا فلز میدگي .

بوره / a r �b / [په معروف یا لنډ واو] زوی مړي، هغه ښځه چي بچی یې مړ وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوره / a rob / هغه سمسوره مځکه، چي له کره پاته وي.

تور / ro t / [په مجهول یا اوږد واو] تور رنګ ، تور مخی، تاریک ، سیاه.

تور / ort / [په مجهول یا اوږد واو] پړه، ګونا (ګناه)، تقصیر، اتهام، الزام.

کور / or k / [په مجهول یا اوږد واو] استوګنځی، مېنه، خانه، مسکن .

همدغه رنګه د خویش، خویشتن، خواستن، خواهر په شان نور پارسي ټکي ، چي په لیکلو کي یې واو شامل دئ، خو په ویلو کي واو برخه نه لري .

ځیني ژبپوهان او قاموس لیکوونکي ، د اوسنیيو قاموسونو په څېر د پښتو ټکو د دغه راز مشکلاتـــــو د له منـــځه وړلو لـــه پاره، د فونـــــیمیکـــــي الفـــــبا (Phonemic Alphabet) د تورو او نخښو سپارښتنه کوي . دا نظر تر ډېري اندازې علمي اړخ لري؛ ځکه یوازي د یوې علماً تنظیم سوي فونیمیکي الفبا توري او نخښي کولای سي، د هر ټکي ټول ږغیز واحدونه په دقیقه توګه بیان او ښکاره کړي؛ خو زموږ په هیواد کي د فونیمیکي الفبا د تورو او نخښو کاروَنه، یوازي د علومو اکاډیمۍ او پوهنتونو تر پوله پوري محدوده ده . عام خلګ څه چي حتا لږ لوستي کسان هم د دغه راز الفبایي سیستم له تورو او نخښو سره هیڅ اشنایي نه لري . له دې امله زموږ په هیواد کي د بېلابېلو ټکو د وینګ یا تلفظ پر نوو علمي لارو سربېره، د دودیزو لارو چارو استعمال هم بې ګټې نه دئ .

ښایي ځیني پوهان له لویه سره استدلال وکړي، چي دهري ژبې لیکدود باید تر وسه وسه ساده او اسان وي . د دوی له نـــظره، په لیکدودنو کـــي د نوو تـــــــورو (ګرافیمونو) یا نخښو (سیمبولونو) ډېرول، د لیکني دودیزي لاري چاري نوري هم پېچلي کوي؛ او په نتیجه کي خلګ له نورو پېچومو او مشکلاتو سره مخامخ کوي . له دې امله، په املایي سیستم کي د زور او زورکي، زور لرونکي، معدوله، معروف او مجهول واو، بېلابېلو � ی � ګانو او نورو تر منځ توپیر ته په لوړه سترګه نه ګوري . دا خبره سمه ده، چي په لیکدود کي د لږو تورو او نخښو کاروَنه د لیکني چاري تر ډېري ګچي اسانه کوي؛ خو که په ژبه کي د هر ږغ له پاره ځانګړی توری نه وي، نو دا کار له خپلي اسانۍ او سادګۍ سره سره، د وَیَنګ (تلفظ) او کښنګ (لیکلو) تر منځ پراخ توپیرونه پیدا کوي؛ او دا توپیرونه ورو ورو له یوه پښت څخه بل پښت ته لاره مومي . په پای کي خلګ نه د خپلو اصیلو ږغیزو خصوصیتونو پر بنسټ؛ بلکي د یوه میخانیکي او کړکېچن تعامل له مخي د ړندو په شان په لیکلو او لوستلو لاس پوري کوي . همدا مېخانیکي او کړکېچن جال دئ، چي خلګ په خوله � روستم � وایي؛ خو د � رستم � په بڼه یې کاږي . هیڅوک د دې ګران او ربړوونکي دود له مشکلاتو سترګي نه سي پټولای . زما په دې خبره سر نه خلاصیږي، چي د لیکني دا ډول کړکېچن دود او دستور باید ولې تل تر تله جاري وي؟ موږ ټولو ته څرګنده ده د الفبأ هغه سیستمونه، چي د ژبې ټول ږغونه د بېلو تورو او نخښو په مرسته نه سي لیکلای، د لیک - لوست په چارو کي لوی خنډونه را منځ ته کوي . د دې خبري په ریښتینوالي او سموالي کي هیڅ شک نسته، چي د هري ژبې د بېلابېلو ږغونو له پاره د څو نوو تورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا نخښو ټاکل، سره له ځینو لنډ مهاله کړاونو، د هماغه ژبي د اصلي ویوونکو له ږغونو سره سم، د لیکنۍ یا تحـــــــریري ژبي پـــــــه پر مختګ کي د ډېرو ګډوډییو او تېروتنو مخه نیسي.

په پای کي د دې ټکي یادونه بې ځایه نه ده، چي د پښتو ژبي د یوه منلي او پاییدونکي معیار له پاره باید تر هر څه مخکي د خلګو د نیژدې والي او پیوستون په لاره کي عملي ګامونه پورته سي . پښتو د یوې ژوندۍ او فعالي ژبي په توګه د کور او کلي له کوچني او محدود چاپېر څخه د ټولنیز ژوند هر ډګر ته وایستله سي؛ او په بشپړ ځواک سره یې ودې او پر مختګ ته کار وسي . په داسي شرایطو کي دئ، چي پښتو ژبي د پخو او منلو معیارونو د را منځ ته کېدو خبري په ډېري اسانۍ تحقق مومي . هر لیکوال، شاعر او څېړونکی چي خپلي عقیدې، نظریې او بیانونه په اسانه ، ساده او خوږو ټکو کي وړاندي کړي؛ او تر وسه وسه زیار وباسي، چي په وینګ او کښنګ یا خبرو او لیکنه کي یې ډېر توپیر نه وي، په خپله د معیاري پښتو په رامنځ ته کولو کي لویه برخه اخلي . د پښتو ژبي معیاري بڼه په واقعیت کي د ویلو او لیکلو هغه اسانه، ساده، منطقي او معقوله لاره ده، چي هر څوک یې په ورین تندي منلو ته غاړه ږدي . ټول پښتانه په تېره بیا پوهان او د قلم خاوندان، د داسي لاري په جوړولو کي خپله ونډه لري . باید په هر اړخیزو او پرله پسې کوښښونو سره د پښتو د معیاري کېدو پر لور ګامونه پورته کوو؛ او په دې کار کي تل د پوهې، منطق او تدریجي پرمختګ لاره غوره کړو . وچي پرېکړي او تش احساسات ، د پښتو ژبي د پاخه او منلي معیار په را منځ ته کولو کي ګټوره برخه نه سي اخیستلای. . .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کره او معياري پښتو په لار کې پرتې ستونزې

د پښتون قام د ټولنيز ژوند بېلابېلو اړخونو ته په يوه سرسري او ځغلند نظر سره دا حقيقت له ورايه ښکاري، چي د يوې کره او معياري پښتو په را منځ ته کولو کي خورا په پېخر ستونزي او پېچومي پرتي دي؛ چي ليري کول يې په هيڅ وجه د دوو يا درو ورځو کار نه دئ . لکه څنګه چي مخکي هم يادونه وسوه، دا ستر رسالت په تشو ولولو او وچو پرېکړو هم نه بشپړيږي . د دې لوی او ارزښتناک کار له پاره علمي او عملي کړنلاري ته اړتيا ده، چي د ټولو پښتنو په ګډو کوښښونه سره ګام په ګام او پړاو په پړاو بشپړه سي.

د پښتو ژبي د ويلو او ليکلود يوه معياري سبک د جوړولو له پاره بايد، تر هر څه مخکي دغه سپېڅلې او لرغونې ژبه په افغانستان کي د پارسي او په پاکستان کي د انګرېزي او اُردو ژبو له ناوړه اغېزو و غوژورله سي . د دې خبري مانا دا ده، چي پښتو بايد په افغانستان او پښتونخواکي د ترجمې يا دوهمـــي ژبي له دريځـــــه ووزي . په بله وينا، پښتو بايد د ښوونځييو، پوهنتونونو، دولتي او خصوصي ادارو، چاپوونکو او خپروونکو مؤسسو، تجارتي راکړي ورکړي او ټولنيز ژوندانه په يوه ژوندی، فعاله او خوځنده ژبه واوړي . د افغانستان په پلازمينه (کابل) کي تر اوسه پوري پښتانه زده کوونکي د کافي پښتو ښوونځييو د نسته والي له امله جبراً د پارسي ژبي ښوونځييو ته ځي؛ دکابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي له پښتو څانګي پرته د کابل پوهنتون، کابل پوليتخنيک، کابل طب، حربي پوهنتون، هوايي پوهنتون او نورو ټولو تحصيلي او دولتي ادارو په بشپړه توګه ژبه پارسي ده . ښه مي په ياد دي، چي دکابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو په پوهنځي کي حتا له پښتانه استاد څخه هم په پښتو ژبه پوښتنه کول د کوپر (کفر) په څېر ناوړه کار ګڼل کېده؛ د دولت په مطبوعاتي او خبري مؤسسو کي ټول متنونه لومړی په پارسي ليکل کيږي؛ او بيا يوازي د تش په نامه حساب پوره کولو له پاره، په پښتو ژبه ترجمه کيږي؛ په پښتو ژبه ژباړل سوي کتابونه، ورځپاڼي او نور چاپي مواد تل د پارسي ژبي تر کتابونو، ورځپاڼو او نورو خپرنيزو موادو په ډېر ځنډ او ټيټ کيفيت چاپيږي . البته په پښتو ژبه د نوو علمي او تحقيقي اثارو ترجمه، پر خپل ځای ډېر ارزښتنمن او ګټور کار دئ؛ خو هيڅ ژبه له هغو څخه پښتو بايد يوازي د ژباړي هغه هم ناوړه ژباړي ژبه نه وي . پښتانه شاعران، ليکوال او څېړونکي بايد په خپله پراخه او شتمنه ژبه د نوښتګرييو، خلاقيتونو او هستونو لوی فرصتونه ولري . د همدغو موخو او هدفونو له پاره يې استعدادونو لا وغوړيږي؛ خو په پښتني چاپېرکي ترخو او ځورونکو شرايطو، پښتو ژبه يوازي د يوې کمزوري او بې خونده ژباړي مقام ته ټيټه کړې ده . نور ولسونه په نوښتګرو او تحقيقي ليکنو سره خپلي ژبي ارتوي؛ او موږ د دوهمي ژبي په توګه يوازي د نورو پر ښو او بدو شخوند وهو . په داسي حالاتو کي ناڅاپي نه ده، چي هر څوک (پښتون، تاجيک، هزاره، اوزبک، بلوڅ او نور وروڼه قومونه) پارسي ژبي ته مخه کوي؛ ځکه په خپله مورنۍ ژبه يې د څه موندلو او څه لوستلو ټولي لاري بندي سوي دي.

په افغانستان او پاکستان کي سياسي واکمنانو تل د مځنکنۍ بشپړتيا، سياسي خپلواکۍ، ملي واکمنۍ او نورو ملي ارزښتونو د ساتني او دفاع پر مهال تر بل هر قوم مخکي، زړورو پښتنو ته د قربانۍ او سرښندني بلنه ورکړې ده؛ او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپلو سیاسي ګټو د ساتنې په مقصد يې له پښتو ژبې او پښتو دودونو سره لوبې کړې دي؛ خو کله چې په هيواد کې سوله او امنيت ټينګ سوی دئ، بيا نه يوازې پښتو او پښتني دودونو ته شا ګرزول سوې ده؛ بلکې د پښتون ولس او پښتو ژبې پر خلاف د ځينو پوچ مغزو د ملنډو او زهرجنو تبليغاتو مخنيوی ته هم هيڅ پام نه دئ اړول سوی .

پښتو ژبه له اوسني ځپلي او نتلي حالت څخه خپل وړ مقام ته رسول، په هيڅ ډول خدای مه کړه له پارسي او نورو وطني ژبو سره د دښمنۍ او تربګنۍ په مانا نه ده . بايدداعيني واقعيت په ورين تندي و منو، چې پښتو ته شا ګرزول؛ او د ټولنيز ژوندانه په هره برخه کې د پارسي ژبې تسلط او واکمني په هيڅ ډول زمونږ د ملي يووالي سيمبول نه دئ . که څوک فکر کوي، چې د پښتو او نورو افغاني ژبو پر ځای د پارسي ژبې جبري خپرول او رواجول د دې هيواد د ملي وحدت ضامن دئ، ډېر تېروتلي دي . د دې لرغوني او وياړلي خاوري هيڅ قوم او هيڅ وګړی د دې حق نه لري، چې پښتانه يا نور وروڼه قومونه د خپلي خوږې او سپېڅلي ژبې پرېښوولو يا کم رنګه کولو ته اړباسي . له دې مسألې سره د عِلمي چلند لاره دا ده، چې د افغانستان د ټولو وروڼو قومونو بېلابېلو ژبو ته د هغو د ويوونکو په تناسب، د ودې او پرمختګ هر اړخيز امکـــــانات برابر سي . په دې کې هيڅ شک اوشبه نسته، چې پر شتمنې او پراخې پارسي ژبې سربېره، د دې هيواد د نورو وروڼو قومونو د ژبو زده کړه هم، د هر ريښتيني افغان له لويو ښېګڼو او هونرونو څخه ګڼل کيږي . پښتنو دا فضيلت او هيواد پالنه په عمل کې ښوولې ده . د پښتنو شاعرانو، ليکوالو او محققانو له خوا په پارسي ژبه د شعري ديوانونو، تاريخونو، ادبي او علمي اثارو شمېر دونه اوږد او مفصل دئ، چې د يوه جلا کتاب د ليکلو اړتيا را منځ ته کوي؛ خو په دې لنډو ټکو کې د پارسي ژبې، ادب، تاريخ، تاريخي جغرافيې، کتاب پېژندنې، لرغونپوهنې او ډېرو نورو علمي څانګو په بډاينه او پرمختګ کې، يوازې د افغاني فرهنګ د معاصر پېر د مخکښ او تر ټولو وتلي شاعر، ليکوال، مؤرخ او څېړونکي - لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي (١٢٨٩ ش / ١٩١٠م � ١٣٦٣ش/ ١٩٨۴م) د بې سارو علمي اثارو يادونه کافي ده، چې د نړۍ په ټول پارسي ژبي قلمرو (افغانستان، ايران او تاجيکستان) کې يې هيڅ حقپال ليکوال ، څېړونکی او عالِم له علمي مقام او فيوضاتو انکار نسي کولای . د دې يادونې مقصد فقط دا دئ، چې پښتنو هيڅکله د نورو وروڼو قومونود ژبو؛ په تېره بيا پارسي په زده کړه او غوړېدو کې تعصب او بې پروايي نه ده کړې . سره له دې روښانه حقيقتونو، پښتانه نه يوازې له خپلي لرغوني او سپېڅلي ژبې سره تر هرې بلې ژبې ډېره مينه لري؛ بلکې پښتو ژبه او پښتني دودونه د خپلي تاريخي پېژندنې مهمه برخه ګڼي . د دې څو لنډو خبرو په يادولو سره اوس دلته دا پوښتنې پيداکيږي، چې پښتو ژبه په داسي شرايطو او حالاتو کې، څنګه وده او پرمختګ کولای سي ؟ ايا په داسي شرايطو او امکاناتو کې، د پښتو ژبې د ويلو او ليکلو نوي معيارونه را منځ ته کېدای سي؟

جواب ساده او روښانه دئ، تر څو چې له امو تر اباسينه ، له چتراله تر بولانه او له بولانه تر غوره، د پښتنو په منځ کې ټينګې او مزبوتې (مضبوطې) اړيکې پيدا نه سي؛ او ټول پښتانه په يوه وجود او يوه اواز خپله اصيله او لرغونې ژبه د ښوونځی، پوهنتون، راديو، تلويزيون، مطبوعاتو، دولتي او خصوصي ادارو، سوداګرۍ، ليکنو، مشاعرو، علمي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تحقيقي غونډو، کلتوري او هونري بانډارونو او نورو ډول ډول اجتماعي او اقتصادي فعاليتونو ژوندۍ او واکمنه ژبه نه کړي ، تر هغه مهاله د پښتو په ويلو او ليکلو کي د نوو لارو او معيارونو مسأله د اوبو پر مخ کرښي دي؛ ځکه هر معيار او هر سبک د بقا او پرمختګ له پاره لازمو شرايطو ته اړتيا لري . که غواړو، چي پښتو ژبه په ټوله نړۍ کي د يوه عام او منلي معيار تر مقامه ورسو، بايد تر ټولو دمخه په خپله ټولنه او چاپيرکي د داسي لوی ارمان د تحقق حال اومجال پيدا کوو . په ټولنه کي د عيني او ذهني شرايطو له برابرۍ او چمتووالي پرته څو شاعران، اديبان ، ژبپوهان، ليکوال او څېړونکي په يوه يا څو غونډو کي د ژبي او ادب نوي معيارونه نه سي را منځ ته کولای . د نوو معيارونو او نوو لارو ايجاد، يوازي د ټولني د واکمنو عيني او ذهني شرايطو په چوکاټ کي ممکن دئ . چټکتيا او کراري يې له يوه سره د ټولني د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په بدلونونو پوري اړه لري . د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ بابا، لوی استاد علامه عبدالحی حبيبي، د پښتو د معياري ليکلاري په اړه همدغو واقعيتونو داسي اشاره کوي :

�زما په خيال د پښتو لپاره يو تخيُلي او حقيقي � معيار � ټاکل د اوس کار ندئ ؛ او نه دا کار يو يا دوه تنه کولای سي . معياري ليکنه هغه وخت کېدای سي، چي د پښتو له ټولو لهجو څخه د اجتماعی او مدني اختلاط او ادبي ګډون او تفاعل په اثر کي يو معيار را ووزي ؛ او دا هغه وخت ممکنه ده، چي پښتانه له قبيله يي ژونده ووزي؛ او تګ راتګ دوني يکښي ډېر سي، چي ټولي لهجې او خصوصي تعبيرونه او اداوي او ګرامري خصايص سره ګډ سي؛ او د � بقای اصلح � له قانونه سره برابر ناوړه ووزي؛ او � وړ � پاته سي . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۵).

د لوی استاد په دغه بيان کي له ورايه څرګنده ده، چي د پښتو ژبي د معياري ليکدود يا معيار ي سبک را منځ ته کول، تر هر څه وړاندي د ټولو پښتنو په منځ کي د سياسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي اړيکو ټينګښت او پراخوالي ته اړتيا لري . طبيعي خبره ده، چي د انساني ټولنو تر منځ د بېلابېلو اړيکو پياوړتيا، تدريجي او تکاملي بهير دئ . په بله وينا د پښتنو تر منځ د بېلابېلو اړيکو پراختيا او مزبوتوالی په خپله د معياري توب شرايط او امکانات برابروي . دا کار د يوه يا څو کسانو تر وس وتلئ دئ . که څوک د پښتنو بېلابېلو لهجو او رنګارنګو فرهنګي ميراثونو ته په شا ګرزولو سره د خپلو جعل سوو معيارونو د تپلو او بابولو هڅه وکړي، داسي هلي ځلي پښتو ته د ګټي پر ځای ورانۍ او زيانونه رسوي .

د معياري پښتو د را منځ ته کولو په لړ کي، د ځينو ليکوالو او پوهانو کوښښونه علمي تاداو نه لر ي . دا هڅي او تلاښونه تر ډېره حده احساساتي بڼه لري . لکه څنګه چي ګورو، کله کله د پښتو ژبي يوې او بلي لهجې ته د بې قاعدې لهجې په توګه ګوته نيوله کيږي؛ کله کله د پښتو � معياري � کولو له پاره، د حساب او هندسې په شان د فيصدۍ فارمولونه وړاندي کيږي؛ او کله کله بيا د ژبي علمي مسألې دسياسي لانجو غوځولو په څېر د ډېرو (اکثريت) او لږو (اقليت) د اصولو له مخي حليږي . زموږ دې ښاغلو پوهانو تر اوسه پوري دا مسلم واقعيت نه دئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېژندلئ، چي ژبه نه د فیصدۍ په فارمولونو او نه هم د � اکثریت � او � اقلیت � د اصولو په مرسته، معیاري توب ته رسېدای سي .

عجبه خو دا ده، چي د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د قاعدې او بې قاعدې خبره خو نه منلو او دقیقو او نه هم تېروتلو او مغرضو افغانستان پېژندونکو کړې ده . د پښتو ژبي او ادب وتلو استادانو- لوی استاد علامه عبدالحي حبیبي، علامه عبدالشکور رشاد، پوهاند صدیق الله رشتین، ګل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا، قیام الدین خادم او ډېرو نورو هیچا نه په پښتو لهجو کي د یوې ځانګړي لهجې د قاعدې او بې قاعدې خبره کړې ده؛ او نه یې د یوې کره او معیاري پښتو په لار کي، د و نېږو د وېش؛ او د دې یا هغي لهجې د اکثریت او اقلیت په اړه خبري کړې دي . د افغاني فرهنګ په تېره بیا پښتو ژبي منلي بابا ، لوی استاد علامه حبیبي، او تر هغه وروسته د پښتو ژبي او ادب وتلي استاد، علامه رشاد، له خپلي ټولي پوهي او تبحر سره سره بیا هم هیڅکله ونه ویل، چي لیکوال او څېړونکي باید د دوي په کندهارۍ لهجه خبر ي او لیکني وکړي . بالعکس یې ټول لیکوال، شاعران او څېړونکي هڅول، چي له هر ډول تکلف او تصنع پرته د خپلو عامو خلګو په ژبه لیکني وکړي . هغوی په ډېري اسانۍ سره کولای سوای ، چي د خپلي پراخي پوهي او علمي مقامونو په استناد، په پښتو ژبه او ادب کي د خپلي خوښي معیارونه وټاکي؛ او بیا یې د خپل نامه د غښولو له پاره د هیواد پر علمي، تحقیقي او مطبوعاتي مؤسسو و تپي ؛ خو لکه څنګه چي ټول معاصران شاهد دي ، هغوی هیڅکله خپله لهجه، خپل سبک، خپل فکر ا و خپل لاره د معیار په توګه وړاندي نه کړه . تاریخي تجربې ښیي، چي د بېلابېلو ژبپوهانو، شاعرانو، ادیبانو او عالمانو له خوا وړاندي سوي معیارونه هیڅکله عام،کُ ُلي او ابدي خصوصیت نه لري . د ژوندانه په هره برخه کي د پرون پیاوړي او پاخه معیارونه، د نن له زورورو معیارونو سره سیالي او مقابله نسي کولای؛ سبا هم په هره ټولنه کي نوي بدلونونه، نوي معیارونه او نوي دودونه له ځانه سره راوړي . د همدي اصل او قانونمندۍ پر بنسټ باید هیڅ معیار په پټو سترګو و نه منل سي . هر څه د نوو بدلونونو او پر مختګونو په رڼا کي و څېړل سي . په بله ژبه هر هغه څه، چي د نوي عصر غوښتنو او اړتیاوو ته معقول جواب و وایي، د خلګو له خوا په ورین تندي منل کیږي؛ او د معیار جامه اغوندي .

حقیقت دا دئ، چي د پښتو ژبي په بېلابېلو لهجو کي د بې قاعدګیو او ګډوډیو په اړه څېړنه باید د پوهي او منطق پر پاخه تاداو ولاړه وي . له بده مـــــرغــه د � معیاري پښتو � ځیني لارښوونکي، د پښتو ژبي د بېلابېلو موضوع ګانوپه اړه څېړنه له راکیټ ساینس سره ورته ګڼي؛ او په دې توګه چا ته اجازه نه ورکوي، چي د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي پر بېلابېلو اړخونو او موضوعاتو ورغېږي . د دې ناوړه دریځ یوازنی مقصد له دې پرته بل څه نسي تعبیر کېدای، چي هر څوک په پښتو کي د خپلسرو معیار جوړوونکو ناوړه لاس وهني، په پټو سترګو نعوذبالله د قرآن دکرښو په شان ومني؛ اوپر هیڅ ناسمو جعلیاتو یې د انتقاد ګوته کښېنږدي . د پښتو ژبي او ادب لویو استادانو هیڅکله داسي بیانونه نه دي کړي . د دې پر خلاف یې هر چا ته بلنه ورکړې ده، چي په خپله مورنۍ لهجه او خپلو سیمه ییزو محاورو د پښتو ژبي او ادب په غوړېدو کي فعاله برخه واخلي . .. هر چاته څرګنده ده، چي پښتو د یوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر او لرغوني قوم ژبه ده . د دې ژبې د يوې ځانګړې لهجې په تړاو ناسم ګومان يا ناسمه پرېکړه، د ټولې ژبې ادبي اصالت او قاعده له پوښتنې سره مخامخ کوي؛ ځکه همدا لهجې او ژبنې جوړښتونه، زموږ د ادبي مخکښانو په لوړو او ګران بيو اثارو کې هم په پــراخ توګه کار سوي دي . شک نسته، چې د هرې ژبې په بېلابېلو لهجو او ادبي اثاروکې کله کله ځينې ناوړه او بې قاعدې ټکي، ترکيبونه، عبارتونه او جوړښتونه تر سترګو کيږي، چې پښتو هم له دې طبيعي خصوصياتو ليرې نه ده؛ مګر دا نيمګړتياوې هيڅکله په يوه خاصه لهجه پورې نه دي تړلې .

زه په خپله په تېرو دېرشو کلونو کې د خپلو اوږدو پر دېسيبو په ترځ کې، د نړۍ پر بېلابېلو توکمونو او ژبو سربېره د خپل پښتون ټبر له خورا ډېرو قبيلو، خېلونو او پښو سره مخامخ سوی يم . د هغوی له رنګارنګو دودونو او بېلو لهجو څخه مې په ريشتيا سره ډېر نوي شيان زده کړي دي . د زده کړې دالړۍ نه يوازې ما غوندي نالوستي سړي؛ بلکې هر پوه او سترګه ور سړي ته هم خورا په زړه پورې ده . د افغانانو د مهاجرتونو دې اوږد بهير او د خلګو دکلتوري، اجتماعي او اقـــتصادي اړيــــــــــکو لا ټينګښت، د پښتو د مختلفو لهجو او بېلو رواجونو تر منځ پخواني توپيرونه تر ډېرې ګچې لږ کړي دي . د بېلابېلو سيمو او قبيلو خلګو اوس په خپلو ناستو ولاړو کې داسې حقيقتونه موندل، چې پلرونه او نيکونه يې په هغو هيڅ خبر نه وه . هر څوک له نورو سره په راشه درشه کې، خپل ناوړه پرېږدي؛ او د نورو ښه خپلوي . د پر مختګ او تکامل دا قانون، زموږ د مادي او مانوي (معنوي) ژوند په ټولو برخو کې جاري او ساري دئ.

د � معياري پښتو � ځينې جذباتي پلويان په واقعيت کې، د پښتنې ټولنې سياسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتصادي شرايطو ته په نه پاملرنې سره، د نورو ژبو د اومو او نيمګړو معيارونو پيښې کوي؛ او له هغو سره د سيالۍ او رقابت په هيله غواړي په يوه پلا له لومړۍ زينې څخه د بام سر ته ټوپ و وهي . له دې امله يې په لېونتوب سره لستوڼې را نغښتي دي، چې خپل ناوړه او جعل سوي معيارونه، په پښتو کې د نوو کشفياتو په شان د ډله ييزو رسنيو له لارې پر خلګو وتپي . دې کار زموږ په ښکلې او سپېڅلې پښتو داسې شوډنګ کړی دئ، چې زه له شلو پښتونو سوچه پښتون هم، د دوی په ډېرو اختراع کړو ټکو او ترکيبونو نه پوهېږم؛ او يا مې په اروېدو سره پښتورګي له خندا چوي.

که په ځرګندو او روښانه ټکو و وايو، تر هغه مهاله چې په ټولنه کې له پښتو سره د سياسي واکمنانو د مور او ميرې چلند نه وي ختم سوی؛ او موږ خورو ورو پښتنو د خپلې ژبې او نورو کلتور ي ارزښتنو د غوړېدو له پاره پياوړې او ګړندي ګامونه نه وي اخيستي، د يوې معياري پښتو را منځ ته کول، کټ مټ په ناړو د کاغذ له موښلولو سره ورته والی لري . بايد د پښتو د پرمختيا او پراختيا مسأله له ريښو او تاداوه حل سي . دا اساسي او بنسټيز حل په ګرده پښتنې ټولنه کې د لازمو مادي او مانوي شرايطو په را منځ ته کولو سره ميسر دئ، چې د هغو د بشپړتيا رسالت بيا هم زموږ پښتنو پر اوږو پروت دئ . بايد له همدې ښېې څخه هوډ وکړو، چې د دې لوړ انساني او ملي هدف د تحقق له پاره په علمي تياري او سره سينه کار کوو؛ او د پښتنې فرهنګ د هر اړخيز ي ودې او پرمختګ په لاره کې، له هيڅ راز قربانييو ډډه نه کوو . په پاکستان کې د پښتو د معياري کولو په وړاندې پرتې ستونزې تر افغانستان هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري او پراخي دي، چي دلته يې په شمېرلو او څېړلو نور وخت نه نيسم . كه و غواړو چي د پښتو د ويلو او ليكلو اوسنۍ پاشلۍ سبک تر يوه علمي او منلي معياري مقام پوري ورسو، نو تر ټولو لومړی شرط د دې ژبي په وړاندي د بېلابېلو سياسي او تبعيضي خنډونو ليري كول دي، چي د هغه په تحقق كي هم د پښتنو ګډې هڅې او ټينګ يووالی ډېر ارزښتناک ځای لري.

د ژبي سوچه کول ياني څه ؟

د ژبي سوچه كول، لكه څنګه چي له نامه څخه يې ښكاري د پردو كليمو، تركيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو پر ځای د خپلو ټكو كاروني ته وايي . د ژبي د سوچه كولو خيال په ظاهره خورا ښكلی او په زړه پوري برېښي؛ خو په عمل كي ډېر ګران او حتا ناممكن كار دئ . علمي څېړني او تاريخي شواهد جوتوي، چي بشري ټولني په بېلابېلو لارو او ډولونو يو پر بل اثر ښندي؛ او د نړۍ هيڅ بشري ټولنه د نورو له اغېزې خوندي نه ده. په داسي شرايطو او حالاتو كي، د ژبو د بشپړ سوچه كولو فكر له خپل ټول جذابيت سره سره، كټ مټ له يوه غولوونكي سَراب سره ورته والی لري . د انسانانو په ژوند كي سياسي، فكري، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي بدلونونه او متقابلي اړيكي د ژبو د سوچه پاته كېدو ټول خوبونه له منځه وړي .

د ژبي د سپېڅلتيا خوندي كول او د ژبي د يومخيز سوچه توب په لاره كي كوښښونه دوې بېلي نظريې او مسألې دي . شک نسته، چي د هري ژبي اصلي ويوونكي، له هغو څخه پښتانه بايد د خپلي ژبي اصالت او سپېڅلتوب ته د زړه له كومي پام وكړي؛ د خپلو اصيلو ټكو، تركيبونو او اصطلاحاتو په روزنه او پالنه كي نه ستړې كېدونكې زيار وګالي؛ په ورځنيو خبرو او ليكنو كي پردو ټكو، عبارتونو او محاورو ته په اسانۍ سره ځای ور نه كړي، چي زموږ د پلرونو او نيكونو د لرغوني ميراث ځای ونيسي . له بده مرغه د ژبي د پرمختګ تګلوری تل زموږ په لاس كي نه وي، نو ځكه تل د يوه ژوندي موجود په توګه د طبيعي او غير طبيعي عواملو د اثر ښندني له امله خپله څېره بدلوي ؛ خو د ژبـــــــي يو مخيز سوچه كول، د يوه تنګ نظره ملت پال او غير علمي جريان په توګه، په حقيقت كي له ژبي څخه د ټولو پردو ټكو، تركيبونو، اصطلاح ګانو شړل او د هغو پر ځای د سترګو په رپ كي د نورو ټكو درول دي . دا كار د ټولنيز ژوند بېلابېلو بدلونونو ته شا اړول؛ او په نتيجه كي د ژبي د ډېرو ارزښتناكو پانګو د ضايع كولو او كم رنګه كولو په لار كي هلي ځلي دي . داسي انقلابي غورځنګونه، خلګو ته د ژوندانه په ټولو چارو كي لوی كړاونه او پېچومي پېښوي . په راتلونكي څېركي كي د ژبي ددغه راز سوچه تابه په اړه لنډې خبري او ځيني مثالونه وړاند ي كوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو د سوچه کولو افراطي لار

د ژبو سوچه کولو افراطي لار ، تر ډېره حده سياسي ختېه لري . په ډېرو ملتونو کي ملتپالو شخصيتونو او گوندونو ، د سياسي او فرهنگي خپلواکۍ په ترلاسه کولو سره د ژبو د يومخيز سوچه توب کړنلاري غوره کړي دي؛ خو حقيقت دا دئ چي د هري ژبي، له هغي ډلي څخه د پښتو سوچه کول، هيڅکله د ملي جذباتو او ولولو کار نه دئ . د نړۍ په ټولو ژبوکي د بېلابېلو طبيعي او غير طبيعي عواملو له امله، د پردو ژبو او فرهنگي جريانانونو ژوري اغېزې له ورايه ځرگندي دي . هيڅوک دانسانانو په ټولنيز ژوند کي، د هغو د متقابلو اړيکو او هر اړخيزو بدلونونو له ستري ونډي څخه سترگي نه سي پټولای . د ژبو د سوچه کولو افراطي چلند، د يوه پوخ علمي او منطقي تاداو پر ځای د احساساتو او هوس پر وچو بوسو ولاړ دئ؛ نو ځکه بې ناکامۍ بله نتيجه نه لري . د جرمني، توركيې او ايران د افراطي سوچه کولو کړنلاري گرده د دې واقعيت روښانه بولگې دي . زموږ په هيواد کي هم د پردو ټکو د سراسري شړني غورځنگ د علمي او منطقي اساساتو پر ځای، نيشنليستي منشأ او بنسټ لري .

په دې مبحث کي د پارسي ژبي د سوچه کولو پر ځينو غېرعلمي اساساتو او تاريخي مثالونو څو لنډي خبري کوو، چي د پښتو د� سوچه کولو � مدعيان يې په غور سره وگوري؛ او هيڅکله د نورو د افراطي او غير علمي کړنلارو پېښې ونه کړي . لکه څنگه چي پوهېږو ايرانيانو څو لسيزي مخکي په ډېر جديت سره د پارسي ژبي د سوچه کولو بهير پيل کړ؛ او غوښتل يې چي دټولو دخيلو ټکو او اصطلاحاتو پرځای خپلي پارسي کليمې او اصطلاحات وټاکي؛ د دې افراطي او غير علمي طرحي له مخي بايد هر څه په څو مياشتو او کلوکي پارسي رنگ اخيستی وای؛ خو له دې امله چي دغو افراطي کړنلارو او کوښښونو، په ژبه او نورو فرهنگي مسألوکي د ټولنيزو بدلونونو د قانون پر خلاف عمل کاوه، نو ځکه يې د پام وړ نتيجې تر لاسه نه کړې . د ايران د پارسي کولو نه سترې کېدونکې فابريکه، په حقيقت کي له ډول ډول پېچومو او کړاونو سره مخامخ سوه . تر ټولو لومړۍ ستونزه يې دا وه، چي د پارسي کولو په ايرانۍ فابريکه کي د ځينو اروپايي، عربي، تورکي او هندي کليمو له پاره هيڅ ډول معادل ټکي ونه موندل سوه . له دې امله يې په ناچارۍ سره په سلگونو ټکي او اصطلاحات؛ لکه اسلام ، دنيا، آخرت، زکات، صدقه، قانون، حقوق، ميراث، مجاز، مشروع، مجلس، ثابت، مستحکم، کتاب، مطب، مجتهد، مجاهد، تصادف، تصادم، خانم، خاتون، کتک، کمک، چماق، تلگرام، تلگراف، اتوبوس، اتومبيل، ماشين، سيگار، ژنرال،کالوري، کروات او داسي نور په خپله اصلي بڼه ومنل . د پردو ټکو او مصطلاحاتو د پارسي کولو له پاره د ايران بله ستونزه دا وه، چي د مروجو ټکو پر ځای يې خلگ په لوی لاس د پردو ټکو کارولو ته اړ کړه؛ مثلاً په ايران کي اوس زياتره خلگ د � تشکر � يا � مهربانۍ � پر ځای د ميرسي (Mercy) اروپايي ټکی کاروي . دغه راز د � شهراه � يا� شارع � پر ځای د اتوبان) موټر (Auto = سړک (Bahn = جرمنۍ کليمه او د سبزي پالک له پاره د انگرېزي ژبي د (Spinach) ټکی د� اسفناج � په بڼه استعمالوي . د داسي عربي، تورکي، هندي او اروپايي ټکو فهرست خورا اوږد دئ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايراني لغت جوړوونکو يې پر ځای پارسي کليمې ايښي دي؛ خو عام خلګ يې په بهرنييو نومونو بولي . دا کار د افراطي سوچه کولو له ناکامۍ پرته بله مانا نه لري .

په ايران کې د پارسي ژبې د سوچه کولو يو بل مشکل دا دئ، چې د ځينو پردو ټکو له پاره يې داسې بې خونده پارسي کليمې غوره کړې دي، چې د سليم عقل، ژور منطق، او پوخوالي يا په بله وينا فصاحت او بلاغت ازموينه نسي تيرولای؛ د مثا ل په توګه ايرانيانو راديو تلويزيون ته، چې د ډله ييزو اطلاعاتو د جهاني وسيلو په توګه په ټوله نړۍ کې منل سوي کليمې دي، د � صدا و سيما � نومونه غوره کړي دي . په دې دوو ټکو کې لومړی ټکی � صدا� بيرته عربي لغت دئ . په دې ډول ايرانيانو د � راديو � د جهانشموله، اسانه او منلي کليمې پر ځای د عربي � صدا � ټکی کښېښود . څوک نه پوهيږي، چې د دې کار ګټه په څه کې ده ? ولې بايد په نړيواله ګڼه منلې او عامه سوې پردۍ کليمه د بل داسې بهرني ټکي له خوا وشړل سي، چې خلګ يې له نوي مانا او مفهوم سره هيڅ اشنايي هم نه لري . يا په بله ژبه دا ټکی په فصيح او بليغ ډول د نوي مفهوم (تلويزيون) د بيانولو وړتيا نه لري . دا يوازې د مسألې د شکلي او ظاهري اړخ مشکلات دي؛ خو د � صدا � او � سيما � اصلي ستونزه د هغو په مانا کې نغښتې ده؛ ځکه د � صدا � عربي ټکی د اواز په مانا دئ؛ او د � سيما � کليمه د مخ، څېرې، تندي او داسې نورو په ماناوو راغلې ده . د � سيماء � ټکی په عربي ژبه کې د علامت او هيئت په ماناوو کارېږي (عميد ۲: ۱۵۰٦) چې دا په خپله هم له يوې خوا له پارسي مانا سره د التباس بېله ستونزه پېښوي ؛ او له بلې خوا د راديو تلويزيون نړيوال ټکي يوازې د اواز او څېرې په ماناوو نه دي . په بله ژبه هر ږغ او اواز ته هيڅکله راديو نه سو ويلای . همدغه رنګه هر تصوير، څېره او مخ په هيڅ ډول تلويزيون نه سي بلل کېدای.

که حقيقت ته تن ور کوو، نو دا خبره بايد په ورين تندي ومنو، چې د راديو او تلويزيون په نړيوالو ټکوکي د اواز او انځور تر لفظي ماناوو ډېر غټ او ارت مفهومونه نغښتي دي . راديو داسې برقي او تخنيکي وسيله ده، چې د هغې په کومک خبرونه، خبرتياوې، موسيقي او نوري اطلاعاتي مسألې له زرونو کيلومتره واټن څخه اورېدل کيږي . هو په راديو کې اواز سته؛ خو هر اواز راديو نه ده . که خر، سپی، چرګ يا نور ژوي اوازونه باسي، د دې مانا دا نه ده چې هري خوا ته راديوګاني چالانه دي . که لږ څه ځير سو په تليفون، مخابره، ګويا (ږغ خپروونکې آله) مايک (ږغ ثبتوونکي آله) او ډېرو نورو تخنيکي او برقـــــــي وسيلوکي هم اوازونه سته . دلتــــــه هم دا پوښتنه پيدا کيږي، چې ولې دغه ږغ خپروونکو وسيلو ته راديو نه وايو؟ د اواز خپروونې پر ګڼ خصوصيت سربېره، د دغو وآلو په ميخانيکي او برقي جوړښت کې ډېر توپير سته . هغه خپروني، چې د راديو له لارې کيږي، هيڅکله د تيلفون، مخابرې، ګويا، مايک او داسې نورو په مرسته نه کيږي . همدغه شان، په تلويزيون کې ريشتيا هم څېره او تصوير ښکاري؛ خو هر شکل او انځور د هيڅ منطق له مخې تلويزيون نه بلل کيږي . په تلويزيون کې د ځانګړو تخنيکي او برقي وسايلو په مرسته له اواز سره د ټولو ژونديو پېښو تصويرونه هغه هم له سوونو او حتا زرونو کيلومتروفاصلې څخه مالوميږي . هر عکس او انځور د ژوندي موجود په شان خبري کوي . تلويزيوني انځورونه او ږغونه، په حقيقت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي له ليري واټن څخه د خلګو ژوندي عکسونه او مخامخ خبري ښيي ؛ مګر يو بې سا او بې اوازه تصوير، چي دوی يې � سيما � بولي، څنګه د تلويزيون لوی، پراخ او پرمختللی مفهوم افاده کولای سي ؟!

ايرانيانو د ميزايل (Missile) د لاتيني ټکي له پاره د � موشک � کليمه جوړه کړې ده . زه نه پوهيږم، چي دوی د موش يا موږک ټکی له کمه ځايه وموند، چي وروسته يې د تصغير د نخښې (ک) په زياتولو سره هغه نور هم پسي کوچنی کړ؛ ځکه د ميزايل په ټکي کي خو د موږک هيڅ يادونه نسته . که دا نوم ايښوونه، له موږک سره د ميزايل د شکلي او ظاهري جولې د ورته والي پر بنسټ سوې وي، نو بايد د � موشک � ايراني لغت جوړوونکو په دې خبر ه سر خلاص کړی وای، چي هر ميزاييل له موږک سره په څېره او بڼه کي ورته والی نه لري . تخينکي وسيلې هم د هر بل موجود په څېر، د نوو ساينسي بدلونونو او پرمختګونو له کبله خپلي بڼې او جولې اړوي . نه پينځوس کاله مخکي توپک او توپ پر خپله پخوانۍ بڼه پاته دئ؛ او نه هم ورځ په ورځ پرمختلوونکي راکيټونه . که يې پرون د موږک په څېر غټ غوږونه او اوږده لکۍ لرله، اوس ښايي ګرسره د پراخو غوږو او اوږدې لکۍ په شان ميکانيزم و نه لري . د دې خبري مقصد دا دئ، چي لغت جوړوونکی بايد د نوو ټکو په جوړولو کي داسي نومونه غوره نه کړي، چي ونه او ګونه يې د وخت په تېرېدو سره بدلون ومومي؛ او تر څه مودې وروسته د وضعه سوي ټکي مانا او مفهوم د شي له ظاهري او فزيکي جوړښت سره سمون و نه لري . سربېره پر دې ايا دا خبره منطق لري، چي پر داسي لويي او ستري وژونکي وسلې د � موشک � نوم کښېښوول سي، چي زر ګونه کيلومتره واټن وهي؛ او د بېلابېلو مقصدونو له پاره په ټنونو سوځونکي يا چاودېدونکي مواد له ځانه سره وړي ؟ د دې نوم ايښووني پر خلاف ايرانيانو د کمپيوټر موس (Mouse) ته د� موش � ټکی غوره کړی دئ، چي تر لسو سانتيو ډېر اوږدوالی او تر پينځو سانتيو زيات بر (سور) نه لري . دونه کوچنۍ وسيلې ته � موش � او هغونه لويي وسيلې (توغندي) ته � موشک � وايي . اوس نو لوستونکي په خپله قضاوت کولای سي، چي د � موشک � جوړه سوې کليمه څنګه د لوړ ذوق او ژور منطق اصولو ته جواب ويلای سي؟

په دې وروستيو وختو کي مي د بي بي سي راديو د پارسي څانګي په خپرونو کي يو نوی ترکيب اورېدلئ دئ ، چي کله کله يې د دغه څانګي زياتره افغان کارکوونکي هم د نورو ايراني ټکو؛ لکه دادستان، دادګاه، دادرسی، پيګرد، بازداشت، بازجويی، بازرسی، بازدشتګاه، باشګاه،، فرودګاه، دانشګاه، دانشکده، دانشـــــــــــجو، دانش آموز، شهرداری، شهردار، پروفسور، راهبرد، راهکار، پزشک، بازرګان او داسي نورو تر څنګ په وياړ سره کاروي . دا نوی ټکی د � دوست دختر � ترکيبي کليمه ده، چي په واقعيت کي د انګريزي ژبي د ګرل فرينډ (Girlfriend) تحـــــــــــت الفظـــــــي ترجمه ده . مخکي تر دې چي د دې بې خونده او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيب په اړه څو خبري وکوو، هغو افغان فرهنګيانو ته د دې ټکي يادونه ضروري ګڼم، چي که د � دوست دختر � په شان د پردو هر ښه او بدپه پټو سترګو را اخلي، نو له دې څخه څه شرم کوي، چي د خپلو خوږو پارسي نومونو لکه : � خوشو �، � خُسر �، � خسربره �، � يازنه �،� کاکا �، � ماما � ، � سونو �، � ييور � او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي نورو پر ځای په خپلو ورځنيو خبرو او ليکنو کي ايراني نومونه لکه : � مادرزن �، � پدر زن �، � برادر زن �، � داماد �، � عمو �، � دايی � او داسي نور استعمال کړي ؟ که دغو ښاغلو ته د ايراني ټکو کارونه هيڅ ربړ او تکليف نه ور کوي، نو بيا په دې کي هم هيڅ بدي نسته، چي د خپلي ژبي د خورا ډېــــــرو اشنــــا او مانوسو ټکو پر ځــای د � هويــــــــج �، � اسفناج �، � سيب زمينی �، � گوجهٔ فرنگی �، � خيار �، � کــــــره �، � رازيـــانه �، � خردل �، او داسي نور و په څېر سلگونه ټکي هم په پراخه توگه دودکړي؛ تر عامو نومونو چي تېر سو، بيا نو وار د خاصو نومونو راځي، چي پر ايراني پارسي مين افغان فرهنگيان يې بايد په خپل شخصي ژوند کي په ټينگه مراعات کړي . هر چا ته مالومه ده، چي د انسانانو په نوم اېښوولو کي هم د ايران د پارسي ژبو او افغاني پارسي ژبو تر منځ ډېر توپير سته؛ خو دا کار په تشو لاسونو د غرونو هوارول دي، چي زموږ جذباتي ايران مآبان به يې هيڅکله تر عهدې و نه وزي . له دې کبله چي د پېښه گرو دا عملونه له هيڅ راز علمي معيارونو سره سمون نه لري، نو له شرمووونکي ناکامۍ پرته بله نتيجه هم نه سي را منځ ته کولای . موږ ټول بايد په دې روښانه حقيقت ځانونه پوه کړو، چي هره جغرافيايي محدوده ځانته بېل خصوصيات او مشخصات لري . ځيني ځانگړتياوي او مشخصات له يوه ځايه بل ځای ته نه وړل کيږي؛ ځکه هر ملت بېله روحيه، بېل تاريخ او بېل وياړونه لري . زموږ ژورناليستان، ليکوال او څېړونکي هم بايد په پټو سترگو د هغو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د کاپي کولو هڅه و نه کړي، چي زموږ د خلگو له ژبي، تاريخ او ملي دودونو سره سمون و نه لري . تر دې لنډې تبصرې وروسته اوس بيرته راگرځو د � دوست دختر � د بدرازه او بد خونده تر کيب په اړه څو خبرو ته . د سلـــــــــيم ذوق څښتن په خپله قضـــــاوت کولای سي، چـــي د � دوست دختر � نامأنوس، نازېبا او ناوړه ترکيب څنگه د انگرېزي ژبي د گرل فرېنډ مفهوم افاره کولای سي؟ ځکه چي په � گرل فرېنډ � کي دهري همزولي، ملگري، دوستي، شريکي يا خواهر خواندې مفهوم نه دئ نغښتی؛ بلکي دا ترکيبي ټکی اصلاً د هغي نجلۍ په مانا کارېږي، چي له خپل نارينه انډيوال سره جنسي اړيکي ولري . داسي اړيکي په افغاني، ايراني او نورو اسلامي ټولنو کي نامشروع يا غير قانوني بڼه لري؛ خو په لوېديزه نړۍ کي د عيسوي دين له ظاهري واکمنۍ او اغېزې سره سره د دې خبرې پوښتنه نسته . په پارسي کي د دې مفهوم له پاره رفيقه، معشوقه، محبوبه، يار، شاهداو داسي نور ټکي سته، چي هم د انگرېزي � گرل فرېنډ � مانا په بشپړه توگه افاده کوي؛ او هم په پارسي ژبه اوادب کي له پېړيو پېړيو راهيسي اشنا او ښايسته ټکي دي .

شک نسته، چي د هري ژبي د ودې او پرمختگ په بېلابېلو پړاونو کي د تکلف او مشکل تراشۍ راز راز مکتبونه او لاري راغلي دي، چي پيروانو يې په لوی لاس د ژبي او هونر ساده مفهومونه د خپل ادبي او هونري کمال په توگه، پېچلي او کړکېچن کړي دي؛ خو دا خبره هر چاته د منلو وړ ده، چي داسي ادبي او هونري ښوونځيو په عامو ولسونو کي، چندان ځای او مقام نه دئ موندلئ؛ ځکه تکلف او تصنع د يوه دروند پېټي په څېر هيچا ته د زغم وړ نه دي . له دې امله د ټولني عام وگړي د هيچا گرانو ټکو، پېچلو ترکيبونو او کړکېچنو تعبيرونو ته زړه نه ښه کوي . له دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روښانه واقعیت سره سره، زموږ په ټولنه کې د پارسي او پښتو ژبو ځینو ژورنالیستانو، لیکوالو او شاعرانو په پوهې یا ناپوهۍ سره د هیواد د ملي ټرمینولوژۍ د ښکلو او خوږو ټکو پر ځای د پردو ژبو د نااشنا، ناوړه او بې خونده کلیمو داسي لاس خلاصي کاروَني ته ملاوي تړلي دي، چي ډېر ژر به خپله اصیله ژبه په خلګو کي پردۍ کړي . د دغه ورانوونکي فرهنګي بهیر پلویان باید په دې خبره ځانونه پوه کړي، چي د هري ورځي په تېرېدو سره د خلګو اسانه او خوږه ژبه د خپلو ړندو پېښه ګرییو قرباني کوي؛ او په خپلو لاسونو ځانو ته قبر کیني .

دلته باید د ژبې د ورانولو او ملي هویت د له منځه وړولو دوو بېلو مسألو ته په ځیر سره پام وکړو . که په افغانستان کي د ایراني پارسي بې خبره او افراطي پلویان غواړي په خپلو خبرو او حتا شخصي لیکنو کي، د خپلي خوږې پارسي پر ځای د ایران جعل سوي کلیمې کار کړي، د دې کار په وړاندي هیڅ بندیز او پابندي نسته؛ ځکه هغوی په خپلو نااشنا او کله کله نامعقولو ټکو سره ځانونه له خپلو عزیزانو او خپلو خلګو بېلوي؛ عام ولس څه چي آن د خپلي کورنۍ غړي او نیژدې خپلوان او انډیوالان به یې هم په خبرو او لیکنو نه پوهېږي . ژورنالیست، شاعر ، لیکوال، څېړونکي او د فصاحت او بلاغت د ډګر نورو کسانو ته تر دې لویه سزا نسته، چي خلګ له بیانه شکایت او کرکه وکړي . لکه څنګه چي افغانانو هیڅکله د نورو صادر سوي ایډیالوژۍ نه دي منلي، همدغه راز به هیڅکله د نورو ملتونو صادر سوو ټکو ته هم زړه ښه نه کړي . بله مهمه او ارزښتناکه مسأله د افغانستان د پېژندګلوۍ او هویت خبره ده، چي هیچا ته باید له هغې سره د لوبو کولو اجازه ور نه کړه سي . زموږ زړور او توریالي ولس د افغانستان لرغوني تاریخ او ویاړلو دودونو ته په ژوري کتني سره په ټینګه پرېکړه کړې ده، چي په دې هیواد کي باید تل د ځینو علمي، اداري او فرهنګي نومونو له پاره له ملي ټرمینالوژي څخه کار واخیستل سي . دې ملي ټرمینالوژي د اوږدو کلونو په ترڅ وده کړې ده؛ او زموږ ټول هیوادوال باید د دې لرغوني او ویاړلي خاوري د ملي تشخص او پېژندګلوي په خاطر هغه په ګردو رسمي او دولتي چارو کي په جدي توګه په پام کي ونیسي . داسي ملي ټرمینالوژۍ د نړۍ په نورو متمدنو او مهذبو هیوادونو کي هم باب دي . ایرانیانو د خپل ملي هویت د ښوولو له پاره د � فرهنګستان �، � دانشګاه �، � دانشکده � او داسي نورو په څېر نومونه غوره کړي دي . موږ هم بشپړ حق لرو، چي د افغانستان د پېژندګلوۍ له پاره خپله ملي ټرمینالوژي کار کړو؛ او د هیواد په رسمي او دولتي ژوند کي د انګرېزي � یونیورستۍ � او � فاکولتې � پر ځای د � پوهنتون � او � پوهنځۍ � ټکي استعمال کړو . دغه راز باید � لویه جرګه �، � ولسي جرګه �، � مشرانو جرګه � � ستره محکمه �، � لویه څارنوالي �،� څارنوال �، � قضأ �، � قاضي � ،� ولسوالي �، � ولسوال �،� پوهیالی �، � پوهنیار �، � پوهنمل � ،� پوهندوی � ، � پوهنوال � ، � پوهاند� او سلګونو نورو پر ځای د پردو ټکو د کاروني او خپروني مخه ونیوله سي . هر چاته څرګنده ده، چي افغانستان له سیاسي، اجتماعي او فرهنګي پلوه یوه خپلواک هیواد دئ . همدا ملي ټرمینولوژي افغانستان له ایران، پاکستان او ټولي نړۍ څخه بېلوي . ګرده افغانان باید په خوښۍ سره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي واقعيت ته غاړه کښېږدي، چي افغانان سرونه بايلي خو په هيڅ ډول حاضر نه دي، چي د خپلو پلرونو او نيکونو ژبه، تاريخ او دودونه هېر کړي .

د اينټرنيټ له برکته په دې وروستيو لسو - پينځلسو کلونو کي د نړۍ خلګ له يوې نوې ترکيبي کلېمې سره اشنا سوي دي، چي ايميل (e - mail) نوميږي . هر څوک په دې خبره ښه پوهيږي، چي ايميل د اينټرنيټ له لاري د ليکنو او ډول ډول نورو اسنادو لېږلو او راليږلو ته وايي . د ايران د پارسي ژبي د سوچه کولو ښاغلو ماهرانو دا ټکی د � پُست اليکترونيک � په بڼه ترجمه کړ . عجبه او اريانونکې ترجمه، چي انگرېزي اصطلاح ته يې د پارسي تر کيب پر ځای بيرته انګرېزي ترکيب غوره کړ ؟ ! د ايرانيانو دا هو به هو اړول سوی ترکيب،پر خپل نامأنوس والي او نوي توب سربېره، تر خپل اصلي حالت ډېر اوږود او بې خونده دئ . څوک نه پوهېږي، چي ايراني لغت جوړوونکو د � پُست اليکترونيک � په ناوړه جعل او اختراع کي څه ګټه ليدلې ده ؟ ځکه ايميل (e - mail) له يوې خوا په ټوله نړۍ کي پېژندل سوې او منل سوې کمپيوټري اصطلاح ده؛ او له بلي خوا په وضعه سوې بڼه (پُست اليکترونيک) کي د پارسي ژبي هيڅ نخښه نه ليدله کيږي . په وضعه سوې اصطلاح کي خو نه د پُست (Post) ټکی پارسي دئ، او نه هم د اليکترونيک (Electronic) ټکی . هغه څه چي د ايرانيانو په دې خوښه کړې ترکيبي کليمه کي د لمر په څېر روښانه دي، د اصـــلي نړيوالي او مــنل سوي بــــــنې ايمــــيل (e - mail) په پرتله د دې ټکي اوږدوالی، بې خوندي او نوی توب دئ . دلته بيا هم د سليم عقل خاوند، په خپله قضاوت کولای سي، چي د ايرانيانو په � پُست اليکترونيک � کي څه مانوي (معنوي) او ظاهري ښېګنه پرته ده ؟ زه باور لرم، چي د سليم ذوق څښتن هيڅکله په خپله ژبه کي، هغو جهانشمولو ټکو او اصطلاح ګانو ته د داسي معادل ټکو د جوړولو پلوي نه کوي، چي نه يې شکل او جوله د خپلي ژبي په شان وي؛ او نه هم تر اصلي بڼې اسانه او په زړه پوري . د� ايمـــيل � د انګرېزي ټـــکي له پـــــاره، د پښتـــــو � بريښنا ليک � تر ايراني � پُست الکترونيک � ډېر غوره دئ؛ ځکه د� ايميل � مفهوم يې په روانه، ساده او خوږه پښتو بيان کړی دئ؛ اوتر ايراني وضعه سوي ترکيب ډېر لنډ او اسانه دئ . د لغت جوړولو هونر (هنر) او کمال هم په دې کي نغښتی دئ، چي نوې کليمه بايد د مانا له پلوه دقيقه او جامع او د ظاهري شکل له پلوه لنډه، اسانه ، خوږه او په زړه پوري وي . که د فصاحت او بلاغت د اصولو له مخي جوړ سوي ټکي او اصطلاحات، په خلګو کي د بهرنييو کليمو ، ترکيبونو او اصطلاحاتو تر تعميم او خپرېدو مخکي وړاندي سي، په پوره باور سره به هري خواته په لږ وخت کي باب سي .

په انګرېزي کي يوه مرکبه کليمه سته، چي هاټ واټر باټل (Hot - water - bottle) نوميږي . دا ترکيبي نوم لکه څنګه چي مالوميږي له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . ايراني ژباړونکو په خپلو اثارو کي د � کيسۀ آب گرم � په ډول ټکی په ټکی ترجمه کړی دئ؛ خو پښتنو د دې دواړو اوږدو او بې خونده انګرېزي او ايراني مرکبو کليمو پر ځای يو لنډ او اسانه ټکی غوره کړی دئ، چي ځيني پښتنانه يې � مشکوله � او ځيني يې � منبکوله � بولي (په پښتو کي په � ښ � باندي د � ش � اوښتل خورا ډېر مثالونه لري) . د مشکولې په لغت کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړې هیڅ رنګ نه لیدل کیږي . لنډه، اسانه، ساده او خوږه کلیمه ده؛ نو ځکه خلګو په ډېرې خوښۍ سره منلې ده؛ او ددغه شي له پاره یې د هرې ژبې د وضعه کړو ټکو په وړاندې لاره بنده کړې ده . د همدې استدلال له مخې که په هره نوې کلیمه کې د غه راز خصوصیتونه خوندي وي هیڅ دلیل نسته، چې نوې جوړه سوې کلیمه، د خلګو له خوا په خوښۍ سره و نه منل سي.

د داسې کلیمو او اصطلاحاتو فهرست ډېر اوږد دئ، چې د ټولو یادونه یې حتا په یوه مقاله کې هم نه ځاییږي . دلته د دغو څو مثالونو یادونه یوازې د دې خبرې د اثبات له پاره ده، چې وشیو د ژبې داسې سوچه کول نه هیڅ علمي او منطقي تاداو لري؛ او نه یې خلګ په خپلو ورځنیو محاورو او مکالمو کې کارولو ته تیار دي؛ د باد راوړې کاغذ په څېر، تر څو میاشتو او کلو وروسته یا بیرته پر بله خوا په هوا کیږي یا د کلیماتو د ژوند او مرګ د قانون له مخې تل تر تله، له منځه ځي .

زموږ د سیمې ژبې، فکري او فرهنګي دودونه یوله بله داسې اخښلي او بخښلي دي، چې که دسوچه کولو په کار کې علمي او منطقي لار غوره نه سي، زموږ د ژبو او کلتور له ارزښتناکو لرغونو اثارو، فکري او فرهنګي سرچینو سره اړیکي، د نابودۍ تر حده کمزوري کیږي . په تورکیه (ترکیه) او د منځنۍ اسیا په پخوانیو شوروي جمهوریتوکي همداسې وسوه . د ژبې او فرهنګ لرغوني اثرونه په داسې بې رحمۍ له منځ یووړل سوه، چې اوس لوستو کسانو ته هم د خپلو پلرونو او نیکونو د علمي، دیني، ادبي او تاریخي اثارو پوهیدنه ډېره ګرانه او ربړوونکې ده .

که څوک د پښتو په سوچه کولو کې دغه راز افراطي او نامعقول ګامونه واخلي، زموږ پښتنو راتلونکي پښتونه (نسلونه) به هم له لویو سرګرادنییو او پېچومو سره مخامخ وي؛ ځکه که یوازې د پښتو ژبې د منځنۍ دورې اثار په پام کې ونیسو، ګورو چې په ټولو لیکنو کې داسلام د سپېڅلي دین عقاید او نظریې مرکزي مقام لري . پر فقهي او مذهبي موضوع ګانو سربېره، د پښتو عرفاني شاعري هم په ژوره توګه له عربي ژبې او اسلامي فرهنګ سره ټینګې اړیکې لري . دغه رنګه د سیمې تاریخي، سیاسي، فکري، کلتوري، اجتماعي او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره هم دا خبره په بشپړه توګه جوَته ده، چې د ګاونډییو ولسونو ژبو، فکري او فرهنګي بهیرونو، د پښتو پر ګردو اثارو ژوره اغېزه ښندلې ده . له اوستا، سنسکریت، هندي او پنجابي څخه نیولې بیا تر زړې پارسي، پهلوي، عربي او تورکي پورې ټولې ژبې او په دغو ژبو لیکلي دیني، ادبي او علمي اثار، د پښتو ژبې او ادبیاتو په بېلابېلو برخو کې ارزښتناک ځای لري .

که څوک په بې باکۍ سره د دغو ژبو د یومخیزي شړني او ایستني هڅه وکړي، په حقیقت کې زموږ راتلونکو نسلونو ته د پښتو ادب د لرغونو میراثونو په پېژندنه او څېړنه کې، جبران نه منوونکي ستونزې پیدا کوي . د پښتو د معاصر ادب او تاریخ بابا - لوی استاد علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) له ځینو اریایي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکیبونو د ګډوالي او ورته والي او د پښتو ژبې د سوچه کولو په اړه خورا درنې او علمي نظریې وړاندې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي دي، چي دلته يې د څو جوملو يادونه ډېره گټوره گڼو . لوی استاد ليکي : � د پښتو او دری او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نژدې دي، دا ځکه چي يو خو په ريښه کښې سره شريک دي او بل دا چي دد غو خلکو په منځ کښې تل اقتصادي او تجارتي او فرهنگي روابط او تگ او راتگ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خواته تللي دي . د پښتو� آس �، د دری � اسپ �، د سنسکريت � اشو � څوني سره نژدې دي . د پښتو ډېوه، او د سنسکريت ډېوه سره مشتر ک دي . د پښتو� لس � او د هندي � دس � او د دری � ده � د تبديل تر خاص قانون لاندي دي، او ځکه چي هيڅ ژبه له مشترکو لغاتو او کلماتو څخه نه ده خالي، نو آيا د يوې ژبي تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده، يا ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبي سوچه کول خو بالکل ممکن نه دئ، مگر د ژبي بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کښې چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې گناه ايستل، چي له بلي ژبي څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري، مگر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کښې اچول او له هغو څخه کار اخيستل ډېر ښه کار دئ (حبيبي، ژبي او د تکامل قانون : آيا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ ۱۹۹) .

د افغاني فرهنگ وتلئ او منلئ استاد، علامه حبيبي، له زړې پارسي سره د پښتو د نيژدې والي په اړه ليکي : � حتا په هغو درو کرښو کي، چي د هخامنشانو د پاچا- داريوش (۵۲۲- ۴۸٦ ق م) له خوا په زړه پارسي د بغستان پر ډبره ليکل سوي دي، هم له پښتو سره ورته مالوميږي (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴).

لوی استاد علامه حبيبي، د� قرب زبان پشتو به پارسی باستان � تر سرليک لاندي په يوه تاريخي او فلالوژيکه مقاله کي ډاډ او باور ښيي، چي که د زړې پارسي موندل سوي اثار په دقيقه او ژوره توگه و سپړل سي، د پښتو ژبي په مرسته به يې ډېر تاريک او مبهم اړخونه روښانه سي، ځکه د دې ژوري علمي ليکني په استناد د ژبو تر منځ نيژدېوالی له ورايه ځرگند دئ (حبيبی، قرب زبان پشتو به پارسی باستان ، يغما ۱، ۲۰- ۲۴ . د نور مالومات له پاره وگورئ : حبيبي، پښتو او پخوانۍ آريايي ژبي او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله ۴۵- ۴۹ او حبيبي، د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښې ۲۱- ۲۴).

د افغاني فرهنگ روښانه او تلپاته ستوري، دغه راز د يوې ژوري ژبنۍ او تاريخي شنني په ترڅ کي، د بغلان د � سرخ کوتل � په هغه ډېرليک کي، چي په ۱۹۵۷ م کال د � نوشاد � په معبد کي وموندل سو، د زړې درى ژبي (تخاری) له ځينولغتونو سره د پښتو ژبي پر گډوالي او ورته والي ټينگار کړی دئ (حبيبی، نظری به ادبيات پښتو ۴) او (حبيبی، زبان دو هزار سالۀ افغانستان يا مادر زبان دری (تحليل کتيبۀ بغلان) ۳۰- ۱۳۹) .

په بېلابېلو اريايي ژبو کي د پلار، مور، خور، ورور او ځينو نورو ټکو ورته والی او نيژدې والی ټول د دې روښانه حقيقت ښکارندوی دي، چي اوستا، سنسکريت، پښتو، پارسي او ډېري نوري اروپايي ژبي له آره گډې او نيژ دې ريښې لري . علامه حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کي د اريايي قومونو د پيدايښت، خپرېدو، ژبو او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو تاریخي حقایقو په اړه خورا ژوره او مستنده څېړنه لري . دا علمي څېړنه د دې واقعیت بېلابېل اړخونه سپړي، چي پښتانه په ختېه اریاییان دي؛ او ژبه یې د نورو اریایي قومونو له لرغونو ژبو سره په ډېرو ټکو، عبارتونو او تعبیرونو کي یوشانتي والی یا نیژدې والی لري (حبیبي، د پښتو ادبیاتو تاریخ، لومړی ټوک ۱۳- ۲۴).

له اریایي ژبو سره د پښتو ټکو او ترکیبونو د ګډوالي او ورته والي په اړه، د لوی استاد د نظریو تر لنډیز وروسته اوس باید په دې خبره پوره باور ولرو، چي په ځینو نورو اریایي ژبو کي کارېدونکي ټکي، ترکیبونه او تعبیرونه د پښتو مسلم مال او میراث دئ؛ او هیڅکله باید د هغو په له منځه وړلو یا هېرولو کي هڅه و نسي . تر ټولو مهمه خبره دا ده، چي پښتو ژبه باید هر چاته ساده، اسانه او په زړه پوري وي . د پښتو د سوچه کولو په نامه د دې ژبي د منلو او پیژندل سوو کلیمو، ترکیبونو او اصطلاحاتو پر ځای د وحشي، ګرانو او بې خونده ټکو وړاندي کول، پښتو ژبه د ریاضي او فزیک تر فارمولونو هم سختوي . طبیعي خبره ده، چي داسي ګرانه او کړکېچنه ژبه ، نه یـوازي د زده کړي او څېړني له پاره د بهرنییانو مینه نه سي پارولای؛ بلکي د پښتني ټولني په اصلي ویوونکو کي هم خورا ډېري ناخوالي را منځ ته کوي . دا چي ولي په اروپایي ژبو کي انګرېزي او زموږ د سیمي په ژبو کي پارسي او اُردو په ډېري اسانۍ سره پراختیا او پرمختیا موندلې ده؛ او په سیمه کي یې د خپل او پردي دلچسپي ځان ته اړولې ده، د نورو دلایلو تر څنګ یې لوی راز په دې حقیقت کي پروت دئ، چي دغو ژبو له بېلابېلو ژبو څخه ورغلي کلیمې، ترکیبونه، تعبیرونه او اصطلاحات په مینې سره خوندي کړي دي . له دې امله یې د ځینو پردو ژبو ویوونکي، خپلو مورنییو ژبو او فرهنګي دودونو ته نیژدي ګڼي؛ خو د ایرانیانو د سوچه کولو افراطي کړنلاري ، بې شکه د پارسي ژبي پخواني خوږوالي، اسانۍ او سادګۍ ته ستر زیان رسولئ دئ . ایراني پارسي د ناوړه او خپلسرو جعلیاتو په خپرولو سره اوس د دې ژبي پر پردو لوستونکو او ویوونکو سربېره، د پارسي ژبي له نورو لهجو لکه دری، تاجیکی او نورو څخه هم ډېره لیري سوې ده . نن خو نه یوازي ما غوندي پښتون ؛ بلکي د افغاني پارسي (در ی) او تاجیکي ژبي هر ویونکی هم د ایراني پارسي په ویلو او لوستلو کي ډېري جدي ستونزي لري . د دې زیاتېدونکو مشکلاتو اصلي علت دا دئ، چي افغاني پارسي (دری) تر ډېري ګچي خپل پخوانی اصالت ساتلئ دئ؛ لیکن ایرانۍ پارسي د سوچه کولو په نامه پر داسي لار روانه ده، چي د پارسي ژبي له ارزښتناکو لرغونو اثارو او دودونو سره هیڅ سمون نه لري . د دې کار وروستۍ نتیجه به داوي، چي د ایران عام وګړي به د وخت په تېرېدو سره د رودکي، فرخي، نظامي، مولانا، سعدي، حافظ او په سلګونو نورو مخکښو شاعرانو او لیکوالو په اثاروهیڅ نه پوهېږي ؛ ځکه ایرانیانو د دې ژبي د لرغوني ادب لاره تر ډېري ګچي پرېښې ده.

د پښتو ژبي د سوچه کولوافراطي او پیښه ګرو پلویانو هر پر دي ټکي، اصطلاح او ترکیب ته د پښتو رنګ ورکولو په ترڅ کي، د حقوقو ډېره عامه او مشهوره اصطلاح (شخصیت های حقیقی او حُکمی) په � رښتینو او حُکمي شخصیتونو � ژباړلې ده) وګورئ : د ټولیزو رسنیو یا مطـــــــبوعاتو قـــــــانون، دري دېرشمــــــه مـــــــــــــــــاده (www. benawa.com. په دې حقوقي اصطلاح کي، چي د حقوقو په زیاترو څانګو، په تیره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا خصوصي حقوقو کي خورا ډېره کارېږي، دري ټکي سته چي درې سره عربي دي . حتا د ایرانیانو د پارسي کولو په فابریکو کي هم د نورو سلګونو حقوقي اصطلاحاتو په شان، دې اصطلاح ته تر اوسه پارسي معادل نه دئ جوړ سوی . زموږ پښتون لالا په دې درو عربي ټکو کي یوازي یوه ټکي (حقیقي) ته پښتو معادل وموند؛ او دوه نور ټکي (حُکمي او شخصیونه) یې پر خپل حال پرېښوول . ستونزه دا ده، چي زموږ ژباړونکی په دې نه پوهېږي، چي په دې اصطلاح کي � حقیقي � ټکی د بل مترادف لغت (صادق) په شان د ریښتني په مانا نه دئ کار سوی . ټول حقوق پوهان پوهېږي، چي په حقوقو کي شخیصتونه دوه ډوله دي :

۱ -حقیقي یا فزیکي شخصیت (Individual Personality)

۲ -حُکمي شخصیت (Personality Corporate)

شخصیت په حقوقو کي د یوه شخص د حقوقو او وجیبو مجموعه ده . حقیقي یا فزیکي شخصیتونه په حقوقي عملونو او تړونونو(قراردادونو یا عقدونو) کي د خپلي ارادې د تمثیل واک لري؛ لکه انسانان . حُکمي شخصیتونه، د حقیقي یا فزیکي شخصیتونو پر خلاف په حقوقي عملونو او تړونونو کي د خپلي ارادې د تمثیل واک نه لري . انسانان په خپله خوښه دغه راز حُکمي شخصیتونه جوړوي؛ او بیایې په خپله خوښه له منځه وړي؛ لکه ډول ډول شرکتونه، ګوندونه، اتحادیې، سازمانونه، مؤسسې او نور(Dictionary of Legal Terms 121) & (Gifis 343) .

دحقیقي او حُکمي شخصیتونو څېړنه اوږده حقوقي مسأله ده، چي غزول یې په دې ژبنۍ څېړنه کي ځای نه لري . هغه څه چي دلته یې باید هرومرو یادونه وکړو، دا خبره ده چي زموږ پښتو ژباړونکي باید د هري اصطلاح د یوې یا ټولو برخو په ناوړه ژباړي سره د هغې مانا او مفهوم زایل نه کړي . په ټوله نړۍ کي د حقوقو زده کوونکي د حقیقي او حُکمي شخصیتونو له اصطلاح سره اشنا دي . باید پر همدې حال پرېښوول سي . که څوک په سرزورۍ سره د هغو ترجمې ته هڅه کوي، نو باید لومړی د هغو په حقوقي مفهومونو ځان ښه پوه کړي؛ او د � حقیقي شخصیت � حقوقي اصطلاح د صادق، راستګو او داسي نورو په شان په � ریښتني شخصیت � و نه ژباړي؛ ځکه چي په دې اصطلاح کي اصلاً د ریشتیا او درواغو خبره نسته .

هو د ژبي په سوچه کولو کي ډېري ګټي نغښتي دي؛ خو دا کار باید د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو یا په بله وینا علمي موازینو او اصولو سره سم وسي . په دې کار کي احساسات او تعصُب هیڅ ځای نه لري . که څوک په ریشتیا هم د پښتو ژبي او ادب له ودي او غوړېدو سره مینه لري، نو د ې لوړ ارمان ته د رسېدو له پاره باید، زموږ په ژبه کي د د خیلو او مفغنو ټکو د یو مخیز شړلو پر ځای د هغوخنډونو او مشکلاتو له منځه وړلو ته ملا وتړي، چي تر اوسه پوري په پاکستان او افغانستان کي د یوې پراخي او غوړېدلي پښتو ژبي په وړاندي پر اته دي . لکه څنګه چي د ژبي په سوچه کولو کي تنګ نظري او افراطیت ، بې شماره ستونزو او تاوانونو ته لاره هواروي، په هماغه اندازه د خپلو خوږو او سپېڅلو ټکو پر ځای د پردو ټکو او ترکیبونو بې ځایه کارونه؛ یا د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو د سرکښ سېلاو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندي لاس تر زني کښېنستل هم زموږ د ژبي بېخ او بنياد له منځه وړي . بايد د پښتنو په بېلابېلو سيمو او لهجو کي تر هر اړخيزي پلټنې او ژوري څېړني وروسته، د هري پردۍ کليمې او اصطلاح پر ځای د خپلي ژبي مروج او اشنا ټکي را وړاندي کوو؛ او په دې توګه د خپل قام اصيل او لرغوني امانتونه له تباهۍ څخه و ژغورو . په دې کار کي علمي او معقوله لار بيا هم د خپلو سوچه او سپېڅلو ميراثونو تر څنګ د اوړېدو بدلونونو په ترڅ کي د راغلو پردو ټکو، تعبيرونو، محاورو او اصطلاح ګانو خوندي کول او پالل دي، چي په هيڅ ډول بايد د تعصبونو او تنګ نظريو قرباني نه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟

ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه تل د بدلونونو او تحولاتو په بهیر کي ده . د ټولني په ژوند کي سیاسي، اجتماعي، فرهنګي، فکــري او اقتصادي تغییرات، هرومرو د ژبو په ټولو برخو کي ستر بدلونونه را منځ ته کوي . پر یوه ملت د بل هیواد سیاسي او پوځي واکمني، له یوه سیاسي او جغرافیایي چاپـــېر څخه نورو سیـــــــمو او هیوادونو ته د خلګو مهاجرتونه، د بېلابېلو ملتونو تر منځ فرهنګي، فکري او ډول ډول اقتصادي اړیکي، له هغو عواملو او سببونو څخه دي، چي د یوې جغرافیایـــــــي او کلتوري سیمي د خلګو پر ژبه او نورو ټولنیزو پدیدو د بهرنییو ژبو، فکري او فرهنګي جریاناتو ښو یا بدو اغېزو ته لاره هواروي . دا اغېزې له یوې خوا د یر غلـګري ژبي او فرهنګ په سیاسي، پوځي، اجتماعي او اقتصادي پیاوړتیا او له بلي خوا د ځېل سوو ملتونو د ژبو او دودونو په ټېنګښت او غښتلوالي پوري اړه لري . هغه ژبي، فرهنګي، فکري او اجتماعي دودونه، چي بې پیاوړو او مزبوتو (مضبوطو) ریښو زموږ خاوري ته راغلي وه، د تندر او برېښنا په څېر بیرته ولاړه . د دوی پر خلاف هغو ژبو، مـــادي او مانوي اړیکو، چي د راز راز علتونو او اسبابو له مخي یې په دې مځکه کي ژوري او پلني ریښې و ځغلولې، د پېړیو پېړیو له پاره یې زموږ پر ژبو، فـــــکري، فرهنګـــــــي، اجتماعي او اقتصادي ژوندانه داسي پراخي او زوروري اغېزې پرېښوولې، چي په بشپړ باور سره اوس زموږ د هیواد او خلګو د ټولنیز ژوندانه په نه بېلېدونکي برخي اوښتي ده . په اروپـــایي ژبو کي د یوناني او لاتیني ژبي او زموږ په سیمه کي د اریایي، عربي او تورکي (ترکي) ژبو متقابل تأثیر د همدې سیاسي، فرهنګي، دیني، اجتماعي او اقتصادي اړیکو او بدلونونو غوره مثال دئ . لکه څنګه چي مو د � معیار او معیاري ژبه څه ته وایي ؟ � تر سرلیک لاندي دې خبري ته لنډه اشاره وکړه، زموږ پر لرغونې مېنه(اریانا، خراسان او افغانستان) د هخـــــــامنشانو، یونـــاني سکنـدر، هندي موریایانو، عربو، مغولو، انګرېزانو، روسانو، امریکایانو او نورو له پوځي، سیاسي او فرهنګي یرغلونو سره په ژبه، کلتور ، فـــــکري او اجتمـــاعي ژوند کـــي ژور بدلونونه راغله ؛ او تر اوسه پوري د دې بدلونونو لړۍ روانه ده . په دې ډول، دا مسلم او انکار نه منوونکی حقیقت دئ، چي د نړۍ هیڅ ژبه او فرهنګ له نورو ژبو او تهذیبونو څخه بې اغېزې نه دئ . د یوې ټولني په ژبو او کلتوري ژوند کي د نورو ولسونو د ژبو، فکري او فرهنګي جریانونو تر څنګ د سیاسي، اجتماعي او اقتصادي اړیکو د اغېزو کم رنګـــي یا بیخي نسته والی ، په واقعیت کي د بشري بدلونونو له تګلوري څخه د داسي ټولني د لیري والي ؛ یا د بهرنۍ نړۍ په وړاندي د هغې د پیاوړي مقاومـــــت په دې مـــانا دئ . بشري ټولنه د راز راز تمدنونو زانګو ده . په نړۍ کي هیڅ ټولنه تل تر تله له نورو خلګو او ولسونو څخه جلا ژوند نه سي کولای . د بشري اړیکو په دې پرمختللي پړاو کي زموږ پراخي نړۍ د یوه کلي بڼه اخیستې ده . د نړۍ ټول هیوادونه او ملتونه د ځنځیر د کړیو په څېر سره تړل سوي دي . له دې ځنځیر څخه وتل له هره اړخه ناممکن کار دئ . انسانان د همدې ارادي او غیر ارادي بدلونو، اړیکو او پرمختګونو له امله د یو بل کلیمات، ترکیبونه، تعبیرونه او نور مادي او مانوي دودونه یا په خپـــله خوښه اخلي؛ یا د وخت له غوښتنو سره سم په زور او جبر سره پرې تپل کیږي . دا نوي بللي یا نابللي مېلمانه د خپل نوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

والي او اغېزمنتيا له کبله د محکومو خلګو ژبو او رواجونو ته لار مومي؛ او تر اوږدې مودې وروسته کټ مټ د انسانانو غوندي په خپل نوي محيط کي لومړی د اهليت او تابعيت حق تر لاسه کوي؛ او په پای کي د نوي ټولنـــي او نوي ژبي په نه بېلېدونکې برخه اوړي؛ کرار کرار نوره وده کوي؛ اوتر لازم پوخوالي وروسته په خپل نوي ټاټوبي کي د نوو ټکو، نوواصطلاحاتو او نووترکيبونو په بڼه نوي نسلونه زېږوي . راغلي ټکي او ترکيبونه په نوي ژبه او نوي ټولنيز چاپېرکي، زياتره په بدله يا اوښتي جوله ؛ خو کله کله په خپله اصلي او ابتدايي ګونه ژوند ته دوام ورکوي.

پښتو هم د نورو ژبو په دود، په افغاني ټولنه کي د سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو او پر مختياوو په ترڅ کـــي له بېلابېـــلو ژبو او ټولنو څخه خورا ډېر لغتونه، ترکيبونه، اصطلاحات او محاورې اخيستي دي، چي اوس په خوښۍ سره زموږ د ژبي اوکلتور نه بېلېدونکې برخه ده . په بېلابېـــــــلو ژبو کـــــي دکليمـــــــو، اصطلاح ګانو او عبارتونو د راکـــړي ورکـــړي مسأله اوس دونـــه (دومره) پراخه او روښانه ده، چي آن د مثال او بولګې وړاندي کولو ته يې هم هيڅ اړتيا نه ليـــــدله کيږي؛ ځکه د هر لوستونکي په ذهن کي د داسي ټکو او اصطلاحاتو بې شماره مثالونه سته .

د انسانانو تر منځ ګډو اړيکو، د ژبي او فرهنګ په ګډون د ژوندانه هيڅ برخه، د نورو ملتونو له ژبو او دودونو څخه ليري او بې اغـــېزې نه ده پريـــښې . د پښتو ژبي او ادب ځلانده او تلپاته ستوري - لوی استاد علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴ م) د خپل نامتو اثر � سپېڅـــــلي پښتو � په دقيقه او عالمانه سريزه کي د سيوطي د � المزهر � په استناد ، په قرآن عظيم الشان کي هم د پردو ژبو د اثر ښندني او ځينو معربو ټکو يادونه کړې ده، چي په هغو کي د پارسي ژبي � اباريق � او � سجيل �، د رومي ژبي � قسطاس � او � شيطان �، د حبشي ژبي � جبت � او � درى �، د سرياني ژبي � سرادق � او � طور �، د زنګي ژبي � خصـب � او � سرى �، د عبري ژبي � فوم �، د تورکي ژبي � غساق �، د هندي ژبي � مشکاة �، د قبـــطي ژبي � هيت لک � شامل دي؛ او د داسي ټـــکو شمېر سلو تـــــه رسيږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کج) .

که په اروپايي ژبو کي د انګرېزي ، فرانسوي او اسپانوي او په سامي ژبو کي د عربي ژبي په څېر بډايه ژبه سوچه نه ده پاته سوې، ايـــــــا پښتــــو د اوستــــا، سنسکريت، هندي، عربي، پارسي، تورکي او ځينو نورو ژبو له ژورو اغېزو سره سره ،سوچه او خالصه پاته کېدای سي ؟ جواب کاملاً روښانه او اسانه دئ . د پښتــو د سوچه کولو خوبونه هم زموږ په ژبه او ټولنه کي د بدلونونو له طبيعي او اجتماعي قوانينو څخه سترګي پټول دي . د انسانانو او بېلابېلو ژبو متقابلو اغېزو ته په پام سره، د سوچـــه ژبي اصطلاح اصلاً علمي تاداو نه لري . بايد د ژبي د سوچه توب پر ځای د ټولني د عيني واقعيتونو پر بنسټ د هغې سموالي او کره والي ته فکر وسي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي د پردو ټکو ډولونه

معظم استاد- علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) له نن څخه تقريباً اويا کاله مخکي، پښتو ژبي ته د هغو پردو ټکو او اصطلاحاتو ډولونه پـه ژوره توګه بيان کړي دي، چي د پيړييو په اوږدو کي يې زموږ د ټولنيز ژوند په بېلابېلو برخو کي د بشپړ اهليت او تابعيت حق تر لاس کړی دئ؛ او ځينو يې په پښتو ژبه کـــــي دونه ژ وري ريښې او ښاخونه غزولي دي، چي د نوو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو په بڼه يې نوي نسلونه زېږولي دي . دلته د لوی استاد له نظره د داسي مفغنو ټکو پېژندني او ډولونو ته يــوه لنــــډه کتنه کوو.

د کليماتو او اصطلاحاتو د راکړي ورکړي په لړ کي، له بېلابېلو ژبو څخه پښتو ژبي ته پرېمانه لغتونه، اصطلاح ګاني او ترکيبونه راغلي دي، چي ځيني يې په خپله اصلي بڼه او مانا په پښتو کي بـــاب سوي دي؛ او ځينو نورو يې په افغاني چاپېر کي پښتني رنګ اخيستی دئ . په لومړۍ ډله کي د مثال په توګه : اسلام، دنيــــا، قيامت، آخرت، عقبی، قضا، قاضي، نکاح، طلاق، عدت، قـــتل، جـــــــرم، جنحه، جنايت، ديت او په سلګونو نور ټـکي، اصطـــلاحـــات او ترکيبونه شامل دي، چي پښتو له عربي ژبي څخه اخيستي دي . يا ډېوه، هټ (هټۍ)، هېډ، ګاڼه (ګېڼه) اوپه لسګونو نور، چي ظاهراً له هندي ژبي څخه راغلـــي دي؛ خو په حقيــقت کـــي د ډېرو آريايي ژبو ترمنځ مشترک دي . دغه رنګه د اوبچه ، ورشو، غښتلي او ډېر نورو په څېر ټکــــي، چـي له اوستا څخه پښتو ته راغلي دي . يا د اپت، لــچن (لېچن)، ښکلـــي (کښـــــلي) او داسي نورو په څېر لغتونه، چي له سنسکريت څخه په پښتو ژبـــه ګـډ سوي دي . يا د ټيليــګــراف، ټيليګرام، راديو، تــــــلوېزون، سينما، مايکروســـکوپ، کمــــــپيوټر، اينټرنيټ او داسي نــورو پـه څېر نړيوال تخنيکي ټکي او علمي اصطلاحات، چي زياتره له اروپايي ژبو څـخه پښتو ته راغلي دي؛ او د نورو هيوادو په شان په پښتو کي هم په خپله اصـــلي بڼـــه يا ډېر لږ بدلون بـــاب ســوي دي . دوهمه ډله هغه ټکي دي، چي پښتني ټولني ته تر راننوتو وروسته له مانوي (معنوي) او شکلي پلوه اوښتي دي؛ کله يې مانا اوکله يې ظـاهري بڼې پښتــــو رنـــګ اخيستی دئ . دې بهير ته د ژبپوهني په اصطلاح دخول او تفغين وايي . مفغن ټکي په خپله هم پر څو ډلو وېشل کيږي، چي دلته يې لنډه پېژنګلوي او څو مثالونه وړاندي کيږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی : مانوي (معنوي) مفغنات

هغه پردي ټکي دي، چي خپل اصلي حالت يې لږ و ډېر ساتلئ دئ؛ خو مانا يې اوښتې ده . دا ډول ټکو په پښتني چاپېر کي داسي نوې مانا او نوی مفهوم موندلئ دئ، چي له خپلي اصلي مانا سره نيژدې والی او ټينګي اړيکي لري؛ د مثال په توګه د � بشر � کليمه، چي په عربي ژبه کي د انسان د ظاهري پوست په مانـــا ده؛ خو په پښتو کي دا ټکی د انسان د ټول بدن او وجود په مانا کارېږي؛ چي � بشرکی � يې د تصغير بڼه ده (حبيبي، سپېڅلې پښتو کد � کهـ) .

د پښتو په لوېديزه (لوېدځه) لهجه کي د � بشر � کليمه خورا ډېره استعمالېږي؛ لکه چي وايي : � ته زما بشر يې ! � ياني ته د ځان په شان راته ګران يې ؛ � خدای دي روغ بشر درکي ! � ياني خدای دي جوړ او روغ لره ؛ � بشر دي ومره! �، � بشر دي سرخوره سه ! �، � بشر دي خاوري سه �، � خوار بشری � او داسي نور، هغه ترکيبونه او تعبيرونه دي، چي د بشر تر عربي ټکي په نسبتاً پراخه او بېله مانا کارېږي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کهـ).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم : اوښتي مفغنات

اړول سوي مفغنات هم په خپل وار سره پر دوه ډوله دي : د اوښتو مفغناتو په لومړۍ ډله کي هغه کليمې راځي، چي يوازي يې ظاهري جوله څه نا څه اوښتې وي؛ خو خپله اصلي مانا يې خوندي کړي وي . د دغه راز ټکو په ظاهري بدلون کي زياتره د � ش � توری په � ښ �، د � د � توری په � ل �، د � چ � توری په � څ �، د � ج � او � ز � توري په � ځ �، د � ب � توری په � و �، د � ن � توری په � ڼ �، د � ث � توری په � ت � يا خپلو اصلي مخرجونو ته په نورو نيژدې ږغونو اوښتي دي؛ مثلاً:

آبدست - اودس روزه - روژه

اشک - اوښکي يا اوښي روشن - روښان

ا طاق - هوتاک شاد - ښاد

افعی - اپي شادی - ښادي

بهادر- باتور شور - ښور (ږوږ، غوغا)

بهشت - بهښت شهر- ښار، ښهر

پشت - پښت (نژاد) فراخ - پراخ

تفنگ - توپک يا ټوپک فرشته - پرښته يا پريښته

جوان - ځوان فيروزه - پېروژه

خداوند - خاوند گريبان - گرېوان

خرج يا خرچ - خرڅ مثل - متل

خوش - خوښ معصوم - ماشوم

ميراث - ميرات

هيچ - هيڅ (حبيبي، سپېڅلې پښتو کو).

د اړول سوو مفغناتو په دوهمه ډله کي هغه ټکي شامل دي، چي هم يې ظاهري جوله اوښتي وي؛ او په هم يې په مانا کي بدلون راغلئ وي؛ مثـــــلاً � اسي � هغه کليمه عربي ده، چي د عربي له � عاصي � ټکي څخه مفغن سوې ده، چي عربان يې د طاغي او گوناکار(گنهگار/گنهکار) په مفهوم کاروي؛ خو پښتانه دا ټکی د بخيل،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم، منحوس، مړاوي او پژمرده په ماناوو استعمالوي؛ او � اسپګی � يې د تصغير بڼه ده (حبيبي، سپېڅلې پښتو کو) . دغه راز، عورت په عربي کي د انسان د وجود هغو ځايونو ته وايي، چي پټــول يې لازم وي؛ خو پښتنو له دې ټکي څخه بله کليمه جوړه کړې ده، چي � اورته � نوميږي؛ او د ماينې، ماندينې، ښځې، ميرمنې، کوروالا، کوروداني او داسي نورو په مانا کاريږي . پښتـــــنو وروسته د تورو په اړولو سره له همدې ټکي � اروته � جوړه کړه . وروسته د همدغو مورفولوژيکو بدلونو په لړ کي له دې کليمې څخه بل ټکي سر پورته کړ، چي � ارتيـــنه � بلل کيږي . د عربي ژبي � نعره � په پښتو کي، په � ناره � واوښته . وروسته له همدې ټکي څخه په پښتو کي داسي اصطلاح ګاني جوړي سوې، چي له عربي مانا سره يې هيڅ تړاو نه درلود؛ د مثال په توګه د زياتره د کندهار او شاوخوا سيمو پښتانه وايي : � پلانۍ ناره وکړه . � د دغو سيمو پښتانه دا اصطلاح، د هغي نجلۍ يا ښځي له پاره استعمالوي، چــي د مور او پلار د خوښې او ټولنيزو دودونو پر خلاف ځانته د ژوند ملګری غوره کړي . دغه رنګه په پښتو کي، نارې هغو نظمونو ته هم ويل کيږي، چي له ملي وزنونو سره سم، د پښـــــــتو د ولسي نکلونو په منځ کي ويلي کيږي؛ او زموږ ولسي نکلونو ته لا نوره ښکلا او جذابيت ور بخښي (حبيبي، سپېڅلې پښتو کز) . په دې ډول ګورو، چي له عربي � نعري � څخه په پښتني چاپېر کي داسي نوي ټکي او اصطلاحات و زېږېدل، چي پر خپلې ظاهري جولې سربېره، د مانا له اړخه هم له اصلي ټکي سره مځکه او اسمان توپير لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم : منقلب مفغنات

هغه مفغن ټکي، چي په ترتیب او اوډنه کي يې ډېر بدلون راغلئ وي . د اِبدال، تخفیف، تزيید، حذف او ترخیم له کبله يې اصلي بڼه بېـــخي اوښتې وي؛ او پــه پښتو ژبه کي يې نوی رنګ اخیستی وي؛ لکه منځوی، چي د � میان � او � منځ � له ټکو څخه پیدا سوی دئ؛ صباح او سبا، سحر او سهار (د دې لغت له پاره، د پښتــو اصلي ټـــکی ګهيځ دئ)، فاتحه او پاتا، آویزان او الوېزاند، آزمایش او ازمایښت (ازمیښت، ازمویښت یا ازموینه)، کاهش او کاهښت، خواهش او خواهښت، خارش او خارښت او داسي نـــور په دې ډله کي دي (حبیبي، سپېڅلې پښتو کز) .

په پښتو ژبه او ادب کي په سلګونو داسي ټکي ، ترکيبونه او اصطلاح ګاني سته، چي له پېړیيو پېړیيو راهیسي د پښتنو په ورځنيیو خبرو او محاورو کي داسي ګـــــډ سوي دي، چي اوس يې څوک د پردي والي ګومان هم نه کوي . ځینو ځینو خو يې په پښتو کي خورا ډېر بڅي هم پریښي دي؛ او هر یو يې د پښتو ژبي په لغوي او مانوي شتمنۍ کي لويه برخه لري .

مخکنيیو خبرو ته په پام کولو سره ویلای سو، چي د سوچه کولو په نامه له پښتو ژبي څخه د داسي ټکو، اصطلاحاتو او ترکيبونو ایستل ډېر ناوړه او تـــاواني کار دئ؛ ځکه ژبه تر هر څه مخکي د پوهېدو او پوهولو وسیله ده . په هغه څه چي زموږ مندي او پلرونه، وروڼه او خوندي، خپل او اشنا او په پای کي د ټولني هر وګړی په ډېري اسانۍ سره پوهېږي، ولي باید د داسي جعل سوو او نامأنوسو ټکو له خوا وشړل سي، چي زموږ خلګو يې له سوونو کلونو راهیسي نوم هم نه وي اورېدلئ؛ او نه يې د استعمــال په ځایونو پوهېږي . موږ باید په دې روښانه حقیقت ځانونه پوه کړو، چي د امیر کروړ (د پټي خزانې له روایت سره سم په ۱۵۴ هـ ق کي مړ) عصر زموږ څخه تقریباً دیارلس سوه کاله پخوا تېر سوی دئ . د زمانو سړو او تودو زموږ په ژبه، ادب او تاریـــخ کي ډېر زوړ بدلونونه راوستي دي . د دغو بدلونونو څو اړخیزو اغېزو ته په ژوري کتني سره اوس دا خبره ناممکنه برېښي، چي د امیر کروړ د عصر او پېر ژبه بیرته له سره راژوندۍ کـــړو . لکه څنګه چي په دې سوونو کلونو کي زموږ د خلګو د ژوندانه هیڅ شی پر خپل حال نه دئ پاته، نو څنګه کېدای سي چي ژبه د یوه ژوندي او خوځنده ټولنیز موجود په توګه پر خپل پخـــواني حال پاته وي ؟ په هماغه ډول، چي زموږ پخوانیيو پښتونو (نسلونو) خپل ځای موږ ته پرېښود، په ژبو کي هم د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو پخواني نسلونه خپـــــل ځای نوو نسلونو ته پرېږدي . زاړه کلیمات مري او پر ځای يې نوي زېږي . باید ټول دا ومنو، چي دا د تکامل او پرمختګ قانون دئ . هو په دې کي هیڅ شک نسته، چــــي په اوسنۍ پښتو کي باید، زموږ د لرغوني ژبي نښې نښانې هم تر ډېره خوندي او ژوندۍ وي؛ ځکه دا زموږ د لرغونو اثارو او ویاړونو د خوندیتوب ښه لاره ده؛ مګر بیا هم د ادې مانا نه لري، چي موږ په ژبه، ادب، مادي او مانوي کلــتور، اجتماعي او اقتصادي اړیکو کي د بدلون، پرمختګ او متقابلو اغېزو حقیقت تر پښو لاندي کړو . که څوک ډېري ته په سر نیولو سره، د پښتو د سوچه کولو په نامه د اسانه، بـــــاب سوو او منلو ټکو پر ځای، هغه ټکي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيبونه درووي، چي ښېله دوی بل هيڅوک نه په پوهېږي، دا نو په لوی لاس د پښتو د ارزښتناکو پانګو د تباهۍ او ورانۍ له پاره د لستـــــــــــونـــو را نغاړل دي؛ ځکه ټول په دې پوهېږو، چي هره ژبه د ګرانو،درنو او نابابه ټکو له امله ويوونکو ته ښېلابېل ربړونه او کړاونه پيدا کوي؛ او په پای کي يې خلګ له ويولو او ليکلو ډډه کوي . . .

په داسي حال کي، چي د نړۍ لويي او پرمختللي ژبي تر ګرده له نورو ژبو څخه نوي ټکي او اصطلاحات اخلي، په پښتو کي له سوونو کلونو جال سوي لغتونه او اصطلاح ګاني په دې نامه له ژبي ايستل کيږي، چي ګوندي له بلي پردۍ ژبي څخه راغلي دي . دا چي دا پردۍ کليمې او اصطلاحات څنګه او ولي زموږ ژبي ته را ننوتـــــي دي؛ او تر کمه ځايه يې زموږ پــــه ژبه او ادب کي ريښې ځغلولي دي، د ژبي د يو مخيز سوچه کولو د ې ښاغلو پلويانو ته هيڅ بيه او ارزښت نه لري . انـــــګرېزي ژبه له خپل ارتـــــوالــــي او بډايتوب سره سره بيا هم هره ورځ د نورو ژبو لغتونه، عبارتونه او محـــــــاورې اخلي؛ د مثــــــال په ډول د سنسکريت ، هنـــــدي، عــــربي، تــــــورکي او پارســــــــــي ژبو ګــــــــورو(Guru) ، پـــــنډيـــــت(Pandit/ Pundit) ، لوټ(Loot) ، پـــــرده / Pardah) Purdah، شال(Shawl) ، کـــارما(Karma) ، کشميـــــــــره(Cashmere) ، خاکي(Khaki) ، کباب Kebab))، شيش کباب(Shishkebab) ، حنا(Henna) ، استاد (Ustad) او په لسګـــــــونو نور ټکي همدا اوس په خپله اصلي بڼه کاروي . په داسي حال کي، چي د دغو مفهومونو د بيان له پاره، په انګرېزي کي پرېمانه لغتونه سته . موږ د انګرېزي ژبي او نورو مهـــذبو ژبو د داسي ژونديو مثالونو پر ضد، د خلګو پر ژبو ناستي کليمې او ترکيبونه، د څو کسانو په وچو پرېکړو او فرمانونو سره، په داسي ټکو او عبارتونو اړوو، چي ظاهـــــــــراً پښتو رنګ او جوله لري، خو په حقيقت کي پښتنو ته د نورو پردو ټکو په شان، نا اشنا او بېګانه برېښي . د داسي ټکو او لغتونو فهرست ډېر اوږد دئ، چي په اصـــــــــــطلاح د � سوچه پښتو � سر سپارلو پلويانو زموږ په ژبه کي، د مروجو او منلو کليمو پر ځای وړاندي کړي دي . اسوېلاند(سراښ، حريص)، پيليزه (سريزه،مقدمه) ډانـــــــګ لـــــکۍ (بلبل)، رنځمن (رنځور، ناروغ، مريض)، زر پښ (زرګر)، سماو (نياو، عدالت، انصاف)،کتابخونه (کتابتون،کتابخانه)، اوسمهال (اوس، دا ګـــــــړی، دم ګـــړی، سمدستي) او پـه سلګونو نور له دې ډلي څخه دي.

د پښتو سوچه کول که پردۍ کول ؟

د ا فراطي سوچه کولو پلويان په خپلو لغت جوړونو او اختراعاتو کي اوس دې پولي ته رسېدلي دي، چي سړی ښېرېږي يوه ورځ به خپل عربي او پارسي نومونه/ تخلصونه هم په پښتو ترجمه کړي؛ او په دې ډول به له خوږي او سپېڅلي پښتو څخه داسي کيچړی يا خرېړی جوړکړي، چي هيڅوک به يې خوند اخيستل څه چي، د خوړولو پـــه لاره هم نه پوهېږي . دکورنۍ غړي او عام خلګ خو پرېږدئ، چي زياتره لوستي او پوه کسان هم د داسي کسانو د لغوي اختراعاتو په مانا نه پوهېږي . زه په خپله خو د ځينو ټکـــــــو پـــــه اروېدو داسي هک پک سم، چي باور وکړئ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چينايي او جاپاني ژبي تر کليمو هم راته نا اشنا او سخت وي . د � سوچه کولو � د لېوني غورځنګ ځيني پلويان په خپـــــــلو خبرو او ليکنو کي ادعا کوي، چي ګوندي په دې کار سره پښتو د پردو ژبو له اغېزې پاکوي ؛ خو په دې واقعيت خبر نه دي، چي په خپلو جعل کړو ټکو او ترکيبونو سره يې زموږ اسانه او خوږه پښتو تر پخوا زياته په پردو ژبو پوري تړلې ده . هغوی د پردو ژبو د ځينو اسانه ټکو او ترکيبو له پاره داسي لغتونه او ترکيبونه اختراع کوي، چي په هيـــــــڅ ډول پښـتو روح او خټه نه لري . په وضعه سوو ټکو او اصطلاحاتو کي له ورايه مالوميږي، چي د � سوچه کولو � � غازيانو � يوازي د کليمې بهرنۍ جامه اړولې ده، نه د هغـــــــې مانا او مفهوم؛ مثلاً د � پيشنهاد � مرکب ټکی د � پيش نهادن � له مرکب مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د ډاکټر محمد معين او حسن عميد په فارسي فرهنګونو کي په دغو ماناوو راغـــــــلئ دئ :

١ -هوډ کول، نيت کول، قصد کول، د کوم کار دکولو يا کوم شي د رانيولو او خرڅولو په اړه خبرتيا .

٢ -د شنني يا هوارۍ له پاره د يوې موضوع يا مطلب طرحه کول (معين ١: ٩٣٦).

د � پيش نهادن � مصدر هم په دغو درو ماناوو راوړل سوی دئ :

١ -مخ ته کول، له خپل اصلي ځايه ځانته نيژدې کول (د شاته ايښوولو پر خلاف).

٢ -خنډ جوړول، په لاره کي د تېرېدو مخه نيول.

٣ -د سترګو په وړاندي ايښوول .

د � پيشنهاد � مرکبه کليمه، د پارسي ژبي او ادب د ډېرو باوري متنونو په استناد، په دغو ماناوو بيان سوې ده:

١ -هغه سوچ او فکر، چي د کوم کار په اړه انسان ته پيدا کيږي .

٢ -قصد، هوډ، عزم، اراده، نيت، نيامت، مقصود، مراد او غرض .

٣ -قدر، تقدير.

۴ -هيله، ارزو، اوميد (اميد)، امل .

٥ -مقدمه.

٦ -قضيه.

٧ -د يوه سوداګر يا هونرمند (هنرمند)، خرڅوونکي (پلورونکي) يا اخيستونکي (پېرېدونکي) عمل، چي په ټاکلو او مشخصو شرايطو سره د يـــــوه کار د کولو خبرتيا ورکوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ -د ښه والي او بدوالي مالومولو له پاره د کومي موضوع طرحه کول او څرګندول (معين ۱: ۹۳۵).

په پارسي کي د دي ټکي د جمعي سمه او منلي بڼه � پيشنهاد ها � دئ، نه � پيشنهادات �، چي د عربي ګرامر د قاعدو له مخي د � ات � په شاتړلو سره جمع سوی دئ .

په � فرهنګ فارسی عميد � کي هم د � پيشنهاد � مرکب ټکي ته زياتره د ډاکټر معين د فارسي فرهنګ په څېر همدغه ماناوي ليکلي سوي دي . وګورئ (عـميد ۱: ۶۰۸- ۶۰۹) .

د پارسي ژبي په ورځنيو محاورو او مکالمو کي هم، د � پيشنهاد � مرکب نوم اصلاً د يوه کار يا مسألې په اړه د چاد سوچ، فکر، خيال، نظـــريې، غوښتنـــي او مقصـــد پـه مفهوم کارېږي؛ لکه څنګه چي څوک له بل چا څخه د پوښتني پر مهال وايي : � پيشنهاد تان دربارۀ فلان موضوع چيست ؟ � ياني د پلانۍ موضوع په اړه دي نظـــــر، خيـــال، سوچ او مقصد څه دئ ؟ د � پيشنهاد � ټولي ماناوي په حقيقت کي، د دي مرکبي کليمي مجازي يا اصطلاحي ماناوي دي، نه د هغې لغوي او تحت الفظي ماناوي . که څوک په پارسي کي له چا څخه وپوښتي : � نظر تان در بارۀ فلان مسأله چيست ؟ � يا � خواست تان در فلان مورد چيست ؟ � او داسي نور دا ټول په حقيقت کي د � پيشنهاد � مفهموم رسوي . پــه هـــره ژبه کي داسي ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات خورا ډېر دي، چي د بېلابېلو علتونو او عواملو له کبله پر اصلي مانا سربېره، اوس په بله مانا کاريــــــــږي . داسي ټـــــکـــــي او اصطلاحات پر پښتو او پارسي سربېره په نورو ژبو کي هم په پېخر دي؛ د مثال په توګه د � مغول � ټکی په اصل کي د يوه ځانګړي توکم نوم دئ؛ چي موږ ټول يې ښه پېژنو؛ خو په انګرېزي کي اوس دا ټکی د موګول (Mogul) په بڼه د مهم، متنفذ او بارسوخه کس په تيره بيا هغه چا په مانا استعمالېږي، چي په سوداګرۍ يا فيلمي صنعت کي لـــوی لاس ولري . (Robinson 881) دغه رنګه د � جهودا � يا � يهودا � ټکی، چي په اصل کي د حضرت عيسا (ع) په يارانو کي د (Judas Iscariot) له نامه څــــخه اخيستل سوی دئ؛ خواوس په انګرېزي ادبياتو کي هر خاين، هر غدار، د لستوني هر مار او هر هغه چا ته ويــــــل کيږي، چي خپلو يارانو او ملګرو ته خيــــانت کوي Encarta online)& (Robinson 733) Dictionary) . په پښتو کي هم د داسي ټکو شمېر لږ نه دئ؛ مثلاً برېخ د پښتنو يوه مشهوره قبيله ده . وروسته په دي قوم کي د� فتـــح خان برېخ � په نامه يو څوک پيدا سو . دا سړی له خپلوشپېتو سرتېرو ملګرو سره هندوستان ته ولاړ . د فتح خان برېخ ملګرو په هندوستان کي ډېري مېړاني او قربانۍ وکړې . د � فتـــح خان برېخ کندهاري � او � رابيا � د ميني او د هغه د سرتېرو يارانو کيسه د پښتو په ولســـي ادب کي ډېره مشهوره ده . له دي تاريخي پېښو سره د � برېخ � ټکي، چي پخوا يـــوازي د يوې قبيلې له پاره استعمالېده، وروسته بله مانا هم ومونده . اوس ګورو، چي د دي لغوي تطور له مخي د � برېخ � ټکی د تېروني يار، ملګري او همکار په مانا هم کارسوی دئ . . . (حبيـــبي، � د پښتو لغوي تطور، کابل � ۱۲۸) .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې څو بولګو او مثالونو وروسته بيرته راګرځو د � پيشنهاد � کليمې ته . دپښتولغتونو او اصطلاحاتو ښاغلو مخترعينو د پارسي ژبې دا ترکيبي نوم ټــکی په ټکی ترجمه کړ؛ او په � وړانديز � يې وړاوه . لکه څنګه چې ګورو � وړانديز � له � وړاند � او � يز � څخه جوړ سوی دئ؛ او د� يز � شاتړ يې نن سبا دونه ډېرکاريږي، لکـــــه د دوبي د موسم مچان، چې په هره کاسه کې لوېږي . په دې شک نسته، چې د � يز � شاتړ يا شاوندی د پښتو په ځينو سوچه ټکوکي کار سوی دئ، خو دا د دې مانا نه لري، چې حق او ناحق د هرې کليمې په شا پوري وتړل سي . د � وړانديز � په ترکيبي نوم کې خو د سوچ، فکر، خيال، اند، نظريې، مقصد، مراد، ارادې، غوښتنې هيڅ نښه او نښان نستــــــه؛ ځکه � وړاند � د پارسي د� پيش � ټکې مانا ده؛ او � يز � د � نهاد � له پاره په شا پوري ور تړل سوی دئ . اوس نو د سليم عقل او لوړ ذوق څښتنان بايد په خپله قضـــاوت وکړي، چې ايا د پښتو لغتونو ښاغلي واضعين او مخترعين، په دغه راز ټکي په ټکي ترجمه کړو ترکيبونو سره، د پښتو ژبې د سوچه کولو له پاره هڅې کوي که يـــــــې په پوهــــې يـــا ناپوهۍ سره تر پخوا زيات په نورو ژبو پوري تړي ؟ د � وړانديز � مخ او شا ټوله په غوَر سره وګورئ، د � پيشنهاد � له تحت الفظي ژباړي پرته د بل هيڅ شي مانا نه افــاده کوي . دا چې د پارسي ژبې د � پيشنهاد � ترکيبي کليمه تر کومي اندازې د خپلې مجازي مانا له پاره وړ او موزونه ده، زموږ د دې ليکني موضوع نه ده . دلته دا پوښتنه پيدا کيــــږي، چې که څوک په پارسي، عربي او نورو ژبو کې هره تېروتنه يا شوډنګ کوي، بايد موږ يې هم پېښې وکوو، ځکه موږ بايد د ځينو په ناسم ګومان له هغو سره سيالي او شريکـــــې وکوو ؟ جواب په ټولو حالاتو کې منفي دئ . موږ بايد د نوو ټکو په جـــوړولو کې تل د مانا اسانۍ، سادګۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي او داسې نورو اصولو ته په ټينـــګه پام وکړو . زموږ پوه او مستدل لوستونکي ښه پوهېږي، چې وړاندې کېدونکی شی کېدای سي کتاب، قلم، کاغذ او داسې نور وي، چې دا يو هم د سوچ، فـــــکر، خيــــــــال، غوښتنې، مقصد، مراد، ارادې مانا نه لري . په دې ډول ګورو، چې د � وړانديز � ټکی د خپل اصلي او اساسي مفهوم هيڅ اړخ نه بيانوي .که څوک هرومرو د � پيشنــهاد � له پاره پښتو کليمه جوړوي، نو هغه بايد د � وړانديز � د نامعقول او ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيب پر ځای د سوچ، خيال ، هيلي، غوښتني، نظر، اند، هوډ په څــــــبر څـــــــــه وي نـه د � پيشنــهاد � د مرکب ټکي هو په هو تر جمه؛ مثلاً که څوک له بل چا پوښتنه وکړي : � د پلانۍ مسألې په اړه دي څه خيال دئ ؟ �، � په دې اړه څه سوچ کوې ؟ �، � په دې باره کې دي نظر څه دئ ؟ � يا � تاسي څه غواړئ ؟ � او داسې نوري جوملې (جملې) ټولي ساده، اسانه او سمي دي . عجبه داده، چې د پښتو په سپېڅلې او خوږه ژبه کې، د ډېرو شيــــانو له پاره داسې ټکي سته، چې مانا يې د لمر په شان روښانه دي؛ خو ځيني کسان په پوهې يا ناپوهۍ سره د هغو پر ځای د نورو ژبو داسې لغتونه او ترکيبونه ټکي په ټکي ترجمه کوي، چــې عامه او مروجه مانا يې نه په اصلي (پيشنهاد) او نه هم په ترجمه سوې بڼه (وړانديز) کې د پوهېدو وړ ده . په بله وينا په پارسي او پښتو دواړو کې، عام وګړي � پيشنهاد � او � وړانديز � تر ټکو د نظر، خيال، فکر، غوښتنې، خواست او نورو په مانا وو ښه پوهېږي . د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي استدلال په رڼا کي اوس په جرآت سره ویلای سو، چي خلګو ته د � سوچه � پښتو په نامه، د داسي ترجمه سوو ټکو وړاندي کول، یوازي د وخت او انرژۍ بې ځایه لګول دي او بس.

�دیدګاه � هغه بل ترکیبي نوم دئ، چي نن سبا په ایراني پارسي او افغاني دری کي خورا ډېر استعمالیږي . د � دید + ګاه � ترکیبي نوم له لغوي اړخه د لیدو ځای، د څارلو یا څارکولو ځای، د ترصد ځای او داسي نورو ته ویل کیږي (عمید ۱: ۱۱۷۱) خو په پارسي کي ژورنالیستان او لیکوال دا ټکی د نظر، خیـــــال، فـــکر، ســـوچ، اندیښي په مجازي او اصطلاحي ماناوو کاروي؛ مثلاً کله چي له چا څخه پوښتنه کوي، وایي : � دیدګاه تان در بارۀ فلان موضوع چیست ؟ � یا � فلان مسأله از دیدګاه شما چګونه است ؟ � او داسي نـــور . په حقیقت کي د پارسي ژبي د � دیدګاه � مجازي ماناوي د انګریزي ژبي د � Viewpoint or Point of view � ترکیب ترجمه ده، چي پخوا به یې په پارسي کي د � نقطـــه نظـــر یـــــا نکته نظر � په بڼو ویل . دا چي � دیدګاه � یا � نکته نظر � په پارسي ژبه کي د څپلو باب سوو ماناوو له پاره وړ او پر ځای دي که یا ؟ بیا هم زموږ د بحث او څېړني موضـــوع نه ده . هغه څه چي یادونه یې دلته ضروري ده، د دې خبري سپیناوی دئ، چي زموږ پښتو لغت جوړوونکو ولي د � دیدګاه � له پاره د� لیدلوری � ترکیب غوره کـــــړی دئ؛ څـــکه پـــه � لیدلوري � یا � لیدځای � کي خو بیا هم د نظر، خیال، رایي، فکر، اند، سوچ او داسي نورو په څېر مفهومونه په دقیقه توګه نه ښکاري . د� لیدلـــوري � ترکــــیب تر ډېره حده د ایراني پارسي د � چشم انداز � له جوړسوي ترکیب سره برابري لـــري، چـــــي هغه هـــــم د انـــــګرېـــــزي ژبـــــي د � vista, angle, picture, side prospect, outlook, view, attitude, viewpoint, point of view, standpoint, scene, perception, perspective, � او داسي نـــــورو ټـــــکو ترجمـــه ده Gilmour) . (530, 596

په پښتو کي د نظر، خیال، فکر، سوچ، اند، لید، کتنه، انځور او داسي نورو ټکي تر � لید لوري � غوره بریښي؛ مثلاً که له چا څخه پوښتنه وسي : � په دې اړه څه فـــکر کـــوې ؟ �، � په دې اړه څه خیال لرې ؟ � یا � تاسي دې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه ګورئ ؟ � یوې مسألې ته څنګه یا له کمه اړخه کتل، د پارسي � دیدګـــــاه � او � چشـــم انداز � مفهومونه په خورا اسانۍ، سادګۍ او دقت سره بیانوي . که نور هر بدو بلا له ځانه را باسي؛ او ژبه د خپلو ذوقونو له مخي د عامو خلګو له ورځنیـــــــو محـــاورو څخه مځکه او اسمـــان لیـري کـــوي، باید موږ هم د � سوچه کولو � په نامه هغه ټکي په ټکي پښتو کړو؟ دا کار خو نه علمي تاداو لري؛ او نه هم د ښاغـــلو � سوچـــه کـــــوونکـــــو � د � سوچه پښتو � هیله تر سره کولای سي .

د صدراعظم یا وزیر اعظم حقوقي اصطلاح له ډېرو اوږدو وختونو راهیسي، زموږ د هیواد د اساسي حقوقو په تاریخ کي ځای موندلئ دئ . اشرف الوزرأ- شاه ولي خان (بګي خان) د احمدشاه بابا د حکومت صدراعظم ؤ . سید نور محمد شاه کندهاری، د امیر شیرعلي خان پوه او مدبر صدراعظم ؤ، چي موږ ټول یې له نومونو سره اشنا یو . د دې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري د يادوني هدف دا دئ، چي د صدراعظم کليمه له ډېرو وختونو راهيسي په دې هيواد کي باب وه . د صدراعظم ، وزيراعظم، رئيس الوزرأ ټکـــي پر پښتو سربېره په پارسي، اردو او ځينو نورو ژبوکي له ډېرو زمانو څخه جال دي . ايرانيانو د پارسي ژبي د سوچه کولو په لړ کي د صدراعظم پر ځای د � نخست وزير � کليمه جوړه کړه (معــين ١: ٤٦٩٠) . د پښتو ژبي د� سوچه کولو � پلويانو هم له څه مودې وروسته د ايرانيانو پر پله پل کښېښود؛ او زموږ په حقوقي سيستم کي يې د يوې زړې او اشنا کليــــمــــې پر ځای د � لومړي وزير � ټکی راويست، چي په سل کي سل پردۍ ختِه او جوله لري . د ايرانيانو د� نخست وزير � په دې ترجمه سوې بڼه کي، د نوښتګرۍ او پاخه منــطق هيڅ نښې نښانې نسته . سره له دې هم د داسي پېښبه ګرييو او تقليدونو مخکښان ادعا لري، چي ګوندي په خپلو نوو ټکو او اصطلاحاتو سره يې پښتو د پارسي او نورو پـــــردو ژبـــو له اغېزو � ژغورلې � ده؛ او په خپل ګومان کوښښ کوي، چي له پارسي سره د چا خبره � رغنده سيالي � وکړي . په داسي حال کي، چي د سليم عقل خاوندان له ورايه ګــوري، چي د پښتو ژبي د � سوچه کولو � دې ناوړه ډولونو، زموږ سپېڅلې، اسانه او خوږه ژبه تر پخوا زياته په نورو ژبو (له هغې ډلي په پارسي) پوري ترلې ده . ټولو ژبپوهـــانو ته ځرګنده ده، چي پښتو يوه لرغوني او اصيله ژبه ده . که څوک له پارسي يا نورو ژبو سره د سالمي او ګټوري سيالۍ خيال لري، نو ښه خو دا ده چي موږ هم خپله ژبه د پارسي، عــــــربي او نورو ژبو په شان پراخه او شتمنه کړو؛ لغوي، ادبي او علمي پانګي يې را ټولي، پراخي او بډايي کړو؛ د ولسي او شفاهي ادب د غوړېدو په لاره کي يې نه ســتړي کـــېـدونکي کوښښونه وکړو؛او تر ټولو مخکي پښتو په ټولنه کي د يوې ژوندۍ او فعالي سياسي، فرهنګي او اقتصادي ژبي مقام ته و رسوو . تر څو پښتـــو ژبه د ساينس او ټيکنالوژۍ، علومو او پرمختګونو ژبه نسي، د نړۍ له هيڅ ژبي سره د سيالۍ او رقابت لاپي نه سي وهلای . موږ بايد په ټيـــنګ هوډ او سره سينه، پښتو د علم او پوهي په ژبــه واړوو . هـــر پښتون عالِم او کمال داره که مؤرخ وي که ټولنپوه ، که ساينس پوه وي که مخترع، که شاعر وي که هونرمند بايد په پښتو ژبه نوي، علمي او هونري اثار وړاندي کــــړي؛ او په دې توګه پښتو ژبي ته، د هيواد په دننه او بهر کي لا زيات مينه وال او خواخوږي پيدا کړي .

له نورو ژبو سره د پښتو د علمي او معقولي سيالۍ په اړه تر دې لنډو خبرو وروسته بيرته د صدراعظم او نخست وزير اصطلاح ګانو ته راګرځو . په دې برخه کـي بايد تر هر څه مخکي دا پوښتنه را منځ ته سي، چي موږ ولي د ايرانيانو په پېښبو او تقليد د صدراعظم ټکي ته د � لومړي وزير � ټـــکی وټاکو؛ ځکه زموږ خلـــــــــګ خو ټول له عمرونو راهيسي د صدراعظم له کليمې سره پوره اشنايي لري . دغه راز، � صدارت � هم افغانانو ته هغه اشنا او مأنوس ټکی دئ، چي د صدراعظم د دفتر يا اداري مانـــا لري . که موږ هم د ايرانيانو پر لار ولاړ سو، نو بايد � صدارت � ته � د لومړي وزير دفتر � و وايو؛ او په دې توګه د � صدارت � يو ټکی په درو تـــکو (لومړی + وزير + دفتر) واړوو . ښه که دا ومنو، چي د صدراعظم مأنوسه او اشنا کليمه بايد هرومرو د پښتو په رنګ ور نګيږي ؛ ځکه موږ هم بايد خامخا هر څه د � سوچه کولو � په ماشين کي واچوو، نو بيا دا پوښتنه طرحه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، چي ولي باید د ایرانیانو د � نخست وزیر � جعل سوي کلیمه ټکی په ټکی په پښتو وژباړو . موږ په پښتـــو کي صدراعظـــم ته � لـــوی وزیر �، � مشـــر وزیـر �، � ستر وزیر � او داسي نور ویلای سو، چي هم يې هرتر کیب د نورو ژبو له اغېزې خلاص دئ؛ او هم ساده او اسانه دئ . د صدراعظم اصطلاح په څلورلسمـــــه مېلادي پېړۍ کـــي له لاتین ژبي څخه انګرېزي ته ننوتلې ده؛ او اوس په پرایم رېټ prime rate) (، پرایم لوکېشن(prime location) ، پرایم سپاټ(prime spot) ، پـــــرایـــــم ســـایټ(prime site) ، پرایم ټایم (prime time) او داسي نورو ترکیبونو کي کارېږي . لکه څنګه چي ګورو د انګرېزي ژبي د پرایم مینیسټر (prime minister)په حقـــــوقي اصطلاح کي هم د � پرایم � ټکی تر هر څه مخکي د مشر، اساسي، لوړ او عالي په ماناوو راغلئ دئ نه د لومړي یا اول په مانا . (Robinson 1101)

د افغاني فرهنګ پر اسمان تلـپاته او روښـــانه ستوري - لوی استاد عـــلامه عبدالحي حبـیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) د � اشرف الوزرأ � تر سرلیک لاندي په هغه ارزښتناکه تاریخي مقاله کي، چي د ا حمد شاه بابا د صدراعظم (بګي خان) د شخصیت او کارنـــــــــامو په اړه يې کښـــــــلې ده، د صدراعظم پر ځای د � لوی وزیر � اصطلاح کار کړې ده . تر علامه حبیبي وروسته په پښتو څېړنو کي بل لوی او بې ساری شخصیت - عـــــلامه عبدالشکور رشاد (۱۳۰۰ ش / ۱۹۲۱م - ۱۳۸۳ ش / ۲۰۰۴ م) هم د پټې خزانې د فرهنګ په دوهمه برخه (٦٣) کي د همدې شاه ولي خان اشرف الوزرأ (بګي خان) له پاره د صدراعظم پر ځای د � ستـــر وزیر � نوم استعمال کړی دئ (حبیبي، � اشرف الوزأ، � وړمه ۱ د ۱۳۵۳ وری : ۱؛ رشاد، پوهاند عبدالشکور، د پټې خزانې فرهنګ ، لومړۍ برخه ٦٣) . باید یادونه وکړو، چي د بګـي خان په نامه دې هوښیار او مخور خان، په ۱۱٦۰ ق کال، د بامیزو د کوچنۍ قبیلې په استازیتوب، د کندهار په � شیر سرخ � کي، د احمدشاه بابا (۱۱٦۰- ۱۱۸٦) د پاچـــا کېدو په څو کسیزه جرګه کي هم فعاله برخه لرله . احمدشاه بابا بګي خان ته د هغه د پوهې، هوښیارۍ، رېښتنولۍ او سترو خدمتونو په بدل کي، د شاه ولي خان اشـــرف الوزرأ لقب ورکړ. بګي خان خپله لور (بلقیس) د احمدشاه بابا زوی (شهزاده سلیمان) ته په نکاح کړې وه . اوس د کندهار د شاولي کوټ ولسوالي د همدې پوه او ستـــــرګه ور قامي مشر په نامه نومول سوې ده.

د پښتو لغت جوړوونکي باید په دې خبره ښه سر خلاص کړي، چي د پښتو ژبي سوچه کول، یوازي پردو ټکو او اصطلاحاتو ته دپښتو رنګ ورکولو په مانا نه دئ . په بله ژبه، پردوکلیـــماتو او عبارتونو ته یوازي پښتو جامه ور اغوستل، هیڅکله زموږ درد نه دوا کوي . باید پردي خبره هم بشپړ غور وسي، چي پردو ټکو او لغتونو ته ورکړل سوی رنـــګ او روغـــن، له سلیم عقل او ژور منطق سره برابري لري که یا؟ یو وار خپلو کالو او کړو وړو ته وګورئ، چي ایا ستاسي او ستاسي د نیکونو په جامو او کړو وړوکي هیڅ توپیر او بدلون نسته . هر څوک دا مني، چي زموږ کالي، د ژوندانه وسایل او په مجموعي ډول ټول کړه وړه زموږ د نیکونو او تېرو سوو پښتونو له هغو سره هر اړخیز توپیر لري . دا توپـــیر او بدلون په هر هیواد او هره ټولنه کي لیدل کیږي . که د پر مختګ او تکامل دې زرین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل ته غاړه ږدو، نو بيا سمدلاسه دا پوښتنه پيدا کيږي، چي ژبه او دودونه مو څنګه له پخوانييو نسلونو سره توپير نسي لرلای . . . د دي خبرو مقصد دا دئ، چي د ټولو لرغونو ټکو، پخوانييو دودونو او رواجونو بيا را ژوندي کول، د ټولنيزو او طبيــــعي قوانينو پر خلاف عمل دئ. . .

دلته د پښتو ژبي د � سوچه کېدو � په نيت د ځينو هغو بولګو او مثالونو يادونه کوو، چي ظاهراً د پښتو په رنګ لړل سوي دي؛ خو د منطق او استــدلال له اړخه کمزوري ښکاري . په دي وروستييو وختونو کي د عربي ژبي د � جمهور رئيس � ټکي له پاره، په پښتو کي د � ولسمشر � ترکيبي نوم غوره سوی دئ . هر څوک په دې پوهيــږي، چي � ولسمشر � له ولس (تورکي الاصله کليمه) او مشر (پښتو) څخه جوړ دئ . جمهور رئيس هم دوې بېلي برخي (جمهور + رئيس) لري، چي دواړه يـــــــــــپ عــــــربي دي . د جمــــهور رئيس ټکی زموږ د هيواد د اساسي حقوقو په تاريخ کي ډېر اوږد عمر نه لري؛ ځکه په دي مځکه کي له پېړييو پېړييو راهيسي پاچهي حکومتونه وه . د جمهــــوريت او جمهـــور رئيس حقوقي اصطلاح ګاني، زموږ په هيواد کي له تاريخي پلوه په(۱۳۵۲ش)کال، د داوودخان تر کودتا وروسته باب سوې دي . د ايران نامتو څېړونکي - استـاد سعيد نفيسي (۱۲۷۴- ۱۳۴۵)، د پارسي ژبي د ناوړه ترکيبونو په اړه د خپلو څرګندونو په ترڅ کي، په دې اړه په زړه پوري استدلال کړی دئ، چي لنډه يادونه يې بې ګټــــي نه ده . استاد نفيسي باور لري ، چي د � رئيس جمهور � ا صطلاح دقيقه نه ده؛ بايد دهغه پر ځای � رئيس جمهوری � وويل سي؛ ځکه � رئيس جمهور � په حقيقــــــت کي د يوه رژيم مشر دئ نه د ټولو خلګو. د پارسي ژبي د ناوړه ترکيبونو په باره کي، د پياوړي محقق ، استاد نفيسي ، نظريې په هغه کتاب کي راغلي دي، چي د � در مکتــب استاد � په نامه کتاب خپور سوی دئ (متأسفانه دا کتاب مي اوس په واک کي نه دئ) .

د استاد نفيسي د استدلال په تاييد، ريشتيا هم د نړۍ په بېلابېلو هيوادونو کي ډېر داسي جمهور رئيسان سته، چي له خپلو مخالفانو څخه د څـــــــو رايـــــو په ډېروالي، واک تر لاسه کوي . هره ورځ د يوه عالَم ګوندونو او ولسونو له ښکاره مخالفتونو او آن بغاوتونو سره مخامخ وي . پر دي سربېره د داسي جمهور رئيسانو شمېــــر هم لږ نه دئ، چي د پوځي کودتاوو له لاري د واک پر ګدۍ ناست دي؛ او د برچې په زور پر خلګو حکومت کوي . په داسي شرايطو کي د دولـــــــــــــت دغه راز مشــــــــــر ته څنـــــګه د � جمــهـــــور رئيس � يا � ولسمشر � خطاب سم او پر ځای برېښي ؟ که څوک ميـــرويس خان، احمدشاه بابا، خان عبدالغفار خان، خان عبدالصـــــــمد خان ، مهاتماګـــــــــاندي، جواهر لال نهرواو داسي نور کسان د � ولسمشر � په نامه يادوي، په دي ډول خطاب او نوم اخيستنه کي هيڅ تېروتنه نسته؛ ځکه دا شخصيتونه په ريښتنــــــــــي ډول د ولســـونو مشران او مخکښان وه؛ خو د يوه رژيم مشر ته د � جمهور رئيس � يا � ولسمشر � په نامه خطاب کول ، علماً او منطقاً سم کار نه دئ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اُردو ژبه کې جمهور رئيس يا دولتي مشر ته، د � صدر � عربي ټکی کاروي، چي لنډ، ساده او اسانه دئ . د پښتو په ګډون زموږ د سيمې په زياتـرو ژبو کې د عربي ژبي اغېزه، د يوه يا دوو ټکو په پښتو کولو سره نه ختميږي . زموږ د هيواد زياتره حقوقي اصطلاحات په عربي ژبه دي . دولت، حکومت، محکمه، رياست، مـــديـــريت، آمريت، عدالت، انصاف، نکاح، طلاق، ميراث، دعوه، جرم، مدعي، مدعي عليه، اتهام، الزام، قتل، جرحه، جنايت، جنحه، قباحت، مجني علـــيه، سرقت، زنا، عـــــــقد، قرارداد، اصول ، قواعد، مقررات او په سلګونو نور حقوقي او فقهي مصطلاحات ټول عربي دي . دا اصطلاحات اوس زموږ د ټولني په حقوقي او سياسي سيسټم کي داسي اخښلي او بخښلي دي، چـــي په چټکۍ سره يې ليري کول او اړول خورا لوی مشکلات پېښوي . د دې خبري مانا دا نه ده، چي حقوقي اصطلاحات بايد هرومرو په عربي يا بله پردۍ ژبه وي . که په پښتـــو کـــي داسي موزون او مناسب ټکي ومومو، چي د عربي يا بلي پردۍ ژبي مفهوم په سم او دقيق ډول افاده کړي، نو بيا هيڅ دليل نسته، چي د هغو په دودولو او تعمـــيم لاس پوري نه کړو؛ مګر دا کار بايد تر بشپړي څېړني او پلټني وروسته په کرار کرار وسي؛ ځکه د ژبي سمون او پر مختګ د عسکري کودتاوو او سياسي انقلابونو په څېـــر په څو ساعتونو او ورځو کي نه کيږي . که سره له دې ګردو خبرو بياهم هدف دا وي، چي د � جمهور رئيس � اصطلاح ته چي له اوس له څو کلونو راهيسي زموږ د ملي ټرمينولوژۍ يوه برخه ګرځېدلې ده، بايد خامخا يو پښتو ټکی پيدا سي، نو بيا ښه دا ده چي په پښتـــو کي د هغه پر ځای � دولتي مشر � يا د عربي � صدر � په څېر په لنډ ډول يوازي � مشر � وواېو، چي هم روښانه او هم سوچه پښتو ټکي دي او هم تر ډېره حده له منطق او عقـــل سره اړخ لګوي . � دولتي مشر � يا � مشر � کېدای سي د کودتا يا بلي نامشروع لاري واک ته رسېدلئ وي؛ مګر � ولسمشر �، � جمهور رئيس � ، � ملي مشر � ، � ملي قـــايد �، � ملـــي زعيم � او داسي نور د هغو کسانو لقبونه دي، چي په ريښتيا سره د ټولو خلګو او ولسونو د مشرتابه وياړ ولري.

په عربي ژبه کي څو ټکي سته، چي هر يو يې د جغرافيايي مفهوم له پلوه توپير لري؛ مثلاً محلي، ساحه يي، منطقه يي، ملي، بين المللي او جهاني . تر هـــــغـــــه ځايه، چي ماته مالومه ده د پښتو ژبي د � سوچه کولو � په لړ کي د � بين المللي � او � جهاني � دواړو عربي کليمو ته په پښتو کي د � نړيوال � ټکی جوړ سوی دئ . په داسي حـــــال کـــي، چـــــي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ په مانا او مفهوم کي ډېر توپير سته . د � جهاني � کليمه لکه څنګه چي له نامه يې ښکاري پر هغه څه دلالـــــت کوي، چي ګـــرده نړۍ پکښي نغښتي وي؛ د مثال په توګه د ملګرو ملتو سازمان داسي يوه جهاني مؤسسه ده، چي تقريباً د ټولي نړۍ هيوادونه، حکومتي او غېر حکومتي بين الملـــــلي سازمـــــــانونه، ازادي بخښوونکي غورځنګونه او داسي نور بين المللي شخصيتونه پکښي را غونډ سوي دي؛ خو د اسيــــــان(ASEAN) ، ســـــارک (SAARC) ايـــــــکو(ECO) ، اروپـــــايي اتحـــــــاديې(European Union) ، افريقايي اتحاديې African Union) ،) عرب ليګ (Arab League) او لسګونو نور په څـــــېر سازمانونه په هيــــــڅ وجـــه نړيواله بڼه نه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي په نومونو کي يې ويل سوي دي، دا سازمانونه په يوه ټاکلې سيمه يا ټاکلو هيوادونو پوري اړه لري . له دې امله د � نړيوال � ټکی د هغو له پاره سم او دقيق نه دئ . دا سازمانونه سره له دې چي په ځينو برخو کي د بېلابېلو هيوادونو او ملتونو تر منځ اړيکي تنظيموي، په حقيـــــقت کـــي سيمه ييز يا منطــــــقه يي خصوصيت لري .

د � نړيوال � کليمه يوازي د جغرافيايي ارتوالي او لويښت په مانا ده؛ او په هغې کي د ملتونو يا هيوادونو تر منځ اړيکو ته هيڅ اشاره نسته . په دې خـــاطر، د هر هغه مفهوم له پاره کارېږي، چي د نړۍ په ګچه پراخوالی او لويښت ولري؛ د مثال په توګه تروريزم، نشه يي مواد، لوږه او بېکاري ټولي نړيوالي ستونزي دي . د � نـــــړيــوال � په مقابل کي زياتره د � منطقه يي �، � ملي �، � ايالتي �، � ساحه يي �، � محلي �، � کليوالي � او داسي نورو مفهومونه ويل کيږي، چي هر يو يې د غټوالي او ارتوالي له پلــوه يو له بله توپير لري؛ مګر د � بين المللي � په مانا کي د مسألې غټوالي او پراخوالي ته هيڅ اشاره نسته؛ او په واقعيت کي يوازي هغو اړيکو يا همکاريو ته ګوته نيسي، چي د دوو يا څو ملتونو تر منځ په ځانګړو برخو يا ساحو کي رواني وي .

هغه کسان، چي د � بين المللي � او � جهاني � تر منځ توپير نه مني، د ځينو بهرنييو متنونو په ژباړولو کي له پېچومو او کړاوونو سره مخامخ کيږي؛ مثلاً په دې انګرېزي متن کي د جهاني (Universal) او بين المللي (International)ټکي څنګ پر څنګ راغلي دي :

" The Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with Universal International Organisations."

ويانا کنوانسيون - له جهاني سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه . يا ويانا کنوانسيون له هغو بين المللي سازمانونو سره په اړيکو کي، د دولتونو د استازيتوب په اړه، چي جهاني بڼه ولري .

له دې انګرېزي متن څخه هم په ډاګه ښکاري، چي هر بين المللي سازمان، جهاني نه دئ . په ډېرو سازمانونو کي پر بېلابېلو هيوادونو سربېره ډول ډول سياسي، حقوقي، فرهنګي او اقتصادې سازمانونه برخه لري؛ خو د هغوی د سياسي، پوځي، فرهنګي، اقتصادي او نورو فعاليتونو ساحه ټوله نړۍ يا حتا د نړۍ زياتره برخه په ځـان کي نه نغاړي .

دغو توپيرونو ته په يوې ځغلنده کتني سره دا نتيجه اخلو، چي د � نړيوال � او � بين المللي � تر منځ غټ فرق سته . که څوک په پښتو کي، د عــــــربـــي ژبـــــــــي � بين المللي � ټکي ته ساده، اسانه، خوږه او پخه کليمه و مومي دا به ډېره ښه او په زړه پوري خبره وي؛ ليکن تر هغه مهاله بايد مـــــوږ د � جهاني � او � بين المـللي � تر منځ بېل مفهومونه ګډوډ نه کړو . له بله پلوه د � جهاني � او � بين المـللي � دوو بېلو ټکو ته د � نړيوال � يوه پښتو کليمه غوره کول، د دې ژبې د محدودولو او تنګولو په مانا دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو هم د نورو ژبو په څېر هیڅکله د نورو ټولنو له سیاسي، فرهنګي، اجتماعي او اقتصادي اغېزو لیري نه سي پاته کېدای . د دې خبري مانا دا ده، چي مـــوږ نه يــــوازي د نورو ژبو پخوانۍ کلیمې له خپلي ژبي په بشپړه توګه نسو ایستلای؛ بلکي د نورو ژبو ځیني نوي ټکي او اصطلاحات به هم په خوښۍ یا ناخوښۍ سره مـــــــــنو . د فرهنګي راکړي ورکړي د همدې قانون پر بنسټ به زموږ د ژبي لغتونه، اصطلاحات او محاورې هم د دې هیواد د سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او اقتـــــصادي نفوذ په تناسب، نورو ژبـــــو تـــــه ننوزي . راکړه ورکړه د بېلابېلو ولسونو تر منځ د متقابلو اړیکو انکار نه منوونکې اړتیا ده . په پښتني ټولنه کي خو پر راز راز اړیکو سربېره باید، د ګډو انساني پیوندونو عیني واقعیت هم له پامه لیري و نه غورځوو . ټول پوهېږو، پښتانه د ډیورېند د نامنلي کرښي ها خوا له بلوڅو، پنجابیانو، سینــــدیانو (د سندهـ د ایالت اوسېدونکي) او هندي الاصله مهاجرو سره د دوستۍ او خوېښۍ اړیکي لري . د ډیورېنډ کرښي په دې خوا کي خو د افغانستان له نورو ورونو قومونو سره د پښتنو ګډې کورنۍ اړیکي تر کښته پښتنو هم ډېري پیاوړې دي . له بېلابېلو قومونو، مذهبونو، فرهنګونو او ژبو سره، د داسي ټینګو او هر اړخیزو اړیکو ستره والي ته په پام سره، د پښتو ژبي د سوچه کېدو هیله ګرسره علمي او عملي تاداو نه لري . د مذهبي، فرهنګي او ژبنۍ راکړي ورکړي په داسي شرایطو او حالاتو کـــــــي باید تلاش وسي، چــــــي د پردو ژبو کلیمې، اصطلاحات او ترکیبونه د خپلي ژبي له ځانګړتیاوو او دودونو سره سم وواړو او ولیکو . خپلي ژبي ته باید په تکلُّف او تصنُّع سره د پردۍ ژبي رنـــګ ور نه کړو . که په پارسي کي له هر مطلب سره د � می ګیریم � ټکی بدرګه کوي، دا د دوی خوښه ده؛ لکه � به بحث می ګیریم �، � به خوانش می ګـــــــیریم �، � به بررسي می ګیــــریم � او داسي نور . په پښتو کي د � می ګیریم � ترجمه هیڅ ځای نه لري . په پښتو کي باید و وایو : � سره ږغېــــږو �، � وایو یـــې �، � څـــېړو یې � او نور.

سوچه او ناسوچه ټکي باید څنګه بېل کړو؟

د � سوچه کولو � په بهیر کي کله کله داسي هم پېښ سوي دي، چي ځیني کلیمې بې څېړني او پلټني پردۍ ګڼلي سوي؛ او د دې ناسمي انګېرني له مخي د هغو پر ځای د پښتو د � سوچه ټکو � په نامه، نوي کلیمې وړاندي سوي دي . لکه څنګه چي پوهېږو د هري ژبي کلیمات، اصطلاحات او محاورې د بېلابېلو سیـــاسي، اجتـــــــماعي ، فکري، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو له امله خپل رنګ او جوله اړوي . هغه څوک چي د اوښتو ټکو او عبارتو پلار او نیکه و نه پېژني، بې شکه دغه راز کلیمې، ترکیــبونه او اصطلاحات ټول پردي ګڼي؛ او په ډېري زړورتیا سره ځان ته حق ورکوي، چي هغو ته د دوی په ګومان نور پښتو ټکي او لغتونه وټاکي (په دې اړه د نور مالــــــومــــــات له پاره وګورئ : حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۹۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد - علامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په هغه ژوره څېړنه کې، چې � د پښتو لغاتو د تحقيق لاري � نوميږي، د هغو کليمو څو بولګې وړاندې کړي دي، چـــــي ځينو خلګوډ ظاهري جولې (تلفظ او املأ) پر بنسټ پردی ګڼلي دي؛ او بيا يې د همدې دليل له مخې لستوني را نغښتي دي؛ او هغو ته يې د دوی په ناسم ګومان نوري � سوچه � پښتوکليمې جوړې کړي دي . پــــــه داسي حال کې، چې د ايټيمولوژی او مورفولوژی له اړخه دغو ټکو ته په ژوري او هر اړخيزي کتني سره له ورايه څرګنديږي، چې دا بې وزلې او رټل سوي لغتونه هيڅکله پردي نه دي . د دغو ټکو څو نمونې په دې ډول دي:

ښکلئ، ښکلا، کښلئ

د ځينو په ګومان دا کليمې د عربي ژبې له � شکل � او � شکيل � څخه اخيستل سوي دي . د افغاني فرهنګ بابا، علامه حبيبي، د شيخ متـــــــي او ښکارندوی له اشعارو څخه نيولې بيا د رحمان بابا تر شعرونو پوري، د دې کليمو پراخ نظاير ښوولي دي (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۷ � ۹۸) .

لــــــوی استاد د همدې مقالې په يوه بله برخه کې داسي استدلال کوي : � په عربي کې � شکل � د صورت په مانا دئ، چې ښه او بد دواړه پکښې راځي؛ خو د پښتو� ښکلئ � يـــــوازي حسين، قشنګ، او ښايسته ته وايي . � علامه حبيبي، وروسته د ډنکن فوربس د سنسکريت ژبې قاموس په استناد، د ښکلي ريښه داسي بيـــــــانوي : � Shukla� يا : � Shukle� په سنسکريت کې سپين او نوراني ته وايي . شکلته Shuklata) (نور، سپين والی، سفيدي او شکله پکشه (Shukla � Paksha) د سپـــــــــوږمې رڼا ده . دغه راز، د همدې معتبر قاموس په حواله زياتوي، چې کشل (Kushal) د روغتيا، سعادت، کامرانۍ او فرخندګۍ په معـــــــــــناوو راغلئ دئ . کشله (Kushala) خوښ، ښه، سم او درســـت تـــــــــــه وايــــــــــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹) . لوی استاد، په دې ډول نتيجه اخلي، چې هم د � ښکلي � او هم د � کښلي � ريښې کــــټ مټ په دغو ماناوو په سنسکريت کې سته.

-اپت

لوی استاد، علامه حبيبي، په پښتو کې د � اپت � ماناوې داسي ښمېري :

�۱ -رنځ، زحمت او تکليف.

۲ -پر کښت او باغ يو نباتي يا آسماني آسيب راتلل.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -که دا کلمه د سړي سره د صفت په ډول راسي، مقصد يې مکار، محيل او چالاک دئ . پلانی ډېر اپت سړی دئ . په عربي کي هم افت جمع يې افات سته . مگر پښتو دا کلمه له عربي څخه نده اخيستې، ځکه چي په سنسکريت کي هم اپت (Apat) يا اپتي (Apatti) فاجعې، بدبختی، پرېشانی، خفـــت او رسواتوب ته وايــــي . � (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹۹).

معظم استاد، د � اپت � کليمې په اړه له نورو اريايي ژبو سره د پښتو د گډوالي مسأله داسي څرگندوي : � په سنسکريت کي هم د پښتو په څېر د اپــت کـــــال (Apat-Kal) اصطلاح سته، چي د مرضونو، اپتونو او کاختۍ کال وي . د داسي ټکو د پېژندني له پاره بايد وگورو، چي آيا دا کلمې په آريايي ژبو کي ريښې او بولـگې لري که يا؟ که يې په آريايي ژبو کي ريښې ومونډل سوې، بايد هغــــه پردی ونه گــڼو، ځکه پښتو زړه ژبه ده، چي د اوستا او سنسکريت سره نژدې اړيکي لري . کـــه دا ريښې په آريايي ژبو کي پيدا نسوې، هغه مهال بايد هغو ته د دخيلو ټکو په سترگه وگورو، او د مفغن توب يا پښتووالي د قانون پر بنسټ له هغو سره چلند وکوو (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۹٦) . د همدې استدلال له مخي د � اپت �کليمه مفغنه نه ده؛ بلکي زړه اريايي کليمه ده.

لوی استاد په پښتو لنډيو کي د� اپــــت � بـــــولگې داسي بيان کړي دي:

لکه شين کښت ژليو زمول کړم

را باندي راغله له آسمـانه اپتـــونه

اپت وهلي کښت ته راغـلم

نه يې شين توب سته، نه هغه خوند را کوينه

۲ -ابير

د پښتو ادب وتلي او منلي بابا ، لوی استاد علامه حبيبي، د � ابير � د اريايي ريښې تر څېړني مخکي، د دې ټکي د مانا په اړه داسي ليکي : � په پښتـــــو خوشبــــويي دوا ته وايي، چي له څو اجزاوو څخه مرکبه سوې وي . په سنسکريت کي هم په دغه شکل يو خوشبويه پوډر سته، چي په ښو ورځو کي استعماليږي� .

لوی استاد، د � ابير � اصلي اريايي بڼه او په بېلابېلو ژبو کي د دغه ټکي د تعريب سوي جولې په تړاو داسي کاږي : � په عربي کي هم عبير سته . په پارسي کـــي هم د صندلو او گلابو او مشکو څخه مرکبه دوا ده . پارسي کټ مټ عربي بڼه اخيستې ده، خو د پښتو عبير اصلي آريايي کليمه ده، او لکه اکثر فرهنگ ليــــکوونکي چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي عربي عبير هم له سنسکریت ابير څخه معرب سوی دئ . ځکه چي عربو د ډېرو دواوو نومونه له هنده په خپله ژبه کي قبـــــول کړي دي، لکه صنـــــدل د چنـــدڼ معـــــــــــرب او نــور . � (حبیبـــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱) .

۳ -ابرک(Abrak)

لوی استاد، د� ابرک � د ټکي د ريښې او مورفولوژيکو بدلونونو په اړه په زړه پوري بيان لري . ابرک، يوه سپينه کاني بربښېدونکې پسته ډبره ده، چي پـــــاني پاني کيږي، او زربرخ ځني جوړيږي په انګليسي يې Mica � يا � Talcبولي . ځيني خلګ يې اشتباهاً عربي ګڼي، او ابرق يې ليکي مګر پخپله په عربي ښل نوم لري، او طـــلق يې بولي او دغه نوم له عربي څخه اروپا ته هم تللئ، او لکه المنجد چي وايي � Talc � سوی دئ . علامه حبيبي، د عربي ژبي د نامتو قاموس � المنـــــــجد� په حواله ليکي، چي ابرق په عربي بله مانا لري . ياني داسي کلکه مځکه، چي ډبري او خټي پکښي ګډې وي؛ يا داسي شی چي تور او سپين وي . وروسته په � فرهنګ انندراج � کي د ابرق مانا را اخلي، چي توري او سپيني رسۍ ته يې وايي . لوی استاد باور لري، چي په سنسکريت کـــــي هم ابهرک (bhrak A) په همدغه پښتو مـــــــانا سته (حبيبــــــــــــي، د پښتو لغاتو د تحقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۱).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ -اپي یا هپي(Api, Hapi)

اپي په پښتو کي مار یا اژدهار ته وایي . دا چي په عربي کي افعي په دغه مانا سته دا د دې دلیل نه دئ، چي دا کلمه له عربي څخه مفغنه سوې وي . لوی استاد، په خپله عالمانه او مستنده څېړنه کي د دې کلیمې ریښې په پښتو ادب او ولسي محاورو کي ثابتوي؛ لکه څنګه چي د خوشال خان خټک دکلام یوه بولګه داسي ښيي :

مه لړم شه، مه اپي شه

غم فزا، راحت زدا

یا دا لنډۍ:

موزي اپي مار راته بس دئ

اپي ماران دي د موزیانو په ګورسینه

لوی استاد، علامه حبیبي، وروسته د همدې ټکي د مصدر په اړه داسي زیاتوي : � په ژبه کي اپ یا هپ ژر ژر خوړولو ته وایي، چي کټ مټ په همدې معنا په هندي ژبه کي هم سته . په پښتو کي وایي : هـــــپ یې کړل یعنی بلعید . بل مصدر یې اپیيل یا هپېدل دي . نو اپي یا هپي بلعیدو ته وایي (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

۵ -اتبار(Etbar)

لوی استاد د � اتبار � د سوچه اریایي ټکي ښلابېلي ماناوي داسي شمېري:

�اتبار د عزت، اعتماد، روښناسۍ او یقین په معناوو دئ، مثلاً زلمی د اتبار خاوند دئ . یعني روښناس او با عزت دئ . اتبار وکړه، چي خبره داسي ده . یعـــــــــني یقین وکړه، چي داسي ده . د علي خان خټک په دې بیت کي د ویسا او اعتماد په معنا:

چي ډېر دوست یې ګڼې لا دي ډېر دښمن شي

د هر چا تر منځه ورک ویسا، اتبار شو

دا کلیمه کټ مټ په سنسکریت کي د ډېر معاشرت او رفت او آمد په معنا ده، چي اوسنۍ معنا ته ډېره نژدې ده . � (حبیبي، د پښتو لغاتو د تحـــــــــقیق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ -اتیات(Atyat)

بله هغه کلیمه، چي خلگ يې په تېروتني سره د � احتياط � مفغنه بنه گڼي، د � اتيات � ټکی دئ، چي ژوره اريايي ريښه لري . د استاد المحققين، علامه حبــــــــيبي، په نظر � اتيات � په توجه، غوَر او تدقيق سره د يوه کار کولو ته وايي؛ لکه څنگه چي وايي : اتيات کوه غوزار نسې ! پردې سربېره ، د صبر او تقوا په مانا هم د دې کلـــــــــــــيمې د استعمال يوه بولگه داسي وړاندي کوي :

اتياتي ياره راته گوره!

نن دي کاله ته په روا نکاح در ځمه!

لوی استاد، د � اتيات � د اريايي ريښې د زباتولو له پاره، په سنسکريت کي د اتيت (Atit) کليمې يادونه کوي، چي د زاهد، متقي او پارسا په مـــاناوو راغلې ده . د سنسکريت دا مانا د پښتو له � اتيات � او � اتياتي � سره مشترکه ريښه لري (حبيبي، د پښتو لغاتو د تحــقيق لاري، شل مقالې ۷، ۱۰۲ - ۱۰۳).

هغه کسان چي بې څېړني او پلټني، د خپلو اشنا او مأنوسو ټکو پر ځای نوي کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات جوړوي، بايد په دې واقعيت ځانونه ښه خبر کړي، چي زموږ د ژبي ډېري کليمې او لغتونه له نورو اريايي ژبو سره گډې ريښې لري . داسي ټکو، اصطلاحاتو او عبارتونو د تاريخ په اوږدو کي تر بېــــلابېلـو سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنگي او اقتصادي بدلونونو وروسته، خپله اصلي بڼه تر ډېري گڃي اړولې ده . په نورو ژبو کي د هغو پراخ کارېدنگ په دې مانا نه دئ، چي گوندي داسي ټــــــــکي پښتوله پردو ژبو څخه اخيستي دي؛ اود دې غلط تحليل له مخي بايد، د هغو پر ځای د چا خبره له سره نوي � سوچه � پښتو ټکي او ترکيبونه جوړ سي . د داسي کليـــمو او اصطلاح گانو له پاره د نوو ټکو وضعه کول، هيڅ علمي او منطقي جواز نه لري؛ ځکه په زياترو اريايي ژبو کي دهغو اصلي ريښه تر اوسه ژوندۍ ده. داسي ټکي او ترکيبونه له پېړييو پېړييو راهيسي په پښتو ژبه او ادب کي باب دي؛ خود پښتو ژبي د ځينو بې خبره لغت جوړوونکو په گومان يې يوازنۍ گونا (گناه) دا ده، چي په نورو اريــــــايي ژبـــو مثلاً پارسي او هندي يا ځينو سامي ژبو لکه عربي يا ځينو تورکي الاصله ژبوکي هم په خورا پراخ لاس کارېږي.

انسان د لوی څښتن داسي مخلوق دئ، چي تل له تنوع او رنگارنگۍ سره مينه لري . په انسان کي د پلټني او نوښتگرۍ ناپايه مينه، له محدودو پـــــــولو او يـــو رنگۍ سره ښکاره تضاد لري . دا د انسان خوی او فطرت دئ، چي تر يوه رنگ په څو رنگونو، تر يوې کليمې په څو کليمو، تر يوې راديويي او تلـــويزيوني شبکې په څو شبکو او کانالونو خوشاله کيږي؛ خو د ورځپاڼو، مجلو، راديويي او تلويزيوني شبکو ډېروالی يې په زړه کي د سينما، ژونديو نندارو، نڅاوو، موسيقۍ او نورو هونرونو ميـــــنه هم نه لږوي . ژبپوهان، اديبان او شاعران بايد په خپلو علمي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هونري اثارو کي د ژبي لغوي او ادبي پانګي لا پسي پراخي او بډايي کړي؛ نه دا چي په خپلو حق او نا حق لغت جوړونو سره، په خلګو کي د ژبي د فردي کولو او انحصاري کولو پر لور ګامونه پورته کړي .

د افغاني فرهنګ په پراخ اسمان کي تلپاته او ځلانده ستوری، علامه حبـــــــــــيبي، په يوه ځغلنده علمي کتنه کي، د ژبي دسوچه کولو ناکام بهير ته داسي ګوري :

�د ژبو د سپېڅلتوب او خالص کولو شوقيان په هر ولس کښي هر وخت ډېر وي، مګر دا شوق او هوس کوم پوخ اساس نه لري . زما په عقيده د فطــــــــرت له سيره مخالف يو بې ځايه هوس دئ . ژبه خو په حقيقت کښي فقط د افهام او تفهيم آله ده، نو چي يو ملت په ځينو الفاظو يوله بله ښه سره پوهېږي او هيـــــــخ مشکلات نه وي ورته، څه ضرور دئ، چي دوی به نوي لغات او کلمات له ځانه تراشي يا به ځيني وحشي او نامأنوس الفاظ د مدني او منلو الفاظو پر ځـــــــای دروي ؟ � (حبيبي، د ژبو مشترک کلـــمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

البته د دې خبرو مفهوم دا نه دئ، چي لوی استاد په پښتو کي د نوو ټکو او اصطلاحاتو د جوړولو کورټ مخالف دئ . لکه څنګه چي پوهېږو، هره ژبه او له هــغې ډلي څخه پښتو د خپل بشپړتيا له پاره نه يوازي د خپلو لرغونو پانګو بيا را ژوندي کولو او دودولو ته اړتيا لري؛ بلکي له بېلابېلو طبيعي او غېر طبيـــــــعي بدلونونو سره ګام په ګام د نوو ټکو، نوو ترکيبونه او نوو اصطلاحاتو جوړول، د پښتو ژبي د بشپړتيا بله ضروري او مهمه لار ده . د دې تر څنګ د هغو کليمــــــو، عـــــــبارتونو، تعـــــــبيرونو او اصطلاح ګانو کارونه هم د پښتو ژبي د پراختيا او پر مختيا پوخ ضمانت کوي، چي له پېړيو پېړيو راهيسي زموږ د خلګو په ژبه، ادب او نورو برخـــــــو کـــــــي د يوه نه بېلېدونکي عنصر په توګه اخښلي او بخښلي دي.

د لوی استاد، علامه حبيبي، د لوړو علمي نظريو په رڼا کي د پښتو ژبي د کمال او بشپړتابه مسأله تر بېل سرليک (په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟) لاندي په لنډه توګه څېړو.

په پښتو کي بايد د خپلو او پردو ټکو تر منځ څنګه انډول وسي ؟

په هر ه ژبه کي د خپلو او پردو ټکو تر منځ معقول انډول، ډېره ارزښتناکه مسأله ده . که د دې معادلې ټولو اړخونو ته بشپړ پام ونسي، د ژبي د ودي او پرمختګ بهير له سختو کړاونو او خنډونو سره مخامخ کيږي . له دې امله بايد پوره هڅه وکړو، چي له يوې خوا د خپلو مندو او پلرونو ژبني، فرهنګي او تاريخي ميراثونه خوندي کړو؛ او له بلي خوا په ژبه کي د اوس او راتلونکو وختونو له غوښتونو سره سم، د نوو پر مختياوو لاره پرانيزو . په بله وينا بايد له يوې خوا، خپله ژبه د نورو ژبو او دودونو له ورانوونکو يرغلونو وساتو؛ او له بلي خوا د خلګو په ژوند کي ژورو سياسي، اجتماعي، کلتوري او اقتصادي بدلونونو ته په پاملرني سره د ژبي د اسانی، سادګی، خوږوالي او عموميت لاره غوره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو . دې لوړ مقصد ته رسېدل، يوازې هغه وخت ممکن دئ، چې زموږ ژبپوهان، اديبان او ليکوال له دې حساسې مسألې سره علمي او منطقي چلند وکړي . د ژبې د افراطي سوچه کولو هڅې او د پردو ژبو ، فرهنگي او فکري جريانانو د پراخو يرغلونو په وړاندې لاس تر زنې کښېنستل دواړه په واقعيت کې د ژبې د محدوديت، ورانۍ او زوال لاري دي.

د پښتو ژبې او ادب لوی او بې ساری استاد - علامه عبدالحی حبيبي (۱۲۸۹ ش / ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش / ۱۹۸۴م) په يوه علمي او ژوره شننه کې، د پښتو ژبې د بشپړتوب لارې او اصول داسې شمېري:

�۱ -د پښتو لغاتو او کلماتو ټولول او مواد يې راغونډول او قاموسونه يې ليکل.

۲ -هغه کلمات مخصوصاً پلټل او ميندل، چې په ژبه کښې اوس سوچه لغات نه لري، او د پرديو ژبو کلمات مستعمل دي.

۳ -تر پلټنې او استقرأ وروسته که د کومې کلمې لپاره په ژبه کې لغت ميندہ نسو، او له هرې خوا تر پلټنې وروسته يأس حاصل سو، نو د پرديوکلماتو په عوض کې نوې پښتو کلمات وضع کول او رواجول.

۴ -د نوو شيانو او اختراعاتو لپاره اوس نوې نومونه د پښتو پر اصولو وضع کول يعني پر نوو شيانو نوم ايښوول . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰٦).

د علامه حبيبي په دې څلورو اصولواو لارو کې د پښتو ژبې د بشپړتابه ټولې هغه خواوې را غونډې سوې دي، چې نن يې ژبپوهان د ارکاييزم(Archaism) ، ډياليکټيزم(Dialectism) ، له نورو ژبو راغلي يا دخيل ټکي (Adaptism) او نيلوجيزم (Neologism) بولي . په دې برخه کې د مسألې ځينو اړخونو ته لنډه کتنه کوو:

الف) د پښتو د لرغونو ټکو او اصطلاحاتو بيا را ژوندي کول او په بېلابېلو لهجوکې

د مروجو ټکو څېړول او عامول

د هرې بلې ژبې په شان، د پښتو د سوچه والي، سپېڅلتيا او شتمنۍ راز تر هر څه مخکې د دغې لرغونې ژبې د پخوانيو ټکو، اصطلاحاتو، ترکيبونو، محاورو او نورو ادبي - کلتوري اثارو په را ژوندي کولو، خوندي کولو او دودولو کې نغښتی دئ . که د خپلومندو او پلرونو د ژبنيو او نورو فرهنگي ارزښتونو په ساتنه او بابولو کې پرله پسې کوښښونه ونه کړو، د پښتو ژبې د اصالت او سپېڅلتيا تر ټولو لوی او پوخ تاداو کرار کرار نړېږي . دا لو ی فرهنگي اپت د وخـــــت په تېرېـــدو سره ، د پښتنو د لرغـــونو شاعرانو، ليکوالو او پوهانو له ډول ډول علمي، ادبي، ديني،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخي او فرهنګي اثارو سره د ننني نسل، په تېره بيا راتلونکو نسلونو اړيکي د پرې کېدو تر پولي کمزوري کوي؛ او په پای کي د پښتو ژبي ډېري ارزښتمني خزاني له لاسه وزي .

لوی استاد- علامه حبيبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳۶۳ ش/ ۱۹۸۴م) په دې اړه داسي استدلال کوي : � که زموږ ژبه ارته او سوچه نسي، نو به په وطن کي د عِلم خپرونه هم ممکنه نه وي . جرمنيانو، يونانيانو، تورکانو، عربانو، ايرانيانو ټولو د خپلي ژبي پخوانۍ کلمې را ژوندۍ کړي دي . . . � د لوی استاد په باور، پښتنو ته هم دا حتمي او ضروري ده، چي د خپلي ژبي پټي او قيمتي خزانې راټولي کي، او خپله ژبه مستغني او د پردو له اغېزو خوندي کي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷) .

لوی استاد زياتوي :� که د پښتو ټول لغتونه، کلمې، اصطلاحات، ترکيبونه او تعبيرونه په علمي او معقوله لاره را ټول سي، نو به پښتو پردو لغاتو ته هيڅ اړه نسي؛ ځکه چي د دې ژبي مواد او کلمات ټوله په غرو او رغو او ليري بيديا وو کي مهجور او متروک پاته دي . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷ ، ۱۰۷).

علامه حبيبي، د پښتو د لرغونو ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو د را غونډولو په اړه، دغه لاري په ګوته کوی :

�۱ -د ژبي مينان بايد د لغاتو ټولول خپله ملي وظيفه وګني، او هر څوک دي يې علمي مرکزونو ته د ضبط او نشر لپاره وسپاري.

۲ -سياري ډلي بايد د پښتونخوا غرو او رغو ته وليږلي سي.

۳ -له ادبياتو او پښتو اثارو څخه دي استفاده وسي . د پښتو کلماتو ذخيرې دي له کتابو را ويستلي سي، او د قوم پر اصطلاح دي تطبيق او ضبط سي.

۴ -د پښتو قاموسونه دي په عِلمي لارو وليکل سي، چي د کلماتو د استعمال مختلف تحولات او موارد ولري.

تر هغه مهاله، چي د پښتو لرغوني ټکي، ترکيبونه او اصطلاحات په دقيقه او علمي توګه راټول؛ او په نوو علمي قاموسونوکي خپاره نسي، د پښتو د پخوانيو لغوي پانګو بيا ژوندي کول او دودول ګران کار دئ . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنګه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

د معظم استاد، علامه حبيبي، په نظر که پردۍ کليمې ګرځنده ډلو ته ورکړل سي، چي په هره سيمه کي يې پښتو ټکي وپلټي، نو به هيڅ داسي کليمه پاته نسي، چي پښتو معادل ونه لري . لوی استاد، تر پلټني او ګروېږني مخکي د نوو ټکو د جوړولو او بابولو په اړه ليکي : � ځيني کسان سته، چي د داسي کلماتو لپاره تر تحقيق او پلټني دمخه لغات وضع کوي، او بيا غواړي چي رواج يې هم کي، مګر چي موږ په خپله ژبه کي د ځانه زړه کلمه ولرو، نو نوې کلمه وضع کول غلط کار دئ . هو که موږ پوره پلټنه وکړه، او په ژبه کي مو داسي سوچه پښتو کلمه نه کړه مينده،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او له هري خوا مأيوس سو، هلته که نو موږ د پرديو کلماتو په مقابل کي نوي وضع کوو، البته ښه به وي، مثلاً آخور اوس په موږ کي خورا مروجه کلمه ده . په مقابل کښي يې د ښاري محاورو پښتو هم نه لرو. يو وخت چا د دې لپاره � بسنخرى � نوم وضع کاوه، وروسته دا نوم موږ په سوچه پښتو د مروتو په محاوره کښي وموند، چـــي � پمبى � يــې بولي . نو چه اصله او موضوعه زړه کلمه وي، نوي ته حاجت نسته . په دې ډول تر پلټني دمخه شيانو ته نومونه وضع کول ژبه خرابول دي . � سگک � په مروجه محاوره کښي پښتو نوم نه لري . چا د دې لپاره د ترجمې په ډول � کوترى � نوم ښه گڼلئ دئ، مگر تر پلټني وروسته ښکاره سوه، چي دا شی په پښتو کي � غربی � بولي . نو که تر وضع دمخه پلټنه سوې واى، غلطي به نه پېښېده . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې۷، ۱۰۹).

لوی استاد د همدې څېړني په يوه بله برخه کي د پښتو لغت جوړوونکو د تلواري او سرسري چلند په اړه داسي کاږي : � ډېر پوهان په وضع کي خورا تلواري دي . دوی ژر ژر نومونه تجويز کوي، مگر زه وايم که تر دې دمخه پلټنه وسي، حاجت وضع ته نه پاتېږي . پخپله ژبه دغه مواد لري . موږ يې د وضع حق هم نلرو . . . ما ډېر پښتـــــــانه ليدلي دي، چي په دې کار د علم له خوا نه ور گډېږي، او هر څوک خپل عندي افکار پر ښکاره کوي، او له ځانه په ژبه کښي نوي مواد او کلمات راباسي . زه پخپله د دې کار ډېر مخالف يم، ځکه چي ښېله علمي لاري داسي اقدامات د ژبي له پاره مضر گڼم . هر کار خپله لاره لري، که پر خپله لاره ورسو عيب نه لري . � (حبيبي، د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷، ۱۰۵).

د پښتو ژبي او ادب وتلئ او منلئ بابا، علامه حبيبي، په هغه مقاله کي چي � پخواني کلمات او نوي مفاهيم � نوميږي، د پښتود لرغونو ټکو، ترکيبونو، تعبيرونو او اصطلاحاتو د بيارا ژوندي کولو او رواجولو يوه بله لاره وړاندي کوي، چي هغه د ټولنيز ژوند پر بېلابېلو نوو شيانو او پېښو باندي د پخوانييو نومونو ايښوول دي . شک نسته، چي د ژبي ځيني کليمې او اصطلاح گاني په خلگو کي له اوږدو وختونو را هيسي په يوه او بله مانا دود وي . د انساني ژوند په پرمختگ سره په ژبه کي نوي پېښې او نوي څيزونه پيدا سي . ژبپوهان او اديبان د خلگو په ژبه او ادبياتو کي دا دود سوي او اشنا کليمې په نوي او پرمختللي ژوند کي د يوه بېل مفهوم له پاره استعمال کړي؛ او په دې ډول خپلو مړو او هېرو سوو ټکو ته په يوه نوي چاپېر کي د بيا ژوند کېدو او بابولو امکانات برابر کړي . د ې کار ته د ژبپوهني په اصطلاح � تولـــيد � او په نوي محيـــط کي دود سوو ټکـــو ته � مؤلدات � وايي . ژبپوهان په ژبه کي د نوو ټکو د جوړولو پر ځای دکليماتو توليد غوره گڼي؛ ځکه لرغوني ټکي دخلگو په ژبه او ادب کي ژوري ريښې لري . خلگ په يوه او بل ډول له هغو سره پېژندگلوي لري؛ او بيا رواج يې تر نوو ټکو ډېر اسانه وي . د نړۍ په نورو ژبو کي هم دا کار په خورا ټينگار او جديت سره سوی دئ؛ د مثال په توگه عربانو د استاذ، دبابه، سياره، طياره، مسلسل او داسي نورو په څېر خپل زاړه لغتونه د پروفيسر، جنگي ټانک، موټر، الوتکي، ماشينگڼ او نورو پر ځای کار کړه . ايرانيانو هم د خپلي ژبي ځيني پخواني ټکي؛ لکه دانشگاه، دانشکده، دستور، پيشوند، پسوند او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسگونو نور په لړ او ډېر بدلون سره د پوهنتون، پوهنځی، گرامر (پښويه)، مخ وندي يا مختړ(سابقه) شاوندي يا شاتړ (لاحقه) پر ځای دود کړه . پخوا د دې مفهونو له پاره په پارسي کي زياتره عربي نومونه کارېده.

لوی استاد، پر نووشيانو او مفهومونو باندي د زړو لغتونو او اصطلاحاتو د بيا جال کولو په باره کي، داسي په زړه پوري مثال وړاندي کوي : � په پښتو کي له قديـــمه د' تون ' ادات د ظرفيت له پاره موجود ؤ، کله چي موږ دغه ادات لومړی پلا په نومونو کښي استعمال کړ، ځينو خلکو ونه مانه او انتقاد يې پر وکړ، مگر وروسته چي په پوهنتون، روزنتون او درملتون او نورو کښي استعمال سو اوس گورو، چي خلک يې په ډېره مينه استعمالوي . په پښتو ژبه او گرامر کي هم موږ ډېرو اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، او بايد د فونيم، مورفيم، کلمې، سلايبل او کلام په مقابل کښي خپل پښتو کلمات او اصطلاحات ولرو (حبيبي، پخواني کلمات او نوي مفاهيــــــم، شــــــل مقالــــــې ۷، ۵۲).

د لرغونو ټکو د بيا را ژوندي کولو په اړه، دلته دا پوښتني پيدا کيږي، چي ايا د پښتو هره لرغونې او نامأنوسه کليمه بايد د ټولنيز ژوند پر نوو مفهومونو له سره کښېښول سي ؟ ايا هر پخوانی ټکی، په ژبه کي له نوو راغلو ټکو سره د مقابلې وس لري که يا ؟ ايا خلگ د ژوندانه په نوي چاپېر کي د هري لرغوني کليمې منلو ته تيار دي که يا ؟ دې پوښتنو ته يوازي د ټولنپوهني له قوانينو سره سم علمي جواب وړاندی کېدای سي . د تکامل او پرمختگ قانون ته په ژوري پاملرني سره بايد دې مسلَم حقيقت ته غاړه کښېښول سي، چي ځيني زاړه او متروک ټکي د کليماتو د ژوند او مړيني له اصل سره سم کله کله په نوي محيط کي د بيا ژوند کولو وړتيا نه لري؛ ځکه داسي ټکي خلگو ته تر مروجو او نوو جوړو سوو کليمو ډېر گران او نااشنا وي . طبيعي (د زمانې تېرېدل، د جغرافيايي چاپېر بدلون . . .) او غيرطبيعي (سياسي، اجتماعي، فکري، فرهنگي، اقتصادي . . .) عوامل ډېر ځله خلگ له خپلو لرغونو ژبنييو، کلتوري او تاريخي پانگو څخه دونه ليري کوي، چي د نورو ژبو ټکي او اصطلاحات د خپلو لرغونو کليمو او ترکيبونو په پرتله ډېر مأنوس او اسانه احساسوي . په بله وينا، يوازي هغه لرغوني کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات په نوي چاپير کي د بيا ژوند او ودي امکان لري، چي د خلگو په ژبه او ادب کي تينگي او پياوړي ريښې ولري؛ او په نوو ماناوو سره د جال کېدو له پاره د وگړو د سيلم عقل او لوړ ذوق غوښتنو ته مثبت جواب ووايي . معظم استاد، علامه حبيبي، د پښتنو د توري او قلم د بابا - خوشال خان خټک (۱۰۲۲ - ۱۱۰۰هـ ق) په اشعارو کي د د غو نظايرو په وړاندي کولو سره استدالال کوي، چي کولای سو د � ويی � او � وی � په څېر زړې او متروکي کليمې په ژبپوهنه او گرامر کي د کليمې او جملې له پاره استعمال کړو:

چې بې تل تر تا را تېر کړم

دا ويی د زړه وباسه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان خټک په بل ځای کي وايي:

يو ويی د دلاسا راته پرې نږدې

ځان که هر څو خپل مين ته مرور کړم

يا

دا ويی زما دراز دئ

دا منزل دورو دراز دئ

چي په نيم ويی يې کارکيږي د خلق

د خلاصی مي همېشه کاندي جدال

بيا هم د خوشال خان خټک کلام دئ، چي وايي:

دا ووی مي خوش دئ چي چا ويلي دي

ډېر مي په زړه باندي شه لګېدلي دي

لکه څنګه چي ګورو، د � ويی � او � ووی � ټکي په پښتو ادب کي ژوري ريښې لري . د همدې دلايلو له مخي کېدای سي، په ژبپوهنه او ګرامر کي

�فونيم � ته ږغ، � ګرافيم � ته توری،� مورفيم � يا کلمې ته ويی، انګرېزي سيلېبل يا د څو ږغونو مجموعې ته � ګړ � ، د څو ګړو مجموعې ته ووی (کلام) او د څو ووييو يا جملو مجموعې ته وينا ووايو؛ او په دې توګه خپله پخوانۍ لغوي پانګه را ژوندۍ کړو (حبيبي، پخواني کلمات او نوي مفاهيم، شل مقالې ۷، ۵۲ -۵۳).

اما څرنګه چي لوی استاد هم په دې مقاله کي څو واره اشاره کړې ده، داسي زاړه او متروک ټکي بايد يوازې په ګرامر او ژبپوهنه کي، د هغو عربي او اروپايي ټکو پرځای په کار ولوېږي، چي موږ يې په خپله ژبه کي مناسب او موزون معادل ټکي نه لرو . پوهنتون (پوهنه + تون)، پوهنځی (پوهنه + ځای)، روزنتون (روزنه + تون)، درملتون (درمل + تون)، ننداړتون (ننداره + تون) او داسي نور هغه ترکيبي کليمې دي، چي د پښتو له زړو ټکو څخه د نوو مفهومونو له پاره جوړې سوې دي؛ او اوس د ټولني د بېلابېلو طبقو او قشرونو خلګو په خوښی سره منلي دي؛ خو د دې پرخلاف ځينو عسکري نومونو؛ لکه بريدمن، تورن، جګړن، ډګرمن، پرک، کنډک، غونډ او داسي نورو (چي پر يوه ځانګړي شخص يا ځانګړي عسکري واحد دلالت کوي) يوازي په يوه تنګ او ټاکلي چاپېرکي د بيا ژوندي کېدو چانس موندلئ دئ . موږ اوس په خپلو ورځنييو خبرو کي نه وايو، چي پلانی بريدمن، تورن يا جګړن سړی دئ . دغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګه د � يوه ټولۍ خلک �، � دوه کندګه بزګران �، � درې غونډه خټګران � او داسې نورو په شان اصطلاحات زموږ په ورځنيو محاورو کې نور ځای نه لري . پښتانه بايد د دغه راز سوچه پښتو نومونو په ساتنه او خوندي کولو کې، چې له نېکه مرغه اوس زموږ د ملي ټرمينالوژۍ يوه ارزښتناکه برخه ده، د زړه له کومې هڅه او کوښښ وکړي . د دې پوښتنې جواب چې ولې د داسې سوچه پښتو ټکو دکار اخيستنې لمن زموږ د ټولنيز ژوندانه نورو برخو ته پراخه نسوه، هم بايد د د طبيعي او ټولنيزو بدلونونو په قانون کې ولټوو . په بله وينا طبيعي او غير طبيعي عواملو د دغه راز پښتو ټکو او ترکيبونو پر ځای داسې نوري کليمې، عبارتونه او اصطلاحات را منځ ته کړه، چې کرار کرار يې زموږ د اصيلو پښتو کليمو او عبارتونو ځای ونيو . دا د يوه، دوو يا څو کسانو ګونا نه وه، چې ولې يې د خپلو مندو او پلرونو وياړلې ژبه په سم ډول و نه پالل ؛ او پر ځای يې د پردو ژبو بې خونده او ناسمو ټکو، ترکيبونو او تعبيرونو ته مخه کړه . په دغه راز فرهنګي ناورينونو کې يوازې د هغو سرکښه بدلونونو لاس دئ، چې زياتره يې واک او قيضه زموږ په لاس کې نه وي، نو ځکه اوس ناڅاپي نه ده، چې د بيټک، اچانک، ګبراو، ميلاو، جې، ټيک، ګنټه، بروسه، ماچس، کمره، روډ، پلازا، اسپتال، سکول، کاليج، يونيورسيټي په شان سلګونه پردي ټکي د ډيورنډ د کرغېړنې کرښې د ها خوا پښتنو په ښايسته او خوږه پښتو ګډ سوي دي؛ او نن هغوی ته د پښتو تر سوچه او لرغونو ټکو ډېر ساده او اسانه برېښي . د زمانې قهر زموږ برو پښتنو په ژبه هم خورا ډېر پردي ټکي را ګډ کړي دي، چې اوس د مانا او استعمال له پلوه د پښتو تر ځينو متروکو او مهجورو ټکو ډېر ساده او اسانه دي . په دې ډول، نتيجه اخلو چې موږ ټولو پښتنو ته د سوونو کلونو تر ژورو او اوږدو بدلونونو وروسته، نور د امير کروړ ژبه په سمه او بشپړه توګه د پوهېدو وړ نه ده . د پلار او نېکه زوړ کُوسی تل تر تله زموږ سره نه سي پاته کېدای . بايد خپله ژبه او دودونه د نوو بدلونونو په رڼا کې پراخ، شتمن او پرمختللي کړو . که نه نو زموږ ژبه او دودونه به ډېر د پردو ژبو او فرهنګونو د ورانوونکو يرغلونو تر اغېزې لاندې خپل هر څه له لاسه ور کړي؛ ځکه بشري پرمختګ نوي غوښتنې او اړتياوې وړاندې کوي، چې دې ټولو ته معقول او منطقي جواب يوازې د لرغونو او نابابه ټکو په خوندي کولو او را ژوندي کولو سره نه کيږي .

لوی استاد، علامه حبيبي، په خپلې ژوري علمي شننې سره، د محمد هوتک د � پټې خزانې � په تعليقاتو کې، د دغه ارزښتناک کتاب ځينې لرغوني او متروک ټکي د ادبي او تاريخي اثارو په رڼاکې څېړلي دي . دا کليمات او ترکيبونه پخوا زموږ د خلګو په ورځنيو خبرو، ديني، ادبي او تاريخي ليکنوکي په پراخه توګه کارېده؛ خو د زمانې ژورو بدلونونو اوس د هغو زياته برخه د ټولنې د نورو ژونديو موجوداتو په څېر، په خاورو کې ښخ کړي دي؛ او بيا را ژوندي کول يې د مړو انسانانو د راژوندي کولو په څېر الهي معجزې ته اړتيا لري . خلګ يې سره ټولو تبليغاتي کوښښونو، د ګرانۍ او نا اشنايي په خاطر منلو ته تيار نه دي . په دې ډله کې لونل، اشلوک، ګروهېدل، مېرځمن، ميرځی، پاړکي ، ګرونګي او په لسګونو نور زاړه ټکي شامل دي . د دې خبري مقصد دا دئ، چې موږ بايد د پښتو د لرغونو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په بيا دود کولو کې داحساساتو او افراط لاره غوره نه کړو . د پښتو ادب له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاسيکو اثارو څخه د کومي نابابه او زړې کليمې را اخيستل، هغې ته د بيا ژوند سملاسي پاسپورټ يا لايسنس نه ورکوي . په بشپړ باور سره د يوې ژوندۍ کليمې په توګه د دغه راز ټکي بابول د هري نوي کليمې په څېر له ځينو خنډونو او ستونزو سره مخامخ کيږي . که په ژبه کې د دې کليمې پر ځای بله عامه، اسانه او خوږه کليمه جال سوې وي، نو د دې زړې کليمې بيا را ژوندي کول هم د نوو کليمو په شان د مروجو ټکو د زورور مقاومت له امله بې حتمي ماتي بله لار نه لري؛ خو که په ژبه او ادب کې تر اوسه هم د زړې يا متروکې کليمې له پاره وړ او موزونه کليمه نه وي جوړه سوې، نوخلګ په څوَب او ميني سره د خپل زاړه او هېر سوي ټکي بيا را ژوندي کولو ته غاړه ږدي . د همدې استدلال پر بنسټ بايد، د نورو ژبو او فرهنګونو تر يرغلونو مخکې د نوو مفهومونو له پاره د خپلو لرغونو ټکو په بيا ژوندي کولو او جال کولو کې نه ستړې کېدونکې کوښښونه وکوو .

په پښتو کې داسي ټکي هم سته، چي پر خپلو ژورو او ټينګو اريايي ريښو سربېره، د زمانې د غوسې او بې رحمۍ په وجه اوس د مړو اومتروکو ټکو په ډله کې راغلي دي؛ د مثال په ډول � کوټ � ، � کوټوال � او � کوټوالي � داسي اريايي کليمې دي، چي د غزنويانو له زمانې څخه تر ځلوېښت - پينځوس کاله مخکې پوري هم زموږ په ژبه، ادب او اداري نظام کې خورا باب وې؛ مګر په ټولنه کې سياسي، اجتماعي او فرهنګي بدلونونو اوس د � کوټ � پر ځای کــــلا (د عربي قلـــــــعه مفغنه بڼـــه)، د � کوټوال � پر ځای سرحدار، قلعه دار، امنيه قومندان، د پوليسو قومندان او د � کوټوالۍ � پر ځای � امنيه قومنداني �، � سرحدي قوأ �، � ژاندرمري � او داسي نوري کليمې درولي دي (حبيبي، پټه خزانه، د ١٥ او ۴٧ مخونو لمنليکونه) . د کوټ ټکی لا تر اوسه د ځينو ځايونو په نومونو کې تر سترګو کيږي؛ خو د کوټوال او کوټوالۍ ټکي نور د مرګ او نابودۍ په حال کې دي

ب) د پښتو په بېلابېلو لهجو کې د لغوي، ادبي، علمي او فرهنګي پانګو پلټل او راټولول

لکه څنګه چي د پښتو ژبې او ادب بابا، لوی استاد علامه حبيبي (١٢٨٩ش/ ١٩١٠م � ١٣٦٣ ش/ ١٩٨۴م) هم په ټينګار سره يادونه کړې ده د پښتو ژبې لغوي، ادبي، فرهنګي او علمي سرچينې زياتره د پښتنو په کلو او بانډوکي پرتې دي . ځيني ارزښتناکي پانګي د زمانو له جور و ظلمه ښخي له منځه تللي دي؛ او ځيني نوري يې زموږ د بې غَوْرۍ له امله ورځ په ورځ د تباهۍ په حال کې دي . پښتانه منورين او د پښتني ميراثونو د خونديکولو ټولي اداري بايد په ګډه د خپلو خورو ورو پانګو په را غونډولو کې يوبل ته لاس ور کړي . که د پښتنو په غرونو او دښتونو کي دا ګران بيه لغوي، ادبي، کلتوري او علمي زېرمي را ټولي سي؛ اوله نوو علمي لارو چارو څخه په کار اخيستني سره، خلګو ته د قاموسونو، اطلسونو،کتابونو او نورو ګټورو سرچينو په بڼو وړاندې سي، هيڅ شک او ترديد نسته، چي پښتو ژبه به د پخوا په پرتله ډېره غني او بډايه سي . په ډېرو ځايونو او حالاتو کي به ښخي د دې اړتيا نه وي ، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپوه یا ادیب بې څېړنې او پلټنې له ځانه لغتونه او اصطلاح ګاني جوړي کړي؛ او په خپلو جعل سوو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو سره د پوهانو، څېړونکو، په تېره بیا عامو وګړو مخالفت او مقاومت را وپاروي .

د پښتنو په بېلابېلو سیمو کې د لغوي پانګو، شفاهي او کتبي ادب د راټولولو په اړه یوه بله ارزښتناکه خبره داده، چي راغونډې سوې کلیمې یا اصطلاح ګاني باید د شخصي ذوق، لهجه یې تمایلاتو او نورو ناسمو کړنو له مخې د یو بل پر ځای و نه درول سي . کله چي د پښتو ژبې پخواني او هېر سوې کلیمات، ترکیبونه او اصطلاحات په علمي لاره راټول او خپاره سي، یوازې ولسونه د اسانۍ، سادګۍ، خوږوالي او پوخوالي پر بنسټ په هغو کې د چاڼ کولو حق لري؛ مثلاً پښتانه د � طفل � د عربي ټکي یا د � کودک � د پارسي ټکي له پاره � کوچنی �، � کمکی �،� ووړ �، � وړوکی �، � وړکوټی �، � ماشوم � � معصوم �، � حیوان � او داسي نورو ټکي کاروي، چي ځیني یې سوچه پښتو، ځیني یې پردي او ځیني نور یې په پښتني کټو کې ایشېدلي یا په بله اصطلاح مفغن سوي ټکي دي . د ذوق څښتنان هیڅکله ، په دې ډله کې د � معصوم � او � حیوان � کلیمې نه خوښوي؛ ځکه له یوې خوا پردي (عربي) ټکي دي، چي ویل او لیکل یې موږ پښتنو ته ګران دي؛ او له بلې خوا د پوخوالي او لوړ ذوق غوښتنو ته جواب نه وایي . هیڅ هوښیار او پوه پښتون نه غواړي، چي خپل بچي ته د � کوچني �، � کمکي �، � واړه �، � وړکوټي � او نورو پر ځای د � حیوان � لغت استعمال کړي . هغه کسان، چي کوچنی یا ووړ د حیوان په نامه بولي، د ښه او لوړ ذوق څښتن نه بلل کیږي . دغه راز ، د پښتو په بېلابېلو لهجوکي د � فریاد� پر ځای غلبله، کوکاره، بلغاکه، غړانګه، ناره، سوره، چیغه، کرږه، کوکه، بوغاره (بغاره)، بروه، سانده، کوربل، غوغا، انګولا او داسي نوري کلیمې استعمالیږي (کاکړ، او حبیبي، سپېڅلې پښتو ۲۰۴) . دا ټول ټکي د پښتو لغوي پانګه ده . باید کوښښ و نه سي، چي په دغو ټکو کې یوازې یو لغت د نورو ټولو پر ځای ودرېږي؛ او په دې توګه د پښتو د ډېرو سپېڅلو او مروجو کلیمو وژلو او ورک کولو ته لاره هواره سي . د لته د یوې یا بلې لهجې د اصالت، اکثریت او اقلیت یا د پښتو د هري لهجې ځینو ټکو او اصطلاحاتو ته د ونډې ورکولو په شان خبرې، هیڅ علمي اساس او تاداو نه لري . د پښتو ژبې بېلابېل قاموسونه یا سیندونه باید د پښتو د ټولو لهجو لرغوني او متروک (ارکاییک) ټکي د هغو له سم / سمو تلفظونو، ډول ډول ماناوو، بېلابېلو بدلونونو، ادبي نظایرو او جغرافیایي موقعیت سره خلګو ته وښیي . خلګ په خپله خوښه د � ښه منلو او ناوړه پرېښوولو� له قاعدې سره سم، تر ټولو ښه او خونده ور ټکي اخلي او ناوړه پرېږدي؛ مګر له بده مرغه په دې برخه کې تر اوسه سمه لاره نه ده خپله سوې . د پښتو ژبې د اوسني دور ځینو ژبپوهانو او ادیبانو په یوه او بل ډول کوښښ کړی دئ، چي په پښتو لهجو کې دود ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات له خپلو وضعه کړوکلیماتو سره یو ځای د معیاري او کره پښتو په توګه، پر نورو خلګو وتپي . په دې اړه خبري نور نه اوږدوو؛ ځکه هغه چي ښکاره دي، بیان او استدلال ته اړتیا نه لري؛ خو دا خبره باید په څرګندو او روښانه ټکو ووایو، چي موږ باید هیڅکله یوه سوچه، اصیله او زړه پښتو کلیمه د بلې په رواجولو سره له منځه یو نه سو؛ ځکه ټولي لرغوني او زړې کلیمې زموږ د سپېڅلې پښتو اررښتناکه لغوي پانګه ده . داسي ستره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګه باید هیڅکله په پوهي یا ناپوهۍ سره له لاسه و نه باسو . د معیار مقام ته د پښتو د سوچه کلیمو یا نوو جوړو سوو ترکیبونو رسول، یوازې د سلیم ذوق په خاوندانو اړه لري . له پښتو سره د خواخوږۍ او دلسوزۍ مدعیان باید په ژبه کې له خپلو نفسي تمایلاتو او راز راز خطرناکو لوبو لاس واخلي . همدغه رنګه باید د پښتو ژبې د سپېڅلتیا او بډایتوب په هیله هیڅکله تر اوبو دمخه ګاولي و نه باسو . د دې پښتو متل مانا دا ده، چې هر پردي ټکي او اصطلاح ته د سم پښتو لغت او اصطلاح د موندلو په خاطر باید، لومړی د خپلې سپېڅلې او شتمنې ژبې په بېلابېلو لهجو کې څېړنه او پلټنه وکوو؛ د پښتو د کلاسیک، منځني او معاصر پېر د ټولو اثارو پاڼې واړوو؛ او هرې ستونزې ته د حل لاره و مومو . که مو د خپلو ولسونو په ژبه او دودونو، ادبي او علمي اثارو کې د هغې له پاره د حل څرک پیدا نه کړ، بیا نو په علمي او معقولو لارو سره د نوي ټکي، نوي ترکیب او نوي اصطلاح په جوړولو لاس پوري کړو؛ او په دې کار کې هم د اسانتیا، سادګۍ، خوږوالي او پوخوالي له چوکاټه و نه وزوو.

ج) په پښتو ژبه کې د دخیلو او مغفن سوو ټکو پالنه(Adaptism)

د پښتو ژبې د بشپړولو په لړ کې د لرغونو کلیمو او اصطلاحاتو پر بیا ژوندي کولو، د دې ژبې په بېلابېلو لهجو کې د لغوي، ادبي او علمي پانګو پر راټولو او خپرولو سربېره، بله مهمه موضوع دهغو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو دخوندي کولو مسأله ده، چې د طبیعي او غېرطبیعي عواملو له امله یې، د اوږدو پېړییو په ترڅ کې پښتو ژبې او ادب ته لاره موندلې ده ؛ اوس زموږ له سوچه پښتو کلیماتو او اصطلاحاتو سره داسې اخښلي او بخښلي دي، چې جلاکول یې د سلیم عقل له مخې نه کېدونکی کار برېښي.

د � ایا پښتو ژبه سوچه کېدای سي ؟ � تر سرلیک لاندې مو د لوی استاد- علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) د عالمانه نظریو په رڼا کې، د مغفناتو د بېلابېلو ډولونو په اړه ځیني ټکي وړاندې کړه، دلته یوازې د دې خبرې پر یادوني ټینګار کوو، چې مغفنات د پښتو ژبې ډېره ارزښتناکه او په زړه پوري لغوي پانګه ده . په نړۍ کې داسې ژبه نسته، چې په هغې کې د نورو ژبو او تهذیبونو اغېزې له ورایه نه وي څرګندې . دا ډول دوه اړخیزې یا څوارخیزې اغېزې، په بشري ټولـــــنو کې د بېلابېلو طبیــــــــــعي او غېر طبیعي عواملو زېږنده دي . په پښتو کې هم د مغفن سوو ټکو او اصطلاحاتو تر شا ډېرې اوږدې تاریخي کیسې پرتې دي؛ هر ټکی، عبــارت او اصطلاح ځانــــته خــــاص دلایل، علتونه او عوامل لري . د دې لیکني په لومړنیو څپرکو کې مو د دغه راز علتونو او سببونو په اړه څو لنډې خبرې وکړې، دلته د دې حقیقت په وړاندې کولو بسنه کوو، چې دې ټکو په پښتنې ټولنه کې، د خپلې اوږدې استوګنې په ترڅ کې اوس کوږټ افغاني رنګ اخیستی دئ . باید په هیڅ ډول کوښښ ونه سي، چې د پښتــــو ژبې او ادب دا ستره او نه بېلېدونکې زېرمه د وچو تعصوبونو او تنګه نظره احساساتو پر بنسټ زیانمنه سي . موږ باید هم � پلورل � وواېو او هم د � خرڅ � له مغفن ټکي څخه جوړ سوی مصدر � خرڅول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� . د � خرڅ � له مغفن ټکي څخه اوس په پښتو کي د � خرڅوونکي (پلورونکي)، خرڅيلاو (خرڅلاو)، خرڅه (خرچه، مصرف يا لګښت) خرڅاوو يا خرڅي (خراج، لاس خلاصی، لګوونکی، مصرف کوونکی)، خرڅښت، خرڅېدنګ، خرڅوَنګ، خرڅېدل، خرڅېده، خرڅګير (په بندرونو کي د ماليې يا محصول مامور)، خرڅون، خرڅونی يا خرڅېدونکی (مال، جنس، متاع) او داسي نورو په شان ټکي جوړ سوي دي، چي هر يو يې د پښتنو په بېلابېلو سيمو کي کارېږي . که څوک د � خرڅ � ټکی په دې کږي، چي د � خرج � يا � خرچ � له پردی کليمې څخه مشتق سوی دئ؛ او پر ځای يې په سرټمبګۍ سره يوازي د پښتو سوچه ټکی (لګښت) دروي، په حقيقيت کي نه يوازي د � خرڅ � له کليمې سره بې ځايه دښمني کوي؛ بلکي له دې ټکي څخه هغو مشتق سوو ترکيبونو او عبارتونو ته هم د شک او ترديد په سترګه ګوري، چي له پېړييو پېړييو راهيسي په پښتنو کي جال او دود دي . داسي کارونه په حقيقت کي د تکامل او پرمختګ د قوانينو پر ضد عمل دئ، چي بې ناکامۍ هيڅ نتيجه نه لري . په هره ژبه کي د لغوي، ادبي او علمي پانګي غځوالی او ارتوالی، د هغې ژبي د شتمنۍ او بډايتوب په مانا دئ . د دې اصل له مخي هيڅوک حق نه لري، چي په لوی لاس زموږ پراخه او غني ژبه نېستمنه کړي.

ځيني داسي کليمې سته، چي هم په پارسي کي کارېږي؛ او هم په څه اړولې ګونه په پښتو کي؛ لکه هندوانه (ايرانيان په خپله پارسي کي د � تربُز � ټکی نه کاروي)، سپيست، سين، ميهن او داسي نور، چي په پښتو کي هم استعماليږي . د پښتو د لوېديزي (لوېديځي) لهجې ويوونکي هغو وښو ته � شپيشتي � وايي، چي ځيني پښتانه او ټول دري ژبي يې � رشقه � بولي . د سين (د شاهين لرغونې بڼه) ټکی، چي د پارسي ژبي په � سيندخت � او ځينو نورو ترکيبونو کي استعمال سوی دئ، په پښتو کي د� شئين � يا د � شيين � په بڼه ويل کيږي . � کَواره � هغه لرغونې پښتو کليمه ده، چي سوونه کلونه مخکي پارسي ته ننوتې وه او د � کبار � په بڼه په پارسي ادب کي کارېده . وروسته پارسي ژبو د دې ټکي پر ځای د � سبد � ټکي ته مخه کړه؛ او د � کبار � اصيل اريايي ټکی يې پرېښود؛ خو له نېکه مرغه د پښتو په لوېدېزه لهجه کي تر اوسه د � کواري � او � سودې � دواړه ټکي خوندي او ژوندي دي . پر دغو مثالونو سربېره، د د داسي کليمو او ترکيبونو شمېر ډېر زيات دئ، چي ريښې يې په اوستا، سنسکريت ، پښتو، زړه پارسي (فرس قديم) ، پهلوي، هندي او ځينو نورو اريايي ژبو کي مشترکي دي . د پښتو ژبي د نوو لغتونو او اصطلاحاتو جوړوونکي بايد د لغت جوړوني پر مهال دې حساسو او باريکو ټکو ته په ټينګه پام وکړي . هيڅکله هر هغه ټکي او اصطلاح ته د دوی په ګومان د � سوچه � پښتو کليمې د جوړولو کوښښ و نه کړي، چي د نورو ژبو (مثلاً پارسي، أردو ، هندي، پنجابي، سنسکريت او نورو) ويوونکي يې په خپلو خبرو او محاورو کي کاروي . دا ټکي له لرغونو زمانو څخه په پښتوکي هم باب دي؛ خو له بده مرغه چي د زمانو سړو او تودو يې د پراختيا او تعميم مخه نيولې ده . ځيني يې يوازي د پښتو په ځانګړو او محدودو لهجو (ګړدودونو) کي کارېږي ؛ او ځينو يې د کليماتو د ژوند او مرګ د اصل له مخي، ورو ورو خپل ځای نورو ټکو او ترکيبونو ته پرېښی دئ . د افغاني فرهنګ نوميالی او تلپاتي استاد، علامه عبدالحي حبيبي، په هغه مقاله کي، چي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات � نوميږي، د اريايي ژبو تر منځ د داسي ګډو ټکو ځيني بولګې (نمونې)، د هغو ريښې او مورفولوژيک بدلونونه په ډېره علمي توګه بيان کړي دي (د زيات مالومات له پاره و ګورئ : حبيبي، � د پښتو ځيني نوي موندل سوي کلمات، � کابل ١٢ د ١٣٥٣ کب : ١- ٩) .

لوی استاد، د ژبو تر منځ د مشترکو ټکو په لړ کي د پزي يا پوزي ټکی داسي شني : � پوز، پوزه او پزه ټول له اريايي ريښې څخه دي؛ او عنصري توري يې ' پ، ز ' دي . دا اريايي کلمه له ډېري پخوا په عربي ګډه سوې ده؛ او د انتقال تر قانون لاندي تللې ده، پيری پيری پر تېري سوي دي او تر اوسه هم په عربي کښې موجوده ده . که موږ له ځانه سره د ژبې د تخليص او سوچه کولو فيصله وکړو، نو بايد چــي د پښتـــو (پزه) ور پرې کړو، ځکه چي دا کلمه خو هم په پارسي او هم عربي کي سته . حال دا چي په پښتو کي موږ بل نوم هم نه ورته لرو او نه نوی نوم ورته وضع کولای سو، نو نا چاره يو چي د پښتو (پزه يا پوزه) ومنو او دا لغت له لاسه ونه باسو . په دې ډول ډېر مشترک لغات او په سوو سوو کلمات لرو، چي بايد په خپله ژبه کي يې پرېږدو او خپل اصلي مال يې وګڼو او په دې يې و نه کړو، چي دا لغت خو په نورو ژبو کښې مستعمل دئ (حبيبي، د ژبو مشترک کلمات، کابل ٢ د ١٣٢۴ غويی : ١- ٣) .

برهان المحققين - علامه حبيبي د همدې استدلال په دوام ليکي : � د پښتو او دري او هندي ژبو ډېر لغات سره مشترک يا سره نږدې دي . دا ځکه چي يو خو په ريښه کي سره شريک دي؛ او بل دا چي د دغو خلقو په منځ کي تل اقتصادي او تجارتي او فرهنګي روابط او تګ راتګ موجود ؤ، نو ډېر کلمات له غربه شرق ته نقل سوي، يا له شرقه غربي خوا ته تللي دي . (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۵٩) .

لوی استاد، د دغي څېړني په يوه بله برخه کي د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي يوه بله بولګه داسي بيانوي : � د پښتو آس، د دري اسپ، د سنسکريت اشوځوني سره نږدې دي . د پښتو ډېوه او د سنسکريت ډېوه سره مشترک دي، د پښتو لس او د هندي دس او د دري ده د تبديل تر خاص قانون لاندي دي؛ او ځکه چي هيڅ ژبه له مشتروکو لغاتو او کلماتو څخه نه وه خالي، نو ايا د يوې ژبې تخليص د نورو ژبو له اثره څخه ممکن دئ ؟ زما په عقيده يه ! اما دلته بايد دا خبره هم وکم، چي د ژبې سوچه کول خو بالکل ممکن نه دي، مګر د ژبې بنياد قوي کول او روزل او پالل ښه کار دئ . په ژبه کي چي کوم کلمات اوس مستعمل دي، هغه په دې ګناه ايستل، چي له بلې ژبې څخه راغلي دي، معقول کار نه ښکاري . مګر دغه کلمات په ثقافتي تعامل کي اچول او له هغو څخه کاراخيستل ډېر ښه کار دئ .

معظم استاد، د اريايي ژبو د ګډوالي او ورته والي پر بنسټ، د پښتو ژبې د سوچه کولو دعوه له لويه سره بې ځايه ګڼي؛ او داسي استدلال کوي : � د دنيا ژبې څو کورنۍ دي؛ او هره ژبه په يوه کورنۍ پوري اړه لري . د هري کورنۍ ژبې بيا ځانته ريښه او بنسټ لري، چي هغه بنسټ د يوې کورنۍ ژبو لپاره مشترک دئ؛ او ډېري ژبې په ځينو خصوصياتو کي سره نښتي وي، نو که موږ دغه نښتون او اشتراک پرعلمي اساس باندي ومنو، نو د ژبې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خالص توب دعوې به پرېږدو . مثلاً آريايي ژبې چې په هند، افغانستان، پارس، خراسان کې ويلې کېدې، ټولې له يوې ريښې څخه را ټوکېدلي دي، نو ځکه اوس د دغو ژبو لغات سره مشترک او نږدې دي . په دغو ژبو کې پښتو له سنسکريت ، اوستا، پهلوي، او دری سره ډېره خپلوي لري؛ بلکه د دغو ژبو ډېر زاړه او لرغوني کلمات اوس لا هم پښتو ساتلي دي . د پښتو اوبچه هغه د پخوانو آريايانو وبچه ده، د پښتو اوسنۍ ورشو د پخوانو تاريخي ژبو (ورشو) ده . د پخوانۍ دری (اير- هير) د پښتو اورو يا اير دي . د پښتو هټ له هندي ژبو سره مشترکه کلمه ده . دغسي هم رود، ديوال، بڼه، پيغاره او داسې په سوو کلمات يې له دری سره مشترک دي، بلکه بڼه او پېغور اوس دری زبانان نه وايي، مگر پښتانه يې وايي . دا مشترک لغات زموږ دي، او کورټ يې موږ له ژبې څخه نه باسو . دغسې هم له عربي څخه ډېر مغلن کلمات لرو، چې اوس زموږ سوي دي؛ او خاص د پښتو مال دئ، او نه ښايي چې پردي و گڼل سي . کيسی، پاتا، ميرات، ناره، تپوس، ماشوم له دې ډلي څخه دي، چې اوس پوره پښتو بلل کيږي . � (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠).

لوی استاد، وروسته د لغوي راکړي ورکړي د بهير ځرنگوالي ته داسي کتنه کوي : � د لغاتو دانتقال په دوره کې له يوې ژبې سره ډېر ليري کلمات هم گډيږي؛ او داسې الفاظ هم ورته را درومي، چې اصلاً د هغې ژبې له کورنۍ څخه هم نه وي، مثلاً سنسکريت چې يوه آريايي ژبه ده، او عربي چې له سامي کورنۍ څخه ده . په پخوانو تجارتي روابطو کې د لومړۍ ژبې ډېر الفاظ عربو ته تللي؛ او په عربي ژبه گډ سوي دي، لکه ابت، چندن، مشکاة،کيور، نانبول، چې په عربي کې آفت، صندل، مسک، کافور، ننبول ځيني جوړ سوي دي . اوس چې موږ گورو، دغه لغات په پښتو کې هم سته . ابت، چندن، مشک او کاپور ټول مستعمل دي . نو دا الفاظ د سامي عربي ژبې او د آريايي ژبو تر منځ مشترک گڼل کيږي،او په فارسي کې هم بيرته په عـــــربي شکل مستعمـــل دي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ٦٠ - ٦١) .

لوی استاد، د بېلابېلو بدلونونو له کبله د يوې کليمې پر ځای د بلې کليمې د را پيدا کېدو او عامېدو په اړه داسي ليکي : � په پخوانيو آريايي ژبو کې، د � م او ن � عنصري توري ، په پيل کې د ارادې په مانا کارېده ؛ وروسته په سنسکريت کې د � من � ټکي د � زړه � مانا پيدا کړه؛ ځکه پخوا خلگو داسي انگېرل، چې � زړه � د انسان د حرکاتو، افکارو او احساساتو مرکز دئ . د امير کروړ جهان پهلوان په وياړنه کې هم د � من � کليمه د � زړه � په مانا کار سوې ده . وروسته په پښتو کې د � ارادې � او � زړه � په ماناوو د � من � لرغونی ټکی په بشپړه توگه له منځه ولاړ؛ او پر ځای يې � زړه � ودرېد . که څه هم د � من � کليمه مړه سوه؛ خو ډېر اولاد او زامن ځني پاته سول . د دې زامنو په ډله کې يې د � منل �، � مننه �، � منښت �، � مننگ �، � منوونکی �، � منلی �، � مني � او نورو يادونه کولای سو . اما که موږ د (ارادې) لپاره مثلاً بله کلمه ونه لرو نو کولای سو، چې د قديم (من) د دغې معنی لپاره مستعمل کړو . که څه هم او س زموږ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستعمله (اراده) هم ښه کلمه ده، او په ژبه کښي داخله سوې ده او ضرورت هم نه لرو، چي متروکه، مهجوره او نتلې کلمه يې پر ځای ودروو . � (حبيبي ، د کلماتو مرگ او ژوند، شل مقالې ۷، ۷۸) .

د پښتو ژبي او ادب په تاريخ کي تلپاته ستوری ، علامه حبيبي، د همدې مقالې په يوه بله برخه کي د کليماتو د نوو ماناوو او مفهومو د پيدايښت په لړ کي د � ود � د مړه سوي اريايي ټکي ريښه او مشتقات داسي په گوته کوي : � وده، ويده، ويدا، ودنه، واده، ودول، وديدل، ودون، وددونکی، وديدونکی، وديدونې، وديدون، وديدنه، ودونه او نور ټول له يوه مادې څخه زيږېدلي دي، چي هغه د� ود � ټکی دئ، چي وروسته له هغه څخه د � ويدا � کليمه پيدا سوه . آريايانو تر ميلاد څورلس سوه کاله دمخه خپلو علمي او ديني سندرو ته' ويدا' ويل، چي د پوهني مانا لري . په سنسکريت کي هم د � ود � ماده سته، چي د عِلم او پوهي په مانا ده . � (حبيبي، د کلـــــماتو مــــرگ او ژونـــــد، شـــل مقالې ۷، ۷۷- ۷۸) .

لکه څنگه چي لوی استاد کاږي د دې کورنۍ پلار (ود) اوس مړ دئ؛ او څوک يې نه وايي؛ خو بچيان يې تر اوسه پاته دي . په پښتو ژبه کي داسي ټکي خورا ډېر دي، چي ريښې يې اوس زموږ په ژبه او ادب کي ببخي مړي دي؛ خو د نوو ټکو او ترکيبونه په بڼه د هغو نوي نسلونه ورځ په ورځ ډېرېږي . دا خبره د کليماتو د مړيني او ژوند پر قانون د سموالي او ريښتينوالي مُهر لگول دي . د دې قانون په منلو سره اوس هيڅ د اريانۍ ځای نه پاتيږي، چي د زمانې په تېرېدو سره به زموږ خورا ډېر لرغوني ټکي او اصطلاح گاني خپل ځای نوو ټکو او ترکيبونه ته پرېږدي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د) د نوو ټکو جوړوَنه یا نیولوجیزم(Neologism)

د دې واقعیت به منلو کې اوس هیڅوک شک او تردید نه لري، چې ژبه د یوه ټولنیز مخلوق په توګه له بېلابېلو طبیعي او غیر طبیعي بدلونونو سره ګام په ګام څېره اړوي . که د پښتو ژبې تاریخ ته هم پام واړوو له ورایه ګورو، چې په دې ژبه کې هم له راز راز بدلونونو سره سم ډول ډول کلیمې، ترکیبونه، اصطلاحات او نورې ژبنۍ پانګې را منځ ته سوې دي . کله کله یې د نورو ژبو لغتونه او الفاظ اخیستي؛ او کله کله یې خپل سوچه ټکي هم په دایمي یا مؤقتي توګه له لاسه ور کړي دي . د اوستا، سنسکریت، هندي، یوناني، پارسي، عربي، تورکي، مغولي، انګرېزي، روسي او ځینو نورو ژبو ډېرې نښې نښانې همدا اوس هم زموږ په ژبه کې ښکاره دي . د دوو اړخیزو یا څو اړخیزو اغېزو اړیکو دا قانونمند طبیعي بهیر په هره ټولنه او هر چاپېر کې روان دئ . په نړۍ کې د بېلابېــلو ګړندیبو تحولاتو، په تېره بیــا اریانـــوونــکو سیاسي، فرهنګي، تخنیکي او اقتصادي پرمختګونو له امله هره ورځ د نوو ټکو، نوو تعبیرونو اونوو اصطلاح ګانو لوی سېلاو زموږ پر لور را روان دئ؛ د مثال په توګه دکمپیوټر په اختراع او عامېدو سره نه یوازې په خپله د کمپیوټر ټکی؛ بلکې د هغه د ډېرو برخو او سامان آلاتو بې شماره ټکي او اصطلاحات هم د پښتو ژبې په ګډون د نړۍ زیاترو ژبو ته ننوتل؛ او هره ورځ د دغه راز ټکو او اصطلاح ګانو د را ننوتلو لاره پرانیستې ده . چې نورو ژبو په څېر د پښتو ژبې لرغوني لغوي پانګې ، د دغو نوو اختراعاتو او نوو مفاهیمو د افادې له پاره څه نه لري؛ نو ځکه خلګ په ناچارۍ سره هر څه یا په خپله اصلي بڼه یا د نورو ګاونډیبو ژبو په ترجمه سوې بڼه اخلي . که د پردو ټکو او اصطلاحاتو دې وحشتناک او بې رحمانه فرهنګي یرغل ته لاس تر زني کښېنو، ډېر ژر به زموږ د لرغوني او سپېڅلي ژبې جنازه هم په خاورو کې ښخه سي . همدې سترو خطرونو ته پام کولو سره، په پښتو کې د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول، یو داسي عیني ضرورت دئ، چې تل باید له پامه و نه غورځول سي . د نوو ټکو، ترکیبونو او اصطلاحاتو جوړونه هم پوهه ده او هم هونر . پوهه یا عِلم په دې مانا، چې د نوو لغتونو د جوړولو له پاره باید لغت جوړوونکی د ژبپوهني، لغت پوهني، ادب پوهني او د علومو له ځینو نورو اړونده څانګو سره اشنایي ولري؛ ځکه هر څونه چې د نوو ټکو، عبارتونو او اصطلاح ګانو په جوړولو کې له علمي اساساتو او لارو ګټه واخیستله سي، په هغونه اندازه معقولې او منطقي نتیجې تر لاسه کېږي . د نوو ټکو او اصطلاحاتو جوړول د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو نوښتګرو کارونو څېر پر پوهې سربېره هونري او ذوقي بڼه هم لري . ډېر ځله یو څوک د شعر، موسیقۍ، انځورګرۍ او نورو تخلیقي هونرونو په اړه ژوره پوهه او په زړه پوري مالومات لري؛ خو نه سي کولای په خپله څه هونري هستونه وکړي . بالعکس کله کله څوک د شعر، موسیقۍ او نورو ابداعي ایجاداتو په باره کې د خاصي پوهې او صلاحیت خاوند نه وي؛ خو د خپل فطري او هونري ذوق پر بنسټ خورا په زړه پوري شعري او هونري هستوني کوي . په پښتو کې د دغه راز شاعرانو او هونرمندانو شمېر خورا زیات دئ . د نوو ټکو او اصطلاحاتو په برخه کې هم دا خبره کټ مټ همداسي ده . ډېر ځله د پښتو نوي ټکي، ترکیبونه او اصطلاحات د داسي باذوقه کسانو له خوا جوړ سوي دي، چې حتا پوره لیک لوست نه سي کولای . د دې پر خلاف داسي مثالونه او بولګې هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرِ نه دي، چي د مسلکي ژبپوهانو او اديبانو له خوا وضعه سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاحات د عامو خلگو له خوا نه وي منل سوي . په هر حال، ژبه د خلگو او ولسونو مال دئ . هر څوک (لوستی او نالوستی) بشپړ حق لري، چي د خپلي مورنۍ ژبي د پياوړتيا او غنا له پاره، د اړتيا پر مهال نوي ټکي او اصطلاح گاني جوړي کړي؛ خو هيڅوک حق نه لري، چي خپل جوړ کړي لغتونه او ترکيبونه د معياري او کره ټکو په توگه پر خلگو و تپي؛ او د نورو له خوا وضع سوي کليمات، ترکيبونه او اصطلاح گاني په بېلابېلو نومونو وکړي . د نوو ټکو د معياري توب او کره توب پرېکړه د خلگو په لاس کي ده . خلگ د اسانۍ، سادگۍ، لنډوالي، خوږوالي، پوخوالي، عموميت او ځينو نورو اصولو په رڼا کي د څو نوو ټکو او اصطلاحاتو له منځه تر ټولو غوره اخلي؛ د مثال په ډول په پښتوکي له اوږدو زمانو څخه په تحقيقي ليکنو کي د اِستِناد سوي اثر له پاره د � سند �، � حوالې � ،� مدرک �، � مرجع �، � منبع �، � ماخذ �، � ريفرينس � او داسي نورو ټکي کارېده . په دې وروستيو کلونوکي زموږ ښاغلو لغت جوړوونکو د همدې پردو ټکو له پاره د � اخځ �،� اخيستنځی � ،� اخځليک � او داسي نورو په شان پښتو ټکي هم جوړکړه . پخواني پردي ټکي نه يوازي په پښتو؛ بلکي ډېرو نورو سامي او اريايي ژبو کي له سوونو کلونو راهيسي دود دي؛ مگر يوازنۍ گونا يې دا ده، چي زموږ د لغت جوړوونکو په نظر پردۍ ريښه او جوله لري . دا چي په پښتو کي د � ماخذ � د پېژندل سوي او اشنا ټکي پر ځای واقعاً بل ټکي ته اړتيا سته که يا او دا چي په پښتو کي زموږ د لغت جوړوونکو دا نوي وضعه سوي ټکي د فصاحت او بلاغت له پلوه له لرغونو پردو ټکو سره سيالي کولای سي که يا ؟ هغه مهمي او اساسي پوښتني دي، چي زموږ ټولو په ذهن کی پيدا کيږي . دې پوښتنو ته تر جواب وړاندې کولو مخکي د � ماخذ � عربي ترکيب ته يوه لنډه او سرسري کتنه کوو، چي زموږ هر پوه او محقق لوستونکي يې، د پښتو د اوسنيو جوړو سوو ترکيبونو سره په غوَر پر تله کړي .

د ماخذ / δa x́ ā m / [د خ په زوَر] عربي ترکيب اصلاً د � ما � او � خذ � له دوو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . د � ما � ټکی د څه يا څه شي په مانا دئ، چي د � الی �، � بِ � ، � لِ � او � حتی � تر اداتو وروسته د � چيري �، � تر کومه ځايه �، � کومي لاري �، � له څه شي سره �، � له څه سره �، � ولي �، � څه له �،ځونه � او داسي نوري ماناوي لري . د خذ / δ a x / ټکی د � اخذ � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ، چي د اخيستلو په مانا دئ . د ماخذ ټکی په ترکيبي ډول د سرچينې، ريفرينس يا هغه اثر په مفهموم دئ، چي ليـــکوال يا څېــــړونکی په خپله تحقيقي ليکنه کي گټه ځني اخلي يا په هغه اِستِـــــناد کوي . د مــاخــذ جمع په عــــربي کي د مــــآخـــذ / δ ı́ x ā am / [د خ په زېر] ټکی دئ، چي په ليکلو کي له يکړ يا مفرد حالت سره يوازي د مد توپير لري . په وينگ کي مفرد حالـــت د � خ � په زوَر او جمـــع يې د � خ � په زېر سره ويل کيږي . په مفرد حالت کي مقصور الف (ا) او په جمع کي ممدود الف (آ) کار سوی دئ) 6 � 8 ,888(Wehr .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عربي ماخذ کي د � ما � او � خذ � دوه بېل ټکي په داسي ډول سره يو ځای سوي دي، چي څوک د دوو بېلو ټکو گومان هم نه پرکوي . په بله ژبه دا ترکيبي نوم سره له لنډوالي او اسانۍ، جامع مفهوم افاده کوي . د � ما � او � خذ � دوو بېلو ټکو په يو ځای کولو کي يوازي د � ا � توری حذف سوی دئ . سربېره پر دې، د دې ټکي د مفرد او جمعي په حالت کي ډېر لږ توپير سته، چي دا په خپله هم د دې ترکيبي کليمې د اسانۍ او سادگۍ په مانا دئ . تر دې شېبې چي تېر سو دا ترکيبي لغـــت له سوونو کـــــــــلو را هيسي په پښتو او نورو گاونډيو ژبو کي دود دئ . شک نسته، چي د� اخيستنځی � په ترکيب کي د دې ترکيبي ټکي دوو متشکله برخو (اخيستل + ځای) ماناوي له ورایه ځرگندي دي؛ خو زه په خپله د � ماخذ � د لنډوالي او اسانۍ خوند نه پکښې وينم .

که څه هم نحت (د بېلابېلو کليماتو په يو ځای کولو يا موښلولو کي امتزاج او تخفيف) د ژبپوهني له اړخه روا او حتا ضروري کار دئ؛ خو ژبپوهان د نوو ټکو او اصطلاح گانو په جوړولو کي د کليمو د ډېر امتزاج او ترخيم پلوي نه کوي . په دې مانا چي نوي ترکيبي ټکي بايد تر وسه وسه په داسي توگه وي جوړ سوي، چي د ترکيبي ټکو جوړوونکي برخي يا متشکله عناصر پر خپل اصلي حال پاته وي؛ که نه نو هغه نوی ترکيب، چي د څو ټکو له لنډوالي او يو ځای توب څخه جوړ سوی وي، خلگو ته په پوهېدو کي سختي پېچومي پيدا کوي؛ مثلاً � نبخه � د پښتو ژبي ترکيبي ټکی دئ، چي په حقيقت کي د � نه � ، � يم � ، � خبر � له درو بېلو ټکو څخه جوړ سوی دئ . داسي ترکيبي ټکي په اسانۍ سره خلگو ته د پوهېدو وړ نه دي .

د همدې تيوريک بحث په رڼا کي اوس هر څوک په اسانۍ سره کولای سي، چي د عربي ژبي � ماخذ � د پښتو د � اخځ �، � اخيستنځی � او � اخځليک � په وړاندي و گوري . دا خبره بايد هېره نه کړو، چي منحوت ترکيبونه بايد له لنډوالي او سادگۍ سره سره، د مانا او مفهوم له اړخه هم هيڅ ستونزه ونه لري . په بله وينا داسي ترکيبونه بايد تفسير او تشريح ته اړتيا و نه لري . د � اخځ � په ترکيبي نوم کي ريشتيا هم د لنډوالي او اسانۍ قاعده مراعات سوې ده؛ خو زه په خپله يې د مانا په پوهېدو کي ستونزه لرم . د د ې ترکيبي ټکي د جوړوونکو برخو اساسي عناصر ، توضيح او تفسير ته اړتيا لري . گومان کوم، چي د � اخ � برخه يې د � اخيستل � د مصدر لنډه يا ترخيم سوې بڼه وي؛ او � ځ � توری د � ځای � لنډه بڼه، چي هر څوک يې په اسانۍ سره پېژندلای سي؛ خو د� اخ � مخفف توري د � اخيستل � ټکی په سمه توگه نه سي بيانولای . په بل عبارت په دې دوو تورو کي د � اخيستل � د مصدر جوړوونکي عناصر نه دي ښوول سوي؛ نو ځکه يې څوک واردواره په مانا نه پوهيږي . لغت جوړوونکی بايد تل د دې ترکيب د بيان او ځرگندوني له پاره نور مالومات وړاندي کړي، که نه نو لوستونکی به تل له بې ځايه سرخوږي سره لاس او گرېوان وي . دلته په لنډ ډول هغو التباسونه ته يوه اشاره کوو، چي د � اخ � د ټکي په لېدو سره د لوستونکي په ذهن کي پيدا کيږي . � اَخ / xʹa / � [د الف په زْوَر] د رِغ نوم يا اسم صوت دئ، چي په پښتو او پارسي کي د کرکي، نفرت، کاهښت، درد او تکليف د بيانولو له پاره ويل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي (عمید ۱: ۱۱۱) . دغه راز، � أُخ / x o / � [د الف په پېښ] هم د ږغ نوم یا اسم صوت دئ، چي په پارسي او پښتو کي د خوښی، خوند، افسوس، ارمان او ویش و واخ له پاره کاریږي (عمید ۱: ۱۱۱؛ امرخېل ، او نور ۱: ۱۱۷) . سربېره پردې دوو صوتي ږغونو، د � اَخ / x´a / � [د الف په زْوَر] عربي ټکی د ورور، ملګري، ګاونډي او دوست په مانا دئ، چي اخوان او اخوة یې د جمعي حالتونه دي) عمید ۱: ۱۱۱ ؛ . (Wehr 9په دې توګه ګورو، چي په � اخځ � کي استعمال سوی � اخ � له درو بېلو ټکو سره د التباس مشکل هم منځ ته راوړي . دې شکلي او مانوي (معنوي) ستونزو ته په کتو سره د � اخځ � وضعه سوی لغت تر � اخیستنځی � هم کمزوره ښکاري.

د اینټرنیټ له را پیدا کېدو سره د ویب سایټ (website) اصطلاح هم منځ ته راغله . د پښتو ځینو لغت جوړوونکو هغه په � ویبپاڼه � ترجمه کړه؛ ځینو � اینټرنیټ پاڼه � وبلله؛ ځینو نورو د � جالپاڼي � نوم پرکښېښود؛ او په پای کي ځینو نورو د هغې اصلي بڼه (ویب سایټ) � تر ژباړل سوو پښتو ټکو اسانه او ښه و ګڼله . د معیاري مقام د تر لاسه کولو له پاره به د دې څلورو - پینځو ټکو تر منځ څه موده سخت ټکرونه او جګړې رواني وي . وروسته به په ټولنه کي د بېلابېلو بدلونونو د اغېزمنتیا پر بنسټ ، یوه کلیمه له نورو میدان وګټي؛ او نور ټول سیال ټکي به د ژوند او هستۍ له نعمته بې برخي کړي . لکه څنګه چي د پښتو ژبپوهني، ادب او تاریخ بابا - لوی استاد علامه حبیبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په ټینګار سره یادونه کړې ده ژبپوهان، لغت جوړوونکي، شاعران او لیکوال باید هیڅکله ژبه تر خپل ذوق، احساساتو او فکر قربان نه کړي؛ ځکه هره ژبه د یوه قوم په ټولو خلګو پوري اړه لري؛ او تل د ولس په غېږ کي وده او پرمختګ کوي . په بله وینا، د ژبي او ادب پوهان باید په ژبه کي له ناروا تصـــــــرف څخه لاس واخلي . . . (حبیبي، آیا د ژبي واګي د چا په لاس کي دي ؟ شل مقالې ۷، ۵ - ٦) . د ناروا لاس وهني یوه بڼه دا ده، چي څوک د خپل نفس د غښتلو په موخه، حق او ناحق لغتونه را وباسي؛ په ژبه کي هر نوي یا مروج پردي ټکي ته بې پلټني او څېړني له ځانه کلیمې او ترکیبونه وضعه کړي؛ او بیا یې په هر ځای کي د کره او معیاري ټکو په توګه تبلیغ کړي . په خواشینی سره، په پښتو کي اوس د غه راز لغت جوړونه خورا پراخه سوې ده.

د افغاني فرهنګ وتلئ او منلئ استاد ، علامه حبیبي، دغه راز خبرداری ورکوي، چي ژبه په حقیقت کي فقط د افهام او تفهیم آله ده . که خلګ په اسانی سره د یوبل په ژبه ښه وپوهیږي، نو ژبپوهانو او لیکوالو ته د دې اړتیا نه سته ، چي له ځانه نوي لغات او کلیمات وتراشي؛ او په خلګو کي د منلو الفاظو پر ځای ځیني وحشي او نامانوس ټکي ودروي . . . (حبیبي، د ژبو مشترک کلمات، شل مقالې ۷، ۷۳).

دغو خبرو او دلایلو ته په پاملرني سره دا نتیجه اخلو، چي په پښتو ژبه کي باید د خپلو او پردو ټکو د د قیق انډول په خاطر، تل د ټولنیزو قوانینو له حُکمونو سره سم عمل وکړو؛ د ژبي د بشپړتابه ټولو برخو او څنګونو ته ټینګ پام وکړو؛ په هره برخه کي یې د افراط او تفریط په کلکه مخه ونیسو؛ که نه نو په لوی لاس به د خپلي خوږې او سپېڅلي ژبي په له منځه وړلو یا کرغېړن کولو کي برخه واخلو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کي التباسونه او ناوړه ترکیبونه

د � معیاري � او � سوچه � پښتو په لار کي لیونییو هلوځلو، نن سبا د پښتو په ویلو او لیکلو کي ډول ډول التباسونو او ناوړه ترکیبونو ته لاره پرانیستې ده . پښتو ژبه د علمي، ریښتني او منلي معیار پر ځای د ځینو کسانو د ناسمو او غیر علمي لاس وهنو له امله پر کږه لاره روانه ده . دغه راز، د ژبي د سوچه کولو خیالي او موهومو کوښښونو اوس زموږ اسانه او خوږه پښتو له داسي کړکېچنو، بد ذوقه او ناوړه ترکیبونو ډکه کړې ده؛ او ورځ په ورځ یې لمنه پراخیږي، چي له یوې خوا په هیڅ وجه د پښتو له واقعي سوچه کولو سره مرسته نه کوي؛ او له بلي خوا یې ساده، روانه او په زړه پوري پښتوخپلو اصلي ویوونکو ته ستونزمنه او گرانه کړې ده . دلته د د ې موضوع د دوو بېلو اړخونو په اړه تر جلا جلا سرلیکونو لاندي څو لنډې خبري کوو.

الف) التباسونه او گډوډۍ

د تېل سوي � معیاري � پښتو پلویانو د پراخو جعل سوو کلیمو او نامنلو معیارونو په وړاندي کولو سره، زموږ په اسانه، ساده او خوږه ژبه کي ډېر التباسونه او گډوډۍ پیدا کړي دي . د پښتو ژبي په وینگ(ویلو) او کښنگ (کښلو)کي دې ناوړه لاس وهنو، نه یوازي بهرنییانو ته پښتو ژبه تر بلي هري ژبي لانجمنه کړې ده؛ بلکي موږ پښتنو ته یې هم د خپلي مورنۍ او پلرنۍ ژبي په پوهېدو کي لوی خنډونه او ربړونه پېښ کړي دي . په ژبه کي دا ناسم او خپلسري تصرفات، د پښتو ژبي د ودې او پرمختگ پر ځای، د هغې د بې خوندۍ او وروسته پاته والي شرایط او موجبات برابروي . د پښتو ژبي تکړه لیکوال او څېړونکي، ښاغلي محمد معصوم هوتک، په هغه مستنده او مستدله لیکنه کي، چي � پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه � نومېږي، د دغه راز التباسونو او گډوډییو په اړه اوږدې خبري کړي دي (گران لوستونکي کولای سي د ښاغلي هوتک علمي او تحقیقي لیکنه پرکتابي ډول سربېره ، د اینټرنیټ له لاري د بېنوا ویبپاڼي د برېښنايي کتابتون په برخه کي هم ولولي) . له دې امله په دې لیکنه کي هڅه کوو، چي د دغه راز التباسونو او گډوډییو د لا روښانتیا په هیله د ځینو نورو بولگو په راوړولو سره بسنه وکړو.

۱ -د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ التباس او گډوډوي

پر پښتو ادب سربېره، زموږ په ورځنییو خبرو کي په سلگونو داسي بولگې او مثالونه سته، چي په هغو کي د اوږدې (مجهولي) او لنډې � ی � تر منځ ښکاره او روښانه توپیر سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي پوهېږو، په پښتو کي د هغو ټولو ښځینه (مؤنث) نومونو، د جمعي په حالت کي لنډه � ی � راځي، چي په پای کي یې زورکی راغلئ وي؛ او په ویلو کي یې خج یا فشار (Accent) پر لومړي سپوڼ (هجا) وي ؛لکه : ښځه، کلوښه، ژرنده، ژوره، برخه، څنډه، کمبله، کوډله او داسي نور، چي د جمعي صیغې یې باید د ښځي، کلوښي، ژرندي، ژوري، برخي، څنډي، کمبلي، کوډلي او داسي نورو په بڼه ولیکلي سي . دغه رنګه، په پښتو کي باید د هغو ښځینه (مؤنث) ټکو د جمعي صیغې په مجهوله یا اوږده � ی � ولیکلي سي ، چي په اخیر کي یې زور راغلئ وي؛ او په وینګ کي یې خج (فشار) پر دوهمه څپه (هجا) وي ؛ لکه پلوشه، وړانګه، ډبوه، جلوه، ناره، ګیله، ټوټه، کیسه، کینه او داسي نور، چي د جمعي صیغې یې باید داسي ولیکلي سي : پلوشې، وړانګې، ډبوې، جلوې، نارې، ګیلې، ټوټې، کیسې، کینې او داسي نور.

د دې ګرامري قاعدې له مخي د � چي �، � مي �، �کي � او داسي نورو په څېر ظرفي حالتونه د � چې �، � مې �، � کې � او داسي نورو په شان لیکل، د اوږدې (ې)او لنډې (ي) تر منځ ګډوډي را منځ ته کوي؛ ځکه د � چي �، � مي �، � کي � او داسي نورو په لیدو سره څوک له ورایه داسي انګېري، چي ګوندي د لیکوال یا شاعر مقصد د � چي یې �، � مي یې �، � کي یې � لنډه بڼه ده .

د پښتو ادب د منځنۍ دورې په اثارو او د پښتو ژبي د لوېدیزي (لوېدیځي) لهجې په اوسنیو محاورو کي د� کي � او � کې �، � مي � او � مې �، � چي � او � چې � تر منځ واضح او ښکاره توپیر سته . د پښتو ګرامر د اصولو او قواعدو له مخي � کي � له ظرفي اداتو (Prepositions) څخه دئ، چي تل په یوه ځای یا مظروف کي د شخص یا شي حالت بیانوي . په انګلیسي کي د همدې موخې یا هدف له پاره ، له نومونو سره د � in� اضافي توري کاروي، چي په حقیقت کي د جوملې د مبتدا او خبر یا فاعل او مفعول تر منځ اړیکي ټینګوي؛ لکه :

He is in the office. She is in the garden. They are in the park etc.

په پښتو کي ظرفي ادات کټ مټ د انګرېزي په شان دي؛ مثلاً موږ وایو: په کوڅه کي، په خونه کي، په کور کي، په پوهنتون کي، په ښار کي او داسي نور .

�کې � په حقیقت کي د � که یې �، � چې � د � چي یې �، � مې � د � مه یې �، � نې � د � نه یې � لنډه یا مخففه بڼه ده؛ او له � کي �، � چي �، � مي �، � نې � او داسي نورو سره په مانا کي لوی توپیر لري؛ د مثا ل په توګه موږ وایو : � کې در نه کړ � = � که یې در نه کړ �، � نې در کوم � = � نه یې در کوم � او داسي نور . داسي توپیرونه د پښتو ژبي د زیاتره لویو او وتلو شاعرانو په دیوانونو کي هم له واریه مالومیږي؛ د مثال په ډول د پښتو د لوی عارف شاعر- علي محمد مخلص (تر ۱۰۶۹ ق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري په يقيني توګه ژوندی) د ديوان په يکړه او يوازنۍ خطي نسخه کې د � ی � د دغه ډول ظرفي او اختصاري حالتونو تر منځ توپيرونه سوي دي . د هغه کلام دئ، چي وايي:

و هر چاتې د صفات معرفت ورکړ

زه د ذات په معرفت تر کل بهتر يم

بل ځای وايي:

دواړه کونه په خدمت ورته ولاړ دي

چه له حقه يې توفيق د همت بيا مند

د پښتنو د عارف شاعر، علي محمد مخلص، په شاعرۍ کې د اوړدې او لنډې � ی � د توپير يوه بله بولګه:

بسته در د جبروت به پر ګشاد شي

ملکوت د جبروت د در کليده

د روحانو حقيقت به ور ښرګند شي

مقيم روح د حيوان يو، جاري تفريده

په دغو بيتونو کې � تې � د � ته يې � لنډه بنه ده؛ او د � دي � او � شي � په ټکو کې ظرفي � ی � راغلې ده . اوس نو که � دي � او � شي � د� چې، کې، مې � په شان په مجهوله يا اوږده� ی � وليکو، نو نه يوازې د بيتونو مانا اړوي؛ بلکې د بيتونو ګرامري جوړښت هم مځکه او اسمان توپير مومي؛ ځکه په دغو بيتونو کې دمفرد غايب شخص په اړه خبري کيږي . که همدا ټکي په اوږده � ی � وليکو هلته مخاطب ته بيان دئ؛ او د لومړي بيت په لومړۍ ميسره کې د � پر ګشاد � له تر کيب سره هيڅ سمون نه لري؛ ځکه دغه ترکيب دريم شخص ته اشاره کوي . دغه رنګه په دوهم بيت کې هم د � شي � ظرفي حالت د � شې � په خطابي حالت اوړي، چې هغه هم د د دوهم بيت په دوهم ميسره کې د � ور ښرګند � له ترکيب سره هيڅ برابري نه لري؛ ځکه د� ور ښرګند � ترکيب له ورايه جوتوي، چې شاعر د دريم شخص (د پټو حقيقتونو د پلټوونکي) په اړه خبري کوي.

تر علي محمد مخلص وروسته، د پښتو لوی نازک خيال شاعر (حميد بابا) وايي:

نور به ګور لره حميد وړي کومه شمعه ؟

کې په ګور نه کا د ښکلي مخ پر تو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علي محمد مخلص او حميد بابا په مخکنييو بيتونو کي د � تې � او � کې � ټکي د � ته يې � او � که يې � په اختصاري يا مخففه بڼه کار سوي دي؛ او که يې� ته يې � او � که يې � په بشپړه ډول وليکو، د بيت په ميسرو کي د وزن له اړخه جدي سکتګي او ستونزه پيدا کيږي .

د اوږدې او لنډې � ی � توپير، د رحمان بابا په يوه بيت کي داسي بيان سوی دئ:

چه د څنګه مي دلبر په لاس کښې جام دئ

نن اورنګ د زمانې زما غلام دئ

که د اوسني نامنلي معياري ليکدود له لارښوونو سره سم ، د رحمان بابا په دغه بيت کي د � مي � او � کښې � ظرفي يا ګاني په اوږده يا مجهوله � ی � وليکو، نو د بيت په مانا کي جدي ستونزه پيدا کيږي؛ ځکه په دې حالت کي � مي � له ظرفي حالت څخه د � مي يې � بڼه غوره کوي ؛ او د دې بڼې په غوره کولو سره د بيت ګرامري جوړښت او وزن ، مځکه او اسمان توپير کوي . د رحمان بابا په لوړي او خوږې شاعرۍ کي هيڅکه داسي بيت نسته، چه هلته دې د ګرامر او وزن داسي ستونزې تر سترګو سي.

زموږ د وخت حساس او خوږ ژبی شاعر، پياوړی ليکوال او څېړونکی - فاضل استاد عبدالرؤف بېنوا (١٢٩٢ش/ ١٩١٣م - ١٣٦٣ش/ ١٩٨٥) په خپل � پرېشانه افکار � کي د � بياباني ګل � تر سرليک لاندي داسي وايي :

چې لا مست په زلميتوب ؤ، د هغه مراد زړګی يم

نور صورت يې خاوري سوی، زې د مينې سور غمی يم (بېنوا ١).

د پورته بيت په دوهمه ميسره کي د � زې � ترکيب په حقيقت کي د � زه يې � لنډه بڼه ده؛ خو په بيت کي بايد هرومرو د � زې � په بڼه راسي؛ ځکه بشپړه بڼه يې د بيت وزن خرابوي .

د پښتو ادب په ځينو پخوانييو نسخو کي د املايي تشتُت او رنګارنګۍ په لړ کي يو او نيم داسي مثالونه او بولګې هم سته، چي � ی � ګاني د يو د بل پر ځای ليکلي سوي وي . ښايي دا کار د کاتبانو او ناسخانو د بې خبرۍ او بې پروايۍ له کبله وي؛ او يا هم د دې حقيقت ښکارندوی وي، چي په هغه زمانه کي د بېلابېلو خلګو له خوا د � ی � ګانو تلفظ جلا جلا بڼې او جولې لرلې . داسي مثالونه د پښتو د نورو سترو او منلو شاعرانو په کلام کي هم خورا ډېري دي.

لکه څنګه چي ګورو، د پښتو په نوي � معياري � ليکدود کي د � کي � او � کې � تر منځ توپير نسته . هره ظرفي � ی � په اوږده يا مجهوله � ی � ليکي؛ او په دې ډول د مانا له پلوه لويې پېچومې را منځ ته کوي . دلته د � ی � ګانو له ګډوډۍ او التباس څخه دکليمو په مانا کي د لويو بدلونونو څو نمونې وړاندي کوو:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-بلي (روښانه، لګېدلي ،مشتعل، برافروخته) ؛لکه بلي ډېوې، بلي شمعي او داسي نور له بلې (هو، آري) سره التباس پیدا کوي .

-ربېي [په پارسي کي درو می کُند] (د � ربېل � له مصدر څخه د غایب مفرد له پاره د ساده ماضي زمانې فعل ؛ لکه احمد شپیشتي ربېي .) له ربېې ! [په پارسي کي درو می کُنی!] (د � ربېل � له مصدر څخه، مخاطب شخص ته د جاري فعل صیغه) سره ګډوډي پیدا کوي ؛لکه : احمده شپشتي ربېې!

-ولي (چرا ؟)؛ لکه ولي کار ته رانغلې ! له ولې (جوی ها، انهار)سره د جدي تېروتني لاره هواروي.

-کوي (د � کول � له مصدر څخه د دریم مفرد شخص له پاره، د ساده ماضي زماني فعل ؛ لکه احمد هره ورځ لوبي کوي .) له کوې! [په پارسي کي می کُنی!] (د � کول � له مصدر څخه د مخاطب له پاره د جاري زمانې فعل) سره التباس مومي؛ لکه احمده خونه جارو کوې !

په همدې ډول د خوري او خورې، شړي او شړې، څیري او څېرې او نورو لسګونو ټکو تر منځ په مانا او ګرامري جوړښت کي لوی توپیرونه سته . � احمده انار خورې؟ � او � احمد انار خوري . � دوې بېلي جوملې دي؛ څکه په لومړۍ جومله کي احمد دوهم مفرد شخص دئ، چي پوښتنه څني سوې ده؛ او فعل يې جاري بڼه لري؛ په داسي حال کي چي په دوهمه جومله کي احمد دریم مفرد شخص دئ، چي د وینا پر مهال حاضر نه دئ؛ او د خوړلو فعل يې ساده حال بڼه لري . که په دواړو جوملو کي د خوړلو فعل په اوږده یا مجهوله � ی � و لیکل سي، نو په دواړو جوملو کي احمد د حاضر شخص په توګه بیانیږي، حال داچي حقیقت داسي نه دئ . لومړۍ جومله د پوښتني یا سوالیې په ډول او دوهم جومله د بیانیې په ډول ویل سوې ده . په هره ژبه کي د زمانې په اړولو سره، فعل بېل شکل غوره کوي؛ لکه په انګـــــــــرېـــــــــزي کـــــــــي:

� Ahmad eats pomegranate everyday.� له� Ahmad, are you eating pomegranate ? � سره مځکه او اسمان فرق لري.

د حمید بابا په یوه غزله کي یو بل مثال ته پام وکړئ:

لکه ته و ساده رویو ته پخسېږې!

نه پخسیږي و نارنج ته رنځور هسي (د حمید بابا د دیوان خطي نسخه .)

که د حمید بابا په دغه بیت کي د � پخسېږې ! � او� پخسیږي � دواړه ټکي په اوږده یا مجهوله � ی � ولیکل سي، نو د بیت مفهوم کاملاً له منځه ځي؛ ځکه په لومړۍ میسره کي د � پخسېږې ! � ټکی دوهم شخص (مخاطب) ته خطاب دئ؛ چي خبري نیغ په نېغه اروي ؛ او فعل يې ساده جاري بڼه لري . په دوهمه میسره کي د � نه پخسیږي � ترکیب مفرد غایب شخص ته اشاره ده؛ او د جوملې فعل د ساده حال په زمانې پوري اړه لري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته دوو مشابه کلیمو یو نمونه وړاندي کیږي، چي د جمعي په صیغه کي یې د اوږدې او لنډې � ی � تر منځ لوی توپیر سته :

کډه / əḍák / [خج یا فشار پر لومړۍ څپه] ۱) کوچ، د کور سامان ، د کور وسایل، بار و بُنَه ؛ ۲) له یوه ځایه بل ځای ته د کور د سامانونو وړل؛ ۳) د پښتو په ځینو لهجوکي مېرمن، ماینه، ماندینه، دکوچنیانو مور، ارتینه، اورته، اروته، ارتینه، کور ودانه، کوروالا او داسي نور .

کډه / a ḍ a k / [خج یا فشار پر دوهمه څپه] ژور ځای، کنده، ډب او داسي نور .

لکه څنګه چي ښکاري، کډه / əḍák / او کډه / a ḍ a k / دوې بېلي کلیمې دي، چي پر وینګ سربېره په مانا کي هم یو له بله ډېر توپیر لري . اوس نو که د دواړو ټکو د جمعي حالت په اوږده � ی � ولیکل سي، د دې د وو کاملاً جلا کلیمو د مانا او مفهوم په لحاظ ناوړه التباس پېښیږي . د دواړو ټـــکو) کــــډې / ɪḍák / او کډې / é (/ d a k ḍ جمعي حالتونه یوه بڼه غوره کوي ؛ او دا ورته والی په پای کي دا څرګنده تېروتنه او ستونزه پېښوي، چي دواړې بېلي کلیمې د) کډې / é (/ d a k ḍجوله واخلي .

په پښتو کي دوه ټکي خورا ډېر کاریږي، چي یو یې په لنډې � ی � او بل یې په اوږده یا مجهوله � ی � لیکل کیږي . دا دوه بېل ټکي د ریښې، تلفظ او مانا له پلوه مځکه او اسمان توپیر لري؛ مګر په مجهوله� ی � د دواړو کښل لویې سرګردانۍ پېښوي . دا دوه ټکي دا دي:

مستي / masti / ۱ (بې خودي، بې هوښي، نشه، وجد، بې حالي؛ ۲) لوبې، بازۍ، ساتېرې.

مستې / maste / له شیدو څخه جوړ سوې خواړه ، په پارسي کي ماست؛ په هندي او اردو کي دهی او په انګرېزي کي یوګورت. (yoghurt = yogurt)

اوس که د � معیاري � لیکدود له مخي دا دواړه بېلي کلیمې په مجهوله یا اوږده � ی � وکښلي سي، د دواړو تر منځ د ګډوډۍ او التباس جــدي ستــــــــونزه پیدا کیږي . ژبپوهان، ادیبان او شاعران باید په ژبه کي د خلګو ستونزي لیري کړي؛ هر څه د خلګو په ژبه بیان کړي؛ خو دلته ګورو چي هغوی په خپلو لاس وهنو او تصرفاتو سره عمداً خلګو ته مشکلات او پیچومي پېښوي . دا کار هیڅ علمي اساس نه لري.

له ګرامري پلوه، اوږده یا مجهوله � ی � د شیدې، مستې، شلومبې، منې، دانې، پلوشې، ازانګې په څېر ټکو کي کاریږي، چي ځیني یې ښځینه نومونه (شیدې، مستې، شلومبې) او ځیني یې د ښځینه نومونو د جمعي صیغې دي (منې، دانې، پلوشې، ازانګې) . په دغو ټکو کي � ی � اوږد ږغ لري؛ خو په چي، کي، مي، سي، ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او داسي نورو ټکو کي کار سوې � ی � پوست او نرم ږغ لري . د دې د دوو ږغونو تر منځ غبې توپیر سته . اوس نو که دا ټکي؛ مثلاً ځي، سړي، زمري، قومي، ملي او نور په اوږده � ی � ولیکل سي، باید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيدې، مستې، شلومبې او نورو په شان وويل سي . په داسي حال کي، چي هيڅوک دا ټکي د سرې، زمرې، قومې، ملې په ډول نه وايي؛ ځکه په اوږده � ی � د دې ټکو ويل، د مانا له اړخه بدلون راولي؛ د مثال په توګه سرې د تودې په مقابل کي استعماليږي، چي له سړي سره په ږغ او مانا کي مځکه او اسمان تفاوت لري . که څوک د� چي، مي، کي � ظرفي � ی � له دې قاعدې باسي؛ او په اوږده � ی � يې کاږي، نو دا کار خو نه يوازي له � چي يې �، � مي يې � او � کي يې � له ترکيبي بڼو سره التباس را منځ ته کوي؛ بلکي د هغو پښتنو له تلفظ هم سره د ښکاره اختلاف او بېلوالي لار غوره کول دي، چي د چي، کي، مي، سي، ځي، سړي، زمري، قومي، ملي په شان ټکي ټول په نرمه يا معروفه � ی � وايي .

که د پښتو ژبي دځينو لهجو په ورځنيو محاورو کي اوس دا باريک او حساس توپيرونه له منځه تللي دي، د اندېښني او پرېشانۍ وړ خبره نه ده؛ ځکه ژبه د ټولنيز چاپېر په غېږ کي زېږي، لوييږي؛ او په پای کي مري . ځيني ځانګړتياوي او خصوصيتونه له لاسه ورکوي؛ او ځيني نوري په خپله لمن کي را نغاړي . د ژبو د تکامل قوانين هم داسي عمل کوي . بايد د اسي توپيرونه د يوې او پراخي پښتو له نورو ويونکو زده کړو؛ او په دې توګه د ګډوډويو او التباسونو مخه ونيسو، که نه نو له لويه سره څه اړتيا ده، چي په پښتو کي پينځه بېلابېلي � ی � ګاني ليکو او پالو، د پارسي په څېر به يوه � ی � ليکو او هر څوک به يې له خپلي لهجي سره سم تعبيروي؛ خو دا کار له څه اسانۍ او سادګۍ سره سره، علمي او منطقي تاداو نه لري . د ږغ پوهني (فونولوژۍ) د قواعدو او اصـــولو له مخــــــي بايد هــــــــــر ږغ (Phoneme) ته بېـــل تـــــــــــوری (Grapheme) يا نخښه (Symbol) و مومو ؛ ځکه د ډول ډول ږغونو له پاره ديوه توري کارول، له يوې خوا پوخ علمي او منطقي جواز نه لري؛ او له بلي خوا په زده کړه او ښوونه کي بې شماره ربړونه پيدا کوي . هيڅوک به له دې خبري سره هوکړه ونه کړي، چي د موټر او موټرسايکل، يا خره او آس له پاره يو نوم استعمال سي؛ لکه څنګه چي د دغو وسيلو او موجوداتو تر منځ لوی توپيرونه سته، په ژبو کي هم د بېلابېلو ږغونو تر منځ همدونه توپيرونه ليدل کيږي . په پای کي د وړاندي سوو څرګندونو او مثالونو پر بنسټ دا سمه نه ده، چي و وايو : په کوڅه کې، په کور کې، په پوهنتون کې، په خونه کې او داسي نور؛ ځکه په دې ګردو جوملو کي ظرفي � ی � کارسوې ده؛ او بايد د مجهولي � ی � په ليکلو سره يې له � که يې � سره ګډوډ نه کړو.

۲ -د فعلي او نرمي � ی � تر منځ التباس

ځيني کسان فعلي � ی � يوازي په امريه جوملو کي کاروي؛ لکه وڅښئ، وخورئ، وګورئ او داسي نور ، په داسي حال کي چي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په څېر فعلونوکي هم د فعليه � ی � ږغ نغښتی دئ . که سړی، زمری، ګردی، چينجی، لسی (د لسو افغانو نوټ يا لوټ)، شلی (د شلو افغانو لوټ) او داسي نور نومونه په سخته � ی � ليکو، نو څنګه کېدای سي د تللئ، کتلئ، وتلئ، ليدلئ په شان فعليه کليمې هم په دغه راز � ی � وکاږو؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د دې دوو ډلو کلیماتو تر منځ د ږغ او ګرامر له پلوه بېلوالی سته . همدغه راز، په جومله کې د ضمیر او فعل له پاره، د یو ډول � ی � کاروَنه، د دې د دوو بېلو ټکو په پېژندنه او سم وينګ کې لویه ګډوډي پېښوي؛ مثلاً دی ښه سړی دئ . دی په کور کې دئ . په دې جوملو کې لومړی � دی � د مفرد غایب شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ او دوهم � دئ �، چې د جوملې په پای کې راغلئ، د جوملې فعل دئ . د دې دوو � ی � ګانو تر منځ په ګرامري څرنګوالي کې هم توپیر سته . په انګرېزي ژبه کې هم د پښتو په شان، د دې دوو ټکو تر منځ همدا توپیرونه جوَت دي؛ د مثال په توګه که تېري پښتو جوملې په انګرېزي و واړو : He is a good man. He is at home.

په دې دوو جوملو کې د � He � او � is � تر منځ مځکه او اسمان فرق سته � He � . په داسي حال کې، چې د جوملې د مبتدأ یا فاعل کار کوي، د دریم شخص له پاره اشاري ضمیر دئ؛ خو � is �د جوملې فعل دئ . د دې فعل اصلي حالت � be � دئ، چې � am, are, is � یې د حاضري زمانې، � was, were �یې د ماضي زمانې، � been �یې د نیژدې ماضي زمانې او � being � یې د جاري زمانې له پاره کارېږي .

شک نسته، چې د پښتو د بېلابېلو سیمو خلګ د � ی � ګانو په کاروَنه کې د خپل سیمه ییز تلفظ دود او دستور پالي . موږ د ځینو نورو په څېر د � ی � ګانو په وينګ یا تلفظ کې د کتني وړ توپیرونه لرو . دا اختلافونه او بدلونونه طبیعي خبره ده؛ خو د پښتو د یوه منلي معیار له پاره باید د ټولو پښتنو بېلابېل تلفظونه په پام کې و نیول سي . دا خبري په پښتو کې د اکثریت او اقلیت یا هري لهجې ته د فیصدۍ او د ونډې (څه ستا او څه زما) پر بنسټ نه سي حل کېدای . ژبني توپیرونه د اکثریت او اقلیت (زه نه پوهېږم په پښتو کې څوک اکثریت او څوک اقلیت دي ؟ چا دا شمېرني وکړې ؟ او تر کومه ځایه د باور وړ دي ؟) یا فیصدۍ او ونډې پر بنسټ حلول، هیڅ علمي او منطقي تاداو نه لري . اکثریت او اقلیت، یا هر چا ته د هغو د وګړو په اندازه ونډه ورکول، ټول د سیاست د ډګر خبري او مقولې دي . باید په دې خبره سر خلاص کوو، چې د خپلسرو او ناسمو معیارونو په تېلو سره، خلګ له پښتو کرکه پیدا کوي؛ خپله ژبه ورته پردۍ کېږي؛ او په دې ډول زموږ د سپېڅلې او ربړېدلې ژبې ژوند او پرمختګ له لوی کړکېچ سره مخامخ کېږي . له دې امله باید د پښتو ژبې تکامل او بشپړتیا هیڅکله د څو محدودوکسانو د هوسونو او غوښتونو قرباني نه سي . هر څوک له خپل وس او ځواک سره سم کولای سي، د ژبې په شتمنۍ او پرمختګ کې برخه واخلي؛ خو هیڅوک د دې حق نه لري، چې د پښتنو د ستر قوم د اسانه او خوږې ژبې واګې په خپل لاس کې ونیسي؛ او له خپلو شخصي غوښتنو سره سم یې معیارونه وټاکي . خلګ داسي خپلسري او تېل سوي معیارونه هیڅکله نه مني؛ او په پای کې بې ناخوالو او ګډوډیو هیڅ ګټه نه لري.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ -د � په � او � پر � ګړوړي

د اوسني تېل سوي معیاري لیکدود په لړ کي یوه بله ستونزه د � په � او� پر � تر منځ ګړوړي ده . د � په � او� پر � ادات په حقیقت کي هغه توري دي، چي د جوملې له نورو برخو سره د نوم (اسم) یا ضمیر اړیکي ټینګوي . په انګرېزي کي هم د (on, in, over, to, for, from, under, underneath) او نورو په شان ادات هر یو پر خپل ځای کاریږي؛ او د هغو تر منځ ګړوړي په جوملې کي د مانا له پلوه بې خوندي را منځ ته کوي . په انګرېزي ژبه کي د هیواد، ښار، کلي، کوټې، خوني، ځنګله او داسي نورو له پاره د � in � ادات کاروي؛ لکه څنګه چي وایي:

in the room, in our village, in the town, in the forest, in our country, etc.

John E. Warriner, English Grammar and Composition 18.))

په پښتو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ډېر توپير سته . د یو بل پر ځای د � په � او � پر � په کارولو سره د جوملې مانا ډېره اوړي؛ د مثال په توګه که ووایو : احمد يې په چاړه و واهه یاني احمد يې په چړې سره یا د چړې په وسیله وواهه . په دې ځای کي چاړه د وهلو یا ټپي کولو آله یا وسیله (instrument) ده . اوس نو که په جوملهٔ کي د � په � پر ځای د � پر � ادات کار کړو، جوملهٔ داسي بڼه پیدا کوي : احمد يې پر چاړه وواهه . د دې خبري مانا دا ده، چي احمد يې د چړې له امله وواهه . په بله ژبه چاړه يې د شخړې او بلاخره وهلو علت وه . که څوک وایي په څه يې وهې ! مانا يې دا ده، چي په څه (کومه وسیله یا آله) يې وهې : په لښته، په ډانګ، په چلاخه یا څه شي ؟ که څوک ووایي پر څه مي وهې ! یاني ولې مي وهې ! د وهلو سبب او وجه (cause, reason) مي څه دئ؟ په همدې ډول � احمد پر انګرېزي لیکني کوي � او � احمد په انګرېزي لیکني کوي � د مانا په لحاظ دوې جلا جوملې دي . که څوک ووایي پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ پر انګرېزي لیکني کوي، مانا يې له ورایه دا ده، چي ښاغلی کاکړ د انګرېزي ژبې په اړه لیکني کوي؛ خو که د دې پر ځای و ویل سي : پوهاند ډاکټر محمدحسن کاکړ په انګرېزي لیکني کوي . د دې جوملې مانا دا ده، چي ښاغلی کاکړ خپلي تاریخي څېړني په انګرېزي ژبه کاږي . دلته د � په � ادات د انګرېزي ژبې له پاره، استعمال سوی دئ، چي د لیکنو او څېړنو وسیله ده . په سترخان (سترخوان، خوان) یاني هر هغه څه چي په سترخان کي پېچلي وي . پر سترخان یاني هر هغه څه چي پر سترخان پراته وي . په لومړی جوملهٔ کي باید سترخان پېچلئ وي؛ او په دوهمه جوملهٔ کي باید سترخان خامخا هوار وي . په انګرېزي کي هم دغه راز مثالونه خورا ډېر دي؛ مثلاً وایي �.on the table � : یاني پر مېز سربېره � .in the table � یاني په مېز کي، چي هدف يې د مېز جعبه یا الماری ده .

په مکاني او زماني ظرفونو کي د � په � او � پر � بېلول ډېري باریکۍ لري . په ځیني مکاني ظرفونو کي � په � او � پر � دواړه استعمالیږي؛ خو د جوملو په ماناوو کي بدلون راځي؛ د مثال په توګه : احمد په کور کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دئ . کاملاً سمه جومله ده . که و وایو احمد پر کور دئ . دا جوومله هم سمه ده؛ خو مانا یې دا ده، چې احمد له کوره چیرې نه دئ تللئ . یا احمد له کاره بېکاره سوی دئ؛ او اوس پر کور ناست دئ . که و وایو په دښت کې اور بل دئ . یا پر دښت اور بل دئ . دا دواړې سمې جوملې دي که و وایو په مځکه کې یې کوکنار کرلي دي . دا سمه جومله ده . همدغه راز، دا جومله هم هیڅ بدي او غلطي نه لري، چې و وایو : پلاني پر مځکه اوبه وپاشلې . په دې جوملو کې یوازې د حدودو او موقعیت توپیر سته . که چیرې یو شی په بل شي کې اینښوول سوی وي، نو په دې وخت کې باید د ظرف له پاره هرومرو � په � استعمال سي نه � پر � ؛ لکه په جیب کې، په جعبه کې، په کور کې، په باغ کې، په موټړ کې او داسې نور . په داسې حالاتو کې تل له � په � سره ظرفي � کې � یا � کښې � کارېږي . په بله وینا، هر چیرې، چې ظرفي � ی � راغلې وي، هلته د � پر � ادات نه سي راتلای . که یو شی په بل شي کې نه وي دننه؛ بلکې په سربېرن ډول د هغه پر څنډو یا یوې برخې پروت وي، نو د داسې شي د موقعیت یا ځای ځایګې له پاره باید � پر � استعمال سي نه � په �؛ لکه د مېز پر ژۍ، د کتاب پر څنډه، د سیند پر غاړه، د کندهار - کابل پر لویه لاره او داسې نور . په انګرېزي کې هم کټ مټ همدا قاعده باب ده؛ مثلاً په هرځای یا شي کې د بل شي د ظرفیت او موقعیت له پاره وایي� in the pocket � : ، in the � car ، � in the garden � ،� in the house � ،�in the drawer �؛ خو پر یوه شي باندې د بل شي د سربېرن اینښوولو له پاره د � on � او � over � ټکی کـــــــاروي؛ لــــــکه He lives over the � mountain. �،

� on Kabul - Kandahar ،� on the bank of the river.� ،� over the phone. They chat � A Practical English Grammer او داسې نور�flags waved above/over our heads. � ،highway. � 98-99.) , A. J. Thomson, & A. V. Martinet (

د زماني ظرفونو له پاره هم دغه قاعده په پام کې نیوله کیږي . که کومه پېښه په یوه ټاکلې زماني موده (پېړۍ، کال، موسم، میاشت، هفته، ورځ) کې وسي، د هغو له پاره � په � کاروو نه � پر �؛ د مثال په ډول وایو : � په یویشتمه پېړۍ کې �، � په ۱۳۸۰ کال کې �، � په ژمي کې �، � په برات کې �، په � تېره اوونۍ یا تېره هفته کې �، � په دوشنبه �، � په جمعه � او داسې نور ؛ خو د ساعت له پاره د � په � پر ځای د � پر � ټکی غوره بلل سوی دئ؛ لکه چې وایو : � د سهار پر اتو بجو �، � د شپې پر یولسو بجو � او داسې نور؛ خوکله چې په ظرفي ډول د ساعتونو یادونه کیږي، بیا هم د � په � او � کې � د یو ځای والي قاعده تطبقیږي؛ لکه � په درو ساعتوکې �، � په لسو ساعتوکې � . دلته داسې نسو ویلای : � پر درو ساعتو کې �، � پر لسو ساعتوکې � او داسې نور.

د پښتو په مدونه شاعرۍ کې هم کله کله د � په � او � پر � تر منځ ګډوډۍ لیدلې کیږي . داسې التباسونه او ګډوډۍ ښایي تر ډېره حده، د خطي نسخو د کاتبانو او ناسخانو د لاس وهنو یا تېروتنو له امله وي؛ خو دا ګومان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم باید له پامه لیري نه سي، چي کېدای سي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د دغو اداتو په اړه د توپیرونو او رنګارنګۍ پر بنسټ، د پښتو ژبي دیواني ادب ته لاره موندلې وي .

د پښتو ادب د زیاترو پخوانیيو متنونو په چاپي نسخو کي پر ځینو مانوي (معنوي) ټکو سربېره د لیکدود مسأله هم د متن سموونکو، دشخصي ذوق او انګېرني ، فکري تمایلاتو او لهجه يي ځانګړتیاوو په خاطر، بشپړ اتبار او اصالت نه لري، نو ځکه دلته د پښتو ادب د عارف شاعر - علي محمد مخلص (تر ۱۰٦۹ ق پوري په یقیني توګه ژوندی) دپښتو دیوان له یوازنۍ او یکړي خطي نسخې څخه څو بیتونه وړاندي کوو، چي د � په � او � پر � ټکي يې په ځینو بولګو کي سم او په ځینو کي ناسم دي:

د علي محمد مخلص دغزلي په یوه بیت کي راغلي دي :

چه دعِلم چراغ نلري پر زړه کښي

دجاهل کس به په کومي وینا ویاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

د دې بیت په لومړۍ میسره کي د ظرفي حالت (زړه ظرف او عِلم يې مظروف دئ) له پاره د � پر زړه کښي � تر کیب لیکل سوی دئ، چي سمه بڼه يې � په زړه کښي دئ � . په دوهمه میسره کي، د وینا له پاره، چي دلته دآلې یا وسیلې) په انګرېزي کي (instrument دنده اجرا کوي، په سمه توګه د � په � ادات کار سوی دئ نه � پر � . شاعر � په کومي وینا � وایي نه � پر کومي وینا � چي دا کار د پښتو د لوېدیزي (لوېدیځي) لهجې له اوسني ګړدود سره بشپړ سمون لري.

نوس، شیطان غله يې و وزي له درونه

چه پر زړه کښي يې د ذکر چراغ بل شي

***

په یوه بل بیت کي وایي:

په هغه بهار څوک څه لره هوس که

چه په مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد د دیوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو د مخلص د دیوان دخطي نسخې په دې بیت کي هم د � بهار � او � مخه � له پاره د � په � ټکی راغلئ دئ؛ چي د پښتو له اوسنۍ لوېدیزي لهجې سره یوه بڼه لري . شاعر نه وایي، چي : پر هغه بهار څوک څه لره هوس که - چه پر مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکي وايي:

په هغه بهار څوک څه لره هوس که

چه په مخه يې غارمه د سخت اهاړ وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د علي محمد مخلص په عرفاني کلام کې، د � په � او � پر � د اداتو ځيني نوري بولګې :

د زړه غوږ که دي شنوا شي و به واروې!

په هر ني کښي د يوه نايي آواز شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

په دوهم نيم بيت کې � نی � ظرف او � نايي � مظروف دئ؛ له دې امله يې بيا هم د هغه له پاره د � په � ادات کار کړی دئ نه � پر . �

هر زنده يې د نَفَس په مهار ونيو

ښه مولا مانند سروان زنده بصير دئ (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د مخکني بيت په لومړۍ ميسره کې، مهار د نَفَس د نيولو آله ده؛ نو ځکه يې د � په � ادات ورته استعمال کړی دئ نه � پر.�

چه پر نوس فتحه يې بيامنده يقين کړه!

هغه کس به په دوه کَوْنه کښي منصور وي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتني بيت په لومړۍ ميسره کې د يوه شي په وړاندي د بل شي د موقعيت له پاره ،په سم ډول � پر � او په دوهمه ميسره کې د � په دوه کَوْنه کښي � ظرفي حالت له پاره بيا هم د اوسنۍ سمي قاعدې له مخې د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر . �

خو په يوه بله ميسره کې د مخکنۍ قاعدې پر خلاف، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ادات کاروي؛ په داسي حال کې، چي سمه بڼه يې � په � دئ نه � پر . �

د مخلص کلام دئ، چي وايي:

هر چه پټ شي پر زمين کښي

سمه بڼه يې داسي ده:

هر چه پټ شي په زمين کښي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه � پر � د سربېرن شي له پاره راځي؛ او يو شي هغه مهال پټېږي، چي د بل شي له خوا پوښل سي . په مځکه کي يو شي هغه وخت پټېږي، چي په کي ښخ يا وپوښل سي، نه داچي د مځکي پر مخ پروت وي .

ځيني ځايونه، له ظرفي � کښي � سره د � پر � ټکی کاروي؛ مثلاً وايي:

. . .پر زړه کښي

په داسي حال کي، چي له ظرفي کښي سره د � پر � توري کارول، د وتلي او منلي عارف شاعر، علي محمد مخلص، له مخکنييو شعري نظايرو سره ښکاره تضاد لري .

د علي محمد مخلص په دغو بيتونو کي هم د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي ليدله کيږي:

څوک پر زر و سيم مين څوک په اسپانو

ځني نشي په خوراک د ګوشت، اثمار سپر (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

لکه څنګه چي ګورو، په لومړۍ ميسره کي له قاعدې سره سم د � زر و سيم � له پاره � پر � او د همدې ميسرې په پای کي د قاعدې پر خلاف، د اسپـــانو له پـــاره � په � کارسوی دئ، حال دا چي د ګرامر له اړخه زر و سيم او اسپان دواړه مفعولي حالت لري . د پورتنۍ ميسرې په دوهم نيم بيت کي خوراک ته له قاعدې سره سم د � په � ادات کارسوی دئ نه � پر � . شاعر نه وايي ، چي : ځني نشي پر خوراک د ګوشت، اثمار سپر .

په جهان به پېښ ظلمت شي

چه نور پټ د ولايت شي

په جهان به برغو پو که

پر عالَم به قيامت شي (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه .)

د پورتنۍ څلوريځي په لومړۍ ميسره کي د جهان له پاره د قاعدې پر خلاف � په � ؛ خو په وروستۍ ميسره کي د عالَم له پاره له قاعدې سره سم � پر � استعمال سوی دئ، چي دا کار هم د � په � او � پر � تر منځ د ګډوډۍ يوه بله بولګه ده . دا کار ښايي د مخلص د ديوان د کاتب يا ناسخ تېروتنه وي؛ او يا هم پر علي محمد مخلص باندي د خپلي مورنۍ او پلر نۍ لهجې ګډه اغېزه وګڼله سي (د مخلص مور په تيراه کي د روښاني طريقت د مشهور خليفه - درويش دادو دولتزي خدايدادخېل - لور وه؛ او پلار يې - ابوبکر کندهاری - د شال يا اوسنۍ کوټي اوسېدونکی کاسۍ پښتون ؤ، چي هغه مهال د لوی کندهار يوه برخه وه) ځکه په پورتنيو بيتونو کي د � په � او � پر � تر منځ ګډوډي د پښتنو په مختلفو لهجو کي د ژبنيو جوړښتونو د بېلابېلو وريانټونو يوه انکار نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منونکې نمونه ده . په ژبه کې د کليمو د جلا جلا ورياتټونو دود له ډېرو پخوا زمانو څخه تر اوسه روان دئ . اوس هم ځيني ليکوال مالوم، خوشال، مانا او داسي نور په اصلي عربي بڼه (معلوم، خوشحال، معنی) ليکي . د کليماتو په ږغونو او مخرجونو کي هم داډول توپيرونه خورا ډېر دي؛ مثلاً د پښتنو په بېلابېلو لهجو کي د يوه ټکي له پاره د زمور، زمير، زميگ ، زموگ او زمونگ . . . ورياتټونه د يادولو وړ دي .

خو د مخلص د پښتو ديوان د پوازنۍ خطي نسخې تر دقيقي او هر اړخيزي څېړني وروسته دا نتيجه اخيستل کيږي، چي د خطي نسخې په ليکدود کي، څو محدودو تېروتنو په غالب گومان د نسخې د کاتب له خوا لاره موندلې ده؛ ځکه د هغه د ديوان په ډېرو غزلو کي د � په � او � پر � تر منځ بېلوالی، د دې حقيقت ښکارندوی دئ، چي مخلص د دې د دوو اداتو تر منځ توپير په سم ډول پېژانده.

۴ � -له � که � تر � ؟

د پښتو په ځينو لهجو کي د � له � او � تر � د اداتو تر منځ گډوډي او التباس ليدل کيږي؛ مثلاً ويل کيږي پلانی له ځانه تېر دئ . په پښتو کي د دوو نومونو يا دوو صفتونو د پر تله کولو له پاره اصلاً د � تر � ټکی کاريږي؛ خو په ځينو لهجو کي د � تر � پر ځای د � له � ټکی کاروي؛ د مثال په توگه وايي : احمد له محموده کوښښي دئ . د دې جوملې سمه او غوره بڼه دا ده : احمد تر محمود کوښښي دئ . دغه راز په دې دوو جوملو کي : � سور رنگ تر تور رنگ ښايسته دئ . � او � سور رنگ له توره رنگه ښايسته دئ . � لومړۍ جوملة د فصاحت او بلاغت له پلوه، خونده وره او غوره گڼله کيږي . په ځينو جوملو کي د � له � او � تر � ادات په گډه د ځای، وخت، وگړو او شيانو تر منځ د جلاوالي د څرگندولو له پاره کاريږي : له کابله تر کندهاره، له کلي تر ښاره، له احمده تر محموده، له مېزه تر چوکۍ، له سهاره تر ماښامه او داسي نور.

په دې جوملو کي � له � د دوو ځايونو، دوو کسانو، دوو زماني واټنونو، د دوو شيانو تر منځ د بېلوالي پيل؛ او � تر � يې وروستۍ پوله ښيي.

که په پورتنييو جوملو کي د � له � پر ځای د � د � ادات کار سي، بيا هم د جوملې مانا څرگنده ده؛ مثلاً د سهاره تر ماښامه، د کابله تر کندهاره . د پښتو ادب په بېلابېلو اثارو کي د دې ډول جوملو مثالونه او بولگې خورا ډېري دي.

د پښتو په ځينو لهجو کي د � له � پر ځای د � ته � ادات کاريږي؛ د مثال په توگه وايي : احمد ښار له تللئ دئ . احمد نن کور له نه راځي . کتاب مي د مېز خوا له ايښی دئ . په دې وروستۍ جوملة کي د � خواله � ټکی، چي په حقيقت کي د � خوا ته � بل ورياتټ دئ، د � خواله � له ټکي سره التباس مومي، چي د راز،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همرازی، پټو خبرو، راز ونیاز، غم شریکۍ او داسي نورو په مانا دئ . په داسي جوملو کي د � له � ادات له خپلي لومړنۍ مانا سره ګډوډي پیدا کوي . ښه به دا وي، چي داسي ووایو : احمد ښارته تللئ دئ . احمد نن کور ته نه راځي . کتاب مي د مېز خوا ته یا د مېز څنګ ته ایښی دئ او داسي نور.

لکه څنګه چي مو مخکي هم یادونه وکړه ، د پښتو په بېلابېلو لهجو کي د مختلفو ټکو د التباس او ګډوډۍ مسأله دلته نه ختمیږي . متأسفانه دا فهرست ډېر اوږد دئ؛ او د خورا اوږدې او مفصلې لیکني غوښتنه کوي . دلته په دې لنډ بیان کي د دې خبري یادونه ضروري ده، چي پښتنانه ژبپوهان، لیکوال او څېړونکي باید پر دغه راز التباسونو سربېره د � و � د بېلابېلو ډولونو (معدوله، معروف او مجهول) او د ځینو ټکو په پای کي د زورکي د التباس ستونزي ته هم جدي پام واړوي . دکوزي پښتونخوا له ځینو لیکوالو پرته، نورو پښتنو لیکوالو د دې دوو مشابه ټکو تر منځ توپیر نه دئ کړی:

زړه / əṛz / [د ز په سکون] دل، قلب، زړونه جمع.

زړه / /a ṛ a z[د ز په زورکي، خج پر دوهمه څپه] پخوانی، قدیمي، قبلي، تېره سوې، کهنه، ګذشته، زړې جمع.

په لیکلو کي د دې دوو ټکو د بېلولو له پاره دیوې کوچنۍ نخښي کاروَنه په اسانۍ سره دا التباس له منځه وړي .

دغه راز د � و � د درو ډولونو تر منځ په لیکلو کي هیڅ توپیر نسته . خوان(n ā x) ، کور(ork) ، سور(sur) ، ولایت (t aγā wal) ټول په یوه راز � و � کښل کیږي، حال داچي د فونولوژۍ له اړخه د � و � د دې ټولو ډولونو تر منځ لوی توپیرونه سته . په خوان(n ā x) کي � و � نه ویل کیږي (په خواست، خواهش، خویش او ډېرو نورو ټکو کي هم � و� همدا بڼه لري) ؛ په کور (ork)کي اوږد یا مجهول � و � او په سور (sur)کي لنډ یا معروف � و � کار سوی دئ . د � و � د دې ږغونو تر منځ ډېر توپیر سته ، باید په لیکنه کي یې بېلوالی وسي، چي د هر ډول ګډوډي او التباس مخه ونیول سي؛ او خلګ یې په ویلو کي له هیڅ ربړ او تکلیف سره مخامخ نه سي . لوی استاد - علامه حبیبي (۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت کي د هغه � و � یادونه هم کوي، چي په سر کي یې زورکی وي؛ لکه کټو(دېګلی)، ببو او داسي نور (حبیبي، پښتو ږغپوهنه یا فقه الصوت ، شل مقالې ۷، ۱۴۲ .)

ب) په پښتو کي ناوړه ترکیبونه

لکه څنګه چي مو مخکي یادونه وکړه، په پښتو کي د � سوچه کولو � او � معیاري کولو � لیونیو کوښښونو، زموږ ژبې ته د خورا ډېرو ناوړو او بې خونده ترکیبونو د را ننوتو لاره هواره کړې ده . دا ناوړه او بد ذوقه عبارتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازي په پښتو رنګ لړل سوي دي؛ خو په پښتو ادب او ولسي دودونو کي هيڅ ځای نه لري . له دې امله يې د پښتو ژبي د سپېڅلتيا او سوچه کولو پر ځای، په نورو ژبو پوري د دې لرغوني او سپېڅلي ژبي د تړلو خدمت کړی دئ . پښتو يې د ټکي په ټکي او بې خونده ترجمې په ژبه اړولې ده؛ او له خپلي اصلي پښتني روح څخه يې بې برخي کړې ده . پښتانه د داسي ککړو او جعل سوو ترکيبونو په ويلو او ليکلو سره هيڅکله احساس نه کوي، چي دخپلو پلرونو او مندو په ژبه خبري کوي . دلته د داسي نادوده ټکو، ترکيبونو او اصطلاحاتو ځيني بولګې وړاندي کوو، چي د پښتو ژبي ټول مينه وال يې په ځير سره وګوري؛ او په خپله قضاوت وکړي چي پښتو د ځينو کسانو په احساساتي او ليونيو ټوپونو سره نه سوچه کېدای سي؛ او نه هم د معيار مقام ته رسيږي.

-صورت نيولئ دئ

دا ناوړه ترکيب د پارسي ژبي د � صورت ګرفته � ټکی په ټکی ترجمه ده، چي په پښتو ژبه او ادب کي هيڅ ځای نه لري؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � درين بخش پيش رفت قابل توجه صورت ګرفته است . � يا � در زندګی ما تغيير بزرګ صورت ګرفته است . � که څوک په پښتو کي ووايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون صورت نيولئ دئ . � په حققيت کي يې ډېره ناوړه، بې خونده او بې مانا جومله ويلې ده. پښتانه دا جومله داسي وايي : � زموږ په ژوند کي ستر بدلون راغلئ دئ . � يا � زموږ په ژوند کي لوی بدلون پېښ سوی دئ . � صورت او د هغه نيول په پښتو محاورو کي ډېر پردی او نابابه ترکيب دئ . که څوک د سوچه پښتو د بابولو په هيله په خپلو خبرو او ليکنو کي د � صورت نيو لئ دئ � په شان ترکيبونه کاروي، په واقعيت کي يې پښتو د سوچه کولو پر ځای په پارسي ژبه او ګرامر پوري تړلې ده.

-جوړوي، تشکيل ميدهد

د � جوړوي � ټکی هم د پارسي ژبي د � تشکيل ميدهد � هو به هو ترجمه ده؛ مثلاً په پارسي کي وايي : � اين مبلغ بيست فيصد (يا درصد) مجموع کمک هارا تشکيل ميدهد . � يا � افزايش اخير در قيمت های اجناس، چهل فيصد معاشات کارمندان دولت را تشکيل ميدهد . � او داسي نور.

زموږ ځيني ژورنالستان او ليکوال دغه راز جوملې په دې ډول ترجمه کوي : � دغه پيسې د مرستو په سلو کي شل جوړوي . � يا � د شيانو په بيو کي وروستی زياتوالی، د د ولت د کارکوونکو د تنخاوو په سلو کي څلوېښت جوړوي . � او داسي نور .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د � تشکیل میدهد � تر کیب له پارسي ژبي او گرامر سره بې خونده نه ښکاري؛ خو د � جوړوي � په بڼه د هغه ترجمه، په پښتوکي هیڅ مانا او ښکلا نه لري . پښتانه په خپلو ورځنیو محاورو کي د داسي مفهومونو د بیانولو له پاره وايي : � دغه راشه، د مځکي د ټولو پیداوارو په سلو کي شلمه برخه ده . � یا � زموږ د بودجې په سلو کي اتیا بهرنۍ مرستي دي . � د � جوړوي � ترکیب په دغه راز جوملو کي هیڅ ځای او هیڅ مانا نه لري.

-دلته کي، هلته کي، په کوم کي چي ، څوک چي او داسي نور

د� دلته کي � � هلته کي � � په کوم کي چي � او داسي نورو په څېر ترکیبونه له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته راغلي دي . په هندي او اردو کي وايي : یهـاں پر) یهاپر(، وهاں پر (وهاپر)، � جهاں پر �، � جِس میں �، � جو � او داسي نور؛ خو پښتانه اصلاً په خپلو خبرو او مکالمو کي داسي ناوړه ترکیبونه نه لري . پښتانه د داسي اشاري ضمیرونو له پاره دلته، هلته، دوري، هوري، په هغه کي، په هغه کښي او داسي نور وايي . که څوک ووايي : � دلته کي جشن دئ . � په دې جومله کي له ورایه د بلي ژبي ناوړه او بې خونده اغېزه ښکاري . د دې جوملې سم، اسانه او لنډ ډول دا دئ، چي وویل سي : � دلته جشن دئ . � د � کي � ټکی له هندي او اردو ژبو څخه د ځینو پښتنو په لهجه ګډ سوی دئ؛ او په داسي جوملو کي یې ویلو او لیکلو ته هیڅ اړتیا نسته . لوستونکي گوري، چي د پښتو ډېر ساده او واضح عبارت څنګه د بلي ژبي د ناوړه اغېزې له امله ستونزمنه او کړکېچنه بڼه اخیستې ده . د دې پر ځای، چي ووایو : � دلته کي ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته کي ډېر دوکانونه دي . � � اردو ژبه ډېر لوی شاعران لري، په کوم کي چي علامه اقبال لاهوري هم شامل دئ . � یا � دا خواږه د هغو خلګو دي، کوم چي په بهر کي ناست دي . � ولي په خپله سوچه، ساده او خوږه پښتو دا جوملې داسي و نه وایو : � دلته ډېر پښتانه اوسیږي . �، � هلته ډېر دوکانونه دي . �، � اردو ژبه ډېر شاعران لري، چي په هغو کي یو علامه اقبال لاهوری دئ . � او � دا خواږه د بهر ناستو خلګو دي . � یا � دا خواږه د هغو خلګو دي، چي بهر ناست دي . � د � کوم � او � کي � ټکي په دغو جوملو کي زاید او بې خونده دي.

-پخلی کړی دئ

د ژبي ځیني اصطلاحات او محاورې په یوه کوچنۍ سیمه او لږو خلګو پوري اړه لري . د خپلي سیمي اصلي اوسېدونکي د دغه راز ترکیبونو په کارولو کي هیڅ ستونزه نه لري؛ خوکله چي د ژبي ټولو ویوونکو ته وړاندي سي، هر څوک یې په مانا نه پوهیږي؛نو ځکه یې کله کله په تېر وتني سره له نورو مفاهیمو سره ګډوي . د پخلي ټکی په دغه ترکیب کي همداسي بڼه لري، چي په ډېري اسانۍ د پخولو یا پخلي له کلیمو سره التباس پیدا کوي؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د دولت ویاند د دې خبري پخلئ کړی دئ . � ډېر کسان، له هغو څخه د پښتو د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېدېزي (لوېديځي) لهجې ويوونكي په دې خبره نه پوهيږي، چې د دولت وياند څنګه دخبرو پخلی کړی دئ . كه د دې تركيب پر ځای و ويل سي : � د دولت وياند دا خبري منلي دي . � له يوې خوا هر څوک په اسانۍ سره د جوملې په مانا او مقصد پوهيږي؛ او له بلي خوا د مانا له پلوه له نورو ټکو سره د ګډېدو او التباس ستونزه هم نه پېښوي . كه څوک د افغانستان په ختيز (ختيځ)؛ په تېره بيا لغمان کي و وايي : � حيوانان مي کورته را وستل . � د ا جومله د دوی په منځ کي چندان ستونزه نه پېښوي؛ خو كه دا جومله له غور څخه تر غزني، له تخار څخه تر کراچي پوري د پښتو د لوېديزي لهجې هر ويوونكي ته و ويل سي، نو هغوی هرو مرو دا فكر كوي، چې سړي به څاروي يا بوده ګان كور ته راوستي وي؛ ځكه د پښتو د لوېديزي لهجې ويوونكي د � حيوان � ټکی د څاروي په مانا استعمالوي . په دې لهجه کي هيڅکله کوچني يا واړه ته � حيوان � نه ويل کيږي. . .

په دې ډول ګورو، چې د � حيوان � دکليمې مفهوم د سيمي په بدلېدو سره، مځکه او اسمان توپير مومي . داسي كليمې، تركيبونه او اصطلاحات هم خورا ډېر دي، چې د پښتو د لوېديزي لهجې ټول ويوونکي په خورا اسانۍ په پوهيږي؛ خو د نورو لهجو ويوونکي يې په مانا ښه نه پوهېږي . د همدې استدلال پر بنسټ بايد د پښتو ژبې د ټولو لهجو لغوي او ادبي پانګي په بېلابېلو قاموسونو او كتابونو کي د لوستونكو استفادې ته وړاندي سي . په دې كار سره له يوې خوا د پښتو ژبې او فرهنګ ډېري ارزښتناکي پانګي خوندي كيږي؛ او له بلي خوا د پښتو د ټولو لهجو ويوونكي د خپلي پراخي او شتمني ژبې له راز راز لغوي، ادبي او علمي زېرمو سره بشپړه اشنايي مومي . د دغه راز فرهنګونو او کتابونو تر خپرېدو او تعميم مخكي بايد د چاپ او خپرواي په ټولو وسيلو کي د داسي ټكو او تركيبونو له کارَوَني ډډه وسي، چې د بېلابېلو لهجو ويوونكو ته د مانا د پوهېدو په برخه کي ستونزي او سرخوږی پيدا كوي . د ژبپوه، اديب، شاعر، ژورناليست، ليكوال او نورو پوهو خلګو خو دا مسلكي وجيبه او رسالت دئ، چې په خبرو او ليكنو کي د فصاحت او بلاغت اړخونو ته په ژوره توګه پام واړوي.

-ترينګلي حالات

په دې ورځو کي له راديو، تلويزيون او نورو ډله ييزو وسيلو څخه دا خبره خورا ډېره اورېدله كيږي، چې وايي : � په پلانۍ سيمه کي حالات ترينګلي دي . � مالوميږي، چې زموږ ځيني ښاغلي ژورنالستان او ليکوال د � ترينګلي � پښتو لغت د خړپړ، خراب، ناارامه ، كړكېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم كاروي . اوس نو راسئ وګورو، چې ريشتيا هم د پښتو ژبې لغتو پوهانو هم دا كليمه د خړپړ، خراب، ناارامه ، كړكېچن، ګډوډ او داسي نورو په مانا راوړي ده كه يا ؟ د � ترينګلي � ټکی د ښاغلي لعل محمد كاكړ او لوی استاد- علامه عبدالحی حبيبي(۱۲۸۹ش/ ۱۹۱۰م � ۱۳٦۳ ش/ ۱۹۸۴م) په � سپېڅلي پښتو� (۷۸) کي د تريو تندي، تريو مخي په مانا وو راغلئ دئ . په پښتو - پښتو تشريحي قاموس (۱: ٦۷٦) کي، د � سپېڅلي پښتو � پر يادو سوو ماناوو سربېره د بدمزاجه،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدخويه، مرچکي، خوشکتي، بخيل، خړوس، سخت، چړوس ماناوي هم ور زياتي سوي دي . داسي برېښي، چي په پښتو - پښتو تشريحي قاموس کي د پښتو له لرغونو اثارو څخه رانيولې بيا تر بېلابېلو لهجو او محاورو پوري، د � ترينګلي � ګرده ماناوي را ټولي سوي دي؛ خو په دې لغوي او مجازي ماناوو کي د خرابۍ، ويجاړتيا، ګډوډۍ، بې ثباتۍ، بد امنۍ، نارامۍ، اړودوړ، اله ګولي او داسي نورو هيڅ نښه نښانه نه تر سترګو کيږي .

تر کومه ځايه، چي زه پوهېږم د � ترينګلي � ټکی د پښتو ژبي د لوېديزي لهجې په محاورو کي له ډېرو زمانو څخه جال دئ؛ او خلګ يې له ټولو ماناوو سره پوره اشنا دي؛ مګر د دې لهجې په محاورو کي هم دا کليمه د تريوتندي (عبوس)، بړوس (د خوشاله او خنده رويه ضد)، بخيل، سخت، اسي، شوم، وړي، بخيل، خسيس، چړوس، بې مروته او داسي نورو په مانا کاريږي.

سړی نه پوهيږي، چي د خړپړ، خراب، نارامه ، کړکېچن، ګډوډ او داسي نورو په مفهوم د � ترينګلي � دا نوې مانا له کومه را پيداسوه ؟ ! مالوميږي، چي د � تر ينګلي � له پاره دا نوی مفهوم بې څېړني او پلټني، له ځانه وضعه سوی دئ . کلاتيان، کندهاريان، روزګانيان، هلمنديان، فراهيان، هراتي او غوري پښتنانه، د افغانستان په شمالي سيمو کي ځيني مېشت پښتانه، د جنوبي پښتونخوا ټول پښتانه اوسېدونکي په خپلو محاورو کي وايي : � پلانی ډېر ترينګلی سړی دئ . � يا د چا په اړه وايي : � دا تر ينګلی مخ دې (دي يې) پرته سي . � که تر دې هم په څرګندو او روښانو ټکو کي ووايو : د � ترينګلي � صفت يوازي د انسانانو له پاره کاريږي ، نه د پېښو، حالاتو او شيانو له پاره .

په پښتوکي د اوضاع د خرابۍ مفهوم، په خورا ډېرو ډولونو افاده کېدای سي . پر داسي ژورناليستانو او ليکوالو چا ابښي دي، چي يا د عامو او مروَجو، ټکوپر ځای بې خونده نوي ترکيبونه جوړ کړي؛ يا د همدې � ترينګلي � په څېر د پښتو ځيني لرغوني کليمې، عبارتونه او اصطلاحات په ناسمو ځايونو کي استعمال کړي . شک نسته، چي بېلابېلي کليمې د وخت په تېرېدو سره نوي ماناوي مومي؛ خو دا نوي ماناوي او مفهومونه هيڅکله په ناڅاپي او تصادفي توګه نه وي پيدا سوي . لکه څنګه چي هيڅوک په تلتلک کي د غازي او شهيد مقام ته نه سي رسېدای . د کليمو او اصطلاحاتو د هري نوي مانا او مفهوم تر شا هم لويي کيسې پرتې وي . بې هيڅ پېښې او دلايلو له ځانه لغتونو ته نوي ماناوي او مفهومونه تراشل هيڅ جواز نه لري . تاسي وګورئ د پارسي ژبي نامتو ژبپوه او څېړونکي، ډاکټر محمد معين، په خپل پارسي فرهنګ (فرهنګ فارسی معين)کي د� پيشنهاده � او � پيشنهاد � د کليمو د بېلابېلو ماناوو له پاره د دې ژبي دغه ټول معتبر او مشهور اثار د سند په توګه وړاندي کړي دي:

ديوان خاقانی سجستانی، کليات سعدی، فارسنامۀ ابن البلخی، تحفة العراقين، معارف، طرب المجالس، مجموعۀ اشعۀ اللمعات ، فيـــــه مافيـــه او داسي نور (معين ۱: ۹۳۵- ۹۳۶).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر رياست لاندي، تر مشرۍ لاندي

په انگرېزي ژبه کي داسي ترکيبونه خورا ډېر دي، چي د لانــدي (under) له تــــــکي سره پـــــه گــــــډه کـــــاريږي؛ لــــــکه� under his leadership � : ، � under current rules and regulations �، � under Immigration Act 1906 �او داسي نور . په پارسي کي يې دا جوملې داسي ترجمه کړي دي : � تحت رهبری او �، طبق قواعدو مقررات کنونی �، � تحت قانون ۱۹۰٦ مهاجرت � . دلته زموږ د پارسي ژباړي له ښه والي او بدوالي سره هيڅ اړه او مانده نسته . غواړو په پښتو کي، د دغو ترکيبونو د سمي او معقولي بڼې په باره کي څو لنډي خبري وکوو .

ټول پښتانه ژبپوهان او څېړونکي ښه پوهېږي، چي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو کي د اسي نه وايي : � د پلاني تر رياست يا مشرۍ لاندي غونډه وسوه �؛ بلکي وايي، چي د پلاني په مشرۍ غونډه وسوه . په دغه راز جوملو کي، د � لاندي � ټکی په هيڅ ډول د پښتو ژبي او ادب له روحيې سره سمون نه لري . په پارسي کي وايي : � من تحت رياست فلانی کار می کنم . � په پښتو کي هيڅکله داسي نه وايي، چي � زه د پلاني تر رياست يا مشرۍ لاندي کار کوم . � په پښتو کي دا خبره په دې ډول وايي : � پلانی زما مشر دئ . � يا � زه د پلانی په مشرۍ کار کوم . � په پښتو کي د داسي مقصدونو له پاره د � لاندي � او � باندي � ټکي نه ويل کيږي . که څوک د پارسي په شان همدا خبري ټکي په ټکي پښتو ته واړوي، نو يې په حقيقت کي پښتو ژبه د انگرېزي او پارسي ژبو پر گرامر او ژبنييو جوړښتونو برابره کړې ده؛ په داسي حال کي، چي موږ په خپله سپېځلې او پراخه ژبه کي تر دې اسانه، ساده او په زړه پوري ترکيبونه لرو . زموږ خبري او ليکني بايد د پښتو د اصلي ويوونکي تومنه او جوهر ولري . په بله وينا، زموږ د وينگ او کښنگ ژبه بايد د هغه پردو وگړو غوندي نه وي، چي پښتو يې په نيمگړي ډول زده کړې وي؛ د جوملې سر يې د پښتو گرامر له اصولو سره سم؛ خو پای يې د بلي ژبي پر قواعدو ولاړ وي . د هري ژبي د اصلي ويوونکي په خبرو او محاورو کي بايد د هغې ژبي سپېڅلتيا، خوند او خوږوالی له ورايه څرگند وي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-پلانی شی موجود دئ یا پلانی څیز شتون لري

دا دوه ترکیبونه هم د پردو ترکیبونو د ډکي په ډکي ژباړي یو بله ناوړه بولګه ده؛ د مثال په توګه په پارسي کي وايي : � این مشکل از گذشته ها موجود است . � پښتانه په خپلو اصیلو او سپېڅلو خبرو اترو کي د دې مفهوم د بیان له پاره وايي : � دا ستونزه یا ربړه له ډېره وخته سته . � ، � دا مشکل پخوا هم ؤ � یا � دا ستونزه وړاندي هم وه � او داسي نور . زموږ ځیني ژورنالیستان او لیکوال، په ناپوهۍ سره، زموږ اسانه او خوږه پښتو د پارسي ژبي پرګرامري قواعدو برابروي؛ او وايي : � دا ستونزه له پخوا څخه شتون لري . � یا � دا ستونزه له پخوا څخه موجوده وه . � په دغو ناسمو جوملو کي د � شتون � او � موجودیت � ډکو ته هیڅ اړتیا نسته؛ ځکه هم جومله اوږدوي؛ او هم یې د اصیلي پښتو له نرخه د باندي باسي.

-د دې مسألې پر سر یا د دې پر سر

په دې وروستیيو کلونو کي بیا هم د پارسي ژبي د ځینو ترکیبونو؛ لکه � بحث بر سر اینست � یا � مسأله بر سر اینست � او داسي نورو په پیروي، په پښتوکي هم ځیني ناوړه او بد ذوقه ترکیبونه جوړ سوي دي، چي د پښتنو په ورځنیيو محاورو کي هیڅکله نه ویل کیږي . زه نه پوهیږم، چي د کومي سیمي پښتانه وايي : � بحث یا خبري د دې پر سر دي . � یا � مسأله د دې پر سر ده . � پښتانه خو په لنډه، ساده او اسانه بڼه وايي : � خبره دا ده . . . � ، � مسأله دا ده . . . � یا پوښتنه دا ده . . . � د � دې پر سر � ترکیب، چي د پارسي ژبي د � بر سر � هو به هو ترجمه ده، په پښتو کي بېخي بې خونده، بې مانا او پوچ ښکاري . زموږ خورا ډېر ژورنالیستان او لیکوال د داسي ترکیبونو په کارولو سره په پټو سترګو، د پښتو شمزۍ ماتوي . داسي ترکیبونه زموږ ژبه ډېره ورانوي . بې شکه په خبرو یا لیکنو کي له اړتیا سره سم د یونیم پارسي، عربي، هندي یا اروپايي ډکو کارول هیڅ عیب او بدي نه لري؛ خو که د نورو ژبو ناوړه ترکیبونه او اصطلاحات په ناوړه بڼه زموږ ژبي او ادب ته لاره و مومي؛ او بیا د هري راډیو، تلویزیون، ورځپاڼو او نورو ډله ییزو اطلاعاتي وسیلو له لاري د خلګو په غوږونو کي په زرونو واره پو سي، په پای کي زموږ د سپېڅلو ډکو، ولسي ترکیبونو او منلو محاورو ژوند له سختو خنډونو او کړواوونو سره مخامخ کوي.

-پر لاره اچولئ یا پر لاره اچولي دي

په انګرېزي کي د نوي کار، نوي پروژې یا نوي مأموریت د پیل کولو پر مهال، زیاتره د � launch � ډکی کاروي . د پارسي ژبي ژباړونکو هغه د � راه انداختن � په ډکو سره ترجمه کړی دئ؛ مثلاً وايي : � نیروهایی امریکایی حملات تازه براه انداخته اند . � پښتو ژباړونکي هغه داسي ترجمه کړ : � امریکايي پوځیانو نوي بریدونه په لاره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اچولي دي . � د داسي ترکيبونو په اروېدو سره د سړي پښتورګي له خندا چوي . سړی اريانيږي، چي � پر لاره اچول � ياني څه؟ ايا حملې يا بريدونه هم د قلم او کاغذ يا کوم بل شي په څېر پر لاره اچول کېدای سي ؟ د داسي جوملې په اروېدو سره دا پوښتنه را پيدا کيږي، چي که يرغلونه او بريدونه پر لاره نه وای اچول سوي، نو به چيري اچـــــــول کېـــده ؟ په اسمان کي ؟ په درياب کي ؟ په کندو او ډبونو کي ؟ يا نورو ځايونو کي ؟ دد غو پوښتنو جواب بيا هم دا دئ، چي موږ د پردو ژبو داسي ناوړه ترکيبونه او تعبيرونه په پټو سترګو خپلي ژبي ته ننباسو، چي په پښتو کي هيڅ مانا او مفهوم نه لري . پښتانه دا جومله، چي په تکليف او تصنع سره اوړده سوې ده، په داسي اسانه، لنډه او ساده ډول وايي : � امريکايي پوځيانو نوي بريدونه پيل کړي دي . � يا تر دې هم اسانه او لنډه : � امريکايي عسکرو نوي بريدونه کړي دي . � دا جوملې له � پيل � څخه هم ببخي روښانه او واضح ده؛ ځکه هر څه هغه مهال عملي بڼه مومي، چي په يوه زماني پړاو کي پيل سي . � بريدونه کړي دي � په خپله د پيل مفهوم ادا کوي . د همدې دلايلو له مخي بايد له هيڅ کار سره د � په لاره اچول � ترکيب ونه تړل سي . مظاهرې پر لاره اچول، اعتصابونه او مارشونه پر لاره اچول او داسي نور ټکي په ټکي ترجمه سوي ترکيبونه، په پښتو کي هيڅ مانا نه لري.

-ژوند له لاسه ورکول

نن سبا د ځينو ژورناليستانو او ليکوالو په خبرو او ريوټونو کي، دا ترکيب خورا ډېر اروو، چي وايي : � پلاني خپل ژوند له لاسه ورکړ . � يا � په پلانۍ پېښه کي څو کسانو خپل ژوند له لاسه ورکړ . � دا ناوړه او بد خونده ترکيب هم د پارسي ژبي له لاري پښتو ته لاره موندلې ده . حقيقت دا دئ، چي له خپلي ژبي او ادبه بې خبره خبريالانو او ليکوالو په لوی لاس دا خبره دونه اوږده کړې ده . زموږ خلګ په خپلو سپېڅلو او خوږو بيانونو کي هيڅکله نه وايي، چي پلاني ژوند له لاسه ورکړ؛ بلکې په لنډو ټکو کي وايي : � پلاني مړ سو . � يا � پلانی و مړ . � زه نه پوهېږم، چي ځيني کسان ولي يو اسانه او روښانه خبره، بې هيڅ دليله په دې ډول پېچلې او کږکېچنه بڼه وايي . زموږ د خلګو په ورځنيو خبرو او محاورو کي د تکلف او تصنع داسي بې ځايه استعارې ځای نه لري.

-پلانی پرکرښه دئ يا پلانی مضمون پر ليکه سو

په دې ورستيو کلونو کي، دوه نور داسي ترکيبونه په پښتو کي باب سوي دي، چي په هيڅ ګونه د دې ژبي له دود او دستور سره سمون نه لري . دا دوه ترکيبونه دواړه له انګرېزي ژبي څخه پارسي او پښتو ته راغلي دي . په انګرېزي کي د هغه چا له پاره، چي د تليفون په مرسته يا د تليفون له لاري خبري کوي د � on line � ترکيب استعمالوي؛ مثلاً وايي � He/ She is on line. � : که چيري ځيني مواد، په انټرنيټي ويبپاڼه (ويبسايټ) کي د لوستلو له پاره کښېښول سي (upload) ، نو په انګرېزي کي وايي، چي � so and so is on line. � پارسي ژباړونکو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسي انګرېزي جوملې د خپلې ژبې او ګرامري اصولو پر خلاف داسي ترجمه کړي دي : � فلانی روی خط است . � د پښتو ځينو پېښه ګرو ژباړونکو هم د پارسي ترجمانانو په څېر د کمپيوټر د نړۍ دا انګرېزي ترکيب داسي ژباړلئ دئ : � پلانی پر کرښه دئ . � يا پلانی پر ليکه دئ . � کله کله چا ته وايي : � ستاسي کرښه سمه نه ده . � او کله کله ليکي : � پلانی کتاب يا مجله پر ليکه سوه� .

لکه څنګه چي پوهېږو هره ژبه ځانته جلا صرفي او نحوي قواعد، بېلابېل اصطلاحات او محاورې لري . يو مفهوم په يوه ژبه کي په يوه بڼه او په بله ژبه کي په بل ډول بيانيږي . له همدې امله که انګرېزيان په داسي حالاتو کي د آن لاين (on line) عبارت کاروي، هيڅ ستونزه نسته؛ ځکه دا خبره په دې ژبه کي په دغه راز ويله کيږي؛ مګر په پښتو کي د دې ترکيب ټکي په ټکي ترجمه، پښتو لوستونکو او اروېدونکو ته موضوع سمه نه روښانه کوي . په پښتو کي بايد له چا سره د تليفوني خبرو پر مهال � د تليفون پر کرښه ياست . � يا � د تليفون پر ليکه ياست . � جوملو پر ځای داسي و ويل سي : � رږغ يا اواز مو اروېدل کيږي . � ، � رږغ دي راځي . �، � اواز مو راځي � او داسي نور . په پښتو کي حتا دا خبره هم سمه نه برېښي، چي وويل سي : � تاسي زموږ سره وصل ياست يا زموږ سره تړلي ياست . � ځکه که د تليفون له لاري خبري کوونکی کس ښځه وي، نو د داسي جوملو ويل خو د افغاني دود او دستور له مخي ډېره ناوړه مانا لري . دا خبره هم نه منطقي ده او نه هم په زړه پوري، چي څوک و وايي : � د تيلفون کرښه مو سمه يا روښانه نه ده . � د دې جوملې پر ځای اسانه او کره جومله بايد داسي وي : � اواز مو سم نه اروېدل کيږي . � يا � رږغ مو سم نه را ځي . � او داسي نور.

دغه رنګه پر ويبپاڼو د بېلابېلو موضوع ګانو د خپرولو له پاره دا جومله سمه نه برېښي، چي وايي : � پلانی کتاب پر ليکه سو . � د � پر ليکه سو � عبارت په هيڅ وجه پښتني روح او خټه نه لري . عام پښتانه نه پوهيږي، چي � ليکه � څه ده ؟ هغوی خو ليکه يا کرښه د يوه سيده يا مستقيم خط په مانا پېژني . د دې پر ځای دا بڼه غوره ده، چي و وايو : � پلانی اثر د انټرنيټ له لاري خپور سو . �، � پلانی اثر پر ويبپاڼه خپور سو . � يا � پلانی کتاب د انټرنيټ له لاري لوستلو ته چمتو سو . � که د� آن لاين � مفهوم په پښتو کي هم د انګرېزي ژبې د دود او بايدې له مخي وواېو، بيا نو په پښتو کي څه نه پاتيږي، نوم يې بايد ډېر ژر له پښتو څخه په کوم بل نوم واوړل سي . په هر پښتو ترکيب او هره پښتو جومله کي بايد د فصاحت او بلاغت اصول په پام کي ونيول سي . هر پردی ترکيب يا اصطلاح بايد په داسي بڼه وړاندې سي، چي زموږ خلګو ته اسانه، روان او خوږ و برېښي

-جګپوړي يا لوړ پوړي چارواکي

د انګرېزي ژبې په ورځنيو خبرونو کي د � high - ranking � عبارت خورا په پېخر کاريږي . په پارسي کي يې هغه په � بلند پايه يا بلند رتبه � ژباړلئ دئ . د پښتو پېښه ګرو ژباړونکو هم دا انګرېزي ترکيب په همدې بڼ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خونده او ناوړه بڼه ترجمه کړی دئ؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د پلانی هیواد جګپوړو چارواکـــو . . . � یـــــــا � د پلاني وزارت لوړ پوړو چارواکو � . . .

د � پوړ � کلیمه په پښتو- پښتو تشریحي قاموس کې، چې د پښتو ژبې تر ټولو عصري، علمي او بشپړ فرهنګ دئ د طبقې، مرتبې، منزل، صف او قطار په ماناوو راغلې ده (امرخېل، او نور . پښتو- پښتو تشریحي قاموس ۱: ۵۳۳).

زموږ خلګ هم په خپلو محاورو کې پوړ د منزل، چت، طبقې، پوښښ) په انګرېزي کې row, layer storey, floor, , tier, levelاو داسې نورو (په مانا استعمالوي . په انګرېزي کې د � high - ranking authority � ترکیب د هغه/ هغو چارواکي/ چارواکو مانا ورکوي، چې لوی او پراخ واک ولري . زموږ ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو دا عبارت هو به هو ژباړلئ دئ ؛ خو اصلي مانا يې پر خپل ځای پر ايښې ده . د جګپوړي یا لوړ پوړي په اروېدو سره د چا په ذهن کې د ودانۍ د پوښښونو یا طبقو مفـــــــــــــهوم پیـــــدا کیږي . د � پوړ � ټکی د انسان د جسمي یا فکري لوړوالي په مانا سم نه دئ . ښه به دا وي، چې د جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو پر ځای د لویو چارواکو، غټو چارواکو، سترو مامورینو، لویو کارکوونکو، لویو کاردارو او داسې نورو په شان ترکیبونه کار کړو، چې زموږ د ژبې له ځانګړتیاوو او دودونو سره پوره برابري لري . د لوی منصبدار، لوی مامور، غټ کاردار او داسې نورو په څېر ترکیبونه زموږ په خلګو کې د � جګپوړو یا لوړ پوړو چارواکو � تر جعل سوي او بې مانا عبارت، ډېر مأنوس او اشنا دي . د ژبپوه، لیکوال او ژورنالیست علمي او مسلکي رسالت هم دغه دئ، چې خلګو ته ګران او پېچلي ټکي اسانه کړي؛نه داچې په لوی لاس ستونزي او پېچومي را پورته کړي.

-دننه دننه یا دننه

زموږ د کښته پښتنو په لهجو کې له ډېرو وختو راهیسې؛ خو زموږ برو پښتنو په ځینو لهجو کې، پاکستان ته د اوږده اوترخه مهاجرت له کلونو څخه د � دننه دننه � په نامه یوه ناوړه او بې خونده ترکیب باب سوی دئ، چې اصلاً په هندي او اُردو ژبو کې استعمالیږي . دا ترکیب په هندي او اردو کې د � اندر اندر � په بڼه ویل کیږي، چې د زماني ظرفیت له اداتو څخه ګڼل کیږي؛ مثلاً په اردو کې وایي : � فلان کام دس دن کے اندر اندر ختم هوجائیگا . � یاني پلانۍ کار په لسو ورځو کې بشپړیږي . د ډیورینډ ترکرغېړني کرښې ها خوا زیاتره پښتانه او ځینې دا خوا پښتانه دا پردی ترکیب ټکی په ټکی ترجمه کوي؛ او داسې وایي : � پلانی کار په لسو ورځو کې دننه دننه بشپړیږي . � حال داچې د � اندر اندر � یا � دننه دننه � عبارت ته په اُردو او په پښتو کې هیڅ اړتیا نسته . اردو او پښتو جوملې دواړې، بې دې اضافي ټکو هم په بشپړ ډول مانا افاده کوي؛ د مثال په توګه که وویل سي : � فلان کام دس دن میں ختم هوجائیگا . � یا په پښتو کې : � پلانی کار به په لسو ورځو کې بشپړ سي . � له هره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخه سمي او مکملي جوملې دي؛ ځکه � دس دن میں � یا � په لسو ورځو کې � عبارتونو، د کار زماني حدود په سم او دقیق ډول روښانه کړي دي . په داسي جوملو کي د � دننه دننه � پر ځای د � دننه � ټکی هم اضافي او بې مانا دئ؛ د مثال په توګه په پښتو کي دا خبره سمه نه ده، چي ووايو : � پلانی کار په لسو ورځو کي دننه بشپړېږي . � اوس نو که د هندي او اُردو ژبو اصلي ویوونکي په دغه راز جوملو کي دا زاید ترکیب کاروي، خپله خوښه یې . ښايي هيڅوک يې بدی او بې خوندی ته پام هم و نه کړي؛ ځکه هره ژبه ځيني داسي ترکيبونه او عبارتونه لري، چي استعمال يې په هماغه ژبه کي بد نه ښکاري؛ خو په پښتو خبرو او محارو کي دا شان اضافي او بد ذوقه ترکيبونه هيڅ ښايست نه لري.

-پلانی . . . پاته سوی دئ

بل ناوړه ترکيب، چي له هندي او اُردو ژبو څخه پښتو ته لاره پيدا کړې ده، د � پاته سوی دئ � عبارت دئ، چي د هندي ژبي د � رهنا � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ؛ مثلاً په اردو کي وايي : � فلان آدمی چھ سال پارلیمنٹ / اسیمبلے کا مِمبر رهچکاهے . � د کوزي پښتونخوا وګړي همدا جومله داسي پښتو کوي : � پلانی شپږ کاله د پارلیمنټ / اسیمبلي مِمبر پاته شوی دئ . � د دې خوا ځيني پښتانه هم په ناپوهی سره دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان غړی پاته سوی دئ . � د � پاته سوي � ترکيب په پښتو کي سم او خونده ور نه برېښي . هغه پښتانه، چي ژبه يې د پردو له ناوړي اغېزي په امان وي، دا جومله داسي وايي : � پلانی شپږ کاله د پارلمان يا شورا غړی ؤ . �، � پلانی لس کاله په پوهنتون کي استاد ؤ . � يا � پلانی څو کاله د کابينې وزير ؤ . � د پښتو خوند، اساني او هونر په دې کي دئ، چي ډېري لويي پرېړې په يوه ټکي کي بيانوي . دلته هم ګورو، چي په مخکنيو درو پښتو جوملو کي د � ؤ � ټکی په يوازي سر د هندي او اردو ژبو د درو ټکو (پاته سوی دئ)جواب وايي .

که څوک په ژبه کي، د يوه معقول او منطقي دليل له مخي يو نيم پردي ټکي کاروي، دا څه لوی عيب او نه بخښوونکې ګونا نه ده؛ مثلاً که د کوزي خوا پښتانه د � ولسي جرګې � پر ځای د � قومي اسمبلي �، د � مشرانو جرګې � پر ځای د� سينيټ �، د � غړي � پر ځای د � مِمبر � ټکي استعمالوي، دا ډېره د اندېښنې وړ خبره نه ده (که څه هم بايد تر وسه وسه کوښښ وسي، چي تر اشد ضرورت ها خواپه پښتو کي د پردو ټکو جدي مخه ونيوله سي)؛ ځکه ټولي ژبي د ټولنيز ژوند د اړتياوو له امله، په يوه ډول د ډولونو د نورو ژبو کليمې، ترکيبونه او اصطلاحات اخلي . ځيني ټکي او ترکيبونه د يوه هيواد دملي ټرمينالوژي يوه برخه وي، چي د هغه هيواد په جغرافيايي حدودو کي يې د هري ژبي ويوونکي بايد په خوښی سره ومني . تر دې استثناً چي تېر سو که يو پردی ترکيب، په خپله اصلي يا ژباړل سوي بڼه، زموږ په ژبه کي د سليم ذوق، اسانی او سادګی د اصولو پر خلاف وي، نو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته باید د داسي ناوړه ترکیبونو جدي مخه ونیوله سي، چي پر پردي توب سربېره زموږ د ژبي اصـــــــــیل جوړښت ورانوي.

-تر سره سوی دئ

دا ناوړه ترکیب هم د � صورت نیولئ دئ � په شان، له پارسي څخه پښتو ته لاره موندلې ده . په پارسي کي وایي : � فلان امر توسط فلان شخص انجام یافـــته است . � ځینو پښتو ژباړونکو دا جومله داسي ژباړلې ده : � پلانی کار د پلاني کس له خوا تر سره سوی دئ . � یا � پلانی کار پلاني ترسره کړی دئ . � په دې دوو جوملو کي د � تر سره � ترکیب له پښتو ژبي او پښتني دود سره هیڅ سمون نه لري . زموږ خلګ وایي : � پلاني، هغه کار کړی دئ . � ، � هغه کار پلاني کړی دئ . �،� دا د پلاني کار دئ . � یا � دا د پلاني له لاسه دئ . � که څوک په دغه راز جوملو کي، د پارسي پر پله ګام ږدي او هرومرو په جومله کي د � تر سره � ترکیب ګډوي، نو ښایي دا پوښتنه ځني وسي چي ولي د � تر سره � پر ځای � تر پایه � نه وایي ؟ ځکه په پارسي کي هم د � انجام � یا � پایان � ټکی کار سوی دئ . په داسي حال کي، چي � سر � د پیل یا آغاز په مفهوم دئ.

حقیقت دادئ، چي دلته � تر سره � یا � تر پایه � دواړه پښتو ته د ناوړه ترجمې رنګ ورکوي؛ او له هر ډول پښتني جوهره یې بې برخي کوي . پښتو د زیاتره پردو ټکو او ترکیبونو پر ځای خپل سوچه، خواږه او اسانه ترکیبونه لري . د خپلو ساده، اسانه او په زړه پورو عبارتونو پر ځای د نورو ژبو د ناوړه ترکیبونو کاروَنه داسي مانا لري، لکه څوک چي له ورېښمین ټوکر سره د بورۍ یا کرباس ټوټه پیوندکړي؛ یا بالعکس د بورۍ یا کرباس له ټوټې سره د ورېښمین ټوکر یوه ټوټه وګندي . دا دواړي ټوټې د څرنګوالي له اړخه ډېر توپیر لري؛ نو ځکه ښنګ پر ښنګ نه ایسي .

-سرته رسولئ یا پای ته رسولئ دئ

د ناوړو ترکیبونو په لړ کي، نن سبا دوه نور داسي عبارتونه هم خورا ډېر کاریږي، چي د پښتو ژبي او ادب له سپېڅلي طبیعت سره سمون نه لري . دا دوه ترکیبونه هم له پارسي څخه پښتو ته راغلي دي؛ مثلاً په پارسي کي وایي : � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ انجام داده است . � یا � فلانی تحصیلاتش را در رشتهٔ تاریخ بسر رسانیده است . � ځینو پښتو ژورنالیستانو او لیکوالو د � انجام داده است � یا � بسر رسانیده است � پارسي ترکیبونه په پښتوکي د � پای ته رسولي دي � یا � سرته رسولي دي � په بنو ژباړلي دي . ځیني ژورنالیستان او لیکوال د� سرته رسول � او ځیني نور د � پای ته رسول � عبارت غوره ګڼي . حقیقت دا دئ، چي سر او پای د یوه جسم دوې مخالفي یا متضادي برخي دي . د یوه مقصد له پاره د دوو متضادو ټکو (سر او پای) کارول نه منطقاً سم برېښي؛ او نه هم په پښتو کي ژوري ریښي . ښه خودا ده، چــي و وایو : � پلاني په تاریخ کي زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، بشپړي کړي دي . � يا په لنډ ډول : � پلاني په تاريخ کي زده کړي، کړي دي . � په لومړۍ جومله کي د � بشپړ � ټکی له يوې خوا د سر او پای دواړو ماناوي افاده کوي؛ او له بلي خوا د پښتو ژبي له دود او دستور سره پوره برابري لري . د دغو دلايلو پر بنسټ، دا جوملې غوره او آن سمي نه دي، چي و وايو : � پلاني خپلي زده کړي تر سره کړي دي . � يا � پلاني خپلي زده کړي پای ته رسولي دي . � او داسي نور.

-پلانی جنايتکار ده، پلانی قاتل ده

له ځينو ژورناليستانو او ليکوالو څخه هم اروېدل کيږي، چي د نارينه (مذکر) فاعل له پاره د ښځينه فاعل صيغه کاروي، د مثال په ډول که ووايو، چي احمد ښوونکی ده . په حقيقت کي مو احمد (نارينه) په ښځه واړوه . بايد وويل سي : � احمد ښوونکی دئ . � د پښتو ګرامر له مخي، که د جوملې فاعل نارينه (مذکر) وي، بايد فعل هم نارينه بڼه ولري . ددې پر خلاف که د جوملې فاعل ښځينه (مؤنث) وي، نو د جوملې فعل هم بايد له فاعل سره سم ښځينه صيغه ولري . په دې ډول بايد تل ووايو : � پلانی جنايکار دئ . � يا � پلانی قاتل دئ . � ځکه د جوملې فاعل (د جنايت يا قتل کوونکی) نارينه دئ . بالعکس د � ده � فعل بايد له تل ښځينه (مؤنث) فاعل سره استعمال سي؛ لکه : � هوسۍ ښايسته ده . �، � غوا لنګه ده . � او داسي نور .

-دوه ورځي، دوه مياشتي، دوه ښځي، دوه رمې، دوه ورځپاڼي. . .

د پښتو په ځينو لهجو کي، له ښځينه نومونو سره د نارينه نومونو د جمعي صيغې کاروي، چي سم کار نه دئ؛ د مثال په توګه د � نجلۍ �، � کښتۍ �، � خونه � او داسي نورو ټکي ښځينه نومونه دي، چي د جمعي په حالت کي يې بايد هرومرو د ښځينه جمعي صيغه کار سي؛ لکه : دوې نجوني، دوې کښتۍ، درې خوني، دوې رمې او داسي نور . د � دوه � عدد بايد له نارينه نوم سره استعمال سي؛ لکه دوه سړي، دوه ښوونکي، دوه ډاکټران، دوه کورونه او داسي نور . د همدې قاعدې پر بنسټ، ، دوه ورځپاڼي، دوه جوملې، دوه ښځي، دوه مياشتي، دوه ورځي، دوه دقيقې، دوه ثانيې سم نه دي . سمه بڼه يې داسي ده : دوې ورځپاڼي،، دوې جوملې، دوې ښځي، دوې مياشتي، دوې ورځي، دوې دقيقې، دوې ثانيې او داسي نور.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-احمد زموږ خپلوان دئ، موږ غريبانان يو، ډېر خلق راغلئ دئ، په دې کتابتون کې ډېر ښکلي کتابونه شته دئ

د پښتو په ځينو لهجو کې، کله کله له يکړ (مفرد) نوم سره د جمعي صيغه راوړي، چي سم نه دئ؛ د مثال په ډول ويل کيږي : � احمد زموږ خپلوان دئ . � لکه څنګه چي ګورو د جوملې فاعل (احمد) يکړ يا مفرد دئ؛ خو د هغه له پاره د جمعي صيغه (خپلوان) کار سوې ده . د دې جوملې سمه بڼه داسي ده : � احمد زموږ خپل دئ . � کله کله د دې دود پر خلاف، په جوملې کي د جمعي له پاره د يکړ فاعل د فعل صيغه کاروي؛ لکه : � ډېر خلق راغلئ دئ . � لکه څنګه چي پوهېږو خلق يا خلګ/ خلک، جرګه، پوځ، لښکر، رمه، کميسيون، هيئت، بورډ او داسي نور هغه ډله ييز يا کولکټيفي نومونه دي، چي له خپل يوازيتوب سره سره، پر ډېرو کسانو دلالت کوي . د دغه راز نومونو له پاره بايد خامخا فعل د جمعي بڼه ولري؛ لکه : غونډې ته ډېر خلق (خلګ/ خلک) راغلي وه . � په دې ډول دا جوملې، چي وايي : � په دې دوکان کي ډېر څيزونه شته دئ . �، � په دې کتابتون کي ډېر ښکلي کتابونه شته دئ . � او داسي نور سمي نه دي . بايد په لنډه او اسانه بڼه وويل سي : � په دې دوکان کي ډېر څيزونه يا شيان سته . �، � په دې کتابتون کي ډېر ښکلي کتابونه سته . � ځيني وختونه د � جمع الجمع � صيغي هم په پښتو محارو او ليکنو کي تر سترګو کيږي؛ مثلاً وايي : � موږ غريبانان يو . � دلته د � غريبانان � ټکی دجمع الجمعي (هغه حالت، چي يو نوم دوه پلا جمع سوی وي) بڼه لري . د جوملې سمه بڼه بايد داسي وي : � موږ غريبان يو . � ځکه غريبان د غريب د جمعي حالت دئ؛ او دوهم ځل جمع کولو ته يې هيڅ اړتيا نسته.

-تر غور لاندي نيول، تر بحث لاندي نيول، تر محاکمې لاندي نيول، تر ازمايښت يا ازمويني لاندي نيول

دا او د دوی په شان نور ترکيبونه هم د پارسي متنونو د ترجمې په لړ کي، پښتو محاورو او ليکنو ته ننوتي دي . په پارسي کي وايي : � فلان مسأله را مورد غور و بررسی قرار می دهيم . � يا � فلان پيشنهاد را مورد بحث و مداقه قرار می دهيم . � دا چي دا پارسي جوملې څونه د پارسي ژبې له ورځنيو محاورو او مکالمو سره ورته والی لري، زموږ د دې ليکني موضوع نه ده؛ خو � تر غور لاندي نيول �، � تر بحث لاندي نيول � او داسي نور په هيڅ وجه پښتو روح نه لري . پښتانه په خپلو کلو او پټو کي دا جوملې داسي وايي : � پر پلانۍ خبره به غور وکوو/ وکړو . �، � پلانۍ خبره وڅېړو . � يا � په دې اړه به خبري وکوو/ وکړو . � او داسي نور . � تر محاکمې لاندي نيول �، � تر ازمايښت يا ازمويني لاندي نيول � او داسي نور ناوړه ترکيبونه هم د پښتو په اصيلو محاورو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي جال نه دي . دا پردي او بدذوقه ترکیبونه هم د بې خبره کسانو له خوا د پردو عبارتونو د ټکي په ټکي ترجمې له لاري پښتو ته راغلي دي . ځيني خو لا د � محاکمې � او � محکمې � تر منځ هم هیڅ توپیر نه کوي . په داسي حال کي، چي دا دوه بېل حقوقي اصطلاحات دي؛ او کاملاً جلا ماناوي لري . محاکمه / am a k āḥ u m ́/ (د میم په پېښ او د کاف په زْوَر) هغه عربي ټکی دئ، چي په محکمه کي یو پر بل باندي د دعوې کولو په مانا دئ، چي په انګرېزي کي یې � trial, hearing� اوپه ایراني پارسي کي یې � دادرسی � بولي (عمید ۳ : ۲۱۸۸)؛ خو محکمه / am a k ḥ a m ́/ (د میم په زْوَر) هغه حقوقي مؤسسه یا اداره ده، چي د خلګو د بېلابېلو دعوو یا شخړو په اړه پرېکړي کوي . په انګرېزي کي یې� court � ، په ایراني پارسي کي یې � دادګاه � او په ځینو هندي الاصله ژبو کي یې � عدالت � بولي . په دې ډول دا خبره سمه نه ده، چي وایي : � پلانی محکمه کیږي . � د دې جوملې سمه او دقیقه بڼه داسي ده : � پلانی محاکمه کیږي . � یاني د پلاني د تور په اړه حکم کیږي.

-تر پوښښ لاندي راغلئ دئ

ایرانیان او د هغو په پیروی زموږ پارسي ژبي ژورنالیستان او لیکوال ، اوس د تلویزیوني او رادیویي خپرونو په اړه، یو نوی ترکیب کاروي، چي د پښتو ژبي او ادب په سپېڅلي جوړښت کي هیڅ ځای نه لري . دا نوی ترکیب د� تحت پوشش قرار داده است � په ډول کاریږي؛ د مثال په توګه وایي : � تلویزیون آریانا، سه ولایت دیګر را تحت پوشش خود قرار داده است . � په پښتو کي زموږ پېښه ګر ژورنالیستان، ژباړونکي او لیکوال دا جومله ټکی په ټکی ژباړي؛ او داسي وایي : � آریانا تلویزیون، نور دري ولایتونه تر خپل پوښښ لاندي راوستي دي � .

په پښتو کي د � پوښښ � ټکی د چت، طبقې، منزل، پوړ او داسي نورو په مانا دئ؛ مثلاً پښتانه وایي : � د هغه ودانۍ پوښښ کمزوری دئ . � یا � دا ودانۍ لس پوښښه لري . �، چي په لومړۍ جومله کي د چت او په دوهمه جومله کي د پوړ، منزل یا طبقې) په انګرېزي کيstorey, stage, floor, tier, level row, layer , او داسي نورو (په مانا کار سوی دئ . د پښتو په دغه راز جوملوکي د � پوښښ � د ټکي کاروَنه، په ړندو سترګو د پارسي ژبي د سمو او ناسمو ترکیبونه پېښې دي . که مخکنۍ پارسي جومله په اسانه او روانه پښتو واړوو، داسي بڼه یې غوره ګڼله کیږي : � آریانا تلویزیون په نورو درو ولایتونو کي خپروني پیل کړي دي . � یا � د آریانا تلویزیون خپروني، اوس په نورو درو ولایتونو کي لیدلي کیږي . � ځکه دغه راز جوملې به هم د ویلو او مانا له اړخه اسانه وي؛ او هم به په هغو کي د بلي ژبي بې خونده او ناوړه اغېزه نه وي نغښتې.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-له پلاني ښخه ملاتړ کوو ، له پلاني ښخه ننګه کوو یا له پلاني سره ملاتړ/ دفاع کوو

دا څو بې خونده ترکیبونه هم له پارسي ښخه په پښتو ګډ سوي دي . په پارسي کي وايي : � از فلان شخص حمایت می کنیم . � یا از فلان کار دفاع می کنیم . � په دې ډول په پښتو کې : � له پلاني ښخه ملاتړ/ ننګه کوو . � یا � د پلاني کار دفاع کوو . � د پارسي ترکیبونو هو به هو ترجمه ده . ښه به داوي، چي ووايو : � د پلاني ملاتړ کوو. �، � د پلاني ننګه کوو . �، � د پلاني تر شا ولاړ یوو . �، د پلاني پر خوا یوو . �، د پلاني په پره کي یوو . �، � د پلاني دفاع کوو . � او داسي نور . د � ښخه � او � سره � ټکي له ملاتړ سره کاملاً اضافي دي؛ او دغو جوملو ته کورټ پردی رنګ ورکوي . د � ښخه � ټکی په ځینو نورو جوملو کي هم بې ځایه او اضافي بڼه لري؛ لکه : � له کابل ښخه تر کندهار پوري �، � له سهار ښخه تر ماښام پوري � که دا جوملې په دې ډول ولیکو : � د کابله / له کابله تر کندهاره � ، یا � د سهاره/ له سهاره تر ماښامه � نه د جوملې په مانا کي بدلون راځي؛ او نه هم بې ځایه اوږدیږي . په حقیقت کي لویه جومله په داسي کوچنۍ جومله اوښتې ده، چي هم ساده ده، هم اسانه.

-له علاج ښخه/ څنی عاجز دئ، له توان ښخه/ څنی وتلئ دئ

د مخکني ناوړه ترکیب په څېر، د ځینو لیکوالو او ژورنالیستانو په لیکلې پښتو کي، کله کله داسي جوملې تر سترګو کیږي، چي د ټکي په ټکي ترجمې رنګ او جوله له ورایه پکښي ښکاري؛ مثلاً ویل کیږي : � ډاکتر یې له علاج ښخه عاجز دئ .�، � پلانی کار یې له توان ښخه وتلئ دئ . � یا � پلانی له کور ښخه وتلئ دئ . � او داسي نور . د پښتو په ختیزه لهجه کي، زیاتره د � ښخه � پر ځای د � څنې � ټکي کاروي؛ او نوره ټوله جومله په هماغه بڼه وايي . په داسي جوملو کي د � ښخه � ترکیب د پارسي ژبي د � از � هو به هو ژباړه ده، چي له پښتو ژبي او پښتني جوهر سره هیڅ برابري نه لري؛ ځکه په پارسي کي وايي : � داکتر از علاجش عاجز است . �، � فلان کار از توانش بیرون است . � یا � فلانی از خانه برامده است � .

په پښتو کي د داسي جوملو له پاره د � ښخه � یا � څنې � ټکو ته هیڅ اړتیا نسته؛ د مثال په توګه که و ویل سي : � ډاکتر یې له علاجه عاجز دئ .� � طبیب یې علاج نه سي کولای . �، � د پلاني کار توان یا وس نه لري . �، � پلانی د کوره / له کور ه وتلئ دئ . � یا � پلانی په کور کي نسته . � او داسي نور ګرده داسي جوملي دي، چي د پښتو اصلي ویوونکي یې په خپلو خبرو او مکالمو کي وايي؛ او د بلي ژبي له هر ډول ناوړه اغېزې ښخه ژغورلي دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-تر معالجې یا درملني لاندي دئ

د مشهورو تېروتنو په لړ کي يو هم دا ترکيب دئ، چي له پارسي څخه پښتو راغلئ دئ . په پارسي کي ليکل کيږي : � فلانی تحت معالجه قرار دارد . � يا � فلانی تحت تداوی قرار دارد . � د دې جوملو پښتو بڼه کټ مټ د پارسي ترجمه ده . سړی نه پوهېږي، چي ولي بايد ناروغ هرومرو تر معالجې يا درملني لاندي وي؟ که څوک ووايي : � پلانی پر معالجه يا درملنه پروت دئ . � نو په جومله کي څه بې خوندي او ګډوډي راځي؟ لکه څنګه چي دا جومله د خلګو په محاورو کي جال نه ده، تر معالجې يا درملني لاندي خبره هم له منطق سره څنګ نه لګوي . زموږ عام خلګ خو په پښتو کي، د داسي مفهومونو د بيان له پاره په روښانه او څرګندو ټکو وايي : � پلانی علاج کوي . � يـــــــــا � پلانی دار درمل کوي . �، � پلانی دارو درمل خوري . � او داسي نور . د همدې دلايلو په رڼا کي، ټول هغه ترکيبونه په هيڅ ډول پښتني تومنه نه لري، چي د نورو ژبو په پيروي د لاندي او باندي په شان ټکي له ځانه سره زياتوي؛ مثلاً : تر مطالعې لاندي، تر څېړني لاندي، تر ارزوني لاندي، تر کتني لاندي او داسي نور .

-نوموړی

ځيني ليکوال او ژورناليستان د عربي ژبي د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، او د پارسي ژبي د � ياده شده �، � نامبرده � او داسي نورو په څېر کليمې په پښتو کي په � نوموړي � ترجمه کوي؛ مثلاً که څوک په پارسي کي ووايي : � شخص مزبور به جرمش اعتراف نمود . � نو په پښتو کي يې زموږ ځيني ژباړونکي داسي ترجمـــــــــه کـــــــــوي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � يا � نومړي خپل جرم ومانه � .

د پښتو په لرغونو ادبياتو کي، د � نوموړي � ټکی د نامتو، مشهور، نامدار، نوميالي، نومَوَر، نامي، يا هغه چا په مانا کارسوی دئ، چي په نېکو او ښو کارونو کي يې نوم وړی وي . د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده ستوري - علي محمد مخلص (تر ۱۰٦۹ ق پوري په باوري توګه ژوندی) په يوه بيت کي، د الله سبحانه و تعالی بې مثله ذات ته داسي خطاب کوي :

دا کتاب تا تمام کړی ته دانا، ګويا، نوموړی

زه مظهر د ستا د عِلم ته صاحب د عِلم و رأی يې! (د علي محمد مخلص د ديوان خطي نسخه)

په دې ډول د � نوموړي � ټکی د ياد سوي کس په مانا سم نه دئ . د � نوموړي � ناسمه مانا په حقيقت کي د � مزبور �، � مذکور �، � متذکره �، � ياده شده �، � نامبرده � او داسي نورو ژباړل سوی مفهوم دئ، چي په پښتو ژبه او ادب کي ځای نه لري . هيڅ پښتون په خپلو ولسي خبرو او محاورو کي نه وايي : � نوموړي پر خپل جرم اعتراف وکړ . � بلکي پښتانه د غايب مفرد شخص له پاره د هغه (که نارينه وي) يا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې (که ښځینه وي) ضمیرونه کاروي . یاني (یعني) وایي : � هغه یا هغې خپل جرم و مانه . � که غایب کسان د جمعي په حالت کې وي، د هغو له پاره په دې ډول د جمعي اشاري ضمیر کاروي : � هغوی خپل جرم ومانه . � په دې ډول گورو، چې په داسي جوملو کې د � هغه � یا � هغې � په استعمال سره د نوموړي (نوم + وړي)له اصلي او منلي مفهوم (نامتو، مشهور، نامدار،نامي ، نومیالي، نومَوَر) سره د هرډول مانوي (معنوي) التباس مخه نیوله کیږي.

-خاورو ته سپارل، بخاک سپردن

په پښتو کې د مړي د � خاورو ته سپارلو � اصطلاح هم له پارسي څخه راغلې ده. په پارسي کې عام خلگ اصلاً د دې مقصد له پاره زیاتره د � دفن � عربي تکی کاروي . که څوک سره له هغه هم، په پارسي کې د عربي � دفن � پر ځای د� بخاک سپردن � ټکي وایي، له دې خبري سره هیڅ مخالفت نسته؛ خو زموږ د کلو او بانډو پښتانه هیڅکه � خاورو ته سپارل � نه وایي . زموږ خلگ په لنډ او اسانه ډول وایي : � پلانی مو ښخ کئ /کړ . � د ښخولو ټکی تر خاورو سپارولو ډېر اسانه، ساده او منطقي دئ؛ ځکه هر مړی په حقیقت کې تر خاورو لاندي کیږي . د خاورو سپارولو مفهوم څرگند او روښانه نه دئ . � خاورو ته سپارل � یو مجازي مفهوم دئ . کېدای سي مړی یا بل شی پر مځکه یا خاورو پروت وي؛ خو ښخ سوی نه وي . داسي خاورو ته سپارل هیڅکله د ښخولو په مانا نه دئ . د ښخولو په سپېڅلې او سوچه پښتو ټکي کې هیڅ بدي نسته . باید پردی جعل سوی ټکی د ښخولو پر ځای و نه دروو.

-ټاکل او غوره کول

ځیني ژورنالستان او لیکوال، د ژبي د � سوچه کولو � په هیله هڅه کوي، چې د دوی په گومان د هري پردۍ کلیمې په وړاندي خپله موزونه یا ناموزونه پښتو کلیمه دود کړي . په دې کار کې کله کله د دوو نسبتاً بېلو مفهومونو له پاره هم یو ټکی کاروي؛ او په دې ډول د خپلي ژبي لمن تنگوي . له دغه ډول ټکو څخه یو هم د عربي ژبـــــي د � انتصـــاب � او � انتخاب � لغتونه دي . لکه څنگه چې پوهېږو � انتخاب � د چاڼ کولو، غوره کولو یا په سیاسي او حقوقي مفهوم د خلگو له منځه د یوه کار له پاره د چا د ټاکلو په مــــانــــا دئ (عمید ۱: ۲۸۰) . په انگرېزي کي د� انتخاب � له پاره د Choose � او � Elect ټکي کاریږي .

د � انتصاب � عربي ټکی د دربېدو، کارکولو، گومارلو، مقرر کولو یا منصوبولو په مفهوم دئ (عمید ۱: ۲۸۱) چې په انگرېزي کې هغه ته د � Appointment � ټکی کاروي . د دې د دوو ټکو په حقوقي مفهوم کې ډېر توپیر سته . موږ نسو کولای د پارلمان وکیل او یوه غیر انتخابي کس دواړو ته د � ټاکلو � ټکی استعمال کړو؛ ځکه د پارلمان وکیل اصولاً د خلگو له خوا غوره کیږي؛ او نور غېرانتخابي کارکوونکي لکه وزیر، معین، رییس، مدیر او نور د حکومت له خوا ټاکل کیږي . د دولتي او خصوصي کارکوونکو یا بل هر چاپه � ټاکنه � یا � ټاکلو � کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب یا غوره کولو حقوقي مانا نه ده نغښې، په بله ژبه د � ټاکلو � ټکی اصلاً دا خبره نسي بیانولای، چي د پام وړ کس د خلګو په رایه تر مقامه رسېدلئ دئ که د چارواکو په خوښه ؟ بالعکس د انتخاب او انصاب عربي ټکي له ورایه ښیي، چي ټاکل سوي کسان د خلګو له خوا غوره سوي دي که د چارواکو له خوا. په دې ډول که د دواړو له پاره د � ټاکلو � کلیمه کار کړو، په حقیقت کي مو د انتخاب (د خلګو له خوا په رایو غوره کول) او انتصاب (بې رایې اخیستني تعیین کول یا مقررکول) تر منځ هیڅ توپیر ونه کړ . حال دا چي، د دې دوو ټکو تر منځ په مانا کي لوی فرق سته . په دې ډول � د ټاکنو قانون �، � پلاني پر پلاني مقام وټاکل سو � او داسي نوري جوملې د لوستونکي او اورېدونکي په ذهن کي التباس او ګډوډي پیدا کوي . په دې کي هیڅ بدي نسته، چي موږ هم د انتخاباتو دخیله؛ خو ډېره پخوانۍ، مروجه او عامه کلیمه په خپله ژبه او ادبیاتو کي خوندي کړو . همدا اوس په عربي، پارسي، اردو او ځینو نورو ژبو کي د انتخاب او انتخاباتو ټکي په پراخه توګه کارېږي . موږ هم اړتیا نه لرو، چي په خلګو کي دا زړې او اشنا کلیمې د پردیتوب په ګونا و باسو؛ او پر ځای یې ستونزمن پښتو ټکي وړاندي کوو . د دې استدلال پر بنسټ دا عامه، اسانه او په زړه پوري ده، چي د ټاکنو د قانون پر ځای د � انتخاباتو قانون � او د ټاکنیزو مبارزو پر ځای انتخاباتي مبارزې/ منډې ترړې و وایو . د منتخب شخص له پاره � غوره سوی استازی � � انتخاب سوی استازی � یا په لنډ ډول � استازی � او د حکومتي واکمنانو له خوا ګومارل سوي کس/ کسانو ته د � ټاکل سوي/ ټاکل سوو � یا � ګومارل سوي/ ګومارل سوو � ترکیبونه استعمال کړو . دا ځکه چي انتخاب او انتصاب دوه بېل لغوي او حقوقي مفهومونه دي او باید سره ګډ نه سي.

-خلګ یې له ځانه سره وړي دي

ځیني ژورنالستان او لیکوال، په خپلو خبرو او لیکنو کي د � وړی � او � بېولئ � تر منځ توپیر نه کوي . څه موده مخکي مي د یوې مشهوري رادیو له پښتو خپروني څخه واورېدل، چي یوه خبریال یې په خپل رپوټ کي و ویل : � طالبانو درې کسان له ځانه سره وړي دي � .

د ځینو ژوندیو موجوداتو په تېره بیا انسانانو له پاره د � وړل � مصدر کارول، سم نه دئ . باید د � وړل � پر ځای د � بېول � له مصدر څخه کار واخیستل سي؛ او دا جوملې په دې ډول و ویل سي : � طالبانو درې کسان بېولي دي . � د � وړل � مصدر د بې روحه شیزونو له پاره کارېږي؛ لکه : � احمد کتابونه وړي دي . �

په پارسي کي زیاتره دځینو نومونو د بیان او روښانولو له پاره یو بل ټکی هم بدرګه کوي؛ لکه � یک میل تفنګ �، � یک عراده موتر �، � یـــک رأس ګوسفنـــد �، � یک حلقه چاه � ، � یک باب مکتب �، � یک پایه ماشین � او په لسګونو نور، چي د � میل �، � عراده �، � رأس � ، � حلقه �، � باب � ا و

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

� پایه � ټکي ټول زاید او اضافي دي . که وویل سي : � یک تفنگ �، � یک موتر �، � یک گوسفند �، � یک چاه �، � یک کتاب �، � یک ماشین � ، � یک مکتب � او داسي نور مفهوم په بشپړه توگـــه روښانه دئ . دا چي په پارسي کي ژورنالیستان او لیکوال څه وایي او څه لیکي، دلته زموږ د څېړني موضوع نه ده . هغه څه چي په پښتو کي باید په ټینګه پام پر وسي، د پښتو ټکو، ترکیبونو او اصطلاح ګانو پښتني ختّه او جوهر دئ . په دې مانا چي زموږ کلام باید کاملاً پښتني روح او پښتني تومنه ولري . خپلي جوملي باید په داسي ډول وړاندي کړو، چي زموږ عام خلگ یې په خپلو ورځنیو مکالمو او محاورو کي وایي . دا غوره گڼل کیږي، چي په پښتو کي تل په ساده او لنډ ډول و وایو : � یو توپک یا یو ټوپک �، � یو موټر �، � یو پسه �، � یو څا �، � یو کتاب �، � یو ماشین �، � یو کور �، � یو ښوونځی � او داسي نور . هغه څوک چي په پټو سترگو د پارسي پر پله پل ږدي؛ او وایي : � شل کرۍ ماینونه ونیول سوه �، � پلاني یوه پایه سټلایټ فون اخیستی دئ � یا � د کورنیو چارو وزارت څو عرادو موټرونو ته اړتیا لري � په حقیقت کي د پښتو د ملا تیر ماتوي .

د افغاني فرهنگ د معاصر پېر تر ټولو مخکښ او وتلی استاد - علامه عبدالحي حبیبي، له خپلو څرگندونو او تبصرو سره، په پښتو کي د ناوړو عبارتونو له ډلي څخه ځیني په دې ډول یاد کړي دي:

نقش پر غاړه لري . دا څنگه پښتو ده ؟

رول لوبوي : یعني څه؟ د ا د کوم ځای پښتو ده ؟

لوی استاد، علامه حبیبي، په پښتو ټکو کي د بې خونده او ناوړه ترکیبونو په ډله کي، د � نقش � د کلیمې په اړه داسي کاږي : � دا کلمه هم د ایران له مطبوعاتو څخه راغله، او اوس په دواړو ژبو [دری او پښتو] کي بې تحقیقه داخله سوه . � نقش بازی کرد � په � نقش ولوباوه � ترجمه سو یا مهم نقش لري، چي د � نقش مهم دارد � ترجمه ده . نقش، چي عربي کلمه ده، دغه معاني نه لري، او ناحقه په پښتو را گډه سوه . په پښتو کي باید و ویل سي : � لویه برخه یکي لري . � یا � لوی لاس پکي لري . � � در آن قضیه نقش مهمی بازی کرد � دا خو د اصلي ژبي تعبیر هم نه دئ، مگر په پښتو کي دغه مطلب بل راز اداکیږي : � هغه شخړه یې وشلوله . �، � پر هغي شخړي یې ډېره اغېزه وکړه . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳).

لکه څنگه چي د پښتو بابا - علامه حبیبي یادونه وکړه . ځیني د � نقش � عربي ټکی په پښتو کي د رول (role) په کلیمه ترجمه کوي، چي هغه په خپله هم انگریزي لغت دئ . البته نه داسي انگریزي ټکی، چي زموږ خلگ له پېړییو ورسره اشنا وي؛ لکه ریوټ) د ریوټ کلیمه د انگریزي ژبي د ریورټ � report � له لغت څخه اخیستل سوې ده؛ او زموږ خلگ یې په دې هیواد کي د لویو تاریخي پېښو پر بنسټ ، په بشپړه توگه پېژني (او داسي نوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کليمې . زموږ ځوان ژورناليستان او ليکوال په پټو سترګو ليکي : � پلانی، په پلاني کار کی لوی رول لوبوي . � يا � پلانی په پلاني کار کي ستر رول لري . � زه نه پوهيږم، چي موږ ولي بايد د خپلو اسانو او خوږو پښتو ټکو پر ځای، بې هر ډول لغوي يا تاريخي دلايلو، انګرېزي ټکــــــي استعمال کړو . � پلانی په پلاني کار کي لويه برخه لري . �، � پلانی په پلاني کار کي ستره ونډه لري . � يا � پلانی په پلاني کار کی لوی لاس لري . � ګرده زموږ د خلـــګو هغه خوږې، ساده او رواني جوملې دي، چي په ويلو او ليکلو کي يې هيڅ ربړ او سختي نسته.

رياست يې پر غاړه ؤ . څنګه ؟

-ت

ماس ونيسو. يعني څه ؟ او که يې طرف ښځه وي نو. . .

يو لږ خبري، يو لږ معلومات، يو لږ مکتوبونه، يو لږ هر څه

.دې ته په پښتو کي ضرورت نسته . يو څو خبري، يو څه معلومات، يو څه مکتوبونه کافي دي . دا د يک سلسله ناوړه ترجمه ده، او د پښتو د ګلونو په لړ کي يو اغزی.

د ورځي له پلوه، د شپې له پلوه

.دا هم د ترجمې ناوړه اثر دئ .(از طرف صبح يا از طرف شب) .

لوی استاد، علامه حبيبي، کاږي چي په پښتو کي د � ورځي �، � شپې � ټکی کافي دي . � له پلوه � نه غواړي . د ورځي باران وسو او د شپې کور ته ځم . � له پلوه � زايد او ناوړه دئ.

تر څو چي؟

په اکثرو ځايو کي � تر څو � ته ضرورت نسته . پخپله چي يې مقصد افاده کوي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۳ � ۲۴).

له امله او لامل ؟

د برهان المحققين او ارشد المؤرخين ،لوی استاد علامه حبيبي ، په نظر � امله � اصلاً مجرده نامستعمله کليمه ده . که مستعمله هم وي، نو د � عمله � د ټکي مفغنه بڼه ده . لوی استاد باور لري، چي دا کليمه بايد هر ځای و نه نښلوله سي . اوس يې دوني تعميم کړی دئ، چي نه ښايي . دا اوس لکه د يوناني طبيبانو بدرقه داسي ګرزېدلې ده، په هره دوا يې ګډوي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دې چې د � له کبله � ترکیب د پښتو د منځنۍ دورې په ځینو اثارو کې خال خال تر سترګو کیږي؛ خو زموږ د کلو او بانډو سپېڅلي پښتانه اصلاً په خپلو ورځنیو محاورو کې د � له امله � او � له کبله � ترکیبونه نه کاروي . د ژبې د بدلون او اوښتون په بېلابېلو پړاوونو کې داسې ډېر پېښیږي، چې ځینې ټکي، ترکیبونه او اصطلاح ګانې د باد او باران په شان ژبې ته را ننوزي؛ او د موسم تر اوښتو وروسته بیرته پر خپله لاره ولاړ سي . د ځینو هیڅ نښه نښانه پاته نسي؛ او ځینې د خپلو بچو او لمسو له لاري په یوه بله بڼه او جوله ژوندته دوام ورکوي . دا بدلونونه په حقیقت کې د کلیماتو د مړیني او ژوند نه درېدونکی بهیر دئ، چې هر څوک یې باید د زړه په غوښت و منې .
د همدې استدلال پر بنسټ، زموږ د خلګو په ولسي ادب کې د دغو مفاهیـــمو له پاره وایي : � د پلاني کار عِلت څه ؤ ؟ � ځیني وایي : � د هغه کار سوَب (سبب) څه ؤ؟ ، � پلانی کار ولي وسو؟ �، �پلانی کار ولي پېښ سو ؟ �، � هغه کار پر څه پېښ سو؟ �، � د هغه کار وجه څه وه؟ � یا � په دې خاطر چې ژمی را نیژدې کیږي، نو ځکه مې تاوده کالي را برسېره کړي دي . � او داسې نور . زموږ ځینې ځان غوښتوونکي ژورنالیستان او لیکوال په زور او جبر سره کوښښ کوي، چې دا ډول ترکیبونه پر خلګو وتپي . دا چې اوس له ډېرو وختونو په مطبوعاتو کې باب سوي دي پرېږدئ، چې د خلګو د سلیم ذوق ازموینه په برې سره تېره کړي؛ خو تر دې ازموینت مخکې باید د لوی استاد، علامه حبیبي، له ژوندي مثال سره سم، د یوناني طبیبانو د متحدالمال دارو په څېر په هره نسخه ګډ نه سي . په هر ځای کې بې موجبه ونه ویل سي ؛ لکه څنګه چې وایي : � پلانی مامور د پلاني کار د کتنې له امله ځي . � یا � که پر اسمان یو لړ اوریځې پیدا سي، نو به له دې امله باران واوري � .

د لوی استاد په عقیده، په دغو دواړو جوملوکې د � له امله � ترکیب سم نه دئ . د دې جوملو سمه بڼه دا ده، چې وویله سي : � پلاني مامور د پلاني کار د کتنې له پاره ځي . � ، � سبا به پر اسمان یو څه اوریځې را وخېژي، نو به باران و اوري . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴) . دلته د سلیم ذوق څښتن په اسانۍ سره قضاوت کولای سي، چې د لوی استاد بیان کټ مټ زموږ د سپېڅلو او بې الایشه خلګو په څېر ساده، روښانه او بې وله دئ . خبره یې په داسې ډول ادا کړې ده، چې عام خلګ یې په خپلو محاورو کې کاروي؛ او بې تکلیفه هر څوک په پوهېږي.

فاضل استاد - ګل پاچا الفت (۱۲۸۷- ١٣٥٦ ش) ، په خپله � لغوي څېړنه � کې لیکي : � کبل، لامل دواړه لفظونه په علت او سبب ترجمه شویدي، مګر په محاوره او خبرو اترو کښې هیڅکله داسې نه ویل کیږي، چه د دې کار کبل څه شی دی یا څه لامل لري . ځکه چه د علت او سبب معنی پکښې نشته . د دې دواړو لغتونو صحیح استعمال په دې ډول دئ : ته د څه لامله دا کار کوې ؟ زه له دې کبله تاته څه نه وایم، چه خپه به شې! � (الفت ٦٦ � ٦٧).

دا ؤ د پښتو د وو وتلو او منلو استادانو، علامه حبیبي او استاد ګل پاچا الفت، د نظریو په رڼا کې د � له امله �، � لامل � او � کبل � لغوي څېړنه؛ خو په عمل کې ګورو، چې د دې لویو استادانو نظریو ته په نه پاملرنې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د � له امله � او� له کبله � پر افراطي کاروني سربېره، د � لامل � ټکی هم په هره لیکنه او وینا کي څو څو ځلي تر سترګو کیږي . ښایي د ژبي د � سوچه کولو � پلویان یې په دې انګېرنه هر ځای د عامل، علت، سبب، وجهي، بابت او نورو پر ځای استعمالوي .، چي ګواکي � لامل � پښتو ټکی دئ؛ او په دې ناسم ګومان پښتو د پردو ژبو له ناوړه اغېزې څخه ژغوري.

-پاملرنه

د لوی استاد له باور سره سم، دا نوې جوړه سوې کلیمه هم خورا ډېره او بې ځایه کارېږي . په رادیو، تلویزیون او نورو خپرونو کي اروو، چي وایي : پامــــلرنه وکړئ ! پاملرنه مو راګرزوو . دا دواړه عبارتونه د پارسي د � توجه کنید � یا � توجهٔ تان را جلب مي کنیم � ترجمه ده . مګر داسي پاملرنه په پښتو ویوونکو خلګو کي نسته . دوی وایي : پام کوه، پام ورته کوه، پام پسي کوه، پام پر کوه (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴) .

که پاملرنه د فعل په توګه کار سي، د جوملې په ګرامري جوړښت کي ستونزه نه پیدا کیږي؛ لکه : � ستاسي ناروغۍ ته په پاملرني سره مي، پر تاسي ږغ و نه کړ . دلته د � پاملرني � کلیمه د پام کولو په مانا ده؛ خو که دا ټکی د نوم په څېر استعمال سي، مانا یې له ګرامري اړخه مشکل پېښوي؛ مثلاً که و ویل سي : � پاملرنه واړوئ ! �، � پاملرنه را وګرزوئ ! �، � پاملرنه وکړئ ! � او داسي نور � سمه مانا نه لري؛ ځکه په پاملرنه (پام لرل) کي په خپله د پام کولو فعل شامل دئ . که بل فعل ور سره یو ځای سي، نو د دوو فعلونو یو ځای والی د جوملې جوړښت بې خونده کوي . په داسي حالاتو کي باید هرومرو و ویل سي : � پام واړوئ ! �، � پام وکړئ ! � او داسي نور.

-دپاره/ لپاره

دا ټکی هم د ځینو ژورنالیستانو او لیکوالو په لیکنو او ویناوو کي ډېر بې ځایه استعمالیږي؛ د مثال په توګه ویل کیږي : � د ځلرم ځلي د پاره/ لپاره � چــــي کټ مټ د � برای نوبت چهارم � ترجمه ده . دلته په پښتو کي � د پاره � زاید دئ؛ لکه پلار زوی ته ځلرم ځلي وویل . دلته داسي نه وایو، چي د ځلرم ځل لپاره یې ورته و ویل (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

-منل

د � منل � مصدر په پښتو کې خورا ډېر اشتقاقونه لري، چي په هغو کې � منه �، � منښت �، � منلئ �، � منوونکی � او داسي نور په پښتو کې ډېر ليدل کيږي . له څه مودې راهيسي دا ټکی د پارسي ژبي د � بارياب � يا � پذيرفت � د نيمګړي او ناوړه ترجمې په بڼه کارېږي؛ لکه څنګه چي وايي : � پلاني پهلوانان و منل . � لوی استاد، علامه حبيبي، د � منل � د کليمې دا مانا نوې او نامأنوسه ګڼي . د ده په نظر دا جومله په دې ډولونو ډېره اسانه او روښانه برېښي : � پلاني له پهلوانانو سره وکتل/ وليدل . �، � پلاني له پهلوانانو سره خبري وکړې� .

-په ملي يا نړيواله کچه/ ګچه

په دې وروستيو کلونوکې د � کچه/ ګچه � پښتو لغت، په خپرونو او خبري وسيلو کې ښخي ډېر ايسته او دوري کيږي . دا ټکی د پښتو په ختيزه لهجه کې د � کچه � يا � کچ � په بڼه او په لوېديزه لهجه کې د � ګچه � په ډول ويل کيږي . مانا يې، مقياس، پيمايش، اندازه (زياتره د اوږدوالي اندازه) او داسي نور دي (امرخېل، او نور. پښتو - پښتو تشريحي قاموس ۴: ۲۴۵۱ او ۲۶۹۹ .)

ځيني ژورناليستان او ليکوال هرځای دا کليمه د عربي � سطح � يا انګرېزي � level � په وراندې کاروي؛ چي اوس د پارسي ژبي له لاري پښتو ته راغلې ده؛ مثلاً که په پارسي کې څوک ووايي : � اين مسابقه در سطح بين المللی صورت می ګيرد . � زموږ ځيني ژورناليستان او ليکوال ، د دې جوملې په پښتو ترجمه کې داسي کاږي : � دا سيالي په نړيواله کچه کيږي . � ځيني ځيني خو يې تر دې هم په ناوړه بڼه داسي وايي او ليکي : � دا سيالي په نړيواله کچه تر سره کيږي . � په پښتو متن کې، د کچي يا ګچي ټکی بې خونده او بې ځايه برېښي ؛ ځکه زموږ ولس هيڅکله � ګچه � يا � کچه � په داسي جوملو کې نه وايي . پښتانه وايي : � دا سيالۍ په ټوله نړۍ کې کيږي . � يا � ټوله نړۍ په دې سياليو کې برخه اخلي � .

-يو شمېر

له څو کلو راهيسي د شمېر او شمېرو ټکي هم دونه استعماليږي، چي د چا زړه بدوي . د لوی استاد، علامه حبيبي، په عقيده � يو شمېر � د � يکتعداد � ناوړه او زموخته ترجمه ده . يو شمېر خلګ ، يو شمېر کتابونه، يو شمېر ليکوال، يو شمېر هر څه . پښتانه په هر ځای کې د� يو شمېر �کليمه نه کاروي . ځيني کتابونه، څو کتابونه، څو خبري، هغه ترکيبونه او عبارتونه دي، چي زموږ خلګ يې په خپلو محاورو کې وايي (حبيبي، پښتو نثر ته کره کتني ۲۴- ۲۵).

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی استاد، په دې اړه د خپل عالِمانه استدلال په یوه بله برخه کې داسې زیاتوي : � شمېر او شمېرل د تعدد طبیعت لري . ' یو ' څنګه شمېرل کېږي ؟ ! هغه څه چې تر یوه زیات وي، بیا یې نو شمېر ممکن وي . دا ناوړه ترجمه د انساني منطقه هم لیرې ده . � (حبیبي، پښتو نثر ته کره کتنې ۲۴- ۲۵).

-لاس ته راوړنه، لاس ته راوړني

دا ناوړه او نازیبا ترکیب هم د بهرنیو ژبو له لارې په پښتو کې جال سوی دئ . ایرانیانو د انګرېزي ژبې د � Achievementکلیمه په � دست آورد � ترجمه کړې ده . په پښتو کې د پارسي � دست آورد � ټکي په ټکي ژباړې د � لاس ته راوړني � نامعقول او بې خونده ترکیب پیدا کړی دئ.

زه نه پوهېږم، چې د کومې پښتنې سیمې خلګ د � بري �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبې �، � کامیابۍ �،� غلبې �، � پرمختګ �، � بشپړتیا � او داسې نورو په ځېر، لنډ، خواږه، اسانه او اشنا ټکي پر پرېږدي؛ اوپر ځای یې � لاس ته راوړنه � وایي . د � لاس ته راوړني � مرکب نوم، نه یوازې اوږد او بد ډوله دئ؛ بلکې له منطق او عقل سره هم چندان اړخ نه لګوي . ځکه هغه څه، چې تر لاسه کېږي هرومرو بری، سوبه او ترقي نه وي . ډېر ځله داسې هم پېښ سوي دي، چې څوک له ډېرو کوښښونو سره سره ، د بریالیتوب یا پرمختګ مخ نه ویني؛ په داسې حال کې چې د انګرېزي اچیوومینټ) Achievement) ، پارسي � دست آورد � یا پښتو � لاس ته راوړني � مجازي مانا همدغه � بری �، � بریالیتوب �،� بریا �، � سوبه �، � کامیابي �،� پرمختګ �، � غلبه �، � فتحه �، � تحقق �، � تکیمل �، � اجرأکول � او داسې نور دي .

په دې ډول، د� لاس ته راوړني � جعل سوی ترکیب نه یوازې ولسي ریښه نه لري؛ بلکې د بري یاپر مختګ له پاره وړ او موزون ترکیب هم نه دئ .

-تشریف راوړل

د ناوړو ترکیبونو په لړ کې، یو هم د � تشریف راوړلو � ترکیب دئ، چې د پارسي ژبې له � تشریف آوردن � څخه د ترجمې په بڼه پښتو ته راغلئ دئ؛ مثلاً په پارسي کې وایي : � فلانی تشریف آورده است � ، � فلانی تشریف برده � او داسې نور . ځینې ژورنالیستان او لیکوال په تکلف او تصنع سره کوښښ کوي، چې د نامأنوسو ټکو او ترکیبونو په جعل کولو یا ترجمه کولو سره ، د چا خبره ژبې ته � ادبي � رنګ ورکړي . د دوی داسې � ادبي ژبه � نه د خلګو له سپېځلي او خوږې ژبې سره سمون لري ؛ او نه هم په ریښتنې توګه د ولسونو د ژبو او ادبیاتو استاریتوب کولای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ د کلو او حجرو سپېڅلي پښتانه هيڅکله په خپلو خبرو او محاورو کي نه وايي، چي پلاني تشريف راوړی دئ . يا پلاني تشريف وړی دئ . پښتانه خپلو مشرانو ته د درنښت او عزت په خاطر د بابا، اکا، ماما، مشر، سپين ږيري، مور، خاله، ترور، ترله، خور، ورېنداري او داسي نورو په نامه خطاب کوي؛ او په ساده ډول وايي : � پلانی اکا راغلئ دئ . �، � پلانی ماما تللئ دئ . � او داسي نور .

که راغلئ يا تللئ شخص د هرڅونه عِلمي، روحاني او ولسي وياړ څښتن هم وي، پښتانه د هغو له پاره د درناوي او عـــــزت نورعبـــــارتـــــــونه کـــاروي نـــــــه د � تشريف راوړلو � پردی ترکيب.

-له دې څخه بحث کوو، له دې موضوع څخه خبري کوو

د هغو ناوړه ترکيبونو په لړ کي، چي له پارسي ژبي څخه پښتو ته راغلي دي، يو هم دا بې خونده او بد ذوقه ترکيب دئ، چي وايي : � له دي مسألې څخه وروسته بحث کوو � يا � له پلانۍ موضوع څخه وروسته ږغېږو � او داسي نور . په پارسي کي وايي : � ازين مسأله يا آن موضوع بحث می کنيم . � چي هغه هم له په خپل وار له اروپايي ژبو څخه ورته راغلئ دئ . دا ترکيبونه زموږ په عامو خلگو کي نسته . هيڅ پښتون په خپلو ورځنيو محاورو کي داسي ترکيبونه نه کاروي . داسي جعل سوي ترکيبونه او عبارتونه په واقعيت کي د هغو ژورناليستانو او ليکوالو له خوا دود سوي دي، چي پارسي يا نور متنونه، په پښتو ژبه ترجمه کوي . پښتانه داسي مفهومونه په دې بڼه وايــي : � دا خبره به وروسته سپينوو �، � په دې باره کي به وروسته ږغېږو �، � وروسته دې موضوع ته راځو � ، � دا موضوع به وروسته څېړو � او داسي نور.

-نه راځي

له هندي او اردو ژبو څخه د ناوړو ترکيبونو په ډله کي، يو هم د � نه راځي � بې خونده ترکيب دئ، چي د کوزو پښتنو په ختيزه لهجه کي خورا ډېر کاريږي . دا ترکيب په هندي او اردو کي د � آنا � له مصدر څخه اخيستل سوی دئ . زموږ زياتره کښته پښتانه دا ترکيب ډېر وايي او ليکي : � ما له د دې کلي نوم نه راځي . � ،� ماله لامبو نه راځي . �، � ماله ټرک چلول نه راځي . � اوپه لسگونو نوري داسي جوملې، چي په پای کي د � نه راځي � ترکيب کاروي . په دې ټولو جوملو کي د ويوونکي مقصد د زده کړي يا پوهي ټکی دئ . په پښتو کي د � زده کړي � ترکيب خورا اوږد تاريخ لري . د پښتو ډېرو پخوانو شاعرانو او ليکوالو په خپلو اثارو کي دا ترکيب کار کړی دئ؛ د پښتو د عرفاني شاعرۍ ځلانده او تلپاته ستوري - رحمان بابا (۱۰۴۲- ۱۱۲۸هـ ق) په يوه بيت کي داسي وايي:

اوده پروت يې دا دي نه زده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په خوا لرم سفر

بل ځای وايي:

تر ميزر لاندي چا څه زده

چه دختر ده که مادر ؟ (د رحمان بابا د ديوان خطي نسخه .)

د پښتو د نوښتگر او تخيلي شعر مخکښ - حميد بابا (تر ۱۱۴۸ ق پوري په باوري توگه ژوندی) په يوه بيت کي وايي:

که په ښاښکي صبر زده کړې ته صدفه !

په گوهر به دي سينه شي مشرفه (د حميد بابا د ديوان خطي نسخه .)

په دې ډول، په پښتو کي د جوملې خوندور او سم ډول دا دئ، چي په دغه راز جوملو کي د � نه راځي � پر ځای د � نه زده کړي � يا � نه پېژندني � عبارتونه استعمال کړو؛ ځکه هم اسانه دي او هم سوچه پښتو؛ د مثال په توگه بايد ووايو : � په دې ټکي نه پوهېږم . �، � د پــــــلاني نوم نه پېــــــژنم � يا � تــــول درسونه مي زده كـــــــړي دي . � او داسي نور.

-زما په نظر باندي، زما په خاطر باندي. . .

د پښتو ژبې د بېلابېلو لهجو ځيني ويوونکي په ورځنيو خبرو کي د � باندي � ټکی په بې ځايه ډول کاروي؛ مثلاً وايي : � زما په نظر باندي که پلانی کار داسي وسي . . . �، � زما په خيال باندي دا خورا ښه کار دئ . � يا � پلاني دا کار زما په خاطر باندي وکړ . � او داسي نور . که د دغو جوملو جوړښت ته پام وکړو، له ورايه گورو چي د باندي ټکی نه يوازي کاملاً اضافي او بې ځايه دئ؛ بلکي جوملو ته يې نوره بې خوندي هم پيښه کړې ده . ښه به دا وي، چي په دغه راز جوملو کي د باندي کليمه اصلاً استعمال نه کړو ؛ او پر ځای يې و وايو : زما په نظر که پلانی کار داسي وسي . . . ، زما په خيال دا خورا ښه کار دئ . يا پلاني دا کار زما په خاطر وکړ . او داسي نور، چي هم جوملې لنډوي او هم يې په پوهېدو کي د پېچلتيا او گران والي مخه نيسي. دغه رنگه، په ځينو نورو جوملو لکه: پلاني پر ما باندي انتقاد وکړ. احمد پر محمود باندي بريد وکړ . ستا پر ما باندي پور پاته دئ . او داسي نورو کي هم د باندي ټکی کاملاً زايد او بې ځايه دئ . له دې ټولو جوملو څخه د باندي کليمې په ايستلو سره نه يوازي جوملې په ويلو او ليکلو کي لنډېږي؛ بلکي ماناوي يې هم تر پخوا ډېره روښانه او واضح بڼه مومي . لکه څنگه چي بزگران او بڼوال په ډول ډول بوټو او ونو کي د وچو او بې ځايه ښاخونو په پوجي کولو سره، د بوټو او ونو وده چټکوي، همدغه راز بايد موږ هم کوښښ وکړو، چي په خپلو خبرو کي د اضافي، بې ځايه او پېچلو ټکو مخه ونيسو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د ناوړو ترکيبونو شمېر ډېر زيات دئ . د ټولو را غونډونه او څېړنه د دې لنډو خبرو تر حوصلې وتلئ کار دئ . دلته مو د پښتو پوهو او حساسو لوستونکو ته له خرواره يو موټ وړاندې کړ، چې په دې اړه سترګي پرانيزي؛ او هر ځای ښه له بدو جلا کړي؛ خو په دې برخه کې د دې خبرې يادونه ډېره ضروري ده، چې د نړۍ هيڅ ژبه (هستمنه يا نېستمنه) د پردو ژبو له لغوي پانګو او نورو فرهنګي ارزښتونو پرته، د بشپړتيا پوړييو ته نه سي رسېدای . ټولي ژبي د يو بل لغوي پانګو، علمي اصطلاحاتو او نورو کلتوري پرمختګونو ته اړتيا لري . پښتنو هم د تاريخ په اوږدو کي هيڅکله د پردو ټکو، عبارتونو او اصطلاحاتو په وړاندي د تعصب او دښمنۍ لاره نه ده غوره کړې . په دې ژبه کي له اوستا، سنسکريت، هندي او پهلوي څخه نيولې تر عربي، دری، تورکي او ځينو نورو ژبو پوري، د پراخو ټکو او اصطلاحاتوکاروَنه ټول د دې خبرې روښانه ثبوت دئ . د ژبي د يومخيز سوچه تابه په لار کي افراطي هڅي بايد په هيڅ ډول د پردو ژبو د ناوړو ترکيبونو د شړلو له موضوع سره مغالطه نه کوو؛ ځکه د پردو ژبو دخيل او مفغن سوي ټکي په پښتني چاپېر کي، زموږ له قوانينو او دودونو سره سم ژوند کوي . په بله وينا دغه راز کليمو او اصطلاح ګانو يا په افغاني ټولنه کي تر ډېري ګچې پښتني جوله اخيستې ده؛ او يا په خپل نوي پښتني چاپېر کي لږ تر لږه د پښتو د ژبنييو قواعدو او ګرامري اصولو تابع دي . د دې پر خلاف، هغه څه چي د ناوړو ترکيبونو په نامه زموږ سپېڅلي او لرغوني ژبي ته را ننوزي، په حقيقت کي له هغو کسانو سره ورته والی لري، چي له پردو هيوادونو زموږ کورني چاپېر ته راځي؛ مګر په هيڅ راز زموږ ژبي، ادب، کلتور او نورو کورنييو قوانينو ته غاړه نږدي . په زور او بې شرمۍ، تکلف او تظاهر غواړي زموږ د کور ارامه او سوکاله فضا خړه پړه کړي . ناوړه ترکيبونه او عبارتونه هم په پښتو کي د قيقاً همداسي بدمرغي پاروي . د پښتو لغوي او ګرامري جوړښت ورانوي؛ د هري ورځي په تېرېدو سره، زموږ د اصيلو ټکو او عبارتونو ځای نيسي؛ او په پای کي دسپېڅلي پښتو جنازه په خاورو کي ښخوي . له دې امله بايد زموږ بيان هيڅکله د پردی ژبي رنګ او روح ونه لري . خبري او نظريې بايد د خپلي ژبي له صرفي او نحوي دودونو سره سمي ووايو؛ نه دا چي په پوهي يا ناپوهۍ سره، د پردو ژبو د ژبنييو خصوصيتونو پر پله پل کښېږدو؛ او ژبه له خپلي اصلي او ولسي تومني څخه بې برخي کړو . ژبه د خلګو او ولسونو تر ټولو ارزښتناک او ګران قيمته ميراث دئ، بايد په هغه کي له بې ځايه لاس وهنو او تصرفاتو ډډه وسي . ژبپوهان، اديبان، شاعران، څېړونکي او پوهان ګرده د ټولني په غېږ کي سترګي غړوي؛ اود خلګو په سپېڅلي ښوونځي کي زده کړه کوي . په دې خاطر دپوهو کسانو ټولي علمي او مسلکي برياوي د هغوی د ټولنيز چاپېر زېږنده دي . پوهان او ماهران، يوازي د پخو اسنادو او پياوړو دليلونو په رڼا کي کولای سي، د هغو عامو او ځرګندو تېروتنو په سمولو کي برخه واخلي، چي د بېلابېلو عواملو په وجه يې د خلګو په ژبه، کلتور او نورو مهمو برخوکي ځای موندلئ دئ.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

الفت ، گل پاچا . لغوی څېړنه . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۲۱.

امرخېل، څېړنوال عزيزالله، او نورو . د پښتو- پښتو تشريحي قاموس . څلور ټوکه . د ميديوتيک اوډنه او چاپ . کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز، ۱۳۸۳ .

بېنوا، عبدالرؤف . پرېشانه افکار . کابل : پښتو ټولنه، ۱۳۳۵ .

حبيبي، پوهاند عبدالحی . آيا د ژبي واکي د چا په لاس کي دي ؟ . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۱- ٦.

� . ---اشرف الوزأ . � وږمه ۱ د ۱۳۵۳ ورى :۱� ۳.

. ---پخواني کلِمات او نوي مفاهيم . شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۵۰- ۵۴.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځی . ۱۳۲۵. لومړی ټوک.

. ---د پښتو ادبياتو تاريخ . دوه ټوکه . کابل : پښتو ټولنه . ۱۳۳۸ . دوهم ټوک.

. ---پښتو او پخوانۍ آريايي ژبي او د ځينو لغاتو مقايسه او پرتله . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار : نارنج خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۳. ۴۵- ۴۹.

. ---د پښتو ځيني نوي موندل سوي کلِمات . کابل ۱۲اد ۱۳۵۳ کب : ۱- ۹.

� . ---د پښتو ژوندي کلمات په پخوانۍ فارسي کښي . � کابل۳۱ : ۱ (۱۳۴۰) . ۲۱- ۲۴.

. ---د پښتو لغاتو د تحقيق لاري . شل مقالې ۷. د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۹۴- ۱۰۳.

�. ---د پښتو لغوي تطور . � کابل ۲۷۹- ۲۸۱ (۱۳۲۹) ۱۲۷- ۱۴۷.

. --پښتو نثر ته کره کتني .کابل : د افغانستان د علومو اکاډيمۍ د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز، پښتو ټولنه، ۱۳٦۰.

. ---د پښتو نوي علمي اصطلاحات به څنگه وي ؟ شل مقالې ۷ . د مطيع الله روهيال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندويه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۰۴- ۱۲۸.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ---حواشی و تعلیقات پټه خزانهٔ محمد هوتک . کابل : پښتو ټولنه ، ۱۳۲۳ .

. ---زبان دو هزار سالهٔ افغانستان یا مادر زبان دری (تحلیل کتیبهٔ بغلان) . کابل : انجمن تاریخ کابل . ۱۳۴۳.

� . ---د ژبو مشترک کلِمات . � کابل ۲ د ۱۳۲۴ غویی : ۱- ۳ .

. ---ژبې او د تکامل قانون : آیا د ژبو سوچه کول ممکن دي ؟ شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۱۹۶- ۲۰۴.

� . ---قرب زبان پشتو به پارسی باستان . � یغما ۱ فروردین ماه ۱۳۳۵ . ۲۰- ۲۴.

. ---د کلِماتو مرگ او ژوند . شل مقالې ۷ . د مطیع الله روهیال ټولونه او اوډنه . کندهار: نارنج خپرندویه ټولنه ، ۱۳۸۳. ۷۴- ۸۰.

. ---نظری به ادبیات پښتو . کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی . ۱۳۵۷.

مومند،عبدالحمید، حمید بابا. د دیوان خطي نسخه . c.11 . برېټیش کتابتون . لندن.

سربنی، عبدا لرحمان، رحمان بابا. د دیوان خطي نسخه . or 4493 . برېټیش کتابتون . لندن.

رشاد، پوهاند عبدالشکور. د پټې خزانې فرهنگ . دوې برخې . کابل : د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی ، ۱۳٦۲ . لومړی برخه.

� . ---د خیرالبیان لیکدود . � خیر البیان د بایزید روښان، کابل : د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی، ۱۳۵۳ . ۵۵ � ۸۰.

عمید، حسن . فرهنگ عمید . سه جلد، چاپ دوم، تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۵.

لعل محمد کاکړ، او عبدالحی حبیبي . سپېڅلې پښتو . قندهار : طلوع افغان، ۱۳۱۸ .

مخلص، علي محمد. د دیوان خطي نسخه . or. 6756 برېټیش کتابتون . لندن.

معین، دکتر محمد . فرهنگ فارسی .٦ جلد. تهران : امیر کبیر، ۱۳٦۳.

هوتک، محمد معصوم. پرمعیاري ژبه دمعیارپه ژبه یوه څېړنه / www. benawa.com /. د پښتو ژبي اړوند کتابونه.

Dictionary of Legal Terms. London : Brockhampton, 1997.

Gifis, Steven H. Law Dictionary. New York, 1992.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

Gilmour, Lorna, Editor. Collins Thesaurus. Glasgow: HarperCollins, 2005.

Robinson, Mairi. Editor in chief. Chambers 21st Century Dictionary. Great Britain: Chambers, Cambridge University

Press, 1996.

A Practical English Grammer , 4th ed. London: Oxford University Press, 1985. , Thomson, A. J. & A. V. Martinet

John E. English Grammar and Composition. New York: Harcourt, Brace & World, Inc. 1958. Warriner,

Wehr, Hans. A Dictionary of Modern Written Arabic. ed. by J. Milton Cowman, 3rd. ed. Beirut: Librairi du Liban,

1980.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library